

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ALEVİLİKTE DUAZİMAMLAR VE ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞINDAKİ
ÖRNEKLERİ**

Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı

Müzikoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Songül KARAHASANOĞLU

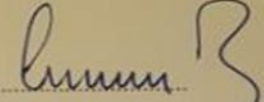
ARALIK 2016

İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 404121012 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf BAŞARAN, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "ALEVİLİKTE DUAZIMAMLAR VE ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞINDAKİ ÖRNEKLERİ" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

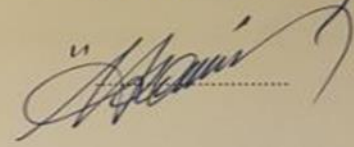
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Songül KARAHASANOĞLU
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Cihangir Terzi
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. M. Ali ÖZDEMİR
Marmara Üniversitesi

Teslim Tarihi : 29 Kasım 2016
Savunma Tarihi : 22 Aralık 2016

Dedem Yusuf Başaran ve Babam Mustafa Başaran'a

ÖNSÖZ

Bu tez İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı, Müzikoloji programında hazırlanmış yüksek lisans çalışmasıdır.

Şah İbrahim Veli Ocağı merkezi kabul edilen Malatya-Hekimhan-Ballıkaya yöresi, bu çalışmanın yapılacağı alan olarak seçilmiştir. Çok uzun bir zaman dilimi içinde yapılan ve arşivlenen bu çalışmaya ait bilgi ve dökümanlar, yüksek lisans çalışmasıyla bilimsel ve anlamlı bir noktaya evrilmiştir. Mevcut Alevi ocaklarından Şah İbrahim Veli Ocağında cemler, geleneksel yapı içinde zaman zaman icra edilmektedir. Bu çalışmada, cemlerin etkin ve temel unsuru duazimamların, geleneksel yapı içinde incelenip analiz edilmesi amaçlanmıştır. Eldeki mevcut kaynaklara ilaveten yeniden saha araştırması yapılmış olup çalışmalar bu doğrultuda programlanmıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların sınırlı olması nedeniyle geleneksel yapıya ait bilgileri hafızalarında hala canlı tutan belli bir kuşağın bu bilgileri kaybolmadan gelecek kuşaklara aktarılması yaşadığımız coğrafyanın bize sunduğu değerleri korumanın gerekliliğidir. Bu çalışma içinde geleneğin içinde yetişen ocak mensubu bir dede kimliğimle edindiğim bilgi ve deneyimlerimde zaman zaman katkısı olduğunu belirtmeliyim.

Çalışmamın bütün aşamalarında bütün verileri en ince ayrıntısına kadar inceleyip analitik bakış açısıyla yol gösteren ve her türlü desteği sağlayan tez danışmanım Prof. Songül Karahasanoğlu'na teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca görüşlerini benimle paylaşan değerli bilim insanı Irene Markoff'a, Indiana Üniversitesi doktora öğrencisi Ufuk Erol'a, geçmişe dair bilgi ve birikimlerini aktaran Ali Yalçın Dede'ye, esrime konusunda bilgilerini benimle paylaşan Abidin Yalçın'a, cemlerle ilgili bilgilerini ilk günkü heyecanı ile paylaşan Elif Öztürk'e, Esmâ Yalçın'a, aramızdan ayrılıp hakka yürüyen Ali Ekber Ercan'a, araştırmacı Süleyman Erol'a, teknik destek konusunda yardımlarını esirgemeyen Memet Dedeal'a, yaptığı düzeltmelerle yardımlarını esirgemeyen Fikriye Demir'e, çalışma süresince sabır ve özveriyle beni destekleyen

eşime ve çocuklarıma, geçmişe dair bilgilerini benden esirgemeyen tüm Şah İbrahim Veli ocağına bağlı canlara minnettarım.

Aralık 2016

Yusuf Başaran

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xvi
ÖZET	xviii
SUMMARY	xx
1. GİRİŞ	1
1.1 Alevilikte İnanç ve İlgili Yaklaşımlar.....	4
1.1.1 İbadet Biçimi Olarak Cem	10
1.2 Araştırmanın Problemine Dair Süreç	16
1.3 Araştırmanın Amacı	17
1.4. Literatür Özeti.....	17
1.4.1 Literatür Tartışması.....	20
1.5.Hipotez.....	38
1.6. Araştırmanın Yöntemi	41
2. ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI.....	43
2.1. Şah İbrahim Veli Ocağı Tarihçesi ve Malatya-Mezirne	43
3. ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI CEM PRATİKLERİ	47
3.1. Genel Bir Değerlendirme ve Ocakta Kullanılan Terminoloji	47
3.2.Mekânın Düzenlenmesi ve Oturma Düzeni	49
3.3.Görüm’e Kimler Katılabilir(ya da katılamaz).....	49

3.4.İbadet Pratiklerinin Sıralı İşleyişi	50
3.4.1.Cem Evinde Toplanma.....	50
3.4.2. On İki Hizmete Hazırlık.....	51
3.4.3.Delil Yakma	54
3.4.4. Tercüman Kurbanlarının Meydana Getirilmesi ve Tekbirlenmesi	58
3.4.5. Dar-ı Mansur-Hak-Hukuk-Adalet-Yargılama.....	66
3.4.6. Musahiplik, Yol Kardeşliği.....	71
3.4.7. Erkene Düşmek	77
3.4.8. Erken Çalmak.....	79
3.4.9. Hizmet Bölümü	80
4.ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI-DUAZİMAMLAR.....	119
4.1. Duazimamlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	119
4.2 Şah İbrahim Veli Ocağında Duazimamlar	119
4.3 Duazimamlar	159
4.2. Duazimamların Arka Planı: On İki İmam’a Bağlılık	171
4.3.Duazimamlarda On İki İmamların ifadesi	176
4.4. Duazimamların Tarihsel Başlangıcı ve İlk Örnekler	191
4.5. Alevi Edebiyatında Duazimamlar	196
4.6. Şekil Açısından Duazimamlar	198
4.7. Duazimamların İşlevleri.....	199
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	211
Kaynakça	215
KİŞİSEL GÖRÜŞMELER.....	219
EKLER	221
ÖZGEÇMİŞ.....	263

KISALTMALAR

A.g.e.	:Adı geçen eser
Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
Dr.	:Doktor
Krş.	:Karşılaştırınız
Prof .	:Profesör
Doç.	:Doçent
Yrd. Doç. Dr.	:Yardımcı Doçent Doktor
Öğr. Gör.	:Öğretim Görevlisi
San. Öğr. Gör.	:Sanatçı Öğretim Görevlisi
s.	:Sayfa
San.	:Sanatçı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TMDK	:Türk Musikisi Devlet Konservatuarı
TDK	:Türk Dil Kurumu
vb.	:Ve benzeri
vd.	:Ve diğerleri

KAVRAM VE TERİMLER

A

Alevi: Ali'ye mensup anlamına gelen bu söz, hem Hazreti Ali soyundan gelen anlamına gelir, hem de Hazreti Ali taraftarı olan, onun yolunda giden anlamına gelir.

Ay göründü: Yapılacak işleri Ay'ın evrelerine göre düzenlemek. Ay takvimi birbirini izleyen iki dolunay arasındaki 29,5 günlük süreyi esas alan bir sistemdir.

Arketip: Geçmişten günümüze gelen ve böylelikle belli alışkanlıklarımızın ve bununla beraber kültürümüzün oluşmasını sağlayan zihinsel görüntüler.

Aşk: Tanrısal varlığı içten gelen bir eğilimle sevmek.

B

Bacı: Musahip kavline girmiş kişinin eşine cemde bacı denir.

Batın: Arapça bir söz olan batın, iç, öz anlamına gelir ve dış anlamına gelen zahir sözünün zıttıdır.

C

Cem: Alevilerin cemaatla birlikte yaptığı, ibadet olarak algılanan kutsal tören.

Cemevi: Geçmişte cem yapılan herhangi bir eve denilirken şehirde cem için özel olarak yapılmış yapı.

D

Dede: On İki İmam soyundan olduğuna inanılan ve mürşitlik vazifesi gören kişi.

Delil: Temsili ilahi aydınlık elde etmek için, bezden yapılan fitilin, kurbanların iç yağı ve tuz eklenerek yakıldığı şamdanlık. Bu ışığın Tanrının, yerlerin, göklerin ışığını temsil ettiğine inanılır.

Duazımam: On İki İmam'ları öven yücelten metin.

Dolu: Cemlerde ve muhabbetlerde içilen içkinin dede tarafından dualanmış haline verilen ad.

E

Ebe: Bu bölgede babaanne ve anneanneye verilen ad.

Esrik: Esrime duygusunu yaşayan.

Esrime: Cemler de coşkun bir duyguyla kendinden geçen.

Erken: Yaklaşık bir metre uzunluğunda Şimşir ağacından yapılmış ve kutsal kabul edilen değneğin Şah İbrahim Veli Ocağındaki adı. Diğer ocaklarda Serdeste, Alaca değnek, Tarık olarak anılır.

G

Görüm: On İki hizmetin yapıldığı cemin Şah İbrahim Veli Ocağındaki adı.

H

Hü: Tanrının adlarından biri. Sözcüğün aslı Hû'dür. Cemlerde Hü olarak ifade edilir.

İ

İllallah: Semahların ardından söylenen tevhid'in Şah İbrahim Veli Ocağındaki adı

K

Kurban: Dinsel bir buyruğu, bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan

Kültik: Kült özelliklerine sahip olan şey.

L

Lokma: Yiyecek ve içeceklerin dualandıktan sonra haline verilen ad.

M

Mistik: Mistizmi benimsemiş olan(kimse, topluluk)

Musahip: Aleviliğin ilke ve kurallarını kabul eden evli çiftin seçtiği yol kardeşi.

Makam: Tarikat yolcusunun, yol erinin, ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk aşaması.

O

Ocak: On İki İmamların soyundan geldiğine inanılan ve bu yönüyle kutsiyet atfedilen sülalelerin veya bu sülalelere mensup bireylerin (Dedelerin)ve onlara bağlı toplulukların (Taliplerin)oluşturduğu itikadî ve sosyal bir kurum.

P

Papuç: Ocağın kurucusu Şah İbrahim Veli'nin torunlarından Şah Veli adıyla anılan Malatya-Hekimhan-Ballıkaya(Mezirme)köyünde 17.yüzyılda yaşadığına inanılan Eren'in emanet bıraktığı deriden yapılmış kutsal sayılan pabucu

R

Ritüel: Kutsal bir nesne ya da kavram karşısında nasıl davranılması gerektiğini gösteren davranış kuralları

S

Sofi: Yolun ilke ve kurallarını kabul etmiş kişiye cemde sofi denir.

Sürek: Alevi ocakları arasındaki inanca ilişkin ritüellerin yorum ve icrasının kendine has biçimi

Ş

Şah-ı Merdan: Hz. Ali'nin adlarından biri.

Yol: İnanca ait ilke ve kurallar bütünü

Z

Ziyaret: Yol ulularının kabir, türbe ve emanet bıraktıkları kişisel eşyalarını görmek için bulundukları yere giderek dua etmek ve kurban kesmek

Ziyaretçi: Ziyaret işini yapan

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil C.1: “Kudret kandilinde parlayıp duran” (duazimam) eserin notası..... 258
- Şekil C.2: “Muhammed’i candan sevki”(duazimam) adlı eserin notası. Bu duazimam Şah İbrahim Veli ocağında esrik makamı diye anılır..... 260

ALEVİLİKTE DUAZİMAMLAR VE ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞINDAKİ ÖRNEKLERİ

ÖZET

Alevi inancında en temel ibadet biçimi cemdir. Cemler başta olmak üzere, geleneğin yansıdığı her ritüelde sözel ya da müzik eşlikli etkin işleve sahip duazimamlar; Hz.Ali'den başlayarak sırasıyla On İki İmamları öven aynı zamanda inanca ait kavramlara ve tarihsel olaylara vurgu yapan, hece veya aruz ölçüsüyle yazılan nazım biçimidir. Duazimamlar, Alevi inanç ve kültürünün yüzyıllardır kuşaktan kuşağa aktarılmasında etkin bir araç olup Alevi Ozanlar duazimam yazmayı inancın bir gereği olarak kabul etmişlerdir. Literatürde; düvaz, düvazımam, düvaz-ı imam, düvazdeh, düvazdeh imam, duvaz, duvazımam gibi kullanımları vardır.

1950'lerde başlayan iç göçler ve şehirleşme Aleviliğin itikadî yapısının değişmesine neden olup 90'lı yıllara kadar ibadetler yapılamamıştır. 90'lı yıllar Aleviler için toparlanma sürecinin başlangıcı olmuş ve toplumun bir kısmıyla başlayan inanç merkezli örgütlenme sonucunda kurulan dernekler ve vakıflar öncülüğünde cemevleri yapılmaya başlanmıştır. Sonrasında icra edilen cemler geleneksel işleyişinden uzaklaşıp yeni koşulların biçimlendirdiği bir yapıya dönüştüğünden cemlerin en temel özelliği Mistik/Batını yanının kaybolmasına neden olmuştur. Şehir hayatı içinde popüler kültürün etkisi, Alevi ibadetinin figüratif ve görsel özelliklere sahip unsuru semahları ön plana çıkarmış ve bu görsellik hafızalarda daha fazla yer bulmuştur. Yeni kuşaklar, popüler kültürün etkisiyle cemlerin görsel ve müzikal unsurlarına yönelmiş ve bunun sonucu olarak Alevilik cemlerle özdeşleştirilmiş cemlerde semahlarla özdeşleştirilmiştir. Duazimamlar; sınırlı sayıda araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu araştırmada Şah İbrahim Veli süreği cemleri üzerinden duazimamların cem içindeki yeri ve anlamı nedir sorusuna cevap aranmış ve analitik bir bakış açısıyla analiz edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Alevilik, Cem, Duaz, Duazımam, Şah İbrahim Veli

DUAZIMAMS IN ALEVİLİK/ALEVISM AND THEIR EXAMPLES IN SHAH İBRAHİM OCAGI

SUMMARY

The fundamental way of worship in Alevism is cem. In cems, one of the most significant types of poetry is duazimams, which are recited to venerate the Twelver Imams and historical anecdotes and written in syllabic ana aruz meters. Duazimams have an essential role in the transmission of Alevi culture among generations. Alevi poets/bards attributed a great importance to the writing of duazimams since they saw it as a necessity of their belief. In the religious literature, duazimams are referred as düvaz, düvazimam, düvaz-ı imam, düvazdeh, düvazdeh imam.

The internal migrations to big cities and fast urbanization in Turkey that started in the 1950s broke off the transmission of Alevi culture, which distorted the belief itself and led to the disappearance of the mystic dimension of cems. As a result, many Alevis could not have a chance to practice their worship until the 1990s. However, the 1990s signaled the increasing mobilization and reorganization of Alevis around the associations and foundations they established. Due to the accelerating popular culture and visibility in the big cities of Turkey, the visible and choreographic elements of the cem have come to the forefront and these elements occupied the minds of people more in recent years. Consequently, new generations tend to practice the musical and visible elements of the cem more. In line with this development, Alevism is regarded as identical to the cem and the latter as identical to semahs, the visible element of the cem. Since duazimams have not been researched sufficiently to this day, this thesis will analyze the place and meaning of duazimams within the cem by drawing upon the cems of Shah İbrahim Veli Ocagi.

1. GİRİŞ

Gecenin bir hayli ilerlemiş vaktiydi, gün içindeki yoğun koşuşturma yün yorganların altında derin bir uykuyla gösteriyordu kendini. Kanatlı kapıdan tak tak seslerinin gelmesiyle, *Ebemin*¹o davudi sesini duyardım: “Haydi, kalkın *ziyaretçiler* geldi”² seslenişi alışılmış bir durum olsa da her seferinde sanki ziyaretçiler başka bir dünyadan geliyorlar hissi uyandırırdu bende. Gizliden gizliye meraklı ve utangaç bakışlarla tanıma gayreti bu duygunun ilk adımıydı. Apar topar yakılan gaz lambası ve çıra ışığıyla büyük kanatlı kapının önünde “Kim o?” sorusuna verilen “*Ziyaretçi*” yanıtıyla kapı açılırdı. Dışardan gelen seslerin şiddetli uğultusu, kalabalık olduklarının ipucu olurdu. Kimi zaman yürüyerek, kimi zaman eşekler üstünde geçen yolculuğun eziyeti çocukların huysuzluklarından, yaşlıların bitkin ve yorgun hallerinden anlaşılırdı. Tedirgin *kurbanlıkları*³ kontrol etmek için yapılan koşuşturmanın gürültüsü, gecenin zifiri karanlığında sessizliğe gömülmüş bütün köye yayılır ve her zaman olduğu gibi yapılacak işler bir saat düzeneğiyle kendiliğinden işlemeye başlardı. “Ziyaretçiler” için dönülecek yol zahmetli ve uzun, yapılacak işler çoktu. Nede olsa geldikleri yer, Arapkir, Arguvan, Kangal hattı üzerinde yüksek rakımda engebeli bir yerdi.

Her seferinde Ebemin “Davranın, bugün ziyaretçi gelecek” uyarısını, çocuk dünyamızda oyuna çevirip, aslında çok merak ettiğimiz, birazda dalgamızı geçerek ve hiçbir zaman yanıt alamadığımız “Ebe, nerden biliyorsun ziyaretçi geleceğini?”

¹Büyükanne, nine. Anadolu’nun birçok bölgesinde anne ve baba’nın annesine ebe diye hitap edilir.

² Ziyaret işini yapan Ziyaret: Alevi geleneğinde, yol ulularına ait kabir, türbe ve emanet bıraktıkları kişisel eşyaların bulunduğu yere gidip dua etme ya da kurban kesme.

³Dinsel bir buyruğu, bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan

cümlesini yanıtsız bırakan ebemin uyandırdığı merak giderek merakımı artıran bir durumdu. Bu durumun içindeki gizemli yan, sanki bir mıknatıs gibi karşı konulmaz şekilde çekiyordu kendine. Sık sık ziyaretçilerin gelmesi, daha çok merak ettiğim bir durumdu. Neden bize geldikleri sorusuna “*Pabuç’a*”⁴ ziyarete geliyorlar yanıtı yanında, büyük kazanlarda pişirilen pilavın “*Lokma*”⁵ olması, pilav dediğimizde iyi bir azarla “*Lokma oğlum*” diye düzeltilmesi ile karışan düşünce dünyam. Babam ya da dedemin saz çalmaya başlamasıyla herkesin *diz üstü oturması*⁶ ve sonrasında söylenen deyişler, duazimamlar, dönülen semahlar, “*esrik makamıyla*”⁷ birlikte, dizleri üzerinde *esriklik halinde*⁸ cem eden kişiler. Sanki başka bir dünya üzerine konuşuluyor ve söyleniyor gibi hissederdim. Bunlar zamanın çok farklı yaşandığı gizemli deneyimler olmuştu benim için. Dedemin, babamın sürekli “*hü*”⁹ “*yetiş Şahı Merdan, yetiş ya Ali*” nidaları öylesine içten ve duygu yüklüydü ki sanki zaman duruyordu. Çocukluk dünyamda kendimce anlamlandırmaya çalıştığım ardı ardına devam eden bir sürü olaylar dizgesi. Dedemin, kış mevsimi boyunca ortadan kaybolması, zaman zaman birilerinin babaanneme hitaben “*Dedeliğe*”¹⁰ mi gitti

⁴ Ocağın kurucusu Şah İbrahim Veli’nin torunlarından Şah Veli adıyla anılan Malatya-Hekimhan-Ballıkaya(Mezirme)köyünde 17.yüzyılda yaşamış olduğuna inanılan Eren’in emanet bıraktığı ve kutsal sayılan pabucu. Şah İbrahim Ocağı ile ilgili daha detaylı bilgi için Bkz. Ayfer Karakaya Stump; Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık. 2015 İst.

⁵Kanlı ya da kansız kurban olarak kabul edilen her türden yemeğin dualandıktan sonraki verilen ad.

⁶Cemlerde kalıp oturma pozisyonu. Cemlerde ibadet esnasında edep erkân adı verilen oturma pozisyonu dizüstü oturmaktır. Cem başlamadan önce dede: Edep erkân diyerek herkesi diz üstü oturmaya davet eder. Bu pozisyonda oturmaya engeli olanlar hariçtir.

⁷Şah İbrahim Veli Ocağı cemlerinde okunan;

Muhammed’i candan sevki

Ali’ye selam olasin

Her gördüğün Hızır bilki

Ali’ye selman olasin sözleri ile başlayan duazimama ait ezgi Şah İbrahim Veli ocağında *esrik makamı* olarak adlandırılır. Bu duazimam aynı zamanda *tevhid* olarakda anılır.

⁸Cemlerde özellikle saz eşlikli duazimamlar okunurken manevi bir coşkunluk sonucu kendinden geçip istemsiz hareketler yaparak ibadete devam etmek.

⁹Tanrının adlarından biri

¹⁰Alevi inancına göre On İki İmamların soyundan olan mürşitlik vazifesi yapan kişilere dede denir.

soruları”. Babaannemin “*Ay göründü*”¹¹ sözleri ile “Pabuç’un” el değiştirmesi. Dedemin “ hele bir, ay görünsün gideceğim” sözlerine tanıklığımla devam eden yaşamımda, çocukluğumdan bugüne her *cem* yapılışında büyük bir dikkatle dinlediğim, sonraları dedemden ve babamdan usta çırak ilişkisiyle öğrendiğim; cemin yürütülmesi, türküler, deyişler, semahlar, duazimamlar¹². Hem şiirsel yanı, hem müzikal özellikleri hem de cemlerdeki işlevleriyle duazimamlar her zaman cezbetmişti beni. Bundan dolayıdır ki daha çocuk yaşta dilime dolanan, melodik ve ritmik yapısı ile iç dünyamda coşkun yolculuklar yaşatan, üzerinde senfoniler hayal ettiğim duazimamlar dünyasına derinliğine yolculuk yapma isteğim, bu araştırmanın en önemli nedenlerinden biridir.

Doğup büyüdüğüm yer Ballıkaya(Mezirme) köyü Şah İbrahim Veli ocağının merkezidir. Dedem ve babam uzun süre bu ocağa bağlı “gezgin dedelik” yaptılar. Bu nedenle evde inanca ait itikadi ve düşünsel konularla ilgili uzun sohbetler, öğütler, tartışmalar eksik olmazdı.

Geleneğin içinde usta çırak ilişkisiyle inanca ve kültüre ait birçok şeyi deneyimleyip öğrenmemin bazı avantajları yok değildi. Ancak bir gerçek var ki; akademik çalışmalar, konuların gereken özen ve dikkatle ele alınması karşılığında değer kazanır ve değerlendirilirler. Artık yapacak tek şey var araştırmak ve yazmak.

¹¹Yapılacak işleri ay’ın evrelerine göre ayarlamak.

¹²Konusu On İki İmam’lara övgü olan ve şairlerin hece veya aruz vezni ile yazdıkları nazım biçimi.

1.1 Alevilikte İnanç ve İlgili Yaklaşımlar

Tarih boyunca insanoğlunun akli, bilgisi, sezgisi, deneyimi ve tecrübesi sonucunda yarattığı kültürü anlamının ve onu doğru yorumlamanın temel unsurlarından en önemlisi; olduğu dönemi, tarihsel ve toplumsal koşulların süzgecinden geçirip analitik bir bakış açısı ile değerlendirmektir. Alevilikte bu anlayış içinde değerlendirilmesi gereken konudur. Bu bağlamda Aleviliği tanımlamak ve anlamak açısından, nesnel tarihsel belgelerin ne kadar önemli ve değerli olduğu tartışmasız bir gerçek ise aynı zamanda “*Yol bir, sürekinbir*” şeklinde formüle edilen anlayışın önemli bileşenlerinden biri olan sözlü tarihte bir o kadar önemlidir. Konu Alevilik’te inanç olunca, bu konuyla ilgili birçok bakış açısının varlığından söz edilmektedir. Yapılan araştırmaların, söylemlerin hepsini tezin içinde kullanmak mümkün olmadığından bu konudaki temel yaklaşımları ifade eden görüşler üzerinden değerlendirilecektir. İnanç anlamında Aleviliğin ne olduğu, nasıl tanımlanması gerektiği veya nasıl olduğu üzerinde çokça konuşan, tartışan ve yazan akademik olsun ya da olmasın birçok kişi, kurum, parti, hükümet ve hatta devletler var. Yaşadığımız coğrafyanın hangi toplumsal dinamiklerinden ve özelliğinden kaynaklanmaktadırki Alevilik inancı üzerinde bunca konuşulan, tartışılan ve yazılanlar sonucunda hep başa dönüp aynı soruyu sorsun; Alevilik nedir?

Araştırma konumuz, duazımlar etrafında şekillendiğinden Alevilik’te inanç konusu, çok uzun ve titiz bir araştırma evresini gerektirir. Bu konuda Çamuroğlu’nun öne sürdüğü düşünceler:

Bir Tao ustası, kendisine Taoizmin tanımı sorulduğunda şu cevabı veriyor: “Tao tanımlanamaz, tanımlanırsa Tao olmaz.” Alevi kuruluşları ya da aydınları her şeyden önce belki de bu soruyu kendilerine sormalıydılar. Alevilik tanımlanabilir miydi? Başka bir deyişle, üzerinde bulundukları zemin tanımlanmaya uygun bir zemin miydi?(Çamuroğlu, 2008: s.xi)

Birbirinden çok farklı Alevilik tanımlarının ortaya atıldığı, kimi Alevi yazarların Aleviliği İslamiyet’in bir mezhebi olarak görüp, kimi yazarların ise Aleviliğin İslamiyet’in özü fikrini savunduğu, daha başka kimi yazarların Aleviliği başlı başına bir din olarak savundukları bir düzlemde Çamuroğlu’na göre;

Anadolu Aleviliği, Anadolu’da oluşmuş bir sentezdir. Bu sentezde uzak doğu dinlerinin, Antik Anadolu inançlarının, Şamanizmin, Hristiyanlığın, Musevilğin ve şüphesiz Müslümanlığın birçok unsurunu iç içe geçmiş bir potada kaynamış olarak görmek çok kolaydır. Aleviliğin insanlar, dinler, sınıflar, cinsler arasında ayrım yapmamasını, onun

hiçbir zaman zulme ortak olmamasını sağlayan unsurlarda bu sentezden kaynaklanmaktadır. Aleviliği anlamak için sadece İslam tarihine başvurmak hatalı ve yetersiz olacaktır. İslam ve islam tarihi ancak onun bileşenlerinden biridir, onu anlayabilmek için tüm dinlere ve tüm sembolik yapıların bilgisine başvurmak gereklidir(Çamuroğlu, 2008,ss.44-45)

Çamuroğlu'nun söylediklerini başka bir şekilde ifade edersek; İnanç ve toplum ilişkisi çözümlemeleri hakkında düşünceler üretmek, araştırma yöntemleri açısından yeni enstrümanlar aramak ve böylece yeni bulgular, yeni çözümlemeler yapmak; Alevilik gibi karmaşık tarihsel sürece sahip toplulukların anlaşılmasında gerekli olacağı düşünülmelidir. Çamuroğlu'nun söyledikleri belirttiğimiz bu anlayışla örtüşmektedir. Bu gerekçeyle Alevlik araştırmalarına ilişkin bugüne ait sonuçların ilerleyen zamanda değişebileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Korkmaz(2008) “Anadolu Aleviliği *“bilge”* olarak karşımıza çıkan bir eren felsefesidir, bu anlamda vahiy dışı felsefi bir dindir; bir eren öğretisidir, bu anlamda bilimsel bir kuramdır”(s.önsöz)

Korkmaz, sözel geleneğin yazılı iletişime dönüştürülmesi gerektiğini bunun ancak *“Aydın katkısı”* ile başarılabilirliğini bu konuda belirleyici görevin aydınlara düştüğü düşüncesini özellikle vurgulamaktadır. Ancak aydın katkısının Alevi-Bektaşî zeminde özgür olamadığını tam tersine bir kuşatma altında olduğunu belirterek öncelikle sözel kültürün aktığı asıl alanda, yani geleneksel katta, topluluk örgütlenmesi zemininde, akıldışılığa karşı duruş alan aydın korkulan bir kimlik. Sözel kültür alanının herşeye karşın felsefeye, bilimsel söyleme yatkınlığının felesefe ve öğreti konusunda çok iyi alıcı olmasının aydının tek tesellisi olduğunu belirtir(Korkmaz, 2008,s. 13).

Korkmaz'ın Alevi inancıyla ilgili tespitleri konunun karmaşıklığını açıkça göstermektedir. Korkmaz'ın düşüncelerinde dikkat çekmek istediğimiz; vurguladığı Alevi-Bektaşî zemini ve aydın ilişkisiyle ilgili. Alevi Bektaşî zemininde aydının katkısı önemlidir ve aynı zamanda gereklidir ancak Korkmaz'ın bu zeminde aydının özgür olmadığı tespitiyle neyi amaçladığı çok açık değildir. Sonuçta bahsedilen bir inanç zemini ve aydın burada ne kadar özgür olabilir ya da olmalıdır? Konuyu derinliğine analiz edip tartışmak tezin sınırlarını aşan bir konu olduğundan literatürde mevcut yaklaşımları örnekleme amacıyla buraya aldık.

Literatürde bu konuda yayın yapan araştırmacılardan biri de Rızâ Yürükoğlu'dur. Yürükoğlu, Alevi inancıyla ilgili çalışmasında bu konuyla ilgili yazarların düşüncelerini detaylı bir şekilde ele almış ve bunlarla ilgili düşüncelerini yazmıştır. Bu konudaki yayınların bir hayli fazla olduğunu düşünürsek hepsinin burada

aktarılması mümkün olamayacaktır. Yürükoğlunun çalışması birçok yazarın görüşlerini de içinde barındırmasından dolayı Alevikte inanç zeminine ışık tutması açısından önemli. Yürükoğluna göre;

Anadolu’da 800 yıllık bir geçmişe sahip olan Aleviliğin ne olduğu hakkında ne hikmetse bir karar birliği yoktur. Herkes kendi işine gelen yönden bir tanım yapmaktadır. Bu farklı tanımların en yaygınları ve önde gelen temsilcileri şunlardır:

1. Alevilik Şiiliktir. (Atilla Özkırımlı, Abdülbaki Gölpınarlı)
2. Aleviliğin Şiilikle hiçbir ilişkisi yoktur. (Abdülbaki Gölpınarlı, Taha Akyol)
3. Şiilik Aleviliğin bir koludur. (İsmet Zeki Eyüboğlu, Yaşar Nuri Öztürk)
4. Alevilik Şiiliğin bir koludur. (Diyanet İşleri Başkanlığı)

Bu tanımlar arasında doğruya en yakın olanı, Diyanet İşleri’nin verdiği dördüncü tanımdır. Ancak Alevilik, Şiiliğin bir kolu değil, Şia inançlarının Bâtını sufizmle yoğrulmasından ortaya çıkmış bir öğretilerdir. Şimdi kendi tanımımızı yapalım: Alevilik, Şii görüşlerinin Bâtınilikle yoğrulmasıyla ortaya çıkmış, asıl olarak Bektaşilik tarafından temsil edilen, İsnâaşeriye mezhebine bağlı bir mistik düşünce ve inanç sistemidir. Her düşünce sistemi ancak son çözümlemede belirli bir ekonomik yapının yarattığı zorunlu kıldığı düşüncelerdir. Yoksa çeşitli düşünceler, ideolojiler, bir kez ortaya çıktıktan sonra kendi zihinsel üretimlerinin iç koşullarına bağlı olarak gelişirler. Kendi içlerinde süreklilik taşırlar. İdeolojilerin bu özelliğini kullanarak, bu bölümde Aleviliğin düşünsel kaynaklarını anlamaya çalışacağız. Önce, bu konuda önce sürülen başlıca görüşlere bakalım. Aleviliğin düşünsel kaynakları üzerine başlıca dört görüş vardır:

1. Alevilik-Bektaşilik, Orta Asya’da Türklerin dini olan Şamanizme dayanır. (Cahit Tanyol, Adil Gülvahaboğlu)
2. Alevilik-Bektaşilik, Anadolu’nun ilk çağ çok tanrılı dinlerine ve Yunan felsefesine dayanır. (İsmet Zeki Eyüboğlu)
3. Aleviliğin üç ayrı kaynağı vardır. a) Pitagoras felsefesi, b) yeni Eflatunculuk ve c) Zerdüşt dini (İsmet zeki Eyüboğlu)
4. Aleviliğin üç kaynağı vardır. A) Ali ve ehlbeyt sevgisi, b) Orta Asya’dan Şamanizm, Orta Asya dinleri ve sufizm, c) çok tanrılı Anadolu dinleri. (Cemal Şener)

Bu görüşlerin dördü de yanlıştır. Yanlışları, söylediklerinden çok söylemedikleriyledir. Yukarıda adı geçen kaynakların tümünü birlikte söylersek (vurgu farklarıyla) ve çok önemli iki kaynak daha eklersek ancak o zaman doğru bir yere geliriz (Yürükoğlu, 1990, ss. 139–143).

Aleviliğin ne olduğu ve düşünsel kaynaklarının nelere dayandığı konusunun bugün hala tartışılmakta olması ve giderek daha karmaşık hale gelmesine dikkat çekmek

isteriz. Bu konuda büyük oranda mutabık kalınan bir tespitin olmaması buna ilaveten iç göçler ve şehirleşmeyle birlikte Alevi itikadının ne şekilde değişime uğradığı tartışmalarının yapılması önümüzdeki yıllarda Alevilik nedir? Sorusunun sıklıkla sorulacağının işaretidir. Daha önce birçok defa belirttiğimiz gibi tarihsel süreci açısından çok karmaşık olan bu konunun enine boyuna tartışılması bu tezin sınırlarını aşan bir konudur. Ancak şu tespitleri yapabiliriz; Sondan başa gidersek Aleviliği Bektaşiliğin temsil ettiği savı ile Anadolu'da 800 yıllık bir geçmişe sahip Aleviliğin ilişkisini Yürükoğlu nasıl kurmuştur? Tartışılmalıdır. Yürükoğlu'nun iddia ettiği 800 yıllık Alevi tarihi göz önüne alındığında, Hacı Bektaş-ı Veli'ye ait düşüncelerin sonraki yüzyıllarda çerçevesi çizilip bir tarikata dönüşmesi temelinde kurumlar yaratması nasıl açıklanabilir? Diğer bir deyişle Aleviliğin 800 yıllık tarihi göz önüne alındığında doğum ve ölüm tarihi tartışmalı olan Hacı Bektaş-ı Veli ilişkisi açıklanmalıdır.

Eyüboğlu(1993) "Anadolu'da gelişip yayılan Bektaşilik'i, "alevi" bir inanç kurumu olduğunu söylemiştik. Bütün Bektaşiler "alevi"dir, ancak Anadolu'da "alevi" olarak bilinen bütün kuruluşlar Bektaşî sayılmaz. Bu da genel ilkelerden değil, yerel geleneklerden, ayrıntılardan doğmuştur"(s. 51).

Eyüboğlu'nun "Anadolu'da "Alevi" olarak bilinen bütün kuruluşlar Bektaşî sayılmaz" tespiti bizcede doğru bir tespit olup Anadolu coğrafyasında mevcut Alevi ocakları arasında yapılacak titiz bir saha araştırmasıyla bu tespitin doğrulanacağını düşünmekteyiz

Alevilik olgusuna dair bugüne kadar savunulan tezlerin büyük kısmı Fuad Köprülü'nün¹³ çerçevesini çizdiği tanımlamalar üzerinden yapılmıştır. Köprülü'nün bu konudaki tezi Irene Melikoff¹⁴ tarafından da destek bulmuş ve sonraki araştırmacıların büyük kısmı araştırmalarını bu tez üzerinden yürümüşlerdir. Bu konuda Taşgîn şu görüşleri dile getirir:

Alevilik; tarihi, kültürel, sosyal ve dini araştırmaları bir asra yakın devam etmektedir. İlk araştırmalar İttihat ve Terakki döneminde başlamıştır. Cemiyetin kültürel faaliyetleri içerisinde elde edilen kendisinden sonra devam eden çalışmaları belirlemiştir. Hatta bir süre Köprülü kendi yaklaşımından vazgeçti ve bu konuda yeni yaklaşıma sahip olduğunu ifade etti. Buna rağmen yeni yaklaşımının ne olduğu konusunda görüşlerini sarahaten ortaya koymadı.

¹³Fuad Köprülü'nün Alevi-Bektaşî oluşumuna ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Fuad Köprülü, *Türk edebiyatında ilk Mutasavvıflar*, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

¹⁴ Irene melikoff, Uyur İdik Uyardılar, İstanbul, Demos Yayınları 2011, çev: Turan Alptekin

Buna karşın onun vazgeçtiği görüşleri bu konudaki araştırmaların çıkış noktasını oluşturmaya başladı(Taşğın, 2013,s.15)

Alevilik olgusunun tanımlanması giderek daha da zorlaşmaktadır. Bunun birinci en önemli nedenlerinden biri Taşğın'ında ifade ettiği gibi çok uzun bir süre aynı paradigmlar üzerinden konuya bakılmasıdır. İkinci en büyük neden mevcut kaynakların değişen koşullar içinde yeni bilgiler ve bulgularla yeniden değerlendirilmemesidir. Aleviliğin, İç göçler ve şehirleşmeyle birlikte değişen inançsal ve sosyal yapısının nereye evrileceği tartışmaları yapılmaya başlamışken, oluşumuna dair büyük ölçüde mutabık kalınan bir analizin yapılamamış olması da başka bir problemin işaretidir.

Son yıllarda Alevilik konusunda çalışmaları ile tanınan bir diğer yazar Erdoğan Çınar'dır. Alevilik konusunda sistematik bir bakış açısıyla tespitler yapan Çınar bizimde vurgulamaya çalıştığımız Alevilik tanımlaması ile ilgili:

Alevilik, insan için erişilebilir önemli bilgileri muhafaza etmek ve gelecek kuşaklara aktarmak üzere dizayn edilmiş bir sistemdir. Duyabilecekler için söylenmiş bir ulu sözdür.

Alevilik bir uygarlıktır, yaratılışın uygarlığa armağanıdır. Yeryüzüne düşmüş bir insanlık mirasıdır. Bu mirasın daha fazla tahribata uğramadan, korkusuzca günyüzüne çıkartılması ve yeniden tanımlanması elzemdir(Çınar, 2007, s.10).

Çınar'ın da belirttiği gibi Aleviliğe ait kaynaklar; hergeçen gün biraz daha tahribata uğramaktadır. Çınar'ın belirttiği “korkusuzca günyüzüne çıkartılması” düşüncesini Aleviliğe dair literatürde sıklıkla görülen kategorik değerlendirmeler ve bu değerlendirmeler üzerinden sonuçlar üreten araştırmalar için bir eleştiri olarak düşünebiliriz. Çınar(2007) çalışmasında Alevilikle ilgili “ Alevilik yakın tarihlerde ortaya çıkmış, ana gövdesi İslamiyet olan bir inanış veya mezhep değildir. O, kökleri kendisine giden asıl gövdesinden kopartıldıktan sonra tarumar edilmiş, binlerce yıllık bağımsız bir inanış ve kadim bir yol, bir ulu erkândır”.

Çınar'ın bu analizleri yayınlandığı tarih itibariyle yapılmış tüm Alevilik tanımlamaları ve tarihsel kökenlerine dair araştırmaların tümüne muhalif zemin yaratmış ve sorgulanır hale getirmiştir. Daha öncede belirttiğimiz gibi Alevilik konusunda yapılan tüm araştırmalara rağmen; “Alevilik nedir?” sorusunun hala en önemli soru olma vasfını koruması; Çınar'ın düşüncelerini daha bilimsel verilerle destekleyeceği bir çalışmaya muhtaç olduğunun göstergesidir.

Alevi inancının oluşumuna dair yapılan önemli çalışmalardan biri Ayfer Karakaya-Stumpf'un yaptığı çalışmadır. Bu konuda Ayfer Karakaya Stumpf;

Köprülü paradigması bağlamında düşünüldüğünde, Alevi tarihinin yazılı kaynaklarının olmadığına dair sıklıkla dile getirilen varsayımın masa başında ve aceleyle verilmiş bir hüküm olmasının ötesinde anlamlar taşıdığını görüyoruz. Fuad Köprülü, Anadolu dinsel ve kültürel tarihini, bir ucunda yüksek İslam, diğer ucunda halk islamı olmak üzere çift kutuplu bir karşıtlık üzerinden okumuştur. Bu kurguya göre, Anadolu tarihinde Sünni gelenekte kendini bulan yüksek İslam kitabidir, esas olarak Alevi Bektaşî geleneği şeklinde tezahür eden halk İslamı ise tanımı itibariyle sözeldir. Kitabî olanla sözlü olan arasındaki ayrım, aynı anda şehirli olanla köylü olan, yerleşik olanla göçebe olan, saf olanla senkretik olan ve nihayet ortodoks olanla heteredoks olan karşıtlıkları üzerine oturtulmak suretiyle desteklenir ve pekiştirilir(Karakaya, 2015, ss:4-5)

Alevilik inancına dair; Karakaya'nında bahsettiği bu okumalar Alevilik zemini içerisinde açıklanması gereken birçok problemin varlığına işaret etmektedir. Görüşlerini aktardığımız Yürükoğlu, Çamuroğlu, Eyuboğlu ve Korkmaz'ın farklı Alevilik tanımlamaları konunun hala bilimsel ve titiz bir araştırmaya muhtaç olduğunu göstermektedir. Karakaya Alevilik oluşumuna dair:

Literatürde genel kabul görmüş anlatının temel iddialarından bir diğeri, Kızılbaş hareketinin yapıcı unsurunun aşiretler, daha özelde Türkmen aşiretleri olduğudur. Ortaya çıkan Alevi kaynaklarından edindiğimiz veriler söz konusu iddianın da sorgulanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu yeni veriler gösteriyorki Kızılbaş hareketi bir aşiretler (veya Türkmen aşiretleri) koalisyonu olarak değil, esas itibariyle geç Ortaçağ'dan itibaren Anadolu ve komşu coğrafyalarda kök salmış ve 15. yüzyılın ikinci ve 16. yüzyılın ilk yarısını içine alan dönemde Safevi öncülüğünde bir araya gelmiş muhtelif tasavvufi mistik oluşumların ve antinomyan gezginci derviş gruplarının bir birlikteliği olarak düşünülmelidir. Yani Şeyh Cüneyd Kızılbaş hareketini tek tek ve doğrudan birtakım aşiretleri davasına kazanarak değil, tarihsel geçmişleri Safeviler öncesine giden ve her biri kendi bağımsız etki alanına sahip, bununla birlikte dinî ve siyasi tavırları itibariyle ortak bir zemini paylaşan çeşitli mistik batini akımları ve oluşumları bir araya getirmek suretiyle oluşturmuş ve genişletmiştir. Nitekim mesela Irak kaynaklı bir tarikat olan Vefailik ve Vefailik ile yakın bir ilişkiye sahip olduğunu düşündüğümüz gezginci dervişler grubu Rum Abdallarının Anadolu'nun doğusunda Kızılbaş hareketini meydana getiren ana damarlardan olduğunu bu bölgedeki dede/pir ocaklarına ait belgeler ortaya koymaktadır(Karakaya, 2015, ss:83-84).

Karakaya'nın bu araştırmasında ulaştığı sonuçlar; Alevi inancı konusunda daha önce yapılan bütün tanımlamalar ve tespitlere ait paradigmalarda tartışmaya açmıştır. Böylece sürekli aynı çerçeve içinde ifade edilen anlayışa muhalefet yakın zamanda Karakaya'nın yaptığı araştırmadır.¹⁵ Dönemsel olmasa bile uzun dönemli tarihsel

¹⁵ Alevilik, Bektaşilik, Kızılbaşlık, Vefailik. Ayfer Karakaya Stumpf, 2015, Bilgi Üniversitesi Yayınları

yanı, inançsal boyutu, sosyolojik ve antropolojik yanını da içine alan analizlerin daha doğru sonuçları olacağını görebiliriz.

Sonuç olarak inanca ilişkin bu bölümde söylemek istediğimiz; Alevilik, çerçevesi sınırlı olan bu tez içinde, içine sığdırılması güç açıklamayı gerektirecek genişliktedir. Bu konuda genel bir yargıya varmak da güçtür. Alevi oluşumuyla ilgili yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda tespitler; kategorik sınıflandırmalar üzerinden yapılmaktadır. Bunda en önemli etkenlerden biri; değerlendirmelerin çoğunluğu Fuad Köprülü'nün ileri sürdüğü düşünce üzerinden yapıyor olmasıdır. Aleviliği çevreleyen bu gizem biraz da Alevilerin Alevilik hakkında konuşamamalarının¹⁶ bir sonucudur. Onlarca yıldır Aleviler hem Alevilik hakkında yazmaktan hem de konuşmaktan sakınmışlardır. Bu durum Aleviler açısından eldeki bilgi ve belgelerin önemini değersizleştirip yarattığı çekim gücünü azaltmıştır. Bu konuda Karakaya'nın dile getirdiği(2015) “Dolayısıyla Alevilikle ilgili kaynakları değerlendirirken, “tehlikeli” addedilen kimi inançsal öğelerin yazıya dökülmesinden imtina edilebileceği, bu konularla ilgili sembolik ve muğlak bir dil kullanılabileceği, hatta genel geçer terminolojiye farklı anlamlar yüklenebileceği olasılıkları göz ardı edilmemelidir”(s.6). Bugün mevcut kaynakların birçoğu; okunamaz, kırık dökük, asılları kaybolmuş vaziyettedir. Geldiğimiz noktada çok büyük ilgi ve alaka görmeleri, Alevilik araştırmalarının yükselen bir değer olması ve çok muhtemel yanıtlanması zor olan sorular için ikna edici cevapların bu belgeler aracılığıyla bulunacak olmasındandır. Bu durumun diğer bir yansıması sözel tarih ayağını oluşturan bireylerin bir kısmının biyolojik ömürlerini doldurması, bir kısmının bilgileri ve belgeleri aktaramamış olması nedeniyle araştırma sonuçları açısından bir engel teşkil etmesidir.

1.1.1 İbadet Biçimi Olarak Cem

Bir araya gelmek, toplanmak anlamında kullanılan cem¹⁷ sözcüğünün, Arapça kökenli olduğu kabul edilir. Literatürde cem sözcüğünün anlam ve kökenine dair bilgileri

¹⁶ Alevilerin kimliğini gizleme, açığa vurmama davranışı tarihsel süreç boyunca sürekli baskı altında tutulmaları, dışlanmaları ve şiddete maruz kalmalarındandır. Cumhuriyet'le birlikte her ne kadar rahatlamış gözükselerde bu davranış biçimi büyük oranda devam etmiştir. 90'lı yıllardan itibaren göreceli daha rahat bir davranış sergilemişler ancak bu bütün Alevi toplumuna yayılamamıştır.

¹⁷ Cem ritüelinin Alevi-Bektaşî inancındaki yeri ve yapılış tarzı hakkında bkz. “Cem” maddesi, Esat Korkmaz, Ansiklopedik Alevilik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü

bulmak mümkündür¹⁸. Bozkurt(2005) “ Ayin-i cem, halk arasında kutsal olarak cem diye adlandırılır. Ayin-i cem terimi; toplantı töresi, bir araya gelme biçimi, geleneği anlamındadır. Kısa adı ile cem terimi de, bu anlamları karşılar”(s.221). Bozkurt’un bu konudaki açıklamasıyla ilgili şunları söyleyebiliriz: Halk arasında *cem* diye ifade ediliyorsa “Ayin-i” terimi nerede kullanılmaktadır bu konunun açıklığa kavuşturulması gerekmekte. Bize göre; “Ayin-i cem” terimi daha çok Bektaşilikte kullanılan bir ifade biçimi olup ocak temelli Alevi örgütlenmelerinde *cem* terimi kullanılmaktadır. Aleviliğin temel kurumlarından olan *cem*; dede-talip ilişkisi üzerine kurgulanmıştır. Cemin bütün işleyişi içinde bu ilişki süreklidir ve diğer zamanlara göre daha formal bir yapıdadır. Bu işleyişle ilgili yetki çok büyük oranda dede’de olup en önemli yardımcısı rehberdir¹⁹. Dede bu yetkiyle talipden verdiği ikrarın gereklerini yerine getirmesini ister.

Gelenekte cemler ocak örgütlenmesi içinde yaşatıldığı için ocak-cem ilişkisi açıklanmalıdır. Anadolu coğrafyasında ocak²⁰ merkezli örgütlenmelerin temeli cemlerde olduğu gibi dede ve talip ilişkisine dayanır. Ancak bu daha büyük ölçekte bir yapıdır. Ocak, dedesine bağlı birçok köy veya yerleşim yeri olabilir. Her ocak kendi sürecine göre cemlerini yapar. Bundan dolayıdır ki geleneğin kısa ve özlü bir şekilde ifade ettiği sözdür; “*yol bir, sürekin bir*”. Ocaklardaki itikâdi alanın temeli birdir. Bu temel üzerine inşa edilmiş ibadetler ve bunların sosyal alanda farklı tezahürlerini bazı farklılıklarla ifade etmeleri süreç içinde hiçbir zaman problem yaratmamıştır. Ocaklar arasındaki ilişki bir zincirin halkaları gibi birbirine kenetlenmiş sorumluluk ilişkisidir. Bu ilişki de “*el ele, el hakka*” özlü sözüyle anlatılmaktadır. Yüzyıllardır cemlerde yapılan dualarda cemin kendi düşünsel temellerine vurgu yapılır ve aynı zamanda öğretilir “ *...cemimiz kırkların yaptığı cem ola...*” diyerek.²¹ Cem ibadetleri ve onun düşünsel temelleri araştırmacıların üzerinde mutabık kaldığı konulardan biridir. Araştırma konumuz duazımlar açısından *cem*,

¹⁸ Cem sözcüğüne ait detaylı bilgiler için bkz. Nejat Birdoğan, Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik, Kaynak Yayınları, Hamburg, 2003, Dördüncü Basım, İlk basım 1990. Fuat Bozkurt, Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, Beşinci Basım, ilk basım 1990.

¹⁹ Cemde On İki Hizmet sahiplerinden biridir. Dede’nin en büyük yardımcısı konumundadır. İkrar verip yola girecek kişiler Rehber tarafından yolun ilke ve kuralları hakkında bilgilendirilir.

²⁰ Alevi ocaklarına ilişkin detaylı bilgiler için bkz. Ali Yaman, Alevilik’te Dedelik ve Ocaklar, Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, 2004.

²¹ Mustafa Başaran(Dede) ile yapılan görüşme notlarından. 15.02.2002

onu içinde yaşatan mekândır ve cemlerde sık sık dile getirilir. Her ne kadar *cem* birçok ibadetin oluşturduğu bir bütün olsa da cemin olmazsa olmaz parçası duazimamlardır. Cemlerin söylence de Hz. Muhammed'in miraç dönüşü uğradığı Kırklar meclisindeki anlatı, çok küçük farklılıklarla aynıdır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali ilişkisi bütün çıplaklığı ile anlatılır:

Hz. Muhammed Miraç'a çıkarken bir aslan yolunu keser, kükremeye başlar. Muhammed ne yapacağını şaşırırken gayptan duyduğu söze uyarak yüzüğü aslanın ağzına verir. Aslan sakinleşir. Muhammed yoluna devam eder. Göğün en yüksek katına erişir. Orada dostuna kavuşur. Onunla doksan bin kelam konuşur. Miraç'dan dönerken de bir kubbe görür. Yaklaştığında birilerinin içeride sohbet etmekte olduğunu fark eder. İçeri girmek için kapıyı çaldığında kendisine kim olduğu sorulur. O da peygamber olduğunu söyler. İçeridekilerden birisi: "Bizim aramıza peygamber sığmaz, peygamberliğini ümmetine yap" der. Hz. Muhammed ayrılırken o kapıyı tekrar çalması için Allah'-tan emir alır. İkincisinde de kapı açılmaz. Üçüncüsünde Hz. Muhammed kendisini yoksullara hizmet eden bir kişi olarak tanıtır ve içlerinde yer varsa girmek istediğini söyler. Kapı açılır, Hz. Muhammed besmele ile içeri girer. Mecliste yirmi ikisi erkek, on yedisi kadın olmak üzere otuz dokuz canın sohbet ettiğini görür. Hz. Ali de o meclistedir. Hz. Muhammed, Ali'nin yanına oturur ama onun Ali olduğunu bilmez, oradakilere kimler olduklarını sorar. Onlar "bizler kırklarız" derler. Hz. Muhammed: "Sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim?" diye tekrar sorar. Onlar: "Bizim ulumuz da uludur, küçüğümüz de uludur. Bizim kırkımız birdir, birimiz kırktır" derler. O "Biriniz eksik, ne oldu" diye sorar. Onlar: "O birimiz Selman'dır. Taşraya gitti. Ama sen onu da burada say." derler. O zaman Hz. Ali kolunu uzatır, kırklardan biri destur diyerek Ali'nin koluna bıçakla vurur. Aynı anda tüm canların kolundan kan çıkmaya başlar. O sırada pencereden bir damla kan girip ortaya damlar. Bu Selman'ın kanıdır. Sonra kırklardan biri Ali'nin kolunu bağlar ve bütün canların kanı durur. Biraz sonra Selman gelir. Elinde bir üzüm tanesi getirmiştir. Kırklar bu üzümü Hz. Muhammed'in önüne koyup paylaşmasını isterler. Hz. Muhammed bir tek üzüm tanesini bütün Kırklara nasıl paylaşacağını düşünürken Allah, meleği Cebrâil'i göndererek yardımına tümü ilk yaratılıştaki gibi sarhoş olurlar ve "ya Allah" diyerek üryan büryan semaha kalkarlar. Muhammed de bunlarla birlikte semaha girer. Semah ederken Hz. Muhammed'in mübarek imamesi başından yere düşer. Kırk parça olur. Kırkların her biri bir parçasını alır ve etek yapıp bağlar. Muhammed onlara pir ve rehberlerini sorar. Onlar: "Pirimiz Şah-ı Merdân Ali, rehberimiz Cebrail aleyhisselâmdır." derler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Ali'nin orada olduğunu anlar. Ali, Muhammed'in yanına doğru gelir. Muhammed tecella ve temenna ile Ali'ye yol gösterir. Bu sırada Hz. Muhammed koşturur. Cebrail cennetten bir tabak getirerek Muhammed'in yanına gelir ve "Şerbeteyle ey Muhammed" diyerek yol gösterir. Hz. Muhammed nurdan bu tabağa su koyar ve üzümü ezerek şerbet yapar ve kırkların önüne

koyar. Kırklar bu şerbetten içerler ve Hz. Ali'nin parmağında, miraca giderken aslanın ağzına verdiği yüzüğü görür(Korkmaz, 2002, ss. 15-18).

Alevi inancında cemlerin düşünsel temeli söylencedeki bu anlatı kabul edilir. “*Cemimiz Kırkların yaptığı cem ola*” vurgusu söylencedeki bu anlatının sonucudur. Cemlerde ve dualar da sürekli dile getirilen bir söylemdir. Cemler, yapılış amacına bağlı olarak farklılıklar arzeder. Temelde cemleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

Abdal Musa lokması birlik cemi²²

Hızır cemi²³

Musahiplik cemi²⁴

²² Araştırma sahasında görüştüğümüz geleneği yaşamış kişilerden; Elif Öztürk, Abdal Musa lokması birlik ceminin genellikle Sonbahar çıkarken ya da Bahar mevsimine yakın bir zamanda yapıldığını. Yeni senenin bolluk, bereketli olması için kurbanların kesildiğini ve cem yapıldığını dile getirdi. Bu ceme herkes katılabilir. Buradaki asıl amaç toplumun birlikteliğinin sağlanmasıdır.

²³ Hızır, Alevi inancında zorda kalanların, yardıma muhtaçların her zaman yardımına koştuğuna inanılan bir bilgedir, erendir. Gelenekte Aleviler Hızır için her yıl şubat ayının 13, 14, 15. günlerinde oruç tutup o günün sonunda Hızır cemi yaparlar. Dualarda “deryalar bekçisi Hızır eleman” diye kalıplaşmış bir söylem vardır. Duazimamlarda Hızır’a vurgu yapılır. Şah İbrahim Veli ocağında söylenen bir duazimamda Hızır anılır.

Muhammed’i hazır bilki

Canın hakka nezir kılki

Er gördüğün *Hızır* bilki

Aliye Selman olasin

Hızır konusunda detaylı bilgi için bkz. Nilüfer Dinç, *Hızır Kimdir*, İstanbul, Sınır Ötesi Yayınları, 2011.

²⁴ Mustafa Başaran *Alevi Ceminde On İki Hizmet*(İstanbul, 2002, s.42) kitabında bu konuyu şöyle anlatır: Musahiplik, yol kardeşliği; Alevi inancının ve yolun kuralları gereği, her alevinin bir musahibi olma zorunluluğu vardır. Musahipsiz yola gidilmez, lokma yenmez, Aleviliğin, toplumsal yaşamaya yönelik kurumlarından. Evli her alevinin, bir musahip kardeşi vardır. Burada dört kişinin rızası gerekir, eşler de birbirini sevmek zorundadır. Musahipliğin bir yıl bekleme, deneme süresi vardır. Bu süre içerisinde eğer yol kardeşliği yürütülecekse, iki taraflı karar verdilerse, dedenin huzurunda gereği yapılır. Toplum da tanık olur. Musahiplikte sosyal dayanışma vardır. Musahipler birbirlerine öz kardeşten daha yakındırlar, birbirlerinin eşlerine bacı derler. Çocukları birbiri ile evlenemezler, kardeş sayılırlar. Musahiplerden birisinin durumu iyi, diğerinin durumu zayıfsa durumu iyi olan, durumu zayıf olan kardeşine ekonomik katkı sağlar. Kim kimlerle musahip olur ve kimler musahip olamaz? Her kişi kendi, akranı ve emsali ile musahip olur. Âlimin cahil ile musahip olması erkân değildir. Âlim şahindir, cahil kargadır. Zalim ile mazlum musahip olamaz. Zalim kurttur, mazlum koyundur. Pire ikrar veren kişi ile Pirsiz kişi musahip olamaz. Pire ikrar veren kişi rahmanıdır. Pirsiz kişi şeytanıdır. Pirinden dönmüş kişi ile pire ikrar veren kişi musahip olamaz. Pirinden, ikrarından dönmüş kişi şeytandır. Pire ikrar veren kişi taliptir. Yaşlılarla gençler musahip olamaz. Yaşlılar kıstır, gençler yazdır. Musahibi ölen kişi ile, yeni musahip olacak kişiler musahip olamaz. Musahibi ölen kişi duldur. Yeni musahip olacak kişi, bakiredir. Musahipler ya bir evde, ya bir köyde ya bir ilde olmalıdır. Evlenmemiş kişi ile evlenmiş kişi musahip olamaz. Musahibi ölen talip bir başka musahibi ölen taliple (Örneğin: uzakta olan bir taliple) geçici olarak darı- Mansur olup görülür, sorulurlar. Şeyhlerle dervişler musahip olamaz. Şeyhler deryadır, dervişler katredir (damla) Musahibi uzakta olan talip, musahibinin rızasını almadan, ceme gelemmez, görülüp sorulamaz, lokma yiyemez. İkrar bir sefer verilir. Öl ikrar verme, öl de ikrarından dönme.

Dardan indirme cemi²⁵

Gelenekte her Perşembe akşamı yapılan ibadet cemi²⁶

Muhabbet cemi²⁷

Görgü cemi (görüm)²⁸

Musahipliğin düşünsel temeli, Hz.Muhammed'in kendisini ve Hz.Ali'yi kardeş yapması olayına dayandırılır. Fuaz Bozkurt, *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik* (İstanbul, 2005, ss.226-227) adlı kitabında musahipliğin düşünsel temelini kaynağını anlatır: Yolkardeşliği, Alevilikte iki erkeğin ve böylece iki ailenin kardeş olması demektir. Bu kardeşlik, *ahiret kardeşliği* ya da *musahiplik* adı ile de anılır. Yolkardeşliğinin Muhammet ile Ali'den kaldığına inanılır. Nitekim *Buyruk*'un ikinci bölümü bu konuya ayrılmıştır. Orada anlatılanları şöyle özetleyebiliriz:

Muhammet miraçtan döndükten sonra, ona inananlar çevresine toplanırlar. Tanrı'nın neler söylediğini öğrenmek isterler. Muhammet, Tanrı'nın kendisinden sonra yerine Aliyi vekil gösterdiğini anlatır. Deve palanlarından bir minber yaptırır. Üzerine çıkar. Yanına Ali'yi çağırır. İki bir gömleğe girerler. İki baş, bir gövde olurlar. Muhammet, Ali ile ben ikimiz bir ağacın meyvesiyiz" der. Sonra inananlara döner. "Ey inananlar, her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin!" diye buyurur. O zaman her inanan kendisine bir kardeş bulur. Bu seçimde Ali yalnız kalır. "Ey Tanrının elçisi ben kiminle kardeş olayım? Ben tek kaldım" der. Muhammet "Ey Ali, sen benimle kardeşsin. Tıpkı Musa ve Harun gibi. Bundan sonra sen de seni izleyenlerin ve inananların belini bağla!" diye karşılık verir. Böylece Muhammet ile Ali yol kardeşi olurlar.

Bu olay üzerine Aleviler arasında başka söylenceler de vardır. Musahipliğin Hayber Savaşından sonra ortaya çıktığı da söylenir. Kökeni nasıl açıklanırsa açıklansın, yolkardeşliği Alevilikte çok önem verilen, sonradan kazanılan bir akrabalık türüdür. Bu, şaşırtıcı bir yöntem ve erkân dizisi içinde yürütülür. Ancak böylece tam bir cemiyet üyeliği statüsü, toplumsal konum sağlanmış olur. Alevilikte yolkardeşsiz erkâna girmek olası değildir. Bektaşilikte, mezhebe gönül veren ve layık olan kadın-erkek, evli-bekâr her birey tek başına nasip alır, Bektaşî olur. Alevilerde ise, her şeyden önce Alevi bir anababadan olmak gerekir. Ancak, böyle kimseler evlendikten sonra başka evli çiftle yolkardeşi olarak topluluğa katılabilirler. Bektaşilikte tek tek katılma yerine, burada dört kişilik iki çiftin erkâna girmesi söz konusudur. Artık burada dışarıdan bir derneğe girişi andıran bir katılma yoktur. Toplumun doğal üyeliğinden resmî üyeliğe yükseliş vardır.

²⁵ Kendi gözlemlerim. Uygulamada hemen hemen hiç yapılmayan bir cemdir. Bu cemin amacı, Hakka yürüyen canın geride kalanlarla sembolik bir helalleşmesidir. Bu helalleşme hakka yürüyen canın musahibi aracılığı ile yapılır. Bu cemde canlardan razılık alınması yanında diğer önemli yanı toplum içindeki kırgınlıklar anlaşmazlıklar küskünlükler varsa borcu dede aracılığıyla giderilir. İtikadi olarak en büyük kusur olarak görülen kul hakkının yenmemesi gerekliliği bir kez daha vurgulanır. Böylece dünya hayatındaki hesaplaşmanın yapıldığı Dar-ı Mansur meydanından indirilmiş olur. Terminolojide Dar dünya hayatını, Divan ahiret hayatını temsil eder. Metinlerde "*Ulu Divan*" olarak geçer. Ulu Ozan Pir Sultan Abdal bir deyişinde: "Kalsın benim davam divana kalsın" der. Bkz Abdülbaki Gölpınarlı, Pir Sultan Abdal, Varlık Yayınları, İstanbul, 1981. Dardan indirme cemi ile ilgili daha detaylı bilgi için Bkz Nilgün Çıblak Coşkun, *Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dardan İndirme Cemi ve Bu Cemin Toplum Yaşamındaki Önemi*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi /2013/65

²⁶ Alevilikte Perşembe akşamını Cumaya bağlayan gece Cuma Akşamı diye adlandırılır. Her perşembe akşamı diğer adıyla Cuma akşamı toplanıp cem yapmak inanç gereğidir. On İki imamlar için oruç tutulan Muharrem ayındaki dört hafta da bu anlamdaki cemler yapılmaz. Böylece Kırksekiz Cuma olarak adlandırılan bu ibadet yerine getirilir. Bu cemler, dede ile talip aynı köyde ya da dedenin her hafta gelebileceği mesafede ise dede gözetiminde yapılır aksi halde cemler rehber ve zakir tarafından icra edilir.

²⁷ Bu cemler ihtiyaç duyulduğunda her zaman yapılabilen cemlerdir. Eğitim amaçlı, muhabbet amaçlı, istek üzerine ve ziyaretlerde yapılır. Özellikle ceme ait inanç pratikleri, demeler, semahlar, duazimamlar bu cemlerde öğretilir.

²⁸ Görgü cemi ile ilgili Bkz. Tezin Şah İbrahim Veli Ocağı Cem Pratikleri bölümü.

Bu cemler içinde inanç gereği senede bir defa yapılması zorunlu *cem*, görgü(görüm) cemidir. Gelenekte kış mevsiminde ve Perşembe akşamları yapılan görgü cemlerin özelliklerinden bir ocak aidiyeti içinde yapılan cem olmasıdır. İlkesel olarak farklı ocaklardan kişiler bir araya gelip görgü cemi yapamazlar. Aynı köyde farklı iki ocağa mensup talipler yaşayabilir ve farklı ocağa bağlı olan bu kişiler musahip olabilirler. Bir ocağın dedesi başka bir ocağın talibini ancak o ocağın dedesinin izniyle görebilir. Bu durum talipler içinde geçerlidir. Musahibi başka ocaktan olduğu için o ocağın görgü cemine katılacak kişi kendi dedesinden izin almak durumundadır.

Alevi dinsel törenlerinin en önemlisi, halk arasında *görgü* ya da *görüm* adı verilen dinsel tören oluşturur. *Görmek* köküne dayanan sözcük, dinsel bir terim olarak “görülüp sorulmak” anlamını taşır. Alevi inancına göre bu olay, Hz. Muhammet’in, “Ölmeden önce ölün, mahşer olmadan hesabınızı görün!” buyruğuna dayanır. Bu hadis Alevilerce kutsal sayılan *Buyruk*’ta verilir ve dinsel bakımdan açıklanır. Görgü, toplumdaki ergin kişilerin bir yıl içinde yaptıklarının sorgusunu oluşturur. Ergin kişi, belli bir yaşa gelmiş ve yolkardeşi tutmuş kişidir. Görgü de genellikle perşembeyi cumaya bağlayan akşam yapılır(Bozkurt, 2005, s.241)

Görgü cemi(görüm) temelde On İki hizmet²⁹ ve inanca ait diğer birçok ritüelin icra edildiği bir cemdir. Görgü cemi Alevi olmanın ve verilen ikrara bağlı kalmanın temel şartıdır. Verilen ikrara bağlı olarak yükümlülüklerin her yıl hesabının sorulduğu bu *cem*, toplumsal barışın temel şartıdır. Şah İbrahim Veli süreğinde görgü cemi(görüm) dışında yapılan bütün cemler içerik açısından “kısır cem” olarak adlandırılır. Bu cemlerde on iki hizmet yapılmaz. Bütün cemlerin ana unsuru saz eşlikli ya da eşliksiz duazimamlardır.

²⁹Cemde yürütülen hizmetlere verilen isimler. Şah İbrahim Veli süreği görümde On İki Hizmet adları ve görevleri şu şekildedir:

- 1-Peyik: Dede ile talip arasında haberci
- 2-Kapıcı: Kapıyı bekleyen ve emniyeti sağlayan
- 3-Gözcü: Gözetleyen ve sukuneti sağlayan
- 4-Delilci: Delil yakan hizmetçi
- 6-Zakir: Cemevinde saz çalan hizmetçi
- 7-Tazekar(ibrikçi) Abdest suyu veren hizmetçi
- 8-Sakka(Saki): Cem evinde içme suyu veren hizmetçi.
- 9-Tarıkçı(Erkenci): Erkeni muhafaza eden hizmetçi
- 10-Kurbancı: Kurbanları keser, satırla ufatır ve Nağab’a teslim eder
- 11-Nağab(Nakip): Hem pişirme görevini hemde eşit şekilde paylaşırma görevini yapar
- 12-İznikçi: Cem evine gelenlerin ayakkabılarını teslim alır ve giderken teslim eder.

Sonuç olarak görüm³⁰ Alevi inancı içinde her yıl yapılması zorunlu olan temel ibadetler bütünüdür. İç göçler ve şehirleşmeyle birlikte görüm yapılamadığından yolun ilke ve kuralları unutulup belli bir kuşağın hafızalarında sembolik bir duruma evrilmiştir. Çok özel durumlar ve topluluklar dışında yeni kuşakların görmediği görüm, şehir hayatının etkisiyle de yeni bir yapıya güncellenememiştir. İçinde birçok duazımamın okunduğu görümün yapılamaması sonucu günümüzde duazımamların önemi ve etkisi tartışılmalıdır.

1.2 Araştırmanın Problemine Dair Süreç

Yüksek lisans sınavında hocalarım neden yüksek lisans yapmak istiyorsun? Diye sorduklarında: Duazımamları araştırmak istediğimi ancak bunu nasıl yapacağımı bilmediğimi bu sebeple yüksek lisans yapmaya karar verdiğimi açıklayarak yanıtladım. Başlangıçta “*duazımamları araştırmak*” düşüncesi ile başlayan süreç, terimin; tarihsel yanı, edebi yönü, müzikal özellikleri ve inanç düzlemindeki fonksiyonu göz önüne alındığında geniş bir alanı kapsamassından dolayı tez konusunun, duazımamlar özelinde daha noktasal bir yöne doğru daralmaya ihtiyacı olduğunu anladım. Hocalarım “*duazımamlarla ilgili*” neyi ya da neleri aradığımı sorduklarında araştırma problemim ile ilgili sis perdesi yok oldu. Böylece duazımamlarla ilgili yapmak istediğim araştırmanın tam olarak neyi arayacağını belirlemem gerektiğini anlamış oldum. Bunu akademik dile tercüme edip kısa bir şekilde ifade edersek “Araştırmanın temel sorusu nedir?” tespitine ulaşırız ve şunu söyleyebiliriz: Sonuçları itibariyle akademik araştırmalar aslında bir takım soru ya da sorulara yanıt aramaktır. Klasik bir “*proposal*” ödevinde bile en temel sorunun “Teklifiniz nedir?” Ya da bu projedeki amacınız nedir? Sorularının olduğunu göz önüne alırsak; bir yüksek lisans tezinde araştırmanın amacının ne olduğu, araştırmayı yapan kişinin neyi aradığı ve en önemlisi aradığı ile bulduğu arasındaki bağlantıyı ya da bağlantısızlığı araştırmanın soru ya da sorularının yanıtlarında bulabiliriz. Dolayısıyla bir araştırmanın başlangıç noktası araştırmanın temel soru ya da soruları olmalıdır. *Aksi halde aradığı ile bulduğu arasındaki bağlantıyı ilişkilendiremez. Araştırmadaki her bölüm, her düşünce temel sorunun kapsama alanı içinde olup temel sorunun yörüngesinden ayrılmamalıdır.*

³⁰ On İki Hizmetin yapıldığı cem.

Temel soruyu, duazimamlar ve cem ilişkisi açısından analitik bir gözle detaylandırırsak temel soruyu şu şekilde genişletebiliriz.

Duazimamların, cem içinde ifade ettiği anlam, tekrarlanma sıklığı ve işlevinin ne olduğu sorularıyla temel soruya derinlik katıp daha kolay ve anlaşılabilir duruma getirebiliriz. Temel sorumuza Anadolu'da talip sayısı ve coğrafi yaygınlığı açısından en büyük Alevi ocaklarından biri olan Şah İbrahim Veli Ocağı cemleri içindeki örnekler üzerinden inceleme ve araştırma yapılarak yanıt aranacaktır.

1.3 Araştırmanın Amacı

1. Duazimamların cemlerdeki yeri ve anlamı nedir? Araştırmanın temel sorusudur. Bu sorunun yanıtı Anadolu coğrafyasında mevcut Alevi ocaklarından Şah İbrahim Veli Ocağı görgü(görüm) ceminde okunan örnekler üzerinde inceleme ve araştırma yapılarak verilecektir. Temel soruya bağlı olarak elde edilen bulgular bilimsel bir bakış açısı ile değerlendirilip bu araştırmaya dair sonuçlar elde edilecektir.

2. Tek başına bir duazimam, sözel ya da saz eşliğinde söylendiğinde inanca ait bir fikir verebilir olsa da bu çalışmada bir cemin bütünü içindeki duazimamların incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda duazimamların, hem cemin bütünü içindeki işlevleri daha iyi anlaşılacak hem de cem içindeki diğer unsurlarla işlevi ve tekrarlanma sıklığı açısından benzerlikleri ve farklılıkları araştırılacaktır.

3. Aleviliğin temel ibadet şeklinin cemler olduğu düşünüldüğünde, bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında; Günümüz Aleviliğinin itikâdi ve düşünsel yapısı içinde duazimamların önemi, farklılığı, bilinirliği hakkında bir sonuç çıkarılmaya çalışılacaktır.

1.4. Literatür Özeti

1. Duazimamlar ve *cem* ilişkisi konusunda yapılan literatür araştırmasında, tezimizin temel sorusu doğrultusunda duazimamlarla ilgili kaynaklar araştırılmıştır(İyiyol,

Alevi-Bektaşî Geleneğinde D vazlar-D vazimamlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:27, Yaz 2013). Bu araştırmanın sonucunda, inancın tarihsel yönünü, oluşumunu, diğer din ve kültürlerle etkileşimi araştıran yayınlar ile inanç temeli üzerinde oluşmuş deyişler, semahlar ve mersiyeler gibi kültür öğelerini inceleyen yayınlar incelenmiştir(Duygulu, 1997). Buna ilaveten yüzyıllardır kapalı bir toplumsal yaşam sürmüş Alevi toplulukların, kentleşme olgusu çerçevesinde ortaya çıkan yeni sosyal yapılanmasının doğurduğu kaotik durum ve bu durumun duazimamlar üzerinde *inanç eksenli yansımalarıyla* ilgili geçmiş ve bugün arasında benzerlik ya da farklılıkları inceleme anlamında yayınların yeterince yapılmadığı tespit edilmiştir.

2. Diğer yandan, “*Duazimamlar*” konusunda yapılmış sınırlı sayıda çalışma saptanabilmiştir. Söz konusu çalışmalarda duazimamların tarihsel yönü, şekil özellikleri, cem içindeki sırası ve duazimamların ana teması On İki İmam’ların kimler olduğu ve yaşamlarına dair tarihsel bilgiler verilmiştir. Duazimamların cem içindeki yeri ve sırasına değinen çalışmalarda içerik ve işlev açısından detaylı bir analiz yapılamamıştır. Ayrıca şah İbrahim Veli Ocağı cemleri ve duazimamlar ilişkisini inceleyen bir kaynak da bulunamamıştır.

3. Mevcut literatürde, duazimamların müzikal karakterinin incelendiği çalışmalara da rastlanmıştır(Elçi, 2011). Yine bu çalışmalar, duazimamlar ve cem formatı arasındaki ilişki bağlamında değil bağımsız müzikal unsurlar temelinde çalışmalardır. Özellikle bir cemdeki batını ve mistik hava; ibadetlerin doğru ve sıralı bir şekilde işleyişiyle bütünlük kazanır. Araştırmaların bir kısmında, bir ritüelden diğer bir ritüele geçiş *erkân geçişi* diye de adlandırılmaktadır. Başka bir deyişle görgü ceminde(görüm) gerçekleştirilen *on iki hizmet’in* birinden diğerine geçiştir. Bir hizmetin başlangıcında ve bitiminde okunan duazimama ait melodik ve ritmik yapının özelliği yanında ifade ediliş biçimi ile o hizmetin sahip olduğu içerik arasında nasıl bir ilişki olduğu konusunda detaylı bir değerlendirme bulunamamıştır. Bu kaynaklarda yer alan eksikliklerin giderilmesi için neden sonuç bağlamında bilimsel ve metodolojik bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde cem içinde ki duazimamları, cemin bütününden ayırıp bağımsız bir unsur gibi incelemek, duazimam ve cem bağlantısını doğru anlamak açısından sorunlar yaratacaktır.

4. Literatür araştırmasında görülen en büyük eksiklik ve yanlışlıklardan biride Alevi³¹ ve Bektaşî³² terimlerinin sürekli birlikte kullanılmasıdır. Bu kullanım Alevilik eşittir Bektaşilik gibi yanlış bir algıya yol açmıştır. Kaynaklar tarandığında görülecektir ki; kökeni, tarihsel serüveni, terminolojisi ve inanç pratikleri anlatıldığında Alevi ve Bektaşî ayrımını belirtmek için gereksiz birçok açıklama ve dip not kullanılmaktadır. Çoğu zaman sadece birinde olan bir unsur her ikisinde de varmış gibi anlatılmakta ve bu durum konuların hem kolay ve anlaşılır şekilde yazıya dökülmesine engel olmakta hem de okuyucu açısından karışık bir durum yaratmaktadır. Kuşkusuz Alevilik ve Bektâşiliğin sahip olduğu itikâdi ve düşünsel yapının dayandığı temeller özünde aynıdır. Buna rağmen inancın temelini oluşturan bazı kurumlarda ciddi farklılıklar vardır. Alevi anne ve babadan doğan biri, inancın gereği Alevi kabul edilir. Musâhiplik kurumu Alevi inancının temel kurumlarından biri olmasına karşın Bektaşilikte musahiplik kurumu yoktur.³³ Bektaşî anne babadan doğan biri ikrar verip tarikata girerse bektaşî sayılır. Diğer önemli bir nokta; ibadet pratiklerinin uygulamaları da bire bir birbirlerinin aynısı değildir.

Diğer önemli bir nokta sözlü tarih araştırmaları ile ilgilidir. Alevilik, “*yol bir, sürekin bin bir*” anlayışıyla farklılığı zenginlik olarak görüp ocaklar arasındaki farklı uygulamaları olgunluğa erişmenin meyvesi olarak değerlendirmiştir. Bu noktada hem cemler açısından hem de duazimamlar açısından yapılmış sözlü tarih araştırmalarının varlığı tespit edilememiştir. İç göçler ve küreselleşmenin neden olduğu bu hızlı değişim ortamında hala sözlü geleneğin aktarıcısı konumunda olan yaşlı kuşaklar, ozanlar, âşıklar ve dedelerin zihinlerinde varolan bilgiler büyük önem taşımaktadır. Gelenekte cemlerde bulunmuş kuşaklar sözel bilgilerin aktarılması konusundaki becerileri ve kendi bilgilerinin farkındalıklarıyla bu konuda bizden daha

³¹ Tezimizde “Alevi” sözcüğü, dede önderliğinde ocak merkezli oluşum çerçevesinde örgütlenmiş Anadolu’dan Balkanlar’a uzanan coğrafyada yaygın biçimde görülen topluluklar için kullanılmıştır. Bu topluluklar 15. Yüzyılda Safevilerle başlayan kızılbaş hareketinin ana nüvesini oluşturmaktadır. Bu oluşum içindeki ocakların bir kısmı tarihsel süreç içinde Bektaşî hareketi ile zaman zaman düşünsel çatışma içinde olmuştur. Günümüzde Alevi Bektaşî terimlerinin sürekli birlikte kullanılması içe içe geçmiş gibi değerlendirmelerin sonucudur. Bugüne kadar Alevi ve Bektaşî ibadet pratiklerindeki sözel ve simgesel farklılıklara ait özellikli araştırmaların yapılmamış olması bu konudaki karışıklığın önemli sebeplerinden biridir.

³² Bektaşilik terimi ifade edilen oluşum, bir tarikat olarak Hacı Bektaş-ı Veli yaşarken onun tarafından kurulmamış olup, onun sufilik anlayışı halifeleri aracılığıyla ve onun adına nisbetle daha sonradan oluşturulmuştur.

³³ Bu konudaki karışıklığın daha iyi anlaşılabilmesi açısından Bkz. İsmail Güngör Yüksek Lisans Tezi Şanlıurfa İli Kısas Yöresi ‘Cem Formu’ nun Analizi”. Ocak 2011. s.76.

avantajlıydılar. Şu anda yetmiş ve seksen yaşında olan kuşakların biyolojik ömürleri sona erdiğinde Aleviliğin sözel tarih ayağı biraz daha erimeye başlayacaktır.. Bu konuda sözel tarih tarafını araştıran ve belgeleyen akademik bir kaynak bulunamamıştır. Bu çeşit bir araştırmanın özellikle duazimamlar açısından yeni bilgiler saylayacağı açıktır. Ocakların özgün özelliklerine sahip cemlerde ifade edilen duazimamların, benzerlikleri, farklılıkları ve seçilen duazimamların tercih nedenleri, bizlere yeni bilgi ve bulgular sunacaktır.

5. Literatürde yapılan araştırmada görülen önemli problemlerden biride çok farklı zamanlarda yapılan araştırmaların sürekli aynı kaynakları referans göstermesidir. İncelenen birçok araştırmanın kaynakçasındaki yayınlar büyük oranda bire bir aynı görünmektedir. Diğer bir tespit, özellikle duazimamlar konusunda yapılan sınırlı sayıdaki araştırmaların büyük kısmı alan araştırması yapılmadan, birinci elden kaynaklar kullanılmadan sadece yayınlar üzerinden yapıldığı görülmektedir.

1.4.1 Literatür Tartışması

Duazimamlarla ilgili araştırma, literatürdeki kaynakların içerikleri gözönüne alınarak iki ana kategori üzerinden yapılmıştır. Birincisi; duazimamlar üzerinde yapılan: kökeni, tarihi, inanç düzlemindeki yeri ile ilgili araştırmalar; İkincisi, Aleviliğin yazılı kaynakları içinde duazimamlarla ilgili bilgi ve belgeler. Tezin temel sorusu bağlamında kaynaklar incelendiğinde literatürde bu anlamda bir veri bulunamamıştır. Hem inanç düzleminde hem de günlük yaşamda; duazimam söylemenin Kur'an okumakla eşdeğer kabul edilmesine³⁴ karşın duazimamlar hakkında yapılan araştırma sayısının çok sınırlı olması, ayrıca araştırılması gereken bir durumdur.

Mevcut veriler ışığında; duazimamlarla ilgili yapılan yayınların sınırlı olduğu göz önüne alınırsa konunun zorluğu açıktır. Araştırmamızda tespit ettiğimiz problemlerden biri; özellikle Aleviliğin yazılı kaynaklarına başvurmamış araştırmaların varlığıdır. Bu nedenle duazimamlarla ilgili yazılı yazılı kaynaklar incelenmiştir. Alevilik'e ait mevcut yazılı kaynaklar incelenmeden, Alevilik hakkında yapılacak araştırmaların, hem sonuçları hemde yöntemi açısından sorunlu olacağı kanaatindeyiz.

³⁴ Mustafa Başaran, Alevi Ceminde On İki Hizmet, s.55

Aleviliğin yazılı kaynakları, içerikleri açısından çeşitlidir. Bu kaynaklar; Buyruk'lar, İcazetname'ler, Şecereler, Menâkıbnâmeler/Vilâyetnâmeler, Makâlât, Fütüvvetnâmeler, Erkânnâmeler, Makteller ve Divanlardır. Bunlara: “Kumru Kenz-il Mesaib” ve “Gülzar-ı Haseneyn” kitapları da eklenebilir ancak bu kaynaklar, Alevi toplumunun önemli gördüğü Kerbela olayını anlatan eserlerdir. Geçmişten günümüze Alevilik hakkında itikadi ve düşünsel belge niteliği taşımazlar. İçerikleri, İslam tarihi ile ilgili birçok kitapta bulunabilir.

Yüzyıllardır kuşaktan kuşağa aktarılan inanca ve kültüre ait değerler, yazılı; sözlü ve sazlı geleneğin birlikte kullanılması sonucu bugüne taşınmıştır. Saz, söz ve yazı kapalı bir devre oluşturup birbirini tamamlamıştır. Tarihsel ve toplumsal koşullar nedeniyle zor koşullarda saklanıp korunan ve günümüze ulaşan yazılı kaynakların³⁵ varlığı ve değeri kutsanıp yüceltilmiştir. Bunların içinde en temel ve en önemli yazılı kaynak Buyruk'tur. Buyruk sıradan bir kitap değildir ve ona herhangi bir kitap gibi davranılmaz. Buyruk'lar itikadi hayatın ilke ve kurallar manzumesidir. Yolun anayasası işlevini görür. Toplumsal barışın ve birlikteliğin sağlanmasının temelidir. Gelenekte Buyruk'ların dede ailelerinde bulunduğunu kaynaklardan ve sözlü anlatımdan öğreniyoruz. Buyruk adlandırmaları; İmam Cafer Buyruğu; Şeyh Safi Buyruğu olarak iki şekildedir. İmam Cafer-i Sadık On İki İmam'lardan altıncısı, Şeyh Safiyüddin Erdebilî ise Safevi devletinin kurucusu Şah İsmail Hatayi'nin atasıdır.

Buyruk'lar bölgesel adlarla anılırlar. Alaca yazması; Malataya yazması; Çorum yazması; Maraş yazması ve İzmir yazması gibi. Kendi içlerinde dil ve ifade biçimi açısından küçük farklılıklar vardır. Günümüz de Buyruk'lar, el yazması ve matbuat olarak mevcuttur ve şu adlarla bilinirler:

Menakıb-ı İmam Cafer-i Sadık,

Menakıb-ı Safi,

³⁵ Literatür de Aleviliğin yazılı kaynakları yoktur ya da sınırlıdır temelli görüşlerin yanlış değerlendirmeler olduğunu düşünüyoruz. Şifahi anlatımın yoğun bir şekilde kullanılması yazılı kaynakların olmadığı anlamına gelmez. Alevilikteki sözlü ve yazılı kaynaklar konusu kendi içinde ayrı bir araştırma konusudur ve tezin sınırları dışında kalmaktadır. Ancak bu konuda şunu söyleyebiliriz; tarihsel olarak şifahi anlatımın baskın olmasını tarihsel koşulları içinde değerlendirmek gerekir. Yönetim erki tarafından *rafizi*, *mülhid* ve hatta *kâfir* olarak suçlanan Alevi topluluklarının, sürekli baskı ve gözetim altında yaşaması karşısında yazılı kaynaklarını ayan beyan elden ele dolaştırması düşünülemez. Bu koşullardan dolayı da birçok yazılı kaynak saklanmış, kaybolmuş ve okunamaz hale gelmiştir.

Menakıb-ı Şeyh Safi,

Menakıb-ı Evliya,

Hutbe-i Düvazdeh İmam,

Menakıb-Nâme,

Menakıb-ül Esrar Behçet-ül Ahrar.

Literatür araştırmasında tespit ettiğimiz bir problem Buyruk'ların araştırmaların bir kısmında duazimamlar açısından incelenmediği görülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmaların kaynakçalarında da yer almamaktadır. Hem duazimamların önemi hemde Aleviliğin yazılı tarihsel kaynakları açısından yapılan araştırmalarda Buyruk'ların incelenmemesini ciddi bir eksiklik olarak gördüğümüzü belirtmek gerekir. Buyruk'larda inanca ait ilke ve kurallar bölüm bölüm açıklanmaktadır. Buyruk'ta³⁶ bulunan: *İmamların Övgüsü* ve *Şia Mezhebi* bölümlerinde; On İki İmamları öven, yücelten diğer bir deyişle duazimam özelliklerine sahip Kul Himmet ve Virani'ye³⁷ ait şiirsel bir dille yazılmış iki adet metin vardır. Biz burada örnek olarak Kul Himmet'e ait olanını aldık:

Seyitlere arslan göründü, felekte

Onun için ona dedi Esadullah-ı Haydar

Hem dahi kılıç gelmeye yeryüzüne

Seyfe illa Zülfekar

Rıza kapısına isteyip ol şahım hizmetine

Bel bağladı Selman ile Kamber

Ki gelmeye hergiz Ali gibi yeryüzüne er

“La seyfe illa Zülfekar”

Şehitler donu kırmızı geldi

Âlâ mertebe onun için geldi

³⁶Fuat Bozkurt, Buyruk, 2009.

³⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi ve Viraniye ait olan duazimam için bkz. Fuat Bozkurt, Buyruk, 2009. S: 221-222

Haktan dahi nazildir
Ona tac-ı Ahmet şehadet gelincek
Ol Şah-ı velayet bile içtiler
Ol Şebbir-i şübber birine ağzından verdi
Rıza eceli birinin boğazından katleyledi
Onları ol yezit cahil epter
Hasan'a ağı verdi avratı, Muaviye meşveretiyle
Ol yüzü dönmüş bivefa, ol tohma lanet
Ah Hüseyin'e rahmet deyip ağlar ümmü seleme.
Hem Şah deyip Şehriban ederdi ezber
Der idi ki cihan geçsem ey şah oğlu Şah-ı Vahiden
Hayalin gönlümde kaldı, fırakın canımda
Bir dahi gözü gözlerim seni ey hüsn-ü münevver
Ey Ali'nin yadigârı, Ey Muhammed'in ciğer köşesi
Ey huyu güzel, hulku şirin sözü şeker.
Ey Kerbelâ'ya müşerref eden hublara erişti
Ey yüzü gül, gözleri nergiz, perçemi buhr-u amber.
Yerde insan ağladı şah için,
Suda balıklar cennette huri, gökte melekler
İmam şah Hüseyin'in kanlı gömleğin Hazreti fatuma alıp eline
Divana ol yevm-ül mahşer
Diye ki, Hüseyini olanların bağışla suçun
Bu kanlı gömleğin aşkına bağışladım
Hüseyinileri bi küllü yeksar
Sen dahi Hüseyini olagör ey yar-ı sadık
Cihanda vücudun pak ola, günahdan haber

Hüseynidir Zeynelabidin, Hüseynidir Muhammed Bakır

Hüseyni tarikin beyan eyledi İmam Cafer

İmam Musa Kazım kân-ı evliyadır, Hem Ali Musa Rıza'dır

Cevher bunlara tanıktır

İmam Muhammed Takî, ve Ali Naki, Hasan El-Askeri

Ahir gelip Muhammed Mehdi-i sahib-i zaman

İmamlar aşkına Zülfekar çalıp ol şahı Sultan

Kerbela'nın hakkını alıp

Lanet tavkını Yezidin boynuna geçir

Ol dem tığ-ı teber

Hüseynidir Kul Himmet ta ezel

Ezelden Hüseyniler tarikinde kemter

Ol Kul Himmet İmamlar tarikindeyâd olma

Kul Himmet ey dost yadigâr'ı onundur çağırır Allah-u Ekber (Bozkurt, 2009: s.121-123)

Metin incelendiğinde klasik anlamda duazimam özelliklerini taşıdığı görülecektir. İlk bölümde Hz. Ali övgüsüyle başlayan metin; Ali'nin Allahın Arslanı, Yiğitler Şahı, Velayet sahibi özelliklerine vurgu yapıp, İmam Hasan'ın zehirle öldürülmesinden bahsedip Kerbela olayı ile İmam Hüseyin'e vurgu yapmakta. Alevi terminolojisinde sıkça kullanılan "Hüseyni duruş" kavramını ön plana çıkarmakta ve Hüseyin'i yüceltip diğer imamları sırasıyla ve özellikleriyle zikretmektedir.

Hüseynidir Zeynelabidin, Hüseynidir Muhammed Bakır

Hüseyni tarikin beyan eyledi İmam Cafer

İmam Musa Kazım kân-ı evliyadır, Hem Ali Musa Rıza'dır

Cevher bunlara tanıktır

İmam Muhammed Takî, ve Ali Naki, Hasan El-Askeri

Ahir gelip Muhammed Mehdi-i sahib-i zaman

Son bölümde Hatayi'si ³⁸ etrafında söylemle şiiri bitirmektedir. Metin içinde; duazimamların özelliklerinden biri olan Alevi terminolojisine ait; *Arslan, Haydar, Şah, Rıza Kapısı, Zülfekar, Selman Kanber, Hak, Velayet, Yezit, Kerbela, Divan, Mahşer, Lanet, Tığ-ı teber, Tarık, Dost* terimleri kullanılmakta. “*Lanet tavrını Yezidin boynuna geçir*” sözleriyle tevella teberra vurgusu yaparak şiir bitirilmektedir. Bu biçim ve içeriğinden dolayı metnin duazimam türünde olduğu kanaatindeyiz.

İtikadi anlamda kapsayıcı bir çerçeve içinde inanç ve ibadetler hakkında bilgileri içermesiyle Buyruk'taki bu metnin araştırma konumuz açısından değerli olduğunu düşünüyoruz. Duazimamlar konusunda sınırlı sayıda yapılan araştırmalarda bulunmamasının çok önemli bir eksiklik olduğunu özellikle belirtmek isteriz. Yazılı en temel ve en önemli kaynağa başvurulmaması; Duazimamların, inanç düzleminde yeri ve öneminin bilinmemesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Aksi halde yolun ilke ve kuralları itibariyle anayasası niteliğindeki tarihsel bir kaynağın gözardı edilmesi başka şekilde açıklanamaz. Buyruk'taki bu metnin, araştırma konumuz açısından bir diğer önemi; duazimamların tarihsel yönüyle ilgili olmasıdır. Buyruk'un 16.yy da Safevi'ler tarafından yazıldığı ve propaganda için Anadolu'ya gönderildiği konunun uzmanları tarafından teyit edilmektedir. Kesin tarih bilinmesede 16.yy da yazıldığı konusunda büyük oranda mutabakat vardır. ³⁹ Buyruk'taki bu metnin, “*İmamların Övgüsü*” kısmında olması değerlendirilmesi gereken başka önemli bir husustur. 16.yy itibariyle telif edildiği tahmin edilen Buyruk'larda “*Duazimam*” teriminin kullanılmamış olması terimin Alevi terminolojisine ne zaman ve nasıl girdiği sorularını sormayı gerektirir. Bu sorulara verilebilecek cevaplar; Duazimam teriminin kullanımıyla ilgili bilgileri bize açıklayabilecektir. Buyruk'taki bu bilgilerden yola çıkarak 16.yüzyılda duazimam teriminin bir kısım Alevi toplumu içinde kullanılmadığı tahmininde bulunabiliriz.

³⁸Ozanların son dördlükte kendi mahlaslarını(takma ad) kullanarak şiirlerini bitirmesi geleneksel bir uygulamadır. Alevi toplumunda son dördlükteki Ozan'ın takma ad olarak kullandığı isim “Şah beyit”, “Hatayi”, “Mahlas” olarak adlandırılır. Sözlü ya da sazla sözlünen bir deyişin, duazimamın, semahın son dördlüğündeki takma ad(mahlas) unutulduğu zaman; bunun “Hatayi'si” kim diye sorulur.

³⁹Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Fuat Bozkurt, *Buyruk*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009. s: 1-2-3-4. Ayfer Karakaya-Stump: “Ayrıca Şeyh Sâfi Buyruğu yazmalarının birkaçının, içerdikleri Safevi hanedanına ait soy şecerelerine göre kısmen Şah Tahmasb döneminde (1524-1576) telif edilmiş olduğunu tahmin edebiliyoruz” demektedir. Bkz. *Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 70.

Duazimamlar açısından diğer önemli kaynaklar: Ozanların divanlarıdır. Yedi Ulu Ozana⁴⁰ ait duazimamlar; cemlerde öncelikle ve sıklıkla söylenir. Hatayi'ye ait duazimamların daha fazla söylendiğini kaynaklardan ve günümüz cemleri içinde görebiliyoruz. Bu durumun tezimiz açısından önemli yanı; duazimam okunmasıyla ilgilidir. Hatayi'nin Alevi inanç ve kültürü içinde çok önemli bir yerde olması aynı zamanda duazimamlarıda önemli hale getirmektedir. Gelenekte kural haline gelen uygulama şöyledir; Eğer üç duazimam söylenecekse; en az biri Hatayi'ye ait olmalıdır.⁴¹ Duazimamlarla ilgili şu tespiti yapabiliriz; her cemde mutlaka Hatayi'ye ait bir duazimam okunmaktadır. Adeta itikadi bir zorunluluk haline gelen bu uygulama bile duazimamların cemler içindeki yerini ve önemini açıklamaktadır. Hatayi'den sonra cemlerde en çok duazimamları okunan Ozanlar: Seyyid Nesimi, Kul Himmet, Virani, Yemini ve Pir Sultan Abdal'dır. Fuzuli'ye ait bir duazimamı günümüzde yapılan cemlerde göremedik. Alevi düşünsel dünyası içinde şiir yazan bütün ozanlar duazimam yazmayı adeta bir görev addetmişlerdir. Bu konuyla ilgili şu tespiti yapabiliriz; Kimliklerimiz çok fazla sayıda ögenin/unsurun bir araya gelmesiyle oluşan kurgulardır ve kimlik kategorileri aracılığı ile bizler bir yandan başkalarından ayrılırken, diğer yandan başkalarıyla aynı gruba dâhil oluveririz. Bu tespitle vurgulamak istediğimiz; Ozanlar duazimam yazmayı kendi kimliklerinin bir ifadesi olarak yazmışlardır. Bir başka deyişle kimliklerini, inançlarını, düşüncelerini ifade etmek için duazimam yazmışlardır⁴² Bu tutum duazimamların anlam ve önemini anlatan bir olgudur. Tezimizde savunduğumuz cemlerin en önemli ögesi duazimamlardır tespitimizi doğrulayan bir durum olduğunu tekrar belirtmek isteriz. Tarihsel süreç içinde yazılan duazimamlar incelendiğinde Yedi Ulu Ozanlara ait duazimamlarda görülen dil ve üslup özellikleri ayırt edici niteliktedir.⁴³

⁴⁰Alevilerce Yedi Ulu kabul edilen Ozanlar: Nesimi, Hatayi, Fuzuli, Virani, Yemini, Kul Himmet ve Pir Sultan Abdal'dır.

⁴¹ İrene Melikoff, Kırkların Cemi'nde, İstanbul,2007, s.73, Çev: Turan Alptekin

⁴²Alevi Ana Babadan doğmuş ve Alevi kültürü içinde yetişmiş biri olarak Âşık Veysel'i buna örnek verebiliriz. Şiirleri incelendiğinde Veysel'in yazdığı duazimam yoktur. Hümanist bir anlayışla bilgece yazdığı ve yer yer tasavvufi bir anlayışın hakim olduğu şiirlerinde daha üst bir kimliğin izleri görülür.

⁴³Bu konuda detaylı bilgi ve duazimam örnekleri için bkz.

Arslanoğlu, İ.(1992).Şah İsmail Hatayi. İstanbul: Der

Arslanoğlu, İ. (1997). Kul Himmet. İstanbul: Ekin Yayınları.

Bayrı, M. Halid. (1959). Âşık Vîrânî Divanı, İstanbul: İstanbul Maarif Matbaası.

Ayan, H. (1990). Nesîmî Divânı, Ankara: Akçağ Yayınları.

İncelenen diğer yazılı kaynaklar; Makâlât, Fütüvvetnâmeler, Erkân-nâmeler, Makteller Menâkıbnâmeler/Vilâyetnâmeler⁴⁴ içinde, tez konumuzun çerçevesiyle ilgili bir bilgi bulunamamıştır.

Duazimamlar üzerine araştırma yapan; İlgili makalesiyle⁴⁵ Fatih İyiyol'dur.⁴⁶ İyiyol bu çalışmasında On İki İmam inancının Alevilikte nasıl ve hangi koşullarda yer bulduğunu açıklayıp, kaynaklara göre duazimam yazan şairleri yüzyıllara göre gruplandırmış, ilk örneklerin kim tarafından yazıldığı konusunda; literatürde mevcut bilgilerin hatalı olduğu tespitini yapmıştır. Duazimamların, Alevi inancı içinde işlevlerini anlatarak, ana temasını oluşturan On İki İmam'lara ait bilgiler vermiştir. Duazimamların işlevi konusunda İyiyol şu görüşleri dile getirir:

“Alevî-Bektasî geleneğinin tüm âyîn, ritüel ve erkânlarının vazgeçilmez şiirleri düvâzlar-düvâzimamlardır. Geçiş dönemleri ritüellerinde, bayramlarda, günün çeşitli vakitlerinde insanı ihtiva eden birçok zaman ve mekânda düvâzların-düvâz imamların okunduğu görülmektedir”(İyiyol, Fatih, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 6 Sayı: 27 Yaz 2013. s:233)

İyiyol'un, duazimamlarla ilgili ilk örneklerin 14.yy sonu veya 15.yy başında Seyyid Nesimi tarafından verildiği tespiti doğrudur. Bizim yaptığımız araştırma, Seyyid Nesimi'nin 1370-1436 yılları arasında yaşadığını doğrulamakta olup divanında

Ayrıca daha eski kaynaklar olması açısından elyazması veya matbu Osmanlıca kitapların cumhuriyet sonrası yeni harflerle yapılan bazı baskıları için bkz: Ergun 1944; 1956; Öztelli 1973; 1989; Gölpınarlı 1963.

⁴⁴Menakıb, Tasavvuf tarihinde sufilerin ortaya koydukları inanılması güç doğaüstü olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler anlamındadır. Menâkıbnâmelerin yazılışındaki temel amaç hiç kuşkusuz tarikatın, tekkenin ya da inanca ait bir akımın kurucusu olan o velinin müritlerinin yetişmesi ve dolayısıyla tarikatın bütünlüğünü sağlamaktır. İkinci olarak da velinin ve tarikatın propagandasını yapmaktır. Alevilikle ilgili bütün sorulara yanıt olacak bilgi ve belgeler mevcut değildir. Aleviliğin tarihsel yanına ışık tutacak bilgileri içermeleri açısından önemlidirler. Erenlerin menkıbelerini anlatan risale, menakıbnâme ve vilayetnâmeler: Veli Baba, Risale-i ViraniBaba, Menakıb-ı Hacım Sultan, Velayetname-i Seyyid Ali Sultan, Baba İlyas-ı Horasani Menakıbı, Şuca Baba Velayetnamesi, Otman Baba Velayetnamesi, Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Velayet-name-i Hacı Bektaş-ı Veli.

Yazılı Tarihsel belgeler açısından daha detaylı gruplayabileceğimiz diğer kaynaklar: Fuzuli'nin Saadete Ermişlerin Bahçesi (Hadikat-üs-Suada). Kerbela olayını konu alan Maktel-i Hüseyin (Kastamonulu Şazi'nin Maktel, Yahya Yahşi'nin Maktel, Edhem'in Vaka-i Kerbela, Hacı Nurettin'in Vakıa-i Kerbela, Cami'nin Saadetname, Lamii'nin Maktel-i Al-i Resul, Ali Ferruh'un Kerbela, İbnülemin Ali Haydar İlmi'nin Haile-i Kerbela, Kazım Paşa'nın Riyaz-ı Asfiya-Makalid-i Aşk) ve Kumru Kenz-il Mesaib ve Gülzâr-ı Hasaneyn kitaplarıdır.

⁴⁵Alevî-Bektasî geleneğinde düvâzlar-düvâzimamlar. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 6 Sayı: 27 Yaz 2013

⁴⁶Doç.Dr. Süleyman Şah Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

duazimam örnekleri mevcuttur. XIV- XX. Yüzyıllar arasında duazimam yazan ozanlar konusunda bilgi veren⁴⁷İyiyol, duazimamların literatürde kullanılan biçimleri hakkında bilgi vermiş ve terimin düvazimam şeklini kullanmıştır.

Duazimamlarla ilgili çalışmalardan bir diğeri Armağan Coşkun Elçi'nin ⁴⁸ makalesidir⁴⁹. Elçi, bu araştırmasında *halkbilimse*⁵⁰ bir yaklaşımla duazimamların müzikal özelliklerini ortaya çıkaracak bir çerçeve çizmeyi hedeflediğini buna ilaveten *cem* işleyişi içinde sırasını belirtmek olduğunu açıklamıştır. Ayrıca bu konuda sahip olduğu araştırmaların metin merkezli olmasından dolayı Urfa, Maraş, Çankırı, Ankara ve çevresi ile Bulgaristan yöresinde yaptığı saha araştırmaları neticesinde elde ettiği verilerle bu araştırmayı yapmıştır. Bu konuda batıda etnomüzikologların ve antropologların halk şarkılarını kendi kültür bağlamı içinde müzikal açıdan incelemelerini kendi araştırması için düşünsel bir dayanak göstermiştir. Elçi, duazimamların başlangıcı konusundaki bilgilere Yusuf Ziya Yörükân ve Fikret Türkmen'in çalışmalarından ulaşmakta olduğunu belirterek bu konudaki hatalı tespiti onaylamaktadır.⁵¹ Duazimamların tanımı, işlevi ve *cem* düzeni içindeki sırasını

⁴⁷İyiyol, Yedi Ulu Ozan haricinde duazimam yazan ozanları yüzyıllara göre şöyle sınıflandırmıştır:

XV. Yüzyıl: Sadık Abdal.

XVI. Yüzyıl: Kalender Çelebi, Sersem Ali Baba, Seyyid Nizamoglu, Seher Abdal, Kanberî,

Hayretî, Bosnalı Vahdetî Baba, Caferî, Kul Hüseyin

XVII Yüzyıl: Kasımî, Fakir Edna, Kerim Dede, Teslim Abdal, Derviş Mehmed Kul Hasan, Kul Mustafa.

XVIII. Yüzyıl: Hasretî, Güzide Ana, Noksanî, Fedayî, Tahir, Sadık Baba, Derviş Muhammed, Kul Sükrî, Münire/Münire Bacı, Hamdullah Çelebi.

XIX. Yüzyıl: Pir Mehmet, Ispartalı Seyranî, Hıfzî, Bosnavî/Bosnevî, Vehbî, Genç Abdal, Dürri, Şehidî, Semsî Baba, Velî, Remzî, Kemterî, Derviş Süleyman, Hilmî Dede Baba.

XX. Yüzyıl: Mahirî, Güncî Baba, Süreyya Baba, Hüseyin Kılıç, Mehmet Ali

⁴⁸Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi

⁴⁹Duvaz/Duvazlar Üzerine Müzikal Bir Çerçeve, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi / 2011 / 57

⁵⁰Bir ülke ya da bölge halkının maddi ve manevi alandaki kültürel ürünlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, çözümleyen, yorumlayan ve bir bütün olarak birleştirilmesini amaçlayan bilim dalı

⁵¹Yusuf Ziya Yörükân "Anadolu'da Âleviler ve Tahtacılar" isimli kitabında ilk duazimam yazan şairin Hatayî olduğunu ileri sürmüş ve bu konuda Çubuk ilçesinden ismini yazmadığı Kargınlı Seksen yaşında bir dedenin verdiği şu bilgiyi aktarmıştır: "Birgün Şah İsmail, Yezid'in oğlu Sammaz'ın (Halidolacak) türbesine ayak ile vurmuş, hâtiften (gaipten), "hata ettin", diye bir ses gelmiş. O zaman Şah İsmail aşağıdaki düvazdeh imanı söylemiş: Yâ Rab hata ettim, Hudâ için bağışla!

açıklayan Elçi⁵² “Bu noktada Alevi-Bektâşi kültürünü yansıtmada aracı ve etkin olan duvazlar bu kültürün dinamiklerini kuşaktan kuşağa aktararak yeni kuşaklar tarafından tanınmasını ve kabul edilmesini sağlamıştır” (Elçi, 2011, s. 135). Duazimamların kullanım biçimleri ile ilgili bilgiler veren Elçi, bu terimi duvaz ya da duvazimam olarak kullanmıştır.

Elçi, duazimamları sözlü geleneğe özgü müzikâl anlatım biçimleri⁵³ şeklinde ifade etmektedir. Ancak geleneğin yansıdığı her alanda görülen duazimamları sadece müzikal anlatım biçimi olarak görmek Elçi’nin *cem* işleyişi içinde duazimamların sırasını verdiği araştırmasının içeriğiyle çelişmektedir. Verilen *cem* işleyişi içinde görülecektir ki duazimamların bir kısmı sözel okunmaktadır. Bu açıdan

Muhammed Mustafâ için bağışla
Asıl sofı Cüneyd’in Pîr Haydar oğlu
Alüyyül’l-Murtazâ için bağışla
Ali’nin Döldül’ü, Kanber’i bile
Zülfikar için bağışla
Haticetü’l –Kübrâ, Fâtımatü’z Zehrâ
Sülâle-i Âl-i abâ için bağışla,
İmam Hüseyin aşkıyla meydana geldim
Hüseyin-i Kerbelâ için bağışla.
Zeynel, Bâkır, Câfer, Mûsâ Kâzım
Şah İmam-ı Rızâ için bağışla
Taki, Nakî, Hasan Ali Askerî
Mehdî-i Sahib-i zaman için bağışla
Bilirim günahım hadden aşıkdır
Eşiğinde geda için bağışla
Tamam, oldu On iki imam nur oldu
Şah Hataî hata için bağışla.

Ve bundan dolayı ismi “Hataî” kalmış. Şah İsmail’in ilk söylediği düvazdeh imam bu imiş. Bundan sonra hatasından dolayı binbir düvazdeh imam söylemiş.”Yörükân, tarihsel verilerle çelişen bilimsel hiçbir geçerliliği olmayan bu tezi savunmuştur. Bu tez Akademik dünyadan birçok araştırmacı tarafından sorgulanmadan doğru kabul edilmiş ve yayınlarında kullanılmıştır. Buna karşın ilk duazimam örnekleri neredeyse Hatayî’den yüzyıl önce yaşamış Seyyid Nesimi’nin Divanında mevcuttur. Ayrıca bu metin söz dizimi ve anlam açısından duazimamlarda ifade edilen sade dil, basit yapı, güzel ve anlamlı söz dizimi özellikleriyle çelişmektedir.

⁵² Duazimamların cemlerde yoğun bir şekilde kullanıldığı bu çalışmada görülmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar bizim duazimamlar konusundaki tezimizi destekler niteliktedir. Bu konudaki detaylı bilgi için Bkz. EK A.1

⁵³ Duvaz, tevhit, semah vb. formlar; Anadolu Alevi cemlerinde tekke geleneğinin etkisi ile oluşan âşık tarzı şiir geleneğinin dinî yönünü icrâ eden âşıkların sözlü aktarım neticesinde vücut bulan sözlü geleneğe özgü müzikâl anlatım biçimleridir Bkz. (Elçi 2007: 15)

Zâkirler, duvaz, tevhit, semah vb. formların şiirlerini öncelikle “müzikâl anlatım biçimleri olarak tanımladığımız Yedi Ulu”dan (Şah Hatayî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Yemini, Virani, Nesimi, Fuzuli) daha sonra yörelerinin âşıklarından, ustalarından ve nihayetinde kendi şiirlerinden seçmektedirler. Bunun yanında âşıkların repertuarlarındaki nefes, düvaz, semah vb. formlar cem ritüelinin içeriğine göre (Dar Kurbanı cemi, Muharrem Kurbanı cemi, Abdal Musa Görgü cemi, Musahip Kurbanı cemi) paralellik göstermektedir. Bu makalenin daha detaylı incelemesi için Bkz. (Elçi 2009: 195)

duazimamların, sadece müzikal anlatım biçimi olmadığını düşünüyoruz. Elçi’inde belirttiği gibi geleneğin yansıdığı her yerde sıklıkla tekrarlanması sözel ifadenin varlığını göstermektedir. Gelenekte bir duazimam, kimi zaman bir dua kimi zaman cembirliğinin ifadesi kimi zamanda inanca ait açıklamaları desteklemek niyetine okunabilir. Her zaman müzikal bir form olma zorunluluğu yoktur.

Duazimam üzerine tespit edilen çalışmalardan biri “Türk Edebiyatında Duvazdehler” adlı makaleyle Fatma Turan⁵⁴ ve Filiz Kılıç⁵⁵ (1999) “On İki İmam için övgü mahiyetinde çeşitli şiirler yazılır. Bu şiirlere *On İki İmam, duvaz, duvazdeh, duvazdeh imam, duvaz-ı imam ve eimme-i isna a şeriyeye* isimleri verilir”(s.357). Turan ve Kılıç duazimamları, halk edebiyatında 16. ve 20. y.y’lar arasında, klasik edebiyatta 15. ve 16. yüzyıl arasındaki kaynaklar açısından incelemiş ve 15. Yüzyılda duazimam bulunmadığı sonucuna varmışlardır. Bize göre bu tespit hatalıdır. Alevi toplumu tarafından Yedi Ulu’dan biri olarak kabul edilen ve 15. yy da yaşamış Nesimi dikkate alınmamış ve hatalı bir tespit yapılmıştır. Turan ve Kılıç’ın makalesinde dikkate değer bir tespit; duazimamlarla ilgili şiirlerin çok büyük bir kısmında, içerik ile ilgili bir başlık bulunmayışıyla ilgilidir. Bize göre bu tespit doğru olup literatür araştırmasında görülecektir ki duazimam yazan ozanlar duazimam metinlerine bir başlık koymamışlardır.

Aleviliğin itikat ve düşünsel yapısını anlatan kaynaklar duazimamlar açısından incelendiğinde; kaynaklardaki veriler terimin kökeni ve anlamını açıklama boyutu ile sınırlıdır. Ethem Ruhi Fırlalı “*Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik*” adlı kitabında Alevilik ve Bektâşiliğin itikat ve düşünsel köklerini irdelemiş, ibadet ritüelleri ile ilgili bilgiler vermiş ve duazimamlarla ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

Alevî- Bektâşi kültüründe oniki imam, velayet sahipleri sıfatıyla son derece önemli yer tutar. Özellikle edebi mahsullerde düvaz, düvâz-imam, düvazdeh-imamân başlıklı Oniki imamı anlatan nefesler, âyinlerde özel bir dikkat ve saygı ile tekrar edilir. Anadolu’nun Alevi veya Sünni sayılan köylerinin pek çoğunda kış gecelerinin değişmez sohbet konusu da olmuştur. Oniki imamla ilgili yayınlarda, sık sık rastlanan bir husus, verilen bilgilerin tarihi gerçeklikle ilgilerinden çok menkıbevi ve efsanevi tarafının ağır basması heyecan ve his unsurunun hakim durumda olmasıdır (Fırlalı,1996, s.15).

⁵⁴ Yrd. Doç. Dr. F. Ahsen. Turan. G. Ü Fen Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

⁵⁵ Yrd. Doç. Dr. F. Ahsen. Turan. G. Ü Fen Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi

Fırlalı'nın ifade ettiği: Duazimamların, ayinlerde özel bir dikkat ve saygı ile tekrar edildiği tespiti doğrudur ancak sadece ayinlerde değil, toplumsal ya da bireysel olsun geleneğin yansıdığı her yerde dile getirilmekte olup aynı saygı ve dikkati çektiğini eklemek isteriz.

Türkmen (2003) "Alevi-Bektaşî edebiyatında On İki İmamı metheden, onlara duyulan muhabbeti dile getiren şiirler nitelik ve nicelik olarak önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu şiirlere kısaca "dûvâzdeh" adı verilir"(s.327), Noyan (2000)"İçinde On İki İmam'lar Hazerâtının (Efendilerin) sırasıyla adları geçen şiirlere dûvâzdeh-i imâmân veya kısaca dûvâz adı verilir"(s.107), Erol(2007)"Zâkir kendi sazı eşliğinde cem töreninin belirli bölümlerinde olmak üzere nefes, deyiş, dûvâz ya da dûvâzdeh imam, miraçlama olarak adlandırılan şiirleri seslendirir"(s.305) şeklinde tanımlamalar yapmışlardır.

Nejat Birdoğan(2003) "Dûvâz-İmam teriminin Aleviliğe Bektaşilikten geçtiğinin söylenebileceğini,⁵⁶ aslında kimi kırsal kesimde "On İki İmam" olarak söylendiğini, On İki İmamların sırasıyla yakarma yada anma biçiminde anıldığını, On İki İmama kimi deyişlerde Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Fatma Ananın eklendiğini, biçim olarak 8, 11, 14'lü hecelerle veya aruz ölçüsüyle yazılan ikiliklerden ve dörtlüklerden oluştuğunu belirtmektedir"(s.414). İnanca dair kapsayıcı bilgiler sunması nedeniyle Alevilerce en önemli ve en temel kaynak kabul edilen Buyruk'ta⁵⁷ duazimam teriminin kullanılmamasının, Birdoğan'ın bu savını destekleyen önemli bir veri olduğunu düşünüyoruz. Buyruk'ta bulunan metnin bölüm başlığı; "imamların övgüsü" adı ile verilmiştir. Bu başlık aynı zamanda bütünyle duazimamların içeriğinin kısa bir açıklamasıdır. Buyruk'ların 16.yy dan itibaren dönem dönem izleyen yüzyıllar içinde yazıldığını göz önüne alındığında; Birdoğan'nın bu iddiasını destekler nitelikte bir belge olduğunun bir kez daha altını çizmek isteriz. Birdoğan'nın

⁵⁶ Birdoğan'nın bu savının yapılacak araştırmalarla doğrulanacağını belirtmek isteriz. Alan araştırmamızda görüştüğümüz kişiler (Elif Öztürk, Ballıkaya doğumlu, 1927 ve Ali Yalçın, Ballıkaya doğumlu, 1924) Birdoğan'ın bu tespitini doğrulayabileceğini düşündüğümüz sözlü anlatıma dayalı bilgiler aktarmışlardır. Bu kişiler geçmişe dair cemleri ve muhabbetleri anlatırken "eskiden çok güzel On İki İmam çalıp söylenirdi" şeklinde ifade etmişlerdir. Buradaki çalıp söylemekten kastın saz eşliğinde söylenen duazimamlar olduğunu anlıyoruz. Bölgenin kırsal kesim olduğu gerçeğinden yola çıkarsak Birdoğan'nın vurguladığı kimi kırsal kesimde On İki İmam olarak söylendiği savı desteklediğimiz araştırmamız gereken bir durumdur. Bu konuda ciddi bir sözlü tarih çalışmasının konuyu aydınlığa çıkarabileceğini düşünüyoruz.

⁵⁷Buyrukla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Biz Fuat Bozkurt tarafından yayınlanan çalışmayı esas aldık. Detaylar için bkz.Fuat Bozkurt, "Buyruk", Kapı yayınları, 2009.

alışmasında duazımam ve cem ilişkisine dair detaylı bir veri mevcut değildir. Başka bir deyişle cem içinde, duazımamların tekrarlanma sıklığı, hangi aşamalarda duazımam söylendiğı ya da hangi ritüelde hangi duazımamın söylendiğine dair bir bilgi mevcut değildir.

Birdoğın'nın belirttiğı Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa ve Fatma Ana'nın deyişlerde⁵⁸ On İki İmam'a eklenmesi ayrı bir konu olarak değerlendirilmelidir. Alevi edebiyatında duazımam ve deyiş içerik açısından farklı türde metinlerdir. Birdoğın başka bir açıklamasında, Alevilikte ancak yol ulularının övüldüğünü bu nedenle ilk sırayı On İki İmamların aldığını, bu tür parçalara düvaz-imam dendiğini açıklamaktadır.(2003: 441).

Alevilik ve Bektaşilik inancının kökenleri ve zamanla geçirdiğı değışim konusunda araştırmalar yapan Melikoff, Duazımamlarla ilgili bilgiyi dolaylı olarak Şah İsmail üzerinden vermiştir. Türkiye'de Bektaşî ve Aleviler arasında Şah İsmail'in anısının her zaman canlı durduğunu, Âyin-i Cem adı verilen törenlerin her tekrarlanışında onun anıldığını ve Törenin, düvazdeh adı verilen On İki İmam'a övgü, üç nefes okunarak başladığını, manzumelerin en az birinin Hatai'nin⁵⁹ olması gerektiğini belirtir(2011:73). Hükümdar Şah İsmail Aleviler açısından siyasal mücadelenin lideri, Şair Hatayi, Alevi yol ve erkânının da kurucularından biri kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında bütün cemlerde onun isminin geçtiğı duazımamların dile getirilmesinin kesin bir kural olduğunu görmek mümkündür. Bundan dolayı duazımamların, yol ulularının yüceltilmesinde, kutsanmasında önemli bir araç olması onları önemli metinler haline getirmiş ve hayatın her alanında dile getirilerek ibadet edilmiştir. Bu durum, duazımamların ibadetlerin en önemli unsuru olduğunun kamıtlarından biridir.

Literatür araştırmasında incelediğimiz yayınlardan biri de Alevilik araştırmalarında ve yayınlarında sık sık referans gösterilen yazarlardan Mehmet Eröz'ün;“Türkiye'de

⁵⁸Alevi inancında yol ilkeleri yanında, tasavvufî düşünceleri dile getiren, koşma biçiminde yazılan serbest konulu şiir.

⁵⁹ Aleviler nezdinde Hatayi'nin yol ulusu olmaktan öte bir anlamı vardır. Cemlerde, muhabbetlerde Hatayi adı anıldığında; başparmak ile işaret parmağı birleştirilip öpülür ardından alına değıdirilir. Bu bir kalıp davranıştır. Niyaz etmenin daha pratik bir uygulaması denebilir. Hatayi'ye adeta kutsallık atfedilir. Cemlerde de bu durum açık bir şekilde görülür. Cemlerde semah dönenler semahın bitiminde yerlerine geçmez, meydana diz üstü oturup ellerini dizlerine vurarak ibadete devam ederler. Şah İbrahim Veli süreğinde “İllallah” olarak adlandırılan (bazı yörelerde bu *taçlama* olarak söylenir) bu form eşliğinde. İllallahın son dörtlüğünde Hatayi adı anıldığı anda ayağı kalkıp kolkola girerler ve sağa sola çok hafif salınarak devam ederler illallah bitene kadar. Bkz.Tez Bölüm 5.

Alevîlik ve Bektâşilik”konulu çalışmasıdır. Eröz’ün araştırmasında, duaz ya da duazımam terimleriyle birlikte diğer farklı kullanımlarına ait bir veri bulunamamıştır. Eröz, deyiş, duazımam, mersiye, ilahi gibi inanç ve kültür öğelerinin tümünü “*nefes*”⁶⁰ terimiyle ifade etmiştir.

Çokluğu Türkmen oymaklarından ibaret Kızılbaş topluluklarının inanç ve adetlerine <<Yol>>ve <<Sürek>> adı verilir. <<Sürek sürmek>> adını verdikleri yolları, göreneğe ve şifahi rivayetlere dayanır. Yol ve sürek denilen töre’lerinin esaslarını gösteren kitaplara sahip değillerdir. Bunun bir iki istisnasından bahsedilebilir. Onun dışında her şey cemaat içinde, büyüklerden, dini lider denebilecek kimselerden (dede, rehber ve diğer tecrübeli ihtiyarlardan) öğrenilir. Hece vezni ile yazılmış, <<deyiş>><<buyruk>><<âyet>> adı verilen <<nefesler>>,<<hayırlı>>adı verilen, hayır dualar(gülbanklar), çeşitli toplantılarda saz çalınarak veya sözlü olarak okunur ve yol’un, sürek’in esasları bunlar vasıtası ile öğrenilir, öğretilir(Eröz, 1977, s.88).

Bu açıklamalardan da görüldüğü gibi Eröz’ün, duaz, duazımam veya diğer kullanımları ile ilgili herhangi bir bilgi vermeyişi ve açıklamayı Kızılbaş Alevi toplulukları üzerinden yapması, Birdoğan’nın iddia ettiği, duazımam teriminin Bektaşilikten Aleviliğe geçtiği önermesini desteklemektedir.

Bize göre duazımamlar açısından Eröz’ün araştırmasındaki önemli verilerden bir diğeri araştırma yaptığı zümreler ve araştırmanın yapıldığı dönemdir. Günümüzde hala büyük oranda savunulan savlardan biri; Alevi topluluklardan biri olan Tahtacılar’ın inanç ve kültürel değerlerini büyük oranda koruyabilmiş olduklarıdır. Tahtacı Alevileri olarak adlandırılan topluluğun yaşadıkları coğrafya ve yaşam tarzları itibariyle dış etkilerden az etkilendikleri kabul edilir. Bu sebeplerden dolayı Eröz’ün yaptığı araştırma metinlerinde duazımam veya terimin diğer kullanım şekillerinin olmayışı duazımam teriminin Alevi terminolojisine nasıl ve ne zaman girdiği konusunun araştırılmaya muhtaç olduğunu özellikle belirtmek isteriz. Sonuç olarak Eröz, *cem* ve duazımam ilişkisini analiz eden bir tespitte bulunmayıp bu konuda genel bir değerlendirme sunmuştur. Bu araştırmanın değerini şu tespiti yaparak açıklayabiliriz; Alevilik hakkında yapılan yayın ve araştırmaların tarihsel süreci incelendiğinde, görülecektir ki; geçen yüzyılın başında Baha Said Bey’in ⁶¹araştırması

⁶⁰Nefes, Bektaşilerde, hemen hepsi de hece vezniyle yazılmış olan ilahilere denir. Nefesler, övüş, yeriş, mersiye, erkânı, yolu, yordamı anlatış, yahut aşktan, zamandan bahsediş konularında olur. Alevîler, nefese “Deyiş” , hatta “âyet” de derler bkz. Abdülbâkî Gölpınarlı, Tasavvuf’tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 2004, s.235-236.

⁶¹ Bkz. Türkiye’de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri, Baha Said Bey, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

ile başlayan süreç neredeyse yüzyılın sonuna kadar yayın sayısı açısından istenilen seviyede değildir ve çok sınırlıdır. Bu nedenle yazarın belirttiği gibi araştırmanın uzun bir süreçte yapılması ve yetmişli yıllarda yayınlanmasının geleneğin günümüze aktarılması açısından ayrı bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

İsmet Zeki Eyüboğlu, Alevi Bektaşî yazını incelenirken, özellikle kırsal kesimde, altyapı kurumlarını elden geldiğince eskiye, geçmişe giderek araştırmak gerektiğini, süreç içinde değişim-gelişim evrelerini birbirlerinden bağımsız oluşumlar değil aksinebağlantılı oluşumlar diye görmek gerekliliğini ifade etmektedir(1991, s. 65). Eyüboğlu Alevi yazınının önemli unsurları olan deyiş, deme, duazimam ve mersiyelelel koşuk⁶² adı altında ifade etmiştir. Bu tespiti yukarda açıkladığı araştırma yöntemiyle ilişkilendirerek yaptığını düşünüyoruz. Eyüboğlu’nun, deme, deyiş, duazimam,⁶³ mersiye gibi türlerin hepsini koşuk olarak adlandırmasının edebiyat açısından mutlaka bir gerekçesi vardır. Ancak bütün türleri koşuk kategorisi içinde değerlendirmenin türler arasında bir anlam kaymasına neden olabileceğini düşünüyoruz. Eyüboğlu’nun örnek verdiği şiir günümüzde yapılan cemlerde sık sık dile getirilen ve duazimam olarak söylenen bir şiirdir.

İsmail Kaygusuz’un, “Son Görgü Cemi” adlı Romanında duazimam terimi “Düvaz-İmam” biçiminde ifade edilmiştir.

“Düvaz-imam okununca kulak verip dinlemeli

“İki gönül bir oldu mu klavuzu neylemeli

“İki gönül bir oturur, hazırun niyaz getirir

“Rehber erkânı yürütür, ona niyaz eylemeli...” (Kaygusuz, İsmail: 1991)

⁶²Türkçe Sözlükte koşuk: Hece sayısı ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan kafiyeli söz dizisi olarak açıklanmıştır.

⁶³*Her sabah her sabah ötüşür kuşlar*

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Bülbüller gül için figana başlar

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Geçmişte ve günümüzde hala cemlerde söylenen bu duazimam Eyüboğlu tarafından koşuk olarak adlandırılmıştır ve şu açıklamayı yapmıştır: Kul Himmet’in Alevi-Bektaşî anlayışını içeren şiirinden alınan bu dörtlüklerin kimi kaynaklarda çok değişik olduğu görülüyor, bu da ozana duyulan ilgi sonucu, koşuklarının ağızdan ağıza aktarılırken uğradığı değişme sonucudur (Eyüboğlu,199, s.175)

Kaygusuz'un anlatımında cem ve duazimam ilişkisini açıklığa kavuşturacak bir anlatım veya analiz bulunamamıştır. Kaygusuz'un romanında bulabileceğimiz veri; Aleviler, duazimam terimini kullanmaya ne zaman başlamışlardır? Sorusuna doğru yanıtlar bulmak açısından önemlidir. Gerçek ve yaşanmış olaylar üzerinden kurgulandığı ifade edilen hikâye de yüz yıl önce yapılan bir görgü ceminde kullanılan düvaz-imam teriminin, hikâyenin anlatıldığı Malatya –Arapkir- Onar köyünde dile getirilmesi terimin Anadolu coğrafyasında bölgesel olarak yaygınlığı ve tarihsel yanının açıklığa kavuşturulması açısından önemli bir veri olabilir diye düşünüyoruz.

Gölpınarlı, *“Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri”* kitabında sözcüğü *“Duvâzdeh”* olarak belirtmiş ve şu açıklamayı yapmıştır:

Farsça on iki anlamına gelir. Alevilerle Bektaşilerde, Oniki İmam'ı öven nefeslere **“Duvazdeh İmam”**, yahut kısaca **“Düvazde”** denir. Alevilerin, bu sözü söyleyiş tarzları, çok defa **“Düvazmam”**dır. Alevi Ayn-i Cem'i, **“Âşık”** denen saz şairlerinin söyledikleri üç **“Düvazde”**yle başlar. Bu şiirler, saz çalınıp okunurken erkekler dizüstü otururlar; onların arkasında bulunan kadınlarsa ayağa kalkarlar, ayakta dinlerler.” (Gölpınarlı, Abdulkaki: 1993)

Gölpınarlı'nın açıklamalarından duazimamların, cemlerde ne kadar önemli bir unsur olduğunu anlayabiliriz. Açıklamadan da görüleceği üzere cemin üç duazimamla başlama kuralı; duazimamların cemlerde önemli ve etkin bir öge olduğu savımızı desteklemektedir.

Gölpınarlı (1993)“Alevî ve Bektâşîlerin, On iki İmamı, Şia gibi tanımakla beraber onların hal tercemelerinde, çeşitli uydurma şeylere inandıklarını, içinde Oniki İmâmın adı geçen şiirlere *“Düvâzdeh İmâm”*, veya Alevilerin söyleyişince *“Düvaz-mam”*, yahut da kısaca *“Düvaz”* dediklerini akarmaktadır. (s.45)

Gölpınarlı'nın, kavramları genelleştirip Anadolu coğrafyasında bütün Alevilerin sanki aynı terimleri kullanıyormuş gibi izlenim veren açıklamaları, hem literatürdeki kaynaklar açısından hem de günümüz cemlerinde kullanılan terminoloji açısından sorunludur. Diğer bir nokta Gölpınarlı'nın, yukardaki açıklamasında da görüldüğü gibi; Alevi- Bektaşî sözcüklerini sürekli birlikte kullanıp kavramları açıklarken Alevi sözcüğünü kullanması Alevilik ve Bektaşilik açısından kavram kargaşasına yol açmaktadır. Gölpınarlı'nın, ifade ettiği *“Alevilerin, bu sözü söyleyiş tarzları, çok defa **“Düvazmam”**dır”* açıklaması, literatürde, araştırma sahasında ve günümüz

cemlerinde tesbit edemediğimiz bir terimdir. Gölpınarlı'nın bu konuda kaynak belirtmeyip terimin kullanımı ile genelleme yapması ayrı bir sorun teşkil etmektedir.

Cahit Öztelli(1996) “Alevi edebiyatında “dûvazde, “dûvaziman” denilen bir tür de vardır. Ali’den başlamak üzere On İki İmamdan söz eden bir türdür”(s. 85). Öztelli, duazimam özellikli şiirlerin başlığını “On İki İmam nefesleri” diye adlandırmıştır. Öztelli’nin hem “dûvazde” denilen bir türden bahsetmesi hem de bu türdeki şiirleri “On İki İmam nefesleri” diye adlandırmasının terminoloji açısından muğlak bir durum yarattığı kanısındayız.

Duazimamlar ve cem ilişkisi açısından önemli yayınlardan biri Mehmet Yaman’a aittir. Hem ocak mensubu bir ailenin üyesi olması hemde geleneğin içinde uzun yıllar dedelik yapması dolayısıyla bu yayının, duazimamlar ve cem ilişkisi açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Yaman, cemde ibadetlerin hangi aşamalarında duazimam okunduğu konusunda şunları dile getirmekte:

Cemde çerağcının niyaz etmesi ve dedenin duasından sonra zâkirler *bir ya da üç adet dûvâz okurlar*. Bu dûvâz çoğunlukla Şâh Hatayî’ye aittir. Hatayî’nin dûvâzları tercih edilmekle birlikte diğer ozanların da dûvâzları okunabilir. Bu dûvâzların çerağla ilgili olmasına dikkat edilir. Dûvâzlar, cemlerin Kurban ve Lokma bölümlerinde de okunurlar. Bu bölümde okunan dûvâzlara, “Kurban dûvâzı” denilmektedir. Kurban ve lokmacı hizmet sahipleri, pişmiş kurbanetinden ya da lokmalardan meydana getirirler. Dedenin duası ve dardakilerin secde etmesinden sonra zâkirler kurbanla ilgili bir ya da üç adet kurban dûvâzı okurlar. Bu dûvâzlar çoğunlukla Kul Himmet, Sefil Ali ve Sâh Hatayî’ye aittir. Cemde tevbe-istiğfar sırasında dede ya zâkir saz esliğinde ya da saz olmadan tevbe istiğfar içerikli *bir dûvâz okur*. Cemde tevhid halkası oluşturulmadan önce *bir ya da üç adet dûvâz* okunur. Dûvâzlar Görgü Cemi’nde; kurban ritüeli, çerağ uyandırma ve sofrâ bölümünde de okunurlar. Yine, Görgü Cemi’nde tevhid ve taçlama sırasında zâkirler dededen izin isteyerek *dûvâz okurlar*. Kurban Bayramı Cemi’nde, İkrar ve Musahip Tutma, Dardan indirme ve Koldan Kopma Erkânı’nda *dûvâzimamların okunduğu âyîn ve erkânlardır*(Yaman, 2009, s: 334-336-338-339).

Cemlerde baskın unsurun duazimamlar olduğunu Yaman’ın verdiği bilgilerde görebiliyoruz. Bu bilgilere ek olarak şunları söyleyebiliriz; hem cemlerde hemde sosyal hayatın içinde sık sık dile getirilmesine karşın duazimamlar üzerine yeterince araştırma yapılamamasının iç göçler ve şehirleşmeyle birlikte Alevi inancındaki değişimin önemli sonuçlarından biri olduğunu düşünüyoruz.

Alevilik hakkında yapılan her türden yayınların nicelik açısından yeterli gözüküyor olmasına rağmen nitelik açısından problemlere sahip olması; duazimamlarla ilgili

literatür araştırması sürecinde karşımıza çıkan bir durumdur. Bu konuyu Ayfer Karakay-Stump şöyle değerlendiriyor:

Ancak konuyla ilgili çalışmalardaki, niceliksel artış, beklenen niteliksel gelişmeyi beraberinde getirmemiş görünmektedir. İstisnalar ve Alevi-Bektaşî toplulukları hakkında meydana getirdikleri kayda değer bilgi havuzu bir yana, bahsi geçen yayınlar halen büyük oranda özcü ve tarih dışı genellemeler üzerinden yapılan nüanssız okumalarla maluldür. Mevcut çalışmaların çoğunun kavramsal ve verisel temelleri zayıf, sistemli ve güvenilir arşiv veya alan çalışmalarına dayananların sayısı sınırlıdır, ayrıca önemli kısmı birbirinin tekrarı niteliğindedir(Karakaya-Stump, 2015, s. 3)

Bizimde yaşadığımız; Karakaya'nın da vurguladığı yayınların önemli kısmının birbirinin tekrarı problemi; araştırmacılar açısından önemli bir sorunun habercisidir. Son yirmi yıl içinde Aleviliğin, yayınlar açısından da popüler hale gelmesi bu konuda yapılan çoğu yayınların niteliğini tartışılır hale getirmiştir.

Sonuç olarak itikadi hayatın önemli bir unsuru olmasına rağmen konusu duazimamlar olan araştırmaların sayısı çok sınırlıdır. Duazimamlar konusunda yapılan yayınların içeriklerinin, terimin anlamını açıklama boyutundan ileri gitmemesi, duazimamların içeriği ve işlevi açısından çelişkili bir durumdur. Literatürde duazimamların bu kadar az yer bulması üzerinde sınırlı sayıda araştırmanın yapılması bize göre nedenlerinden en önemlisi: 1950'lerde başlayan iç göçler ve şehirleşme sonucu yeni yaşam koşulları içinde Alevi inanç yapısındaki değişimin bir sonucudur. Bunun sonucu; Dede talip ilişkisi sürdürülmez noktaya gelmiş, itikadi hayatın değerleri unutulmuş, bunun sonucu cemler yapılmaz, müsaheplik tutulmaz, ikrar verilmez olmuştur. İlerleyen zamanda hergeçen gün sorunlar daha da büyümüş yeni kuşakların inanç ve kültür unsurlarıyla bağı kopmuştur. Ve hatta bu değişim yeni kuşaklar için değil geçmişte inancının gereklerini yerine getiren birçok Alevi içinde geçerli olmuştur. 90'lı yıllarda Alevi uyanışı diye ifade edilen toparlanma etkisiyle seyrekde olsa cemler yapılmaya başlanmıştır. Ancak uzun bir süre kendi inancına ve kültürüne yabancı kalan Aleviler için bu cemler törensel bir gösteri niteliğinden ileri gidememiştir. Cemlerin Gelenekteki Bâtını/Mistik içeriği kaybolmuş törensel trafiğin hâkim olduğu bir yapıya bürünmüştür. Böylece hafızalarda görsel yanı ağır basan ibadetler ön plana çıkmıştır. Günümüzde cemlerin görünen yüzünü semahlar ve zakirlik oluşturmaktadır. Yeni yaşam koşullarında popüler kültürün etkisi inanç, kültür, gelenek ve göreneklerin yıkıma uğramasında en önemli etkenlerden biridir. Çünkü popüler olan içsel bir

İmam'ların Alevilikte önemli inanç unsuru olması, On İki İmam'lar için oruç tutulması, gelenekte On İki İmam isimlerinin yeni doğan erkek çocuklara verilmesi duazimamların inanç düzlemindeki önemi ve etkisinin göstergesidir. Ana teması On İki İmam olan bu türde, imamlar övülür, kutsanır, onlardan bağışlanma dilenir, dertler için derman istenir. Duazimamlar cemde bulunanlarda sürekli bir kurtarıcıyı bekleme duygusu yaratarak Mehdi inancını pekiştirmekte, aynı zamanda kendi yaratım kodlarıyla cemde bulunanları biçimlendirmektedir. Bundan dolayı duazimamlar kolektif bir kimlik yaratmanın aracıdırlar.

2. Tarih boyunca insanlar, ibadet ettikleri mekânlara kutsallık atfetmişler, savaşta ve barışta her zaman bu mekânları yaşamlarını kaybetme pahasına korumuşlardır. Bunun aksine Alevilikte ibadet, belirlenmiş veya rastgele bir zamanda ve uygun herhangi bir mekânda yapılabilir. İbadet yapılan mekân mimari anlamda bir forma sahip değildir. Bu mekâna atfedilen bir kutsallık da yoktur. Kutsallık ibadet süresince söylenenlerdedir. İbadet bittikten sonra söz konusu mekân kendi işlevine devam edecektir. İnancın bu özelliği yüzünden Anadolu coğrafyasında Alevi köylerinin çok büyük çoğunluğunda özel bir yapıya gereksinim duyulmamıştır. Şehirleşmeyle birlikte uzun süre yapılamayan ibadetler 1990'lı yıllarda kısmi olarak tekrar yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda cem yapmak için belirli bir mekâna ihtiyacın gerekliliği, cem ve mekân ilişkisinde inanç aleyhine bir dönüşüme neden olmuştur. Belirli dernekler tarafından organize edilen cemevleri; itikadi dokusu değişmiş, sosyal ilişkileri değişime uğramış Alevi topluluklarının derdine derman olmaktan çok uzak kalmıştır. Diğer bir deyimle yeni yaşam koşulları içinde Alevi topluluğu inanç ve kültür anlamında dışardan gelecek olumsuz etkilere karşı savunmasız kalmıştır. İç göç, şehirleşme ve küreselleşmenin yarattığı yeni yaşam biçimi sonucunda oluşan kültür(popüler kültür)yeni kuşaklar başta olmak üzere Alevi topluluğunun çok büyük bir kısmını etkisi altına almıştır. 1990'lı yıllardan itibaren yapılan cemlerdeki mistik ve batını özellik kaybolmuş törensel bir gösteriye dönüşmüştür. Böylece cemlerin hafızalardaki etkisi görsel yanı ağır basan semah, gibi unsurlar olmuştur. Cemin temel unsuru olan duazimamların bir kısmı zakirler tarafından icra ediliyor olmasına rağmen farklılık yaratamıştır.

3. Alevi inancı açısından, İslam tarihinde önemli olaylar incelendiğinde genel hatlarıyla şunları görürüz: Hz. Ali'nin velayeti, kahramanlığı, bilgeliği, Peygamber ve

Ali arasındaki ilişkinin anlamı, Ali'yi kendine vasi tayin etmesi, yönetim tartışmaları nedeniyle bölünmeler, *hakem* olayının ardından *hariciler* akımının ortaya çıkması⁶⁵, Kerbela olayı, *Tevvabun* hareketi, Arap milliyetçiliğinin dinsel ve toplumsal değerlerin önüne geçmesiyle Arap milletinden olmayan Müslümanların *Mevali*⁶⁶ diye adlandırılarak aşağılanıp küçümsenmesi, On İki İmam'lara yapılan eziyet ve katliamlar, İmam Mehdi'nin kurtarıcı olarak beklenmesi konuları duazimamlarda vurgusu sıkça yapılan olgulardır. Tarihsel olaylar yanında Alevi inancına ait temel kavramlar⁶⁷ duazimamlar içinde sürekli vurgulanmaktadır. Bu özellikleriyle inancın bütün söylence ve ilkelerini hafızalarda sürekli canlı tutmanın çok önemli bir aracı olmuşlardır. Ana teması On İki imamlar olması dolayısıyla kutsanıp yüceltilen metinler hem yazılı hem de sözlü tarihsel kaynak işlevini yerine getirmektedirler. Bu temelde bilimsel bir bakış açısı ile değerlendirilip analiz edilmelidir.

4. Duazimamların oluşmasındaki düşünsel-toplumsal koşulları iyi anlayıp doğru analiz edebilirsek sahip olduğu dilin gücü, verdiği duygunun etkisi, taşıdığı anlamsal içerikle cemlerde bir çekim gücü oluşturarak cem edenleri kendi var olma nedenlerinin ilkeleriyle eğitip biçimlendirmektedir. Sahada yaptığımız araştırmada yaklaşık kırk elli yıl önce yapılan cemlerde bile; müzik eşlikli duazimamların biri söylenirken

⁶⁵İslam tarihinde ünlü Hakem olayından sonra islamın farklı bir yorumuyla oluşan topluluk

⁶⁶Emeviler döneminde Arap ırkından olmayan Müslümanlara verilen ad

⁶⁷Hak-Muhammed-Ali, Rehber, Pir, Mürşit, Ehlibeyt, Teberra, Tecella, Yezit, Musahiplik, Aşk, Hakikat, Abı hayat, Abıkevser, Âdem, Edep, Erkan, Yol, Cem, Cennet, Cehennem, Niyaz, Lokma, Zahir, Batın, Münkir, Münafık, Nadan kavramları sürekli olarak duazimamlar içinde dile getirilmektedir. Kuşkusuz inanca ait kavramlar sadece bunlardan ibaret değildir. Biz burada duazimamların işlevini açıklığa kavuşturmak babında bir kısmını aldık.

Hasan ile girdik ceme

Hüseyin sırrını deme

Musâhipsiz lokma yeme

Ali'ye Selman olasin.

Ayrıntılı bilgi için Bkz: Mustafa Başaran, “Alevi Ceminde On İki Hizmet”, Mart Matbaacılık, 2002 İstanbul

cemde bulunan bazı kişilerin⁶⁸ yoğun motivasyon sonucunda kendinden geçtiklerini, aynı zamanda *edep erkan*⁶⁹hallerini bozmadan müziğin ritmine uyup dizlerine vurarak ibadet ettiklerini o dönem cemlerinde bulunanlar aktardılar⁷⁰. Bu duruma eskiden beri *esrimek*⁷¹ denildiğini, saz eşlikli söylenen o duazimama da *esrik makamı*⁷² denildiğini bir sözlü tarih bilgisi olarak dile getirdiler. Bu bilgi bize duazimamlarla ilgili sözlü geleneğin, mutlaka alan araştırmaları ile derlenmesi ve kaydedilmesinin önemini bir kez daha anlatmaktadır. Geçmişte yaşanan bu durumun, kişilerin bireysel olarak duazimamlarla kurduğu ilişkiyi bazalan bir araştırmaya muhtaç olduğu bilimsel bir gerçektir. Duazimamlar inancın fikri ve eleştirel tarafını geliştirerek inancı güçlü ve kişilikli bir yapıya kavuşturmuştur. Bu durumun en önemli özelliği ibadet pratiklerinde kişilere verdiği *esrlik* coşkusudur. Duazimamların sahip olduğu mistik/batını özellik cem edenlere doğru aktarılır ve bu kişilerde tavır ve içerik bakımından inancın kalıplarıyla bir bütün olabilirlerse esrlik halini yaşayabilirler.

1.6. Araştırmanın Yöntemi

1. Mevcut literatür içerisinde, duazimamların cemler içinde yeri ve anlamını, duazimamlar ve cem ilişkisinin tümüyle ele alındığı ve analizlerinin de bu yönde yapıldığı bilimsel bir kaynak tespit edilemediği, dolayısıyla Şah İbrahim Veli Ocağı cemleri ve duazimam ilişkisini konu alan bilimsel bir çalışma da bulunamadığı için, araştırma ile ilgili karşılaşılan sorunların çözümlenebilmesi adına sosyal bilimlerin araştırma teknikleri içerisinde mevcut *-gözlem ve katılımcı gözlem gibi-* kullanılmıştır.

⁶⁸ Malatya-Hekim-Ballıkaya(Mezirne) köyünde saha araştırmamızda gelenekte yapılan cemlerde; Süleyman Öztürk, Süleyman Yalçın'nın bu durumu yaşadığını aktardılar. Bahsi geçen kişilerin hakka yürüdüklerini ayrıca belirttiler.

⁶⁹ Cemin başlangıcında gözcü edep erkân der. Bunun anlamı insanları kalıp davranış pozisyonunda oturmaya davet etmektir. Kalıp oturma diğer bir deyişle edep erkân oturma diz üstü oturmaktır. Edeplilik; edepli olmak, ahlak kurallarına uymak anlamında olup edepli olmanın gereklerini yerine getiren anlamında bir uyarıdır.

⁷⁰ Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. Tezin görüşme yapılan kişiler listesi

⁷¹ Manevi coşkunluk sonucu kendinden geçip, o ruh haliyle ibadet etmek.

⁷² “Muhammed’i candan sevki, Aliye selman olasin” diye başlayan duazimama Şah İbrahim Veli Ocağında esrik makamı denir.

Bu bağlamda, Şah İbrahim Veli Ocağına bağlı “*taliplerin*”⁷³ bulunduğu Malatya’dan Aydın’a uzanan coğrafyada dedelik yapmış, kendisinden birçok derleme yapılmış semah öğrenilmiş Mustafa Başaran(dede)⁷⁴ ile yapılan görüşme notları kullanılmıştır. 1990 yılında Ballıkaya(Mezime)’da yapılan ceme ve 1995 yılında İstanbul Şahkulu’unda, 1998 yılında yeni Bosna cemevinde yapılan görgü cemlerine gözlemci olarak katılarak kayda alınmıştır. Bu cemlerde okunan duazimamların içerik ve işlevine ilişkin veriler toplanmıştır. Kendisinin yazıya döktüğü deyişler, duazimamlar, semahlar ve inanca ait dokümanları incelenip aynı zamanda Şah İbrahim Veli Ocağı sürecine göre yapılan cemlere de aktif olarak katılıp ocak merkezi kabul edilen Ballıkaya(Mezirme)’da yaşayan ve geçmişte aktif olarak cemlere katılmış kişilerle⁷⁵mülakatlar yapılmıştır.

Mustafa Başaran(dede) ile görüşmeler esnasında, Şah İbrahim Veli Ocağı cem sürecine göre duazimamların kullanılma biçimleri kendisi ile beraber bizzat icra edilmiş çalışmamıza kaynaklık etmeleri açısından kendisinin sesli ve görüntülü kayıtları alınmıştır. Ayrıca bu gelenek içinde yetişmiş olmam ve gezgin dedelik yapmamdan dolayı bazı düşünce ve tespitlerde kendi deneyim ve tecrübelerim ışığında yazılmıştır. Bunlara ilaveten Şah İbrahim Veli Ocağının merkezi kabul edilen Malatya ili Hekimhan ilçesine bağlı yörede eski adıyla “Mezirme” olarak bilinen ancak resmi kaynaklarda Ballıkaya olarak geçen bölgeye ait cemlerin bir kısmı sesli ve görüntülü kayıt altına alınmıştır.

⁷³İkrar verip yola girmek isteyen diğer bir deyişle Musahip tutmak isteyen kimse.

⁷⁴Sanatçı Ruhi Su 1972 ve 1974 yıllarında Malatya-Hekimhan-Ballıkaya(Mezirme)köyüne gelerek ve 1977 yılında da İstanbulda derleme çalışmaları yapmıştır. Bu derleme çalışmaları sonucunda Pir Sultan Abdal, Semahlar ve çalıştırdığı Dostlar korosu repertuarı içinde birçok eser yer almıştır. 1978 yılında çıkardığı Semahlar adlı uzunçalar albümün kapak sayfasında şu notu yazmıştır; “*Semahları derlerken bilgilerini benden esirgemeyen Malatya’nın Ballıkaya köyü erenlerinden Yusuf dedeye onun oğlu Mustafa dedeye ve Antalya’nın Akçainiş köyü erenlerine teşekkür etmeyi bir borç bilirim*”. Ruhi Su.

⁷⁵Bkz.Görüşme yapılan kişiler listesi.

2. ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI

2.1. Şah İbrahim Veli Ocağı Tarihçesi ve Malatya-Mezirme

Araştırma sahasında görüştüğümüz kişiler⁷⁶ sözlü tarih anlatılarında ve söylencelerde; Ocağın kurucu Pir'inin Şah İbrahim Veli olduğu ve zaman zaman Erdebil tekkesine gidip geldiği aynı zamanda bütün Anadolu'yu gezerek talip edindiği bunun kuşaktan kuşağa sürekli aktarıldığını ve bu hikayelerle büyüdüklerini dile getirdiler. Bu konuda Başaran (2002) şu görüşleri dile getirir:

“Ballıkaya köyünde ceddimiz Şah İbrahim Veli'nin tekkesi var. Şah İbrahim Veli İran Erdebil'de doğup büyümüş, Erdebil Tekkesi'nde yetişmiş, babası Havac Ali'den ve dedesi Sadreddin Musa'dan ilim ve eğitim almış. Şah İbrahim Veli'nin soyu 7.İmam Musayı Kazım'ın oğlu Kasım Hamza'dan geliyor. Şah İbrahim Veli Anadolu'nun birçok bölgelerini gezmiş dolaşmış. Taliplerinin sayısı çoğalmış. Ballıkaya(Mezirme) köyünde toplantılar yapmış. Erdebilden getirdiği esasını cemevine bırakmış. *“Bunu gören beni görsün, derdine derman bulsun”* demiş. Cemevindeki *“Karadirek”* rivayete göre Şah İbrahim Veli'nin asası olarak söylenir. Gelen ziyaretçiler kalben bir niyet tutarak *“ya Allah”* deyip direği kucaklardı. Elleri birbirine kavuşursa dileklerinin kabul olacağına inanırlardı. Sıradan herkes ellerini kavuşturamazdı. Atatürk Cumhuriyeti ilan ettikten sonra, 4 Eylül 1925 te tekkeleri zaviyeleri kapattı. Cumhuriyetin ilanından çok sonra bir ihbar üzerine karadireği parçalayıp yok ettiler. Şah İbrahim Veli'nin (doğumu ?-ölümü1447). Zaman, zaman Erdebil'den Anadolu'ya gelerek Aleviliği yaymak amacıyla birçok bölgeleri gezip dolaşmış. Enson Erdebil'de vefat etmiş. Şimdi de şah İbrahim Veli'nin kerametinden örnek verelim. Atalarımızın rivayetlerine göre, yanılmıyorsam Şah İbrahim Veli Çorum yöresinde Dedesli isminde bir köye uğruyor, bir ailenin evine misafir oluyor, ev halkının ve yakınlarının ağlayıp ve üzgün olduklarını görünce sebebini soruyor. Bir hastamız var, yedi gündür yiyip, içmeden ölü gibi yatıyor diyorlar. Şah İbrahim Veli ellerini açıp Allaha dua ve niyazda bulunuyor, Allah indinde duası kabul oluyor. Hasta Allahın inayetiyle şifa buluyor. Asırlardan beri bu rivayet günümüze kadar söyleniyor. Yedi günden ölüyü diri kılan, Şah İbrahim Veli diye anılır. Ayrıca yüzünde bir beni varmış. Yüzü benli Şah İbrahim Veli diye söyleniyor. Bir de Velilik rütbesi var. Aydın yöresinde de, suyu kuruyan bir çeşmenin, duası bereketiyle suyu eskisi gibi akmaya başlamış. Velilerden, evliyalardan keramet ve hüner eksik olmaz. Bütün kötülüklerden arınmış, nefsini öldürmüş ve tanrıyla bütünleşmiş (ss.93-94)

⁷⁶ Bkz. Görüşme yapılan kişiler listesi.

Araştırmalarımızda literatürde bu ocakla ilgili yüksek lisans ya da doktora tezi seviyesinde bir çalışma tespit edilemedi. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Araştırma Merkezinin 2004 yılında Malatya, Çorum, Sivas bölgesinde yaptığı saha araştırmaları sonucunda yapılan değerlendirmeler ışığında şu sonuçlar açıklanmıştır:

Ocağa bağlı toplulukların tarih boyunca belli coğrafyalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Toplulukların Anadolu'daki ilk yurdu, Nusaybin, Kızıltepe ve Bismil yöresidir. Bu yörede, Salmanlı, Demirci, Çukurlu, Çanakçı, Elemen, Sülüklü, Şeker adlı oymak ve obaların izini yakalamış durumdayız.

Toplulukların bundan sonra yurt tuttuğu coğrafya Malatya, Maraş, Sivas, Adana, Tarsus ve Menemen'dir. Buralarda Salmanlı, Demirci, Elemen, Evci, Çanakçı, İbrahimli, Zekeriya, Hacılı, Dedeşli, Geygel, Sülüklü, Bıyıklı obaları barınmıştır ve barınmaktadır. Malatya'nın Arapkir, Arguvan, Hekimhan ve Kuluncak yöreleri, Maraş'ın Pazarcık ve Elbistan yöreleri bu oymak ve obaların yoğun biçimde yaşadığı yurt tuttuğu yerlerdir. Sivas'ta ise Kangal yöresi öne çıkmaktadır.

Çorum ve Yozgat yörelerindeki Salmanlı, Çanakçı, Demirci obaları on altıncı yüzyıldan önce buraları yurt tutmuş, on sekizinci yüzyıldan itibaren ise Dedeşli, Salmanlı, İlmin, Çanakçı, Evci, Geygel oymak ve obaların bir bölümü Malatya, Maraş ve Kangal'dan buralara yönelmişlerdir.

Ocağın Taliplerinin tümü Türktür.(Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Araştırma Merkezi: Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi.2004: 156)

Bu ocakla ilgili 2010 yılında yapılan ocağın kuruluşu ve tarihsel süreci ile ilgili “*Uluslararası Şah İbrahim Veli Sempozyumu*” yapılmış olup sunulan bildiriler henüz yayınlanmamıştır.

Ayfer Karakaya-Stump'un “Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık” çalışmasında Şah İbrahim Veli ocağı ile ilgili;

Şah İbrahim Veli ocağı, tüm Alevi ocakları arasında Safevi hanedanı ile akraba oldukları yönünde bir sözlü geleneğe sahip tek ocaktır. Elimizdeki belgenin açıkça teyit ettiği bu sözlü gelenek Safevi ailesi hakkında literatürde var olan bilgilerle de uyumlu, dahası onları tamamlar niteliktedir.

Hilafetname II'nin, kısmen veya tümüyle 16. Yüzyılın ilk yıllarında düzenlenmiş bir(veya birden fazla) başka kaynak metinden kopyalanmak suretiyle hazırlanmış olması bu gözlemler ışığında çok muhtemel gözükmektedir. Dolayısıyla Hilafetname-II ile ilgili en makul senaryo bizce şudur: Seyit Süleyman- ki Malatya-Mezirne'den, Sivas Doğanlı köyüne göçün başını çeken Süleyman Ağa ile aynı kişi olma olasılığı yüksektir.

Seyit Süleyman'nın mensup olduğu Şah İbrahim Veli ocağı, İç ve Doğu Anadolu'daki Alevi ocaklarından en etkin ve talip sayısı açısından en büyük olanlardandır. Etkili olduğu bölgelerde mürşit ocağı olarak kabul edilir.(Karakaya, 2015, ss.89-92)

Anadolu coğrafyasında mevcut Alevi ocaklarındaki işleyiş bu ocaktada aynıdır. Ocak işleyişi; dede ya da dedeler etrafında örgütlenmiş talip topluluğu şeklindedir. Şah İbrahim Veli Ocağının diğer ocaklara göre farklılığı çok geniş bir coğrafyaya yayılmış talip topluluğuna sahip olmasıdır. Bir diğer özelliği tarihsel süreç içinde Bektaşiliğe karşı tutumudur.

Anadoludaki Alevi ocakları ile Bektaşî adı altında andığımız toplum arasında zaman zaman düşünsel çatışmalar olmuştur. Araştırma sahasında görüştüğümüz kişiler Bektaşilik hakkında ne anlatılırdı sorumuza: Bektaşîlerin “*dönük*” sözüyle anıldığını, Bektaşî'likle ilgili geçmişe dair olumlu konuşulmadığı ancak Hacı Bektaş Veli'ye her zaman saygı duyulduğunu cemlerde adının anıldığını dile getirdiler. Hacı Bektaş Veli ile sonradan kurumlaşan Bektaşî Tarikatını birbirinden ayırmak gereğini duyuyorlar. Muhtemelen bu *dönük* nitelemesi; Şah İbrahim Veli Ocağının Safevilerle akrabalık ilişkisi sebebiyle Bektaşîlerin Osmanlı ile ilişkilerinden kaynaklanan durum olduğu düşüncesindeyiz. Çaldıran savaşı sonrasında Anadolu'da Kızılbaş hareketin aldığı darbeye bağlı olarak sonraki yüzyıllarda Hacı Bektaş Tekkesini harekete geçirmiş ve halifeler aracılığı ile bu ocaklara bağlı taliplerin Bektaşiliğe bağlanması için çalışılmalar yapılması yanında bazı dede ailelerine icazet verilmesi ilişkilerde zaman zaman çatışma yaşanmasına neden olmuştur. Bu konuyla ilgili Karakaya'nın dile getirdiği düşünceler bu yaklaşımın nedenini açık ve net bir şekilde ortaya koyuyor:

Şah İbrahim Veli ocağı ayrıca Çelebi Bektaşîlerinin 19. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun doğusundaki Kızılbaş/Alevi toplulukları arasında gittikçe artan etkisine ve bu etkiyle yaygınlaşan “Serçeme Hacı Bektaş'tır” söylemine en kuvvetle itiraz eden ve direnen ocak olmuştur. Bunun nedeni, bir Alevi dergâhı olarak işlevini uzun zaman önce yitirmiş olsa da Erdebil'i serçeme kabul etmeleri ve kendilerini o manevi silsilenin Anadolu'daki temsilcileri olarak görmeleridir (Karakaya, 2015, s. 92)

3. ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI CEM PRATİKLERİ

3.1. Genel Bir Değerlendirme ve Ocakta Kullanılan Terminoloji

Şah İbrahim Veli Ocağında “On İki Hizmetin” yapıldığı cem, “Görüm” adı ile anılır. Bu Ocakta On İki Hizmet sahipleri şu şekilde adlandırılmaktadır:

- 1-Peyik: Dede ile talip arasında haberci.
- 2-Kapıcı: Kapıyı bekleyen ve emniyeti sağlayan.
- 3-Gözcü: Gözetleyen ve sukuneti sağlayan ve meydana giriş çıkışlara klavuzluk eden.
- 4-Delilci: Delil yakan hizmetçi.
- 5-Süpürgeci: Cemevinin temizliğini yapan hizmetçi
- 6-Zakir: Cemevinde saz çalan hizmetçi
- 7-Tazekar(ibrikçi) Abdest suyu veren hizmetçi
- 8-Sakka(Saki): Cem evinde içme suyu veren hizmetçi.
- 9-Tarıkçı(Erkenci): Erkeni muhafaza eden hizmetçi
- 10-Kurbancı: Tercüman kurbanlarının kesilmesi ve pişirmeye hazır edilmesi işini yapan.
- 11-Nağab(Nakip): Kurbanları pişirme ve eşit şekilde paylaşırma görevini yapan.
- 12-İznikçi: Cem evine gelenlerin ayakkabılarını teslim alır ve giderken teslim eden.

Alevi inancının gereği cem evinde bulunan herkes *candır*. Cem evininin eşliğinden içeri girenlere cinsel anlam da kadın ya da erkek kimliği ile bakılmaz. Sosyal hayatta sahip olunan makam, mevki, şan, şöhret ve kimliğin bir ayrıcalığı yoktur. Görüm(görgü cemi) manevi anlamda arınmanın, temizlenmenin adıdır. İkrar verip yola kabul edilmiş erkeklere “*sofi*”, onların eşlerine “*bacı*” denir. İnancın günah saydığı eylemleri yapan kişiler “*düşkün*” olarak adlandırılır. Düşkünlük toplumdan dışlanmanın adıdır. Çünkü onlar birlikte yaşamının düzenini bozmuşlar, verdikleri ikrara bağlı kalmamışlar talibi *körit* olmuşlardır.

Sahada yapılan araştırmada yaşları altmış ve üzeri olan kuşaklar cemlerle ilgili olarak “eskiden her yıl *görüüm* olurdu, *görölürdük*” sözleri ile geçmişe dair durumu dile getirdiler. “*Görölmek*” on iki hizmetin gerçekleştirildiği ceme katılmayı ifade ediyor. Diğer bir saptama ise on iki hizmetin yapılmadığı cemler ise “*kısır cem*” olarak adlandırılmaktadır. Bunlar: *Hızır cemi*, *Abdal Musa* birlik lokması sonunda yapılan cem, Perşembe akşamları yapılan ve *cumalık* olarak adlandırılan cem ile herhangi bir zamanda herhangi bir yerde yapılan cemler. Senede bir defa yapılan görüm, inanca ait zorunlu görevlerin yapılmasının yanında toplumsal bir hukuk düzeni olup, toplumun barış içinde birlik ve dayanışmasını sağlar. *Görüüm*; içeriği, fonksiyonu ile inançsal açıdan yapılması zorunlu bir cemdir. Bundan dolayı kısır cemlerden ayrı olarak: hazırlığı uzun, gerçekleştirilmesi zahmetli bir ibadet biçimidir. Literatürde mevcut cemlerle ilgili yapılan araştırmalarda ve açıklamalarda görülen önemli bir eksiklik: Özellikle görgü cemleri için belli bir mekân içinde yapılan pratiklerin başlangıcından bitişine kadar olan kısmı göz önüne alınmakta diğer taraftan cemin icrasından önceki pratikler göz ardı edilmektedir. Oysaki cemin icrasından önceki hazırlık evresini de *cemin* önemli ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmek gerekir.

Hazırlık evresini, cemin bir parçası olarak ele aldığımızda bu ocaktaki cemi üç safhaya ayırabiliriz. Hazırlık safhasında; cemin birlik ve dirliğinin sağlanması için birbirleri ile davalı, aralarında problem olan kişileri, dede, rehber ve müsait olan on iki hizmet görevlileri birlikte ziyaret ederler. Dede yoksa bu görev rehberin kılavuzluğunda yapılır. Bu ziyaret “*eşiği aşındırmak*” deyiimi ile ifade edilir. Bu pratiklerdeki amaç, kişiler arasındaki sorunları çözüme kavuşturmak ve toplumsal birlikteliği sağlamaya yöneliktir. İstenilen ve ideal olanı *görüümden* önce problemlerin çözümlmesidir. Bu süreç problemlerin içeriği ve sayısına bağlı olarak uzun zaman alabilir. Buradaki amaç: Anlaşmazlıkları ya da problemleri mümkün olduğu kadar *görüüme* taşımamaktır. Ancak bu aşamada gösterilen çabalar sorunları çözmede sonuçsuz kalırsa *görüümün* Dar-ı Mansur safhasında tekrar konuşulur ve karara bağlanır.

İkinci ve üçüncü safhalar birbiri ardına icra edilir ve içerdikleri ibadet ritüellerinin işleyişi açısından yoğun bir dikkat gerektirir. On iki hizmet, sembolik canlandırmaları içeren ritüellerle ifade edilir ve sırasıyla yapılır.

İkinci safha toplanma, muhabbet, lokmalara dua, on iki hizmet sahiplerinin tek tek meydana çağırılması, delil yakılması, tercüman kurbanlarının tekbirlenmesi, abdest *suyu* verilmesi, Dar-ı Mansur sorgulama, musahip olmak isteyenlerin müsahip

yapılması ve “*erkene düşmek*” diye adlandırılan ve amacı günahların affolunacağına inanılan ritüelle son bulur. Bu safha da bazı ritüellere saz eşlik eder.

Üçüncü safha *dede*’nin ve on iki hizmet sahiplilerin okuduğu dua ve duazimam dışında tamamen saz eşliğinde müziklidir. Duazimamların, semahların, illallahların, mersiyelerin çalınıp söylenmesi *zahir* tarafından yapılır. Bu bölümde coşku ve heyecan giderek artar, Tevhid ile birlikte en yüksek noktasına ulaşır. Müzikal unsurların belirli bir sırada çalınıp söylenmesiyle oluşturulan müzikal bütünlük ceme katılanları coşturur ve bu coşku ile duygusal birliktelik yakalanır. Bu duygusal birliğin yakalanması *görüm*’e katılanlar tarafından çok önemsenir. *Görüm*’ün batini anlamda varmak istediği bir olma, birlik olma amacına yönelik hedefin gerçekleştiği yorumu yapılır.

3.2.Mekânın Düzenlenmesi ve Oturma Düzeni

Görüm yapılacak bir *cem* evi yoksa *görüm* yapmaya müsait köydeki en geniş odalı ev seçilir. Bu oda şu şekilde düzenlenir: *Görüm*e katılacak herkesin görebileceği yer *post* yeri olarak seçilir. Burası yastık, minder ya da döşek serilerek yükseltilir. Yolun kuralları gereği *Posta* sadece *dede* oturur. *Dedenin* sağında rehber onun hemen sağında da *zahir* oturur. Herkesin görebileceği bir noktaya *Delil* konur. *Postun* hemen önünde hizmetlerin gerçekleştirileceği boş bir alan yaratılır. Bu alanın mümkün olduğunca dairesel olmasına gayret edilir ve “*Dar Meydanı*” adı verilir. *Dar* meydanına giriş çıkış sadece bir yerden yapılır. *Dar* meydanında gelecek kişiler gözcünün kontrolünde buradan giriş yaparlar. *Dar* meydanının hemen bitiminde sadece musahipli kişilerin oturacağı yarım ay şeklinde arka arkaya sıralar oluşturulur. Buna “*Halka*” denir. Bu halkaların sayısı *görüm*’e katılacak musahipli kişilerin sayısına bağlıdır. Yarım ay şeklinde oluşturulan sıraların hemen arkasında bir alan daha yaratılır. Bu alanda musahipli kişilerin eşleri otururlar. Düzeni bozmayacak şekilde başka bir alanda izleyicilere ayrılır.

3.3.*Görüm*’e Kimler Katılabilir(ya da katılamaz)

On iki hizmetin yapıldığı bir *görüm*’ün olmazsa olmaz unsurları: *Dede*, *Rehber*, On iki hizmet sahipleri, Musahipli kişiler ve eşleridir. Bunların dışındaki herkes izleyici konumundadır ve *görümü* izlemeleri izne bağlıdır. Bu yöredeki uygulama hem bilgilenmeleri hem de yolun kurallarının öğrenilmesi için çocuklara, gençlere izin verilir.

Anadolu coğrafyasında mevcut Alevi ocaklarında olduğu gibi bu ocakta da inanç gereği bazı suçları işleyenler görüme alınmazlar ve toplumdan dışlanırlar. Bu suçlara büyük günahlar denir.

Büyük Günahlar:

“1-Kasten adam öldürmek.

2- Livata(erkekler arası cinsel ilişki)

3-Şirk: Tanrıya eş koştak, Tanrının yerine başka birini koymak

4- Nikahlı olup, zina yapan kadın ve erkekler.

5-İki kız kardeşle evlenen erkekler(Karısının kız kardeşi ile evlenen)

6-Musahibi öldükten sonra, musahibinin karısı ile evlenen musahip.

Bu altı madde, günahı kebair olarak ifade edilir. Hiçbir dede'nin bu suçu işleyenleri görüm'e alamayacağı, yargılayamayacağı ifade edilir. Bunlar saf dışı olur ve *cem* evinden dışlanırlar”⁷⁷

3.4.İbadet Pratiklerinin Sıralı İşleyişi

3.4.1.Cem Evinde Toplanma

Hazırlık süreci sonunda görüm'e katılacak kişiler banyolarını yapıp, temiz elbiselerini giyer *cem* evinde toplanırlar. İsteyenler kendince uygun gördüğünü *lokma* niyetine getirir. Bu konuda herhangi bir zorlama ve istek yoktur. Daha önceden planlandığı üzere on iki hizmet sahibi kişiler yapmaları gereken görevleri yaparlar. Dede cem evine geldiğinde *postun* önünde diz çöküp niyaz eder ve şunları söyler; “*Ya Ali büyüksün, Ya Ali sana hamd ediyorum. Ya Ali kerem sahibisin. Ya Ali sana teslim oldum. Senin postuna oturdum. Kusurlarımızın affını Allah'tan bağışlanmasını diliyorum*”. Duasını yaptıktan sonra posta oturur. Lokması ile gelenler gözcünün sol tarafında sıralı şekilde ayakta dururlar. Dede lokmalara dua eder; bu duadan sonra On iki hizmet sahiplerinden *Nakip* lokmaları teslim alır. Bu lokmalar cemin sonunda ceme katılanlara eşit olarak dağıtılır. Ayakta duran lokma sahipleri diz çökerek sağ eli sol elin üzerine kapatıp niyaz edip ayağa kalkarlar sağ ayak başparmak ucunu sol ayak başparmağı üzerine koyarlar aynı zamanda sağ elin parmak uçlarını, sol elin parmak

⁷⁷ Mustafa Başaran (Dede)ile yapılan görüşme notlarından 15.02.2002

üzerine kapatarak ayak parmakları üzerine eğilirler. Buna *çengel darı* denir. Dede lokma sahiplerine dua eder:

Allah Allah

Lokmalar kabul, muratlar hâsıl ola, yiyene helal yedirene delil ola, Cennet taamı ola, kudret lokması ola, Halil İbrahim'in bereketi içinde ola Allah Muhammed ya Ali.

Duadan sonra tekrar diz çöker sağ eli sol elin üzerine koyarak ellerine *niyaz* ederler ve ibadet kuralları gereği en yaşlıdan başlayarak sırası ile meydandan ayrılırlar.

Dede Kur'anı Kerimden Araf suresi 31. Ayeti okur: *Ey âdemoğulları bütün mescidlere güzel elbiselerinizi giyinerek gidin; yiyin, için fakat israf etmeyin, israf edenleri allah sevmez.*

3.4.2. On İki Hizmete Hazırlık

Zakir on iki hizmet sahiplerini sazla çalıp söyleyerek meydana çağırır

Haktan bize name geldi

Pirim sana beyan olsun.

Şahtan Gülüzarı geldi

Peyik sana haber olsun.

Bu yola gidenler hacıdır

Hem Guruhünacidir.

Cemin kilidi kapıcıdır

Kapıcıya haber olsun.

Hak kuluna eyler nazar

Dört nesneden adem düzer

Münkir gelmiş cemi bozar

Gözcü sana haber olsun

Mümin yolun yakın ister
Münkirlerden sakın ister
Delil yanmaz yağın ister
Delilciye haber olsun

Mümini çektiler meydana
Münkiri sürdüler zindana
Hizmet verildi Selman'a
Süpürgeciye haber olsun

Zakir zikr eder saz ile
Kur'an okur avaz ile
Mümin müslim niyaz ile
Tazekar'a haber olsun

Bu yola giden haslar hası
Silinsin gönüller pası
Doldur da ver engürtası(üzüm suyu verilen tas)
Sakka (saki)sana haber olsun.

Haydin gidek hakikate
Kulak tutak marifete
Mümin girmiş itikate
Tarıkçıya(erkenci)haber olsun.

Haydin gidek İrfana

Mümin müslüm beryana

Tekbir verildi kurbanda

Kurbancıya haber olsun.

Fatma ana cemde oturur

Kurbana kepçe batırır.

Cemaate lokma dağıtır

Nakip (nağap)sana haber olsun

Şah Hatayı'm varı geldi

Şahtan Gülüzârı geldi

Pirden bize destur oldu

İznik sana haber olsun

Dede on iki hizmet sahiplerine dua eder; *Allah, Allah üçlerin, beşlerin, gerçek erenlerin yüzü suyu hürmetine, akşamlar hayır ola, şerler def ola, günahlarımız af ola, hizmetleriniz kabul ola, yüzünüz ak ola, Muhammet Ali divanında utandırmaya, On İki İmam katarından ayırmaya, varlığın, birliğin hürmetine, cemimiz kırkların yaptığı cem ola, Hak defterine yazıla. Gerçekler demine hu mümine ya Ali.*

Dedenin duasından sonra hizmet sahipleri hizmetlerini teslim alır. Bu dua *görüme* katılan herkese hazır olun uyarısıdır. Halkada oturan sofiler *çoraplarını çıkarırlar*⁷⁸, bellerine *kemberbest*⁷⁹ bağlarlar ve on iki hizmete başlanır.

⁷⁸ Görgü cemlerinde(Görüm) yapılan bir uygulamadır. Sadece halkada oturan musahipli sofiler çoraplarını çıkarır. Diğer cemlerde yapılmaz. Kur'anın Araf suresi 31. Ayetine dayandırılır.

⁷⁹ Mustafa Başaran(dede) Kemberbest'in anlamını şöyle açıklıyor: "Görgü ceminde(görüm) musahipli sofilerin bellerine bağladıkları yeşil renkli yaklaşık bir metre uzunluğunda şerit bez parçası. Kemberbest'in eveliyatı Hz Peygamber mirac dönüşü Kırklar Meclisine uğrar. İçilen üzüm şerbeti nedeniyle manevi sarhoşlukla mecliste bulunanlar semah dönerler. Bu semah Kırklar Semahı diye söylenir. Bu esnada Hz. Peygamberi'nin imamesi yere düşer. Bunu gören Kırklar Hz.Peygamberin İmamesini Kırk parçaya bölerler ve bellerine bağlarlar. Cemlerde kullandığımız Kemberbest bunu simgeler". Görüşme Notlarından 16.02.2002.

3.4.3.Delil Yakma

Gözcü *edep erkân* der.

Sofiler diz üzeri otururlar. Delilci önce meydana gelip niyaz eder sonra delilin önüne gelir delilin fitilini yakarken şunları söyler:

Ercemalî Muhammet, Pir Kemali Ali, Şah Hasan 'a, Şah Hüseyin 'e, benden olanlar verelim Peygambere salavat.

Bunun üzerine herkes salavat getirir. Bu salavat üç defa söylenir.

Allahümme Salli Ala Seyyidina Muhammed ve ala Ali Muhammet.

Delilci meydana gelip çengel darına durur.

Dede dua eder: *Allah, Allah hizmetler kabul ola, muratlar hasıl ola, yüzünüz ak ola, kalbiniz pak ola, Allah hizmetinizi kabul eyleye mümine ya Ali.*

Duasını alan delilci yerine geçer bu arada dede delile Nur suresi 35 ve 36.ayetleri okur: Allahü Nurüs Semavatı, Vel ardı meselü nurıhi, kemişkvatın fiha misbahün misbahü. Türkçesi: Allah ışıdır göklerin ve yeryüzünün ışığının örneği kandil konan bir yere benzer. Ayet 36: Bu ışık o evlerdedir ki Allah oralar da adının yüceltilmesine ve anılmasına izin vermiştir. Ve oralarda sabah akşam, onu tenzih edenler vardır.

Dede bu ayetten sonra şunları söyler:

Bu çerağı yakalım, ol Allahın aşkına her zaman yansın yakılsın, iki cihan fahrı Muhammet Mustafa'nın aşkına, Şahı Merdan, Şir-i Yezdan, Aliyel Mürteza'nın aşkına, Hatice'yi Kübra, Fatımayı Zehra, Ehlibeyt'i Ali abanın aşkına, On İki İmamın, On Dört Masumu pakların aşkına, Şah İbrahim Veli'nin aşkına, Hünkâr Hacı Bektaşî Veli'nin aşkına.

Bundan sonra dede dua eder.

Cem edenler Allah Allah derler.

Sonra zakir hizmet alıp sazla beraber üç duazimam okur.

Birinci okunan duazimam:

Hata ettim hoda yaktı delili

Muhammet Mustafa yaktı delili,

Safî nesli Cüneyid Haydaroglu,

Aliyel Mürteza yaktı delili.

Ali'nin Düldülünün Kamberinin

Zülfkarı kaza yaktı delili,

Hatice, Fatuma, Kübrayı Zehra

İmam ol silsile yaktı delili.

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyin'i Kerbala yaktı delili

İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza yaktı delili.

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğa yaktı delili

Muhammet Mehdiyi sahip zamanı

Eşşiğinde gida yaktı delili

Bilirim günahım hatten aşıp Şah

Ali oğlusun aba yaktı delili

On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm,

Şahım nuru Hoda yaktı delili.

İkinci okunan duazimam:

Hata ettim hoda sen kabul eyle

Muhammet Mustafa sen kabul eyle

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu

Ali'yel Mürteza sen kabul eyle

Ali'nin düldülünün Kamberi'nin

Zılfıgarı kaza sen kabul eyle

Hatice, Fatuma, Kübrayı Zehra

İmam ol silsile sen kabul eyle

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyin'i Kerbela sen kabul eyle

İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza sen kabul eyle

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğe sen kabul eyle

Muhammet Mehdiyi Sahip zamanı

Eşiğinde gida sen kabul eyle

Bilirim günahım hatten aşp Şah

Ali oğlusun aba sen kabul eyle

On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru hoda sen kabul eyle

Üçüncü okunan duaz imam:

Hata ettim Hodaya Allah, Allah

Muhammet Mustafa'ya Allah, Allah

Safi nesli Cüneyitd Haydaroğlu

Ali'yel Mürteza'ya Allah, Allah

Ali'nin düldülünün Kamberi'nin

Zılfıgarı kazaya Allah, Allah

Hatice, Fatıma, Kübra'yı Zehra

İmam ol silsileye Allah, Allah

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyin'i Kerbelaya Allah, Allah

İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza'ya Allah, Allah

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğaya Allah, Allah

Muhammet Mehdiyi sahip zamanı

Eşiğinde gidaya Allah, Allah

Bilirim günahım hadden aşıp Şah

Ali oğlusun abaya Allah, Allah

On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru hodaya Allah, Allah

Zakirin okuduğu bu üç duazimamdan sonra dede dua eder:

Allah, Allah hizmetin kabul yüzün ak ola, hak defterine yazıla, On İki İmam katarından ayırmaya, Gerçeğe hü mümine ya Ali.

Şah İbrahim Ocağında okunan bu üç duaz imam için “*delili tekbirlemek*” terimi kullanılır. Tekbirlemek; kutsamak, yüceltmek olarak açıklanır. Bu kutsama ve

yüceltme üç duaz imam okunarak gerçekleştirilir. Üç duaz imamın okunması Allah, Muhammed, Ali'yi sembolize eder.

3.4.4. Tercüman Kurbanlarının Meydana Getirilmesi ve Tekbirlenmesi

Bu ocak görgü ceminde(görüm)kesilen kurbanlara *Tercüman Kurbanı* adı verilir. Kurbanlarının tırnakları yıkanır, temizlenir. Bu temizlik kurbanların abdesti sayılır. Kurbanlar cem evine getirilir, ikişer kişi kurbanları meydanda dizerler ve kurbanların sağ ayağını sağ yüzüne tutarlar.

Sonra dede kurbanlara tekbir duasını okur;

Allahu ekber, Allahu ekber, La ilaha illallahu vallahu ekber, Allahu ekber

velillahil hamd, kurbanı Halil, fermanı Celil, delili Cebrail, canı İsmail, bıçağı Azrail

(Bu tekbir duası üç defa okunur)

Dede kurbanlara duazimam okur;

Kurbanlık koçtur meydana gelen

Önünde Peyiğe Cebrail deyi

Bir güzel koç ile huzura gelen

Hakka teslim oldu İsmail deyi

Dört kişi kurbanı yerinden ala

Erenler ceminde huzura gele

Zakirin zikridir üç duaz imam

Tekbirin al da güzel er deyi

Tekbirin al da götür pünhana(gizli)

Zira cevreyleme cesette cana

Arzulamış gelir ulu divana

Müminlerin arzu şevki nur deyi

Tekbirin alda bıçağın çal
Hizmetin bil de hesabını gör
Keşküle boğazla, kanın eyle sır
Gideceği yerde kanda sır deyi

Postundan arala getir meydana
Hasan ve Hüseyin Zeynel'i cana
Bakır ile bile girdi kazana
Pişti eridi oldu hal deyi

İmam Cafer hikmet kitabın oku
Bülbül ol da hemen gülşanda şakı
Yağın ırfanda delilde yakın
Müminlerin arzu şevki nur deyi

Kırklar meclisinde çarkı pervane
Musayı Kazım'dan ol sırrı cana
Rıza lokmasın getir meydana
Dört kapısı tamam yer dedi bunu

Muhammet Tağı'dır lokmayı sunan
Ali'yül Nağı'dır nuş edip yiyen
Hasan Asker'i duhana giren
Mehdi bu cihanda oldu sır deyi

Şah Hatayım içti aşkın dolusun
Doluyu sunan da Pirim Ali'sin
Rehbere teslim eyle derisin
Kanber'in serdiği sofraya ol deyi

Bu duaz imamdan sonra kurbanlar meydanda serbest bırakılır.

Zakir üç duazimam okur:

Hata ettim Hoda'ya indi bu kurban
Muhammet Mustafa'ya indi bu kurban
Safı nesli Cüneyid Haydaroglu
Ali'yel Mürteza'ya indi bu kurban

Ali'nin düldülünün, Kamber'inin
Zılfiğarı kazaya indi bu kurban
Hatice, Fatuma, Kübrayı, Zehra
İmam ol silsileye indi bu kurban

Hasan bu aşk ile girdi meydana
Hüseyin'i Kerbela'ya indi bu kurban
İmam Zeynel, İmam Bakır Cafer
Kazım, Musa, Rıza'ya İndi bu kurban

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan Asker'liğaya indi bu kurban
Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı
Eşiğinde gıdaya indi bu kurban

Bilirim günahım hatten aşır Şah
Ali oğlusun abaya indi bu kurban
On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm
Şahım nuru Hoda'ya indi bu kurban

İkincide söylenen;

Hata ettim Hoda sen kabul eyle
Muhammet Mustafa sen kabul eyle
Safi nesli Cüneyid Haydaroğlu
Ali'yel Mürteza sen kabul eyle

Ali'nin düldülünün, Kamber'inin
Zıfıgarı kaza sen kabul eyle
Hatice, Fatuma, Kübra'yı, Zehra
İmam ol silsile sen kabul eyle

Hasan bu aşk ile girdi meydana
Hüseyn'i Kerbela sen kabul eyle
İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer
Kazım, Musa, Rıza sen kabul eyle

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan Asker'liğaya sen kabul eyle
Muhammed Mehdi'yi sahip zamanı
Eşiğinde gıda sen kabul eyle

Bilirim günahım hatten aşır Şah
Ali oğlusun aba sen kabul eyle
On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm
Şahım nuru Hoda sen kabul eyle

Üçüncüde söylenen

Hata ettim Hodaya Allah Allah
Muhammed Mustafa'ya Allah Allah
Safı nesli Cüneyid Haydaroglu
Ali'yel Mürteza'ya Allah Allah

Ali'nin düldülünün Kamber'inin
Zılfiğarı kazaya Allah Allah
Hatice, Fatuma, Kübra'yı Zehra
İmam ol silsileye Allah Allah

Hasan bu aşk ile girdi meydana
Hüseyn'i Kerbela'ya Allah Allah
İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer
Kazım, Musa, Rıza'ya Allah Allah

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan Asker'liğaya Allah Allah
Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı
Eşiğinde gidaya Allah Allah

Bilirim günahım hatten aşır Şah

Ali oğlusun abaya Allah Allah

On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru Hoda'ya Allah Allah

Duaz imamların sonunda dede kurbanlarda beliren nişanlar hakkında açıklama yapar.

Duaz imamlar okunurken tercüman kurbanlarının gösterdiği şu tepkiler olursa;

1-İdrar yapmak

2-Terslemek

3-Melemek

4-Geviş getirmek

5-Silkinmek

6-Esnemek

Alevilerin inancına göre kurbanlardan biri bu nişanlardan birini gösterirse Allah indinde kabul olacağına inanırlar. Kesilen kurbanlara tercüman kurbanı denir. Hayatta yaptığımız iyilikler, hayırlar, iyi ameller, takvalar öbür Dünya'da bize tercüman olur inşallah.

Dede kurbanlara dua eder;

Allah Allah, nuru Hoda Muhammet Mustafa, Aliyel Mürteza, Hasan-ı müçteba, Hüseyini Şahı Şehidi Kerbela, İmam Zeynel Aliaba, Muhammet Bakır Baka, Caferi Sadık sıtkı safa, Musa'yı Kazım, Alırıza, Muhammet Tağı, Ali'yül Nağı, Hasanül Askeri, imam Muhammet Mehdi'yi sahip zamanın hürmetine yarabbi, üçlerin, beşlerin, yedilerin, On İki İmam'ların, On dört masumupakların, on yedi Kemerbestlerin, Kırkların hürmetine, lokmalar hâsıl ola, muratlar kabul ola, yiyene helal, yedirene delil ola, cennet taamı, kudret honu ola, dertlerimize derman, yarelerimize merhem, hastalarımıza şifa ola, eksiğimizi, noksanımızı tamamına kayıt eyleye mümine ya Ali.

Duadan sonra tercüman kurbanları kurbancıya teslim edilir.

Dede Hatayi'den deyiş okur;

Dinleyelim Muhammed'in ününü
Muhammed Ali'ye döndü yönünü
Kuru yere akıtmayın kanını
Al bir kap içine sır dedi bunu

Dinleyelim Muhammed'in işini
Ali'ye pay çıkardılar döşünü
Cem evinde olan kurban başını
Ehli sadık canlar yer dedi bunu

Dinleyelim Muhammed'in firağın
Şükür olsun yakın eder yırağı
Cem evinde olan kurban yüreğin
Dört kapısı tamam yer dedi bunu

Kurda kuşa yedirmeyin iliğın
Gözünüze çekin sürme sümüğün
Cem evinde olan kurban kemiğın
Kırman evliyalr sır dedi bunu

Piri ateş talip olan erisin
Yeryüzünü evliyalr bürüsün
Cem evinde olan kurban derisin
Götür rehber ver dedi bunu

Çok söylerim sözlerimi dağlaman

Yere döküp taneleri çiğnemen

Ey erenler bunu gafil anlamam

Hatayi Ali'ye der dedi bunu

Dede kurbanlar hakkında Kur'andan açıklamalar yapar;

Kurbanın Kur'anı Kerimdeki yeri:

Saffat suresi: İbrahim Peygamber Tanrıya Dua etti. Ya Rab bana Salihlerden (bir oğul) bağışla bizde onu halim bir oğulla müjdeledik.

İsmail dünyaya geldi, büyüdü çalışacak duruma geldi. İbrahim Peygamber'in bir gece rüyasında kulağına bir ses geldi Allah Teâla oğlun İsmail'i boğazlamayı emrediyor.

İlk gün şeytandan olması ihtimalini düşünerek tereddüt etmişti. Fakat rüyalar tekerrür edince tereddütüzail oldu. Bunun bir emri ilahi olduğunu anlamıştı. Bu iş Tanrının Peygamberini sınamasıydı, bir imtihandı.

Saffat suresi:

Ayet 100: Ya Rab bana Salihlerden (bir oğul) bağışla.

Ayet 101: Bizde onu halim bir oğulla müjdeledik.

Ayet 102: Vaktaki o oğul beraberinde çalışabilecek çağa erdi. İbrahim yavrum dedi, rüyamda seni boğazlıyor gördüm. Bir bak düşün, oğlu, babacığım, emrolunduğun şeyi yap. Beni inşallah sabredicilerden bulacaksın dedi.

Ayet 103: Vaktaki baba oğul emri ilahiye uydular. Babası oğlunu anlı yere gelmek üzere yatırdı.

Ayet 104-105: İbrahim'e şöyle nida ettik. Ya İbrahim rüyana sadakat gösterdin, işte biz ihsan edenleri böyle mükâfatlandırırız.

Ayet 106: Hiç şüphesiz bu açık vekati bir imtihandı.

Ayet 107: Ona oğlunun yerine büyük bir koç verdik.

Dede açıklama yapar:

Sevgili Canlar: İsmail bir damla kan çıkmadan bıçakla kesilmekten kurtuldu. Hz. Peygamberin torunu Hz. Hüseyin, Kerbela' da İslam dini uğruna zulme karşı insanlık

onuru için aile efradı ile hakla batılın arasını kanı ile çizmiştir. Asıl kurban Hz. Hüseyin'dir.

3.4.5. Dar-ı Mansur-Hak-Hukuk-Adalet-Yargılama

Görgü ceminde(görüm) musahibi olanlar yargıdan geçer. Musahibi olmayanlar izleyici konumundadır. Sofiler ve bacılar mevcuda göre gruplar halinde yargılanırlar.

Yargılama şöyle yapılır:

İki çift musahip Dört kişi, eşleriyle birlikte sekiz kişi meydanda gözcünün sol tarafında olmak üzere sofiler başta, bacılarda sofilerin sol tarafında sırasıyla dizilirler.

Dede dua eder:

Allah, Allah akşamlar hayırola, hayırlar feth ola, şerler defola, günahlar affola, Ehlibeytin hürmetine yarabbi, On İki İmamların, On dört masum-u pakların, on yedi Kemerbestlerin, Kırkların hürmetine yaraabbi, varlığın, birliğin hürmetine yarabbi hüü mümine ya Ali.

Duadan sonra sofiler ve bacılar secde ederler. Sofiler ve bacılar secde ederken

Dede şunları söyler: Tecella, Temennanız hakka ulaşsın, hak yardımcınız ola, gerçeklere hüü müminlere ya Ali.

Sonra sofiler ve bacılar ayağa kalkarlar. Sağ ayak başparmağını sol ayağın başparmağı üzerine kapatıp, sağ elin parmaklarını sol elin parmakları üzerine koyarak ayak parmakları üzerine eğilirler(Çengel darı)

Dede duazimam okur:

Hatalar etmişim noksandır işim

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammed Ali'ye bağlıdır başım

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Hasan Hüseyin balkayan nur ise

Özümüz de kibir benlik var ise

İmam Zeynel Abidin gizli sır ise
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammet Bakır'ın izinden çıkma
Yükünü Cafer'den tut gayrıya bakma
Hatıra değıpte gönüller yıkma
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Benim sevdiğimde Musa'yı Kazım
İmam Rıza'ya bağlıdır özüm
Eksiklik, noksanlık hep kusur bizim
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammed Tağı'da benziyor Ay'a
Aliyül Nağı emekler salmasın zaya
Ettiğimiz kem işlere bed huya
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Hasan Askeri'nin gülleri bite,
Mehdi gönlümüzün gamını ata
Ettiğimiz yalan koğa gıybete
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Eder Şah Hatayi'm Bağdat ile Basra
Ne günlere kaldık böyle asra
Ya Ali cömertsin kalma kusura

Töve günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Dede bu duazımanı okuduktan sonra, aşk ola sofî nazarınıza aşk ola der.

Çengel darında duran sofiler ve bacılar diz üzeri oturur secdeye kapanır dururlar.

Dede devam eder:

Geldiğiniz hak kapısı, durduğunuz Mansur darı Allah cesedinize can verdi, kalbinize iman verdi, göz verdi gözlemeye, kulak verdi işitmeye, dil verdi söylemeye, çene talip dil mürşit, erenler meydanında anlınız açık, yüzünüz ak ola. Başlarınızı kaldırın, doğruyu söyleyin ne gördünüz neye geldiniz?

Sofiler ve bacılar başlarını secdeden kaldırıp ayağa kalkarlar ve şunu söylerler:

Hak gördük Pir meydanına geldik derler.

Dede devam eder: Hakk'ı Piri haklayanın demine hü diyerekcem edenlere hitaben şunları söyler:

Sofiler, bacılar; darda duran(ayakta)sofilere ve bacılara vekâleten söylüyorum

Sofiler ve bacılar diyorlar ki: Elimiz bağlı, dilimiz bağlı, belimiz bağlı, pir huzurunda yüzümüz yerde özümüz darda, dilimiz mürüvvet, Mansur gibi urgan boynumuzda, Nesimi gibi postumuz eynimizde, Fazlı gibi hançer göbeğimizde, hak ve isteği olan istesin, yarası olan sızlasın, istek hak, vermemek yok, sofî dediğin iki gözlü bir heybedir, döktüğü meydanın sakladığı kendinin, döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün, yıktığınız varsa yapın, el gövdede kaşınan yeri bilir. Oturan vebali duran boynuna, duran vebali oturan boynuna.

Dede cemde bulunan diğer sofilere ve bacılara sorar:

Dardaki sofilerden ve bacılardan razı mısınız? (Bu soru üç defa soruluyor)

Sofilerden ve bacılardan bir hakkı, hukuku veya kırgınlığı ya da kalpkırma gibi sorunları olan sofiler ya da bacılar meydana gelirler. Meydanda eğilip secde ederler. Sorununu anlatmak için Dededen müsaade isterler. Dede müsaade eder.

Sofilerden ya da bacılardan birinin başka bir sofide ya da bacıda hakları var ise bunu meydanda dile getirir. Bu durum o sofî ya da baciya sorulur. Şahitler varsa onlar da meydana gelir. Şahitlerden sorulur. Küsülü olanlar barışır, birilerinde hakkı olanların,

hakları alınır hak sahiplerine ödenir. Cemaatteki sofiler ve bacılar biz razı olduk Allah’ da kendilerinden razı olsun derler.

Dede devam eder: Aşığa burhan, mümine nişan der.

Bu birbirlerin den razılık anlamına gelir.

Darda duran sofiler sofilerle, bacılar da bacılarla niyazlaşırlar (görüşmek)

Dede hak, hukuk, adalet ve yargılama ile ilgili açıklamalar yapar;

Vicdanı olanlar haramı yemez

Görmediği şeye gördüm diyemez

Vicdan mahkemesi şahit istemez

Şahidi ispatı yine vicdandır.

Dede Kur’anı Kerimden ayet okur;

Enbiya suresi Ayet 47: “Biz kıyamet günü adalet terazilerini kuracağız. Hiçbir nefis amelinden zerrece haksızlığa uğramayacaktır. Hakkı bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu teraziye koyup hesaba katacağız”.

İş te biz bu teraziye kıyamete gitmeden cem evinde kuruyoruz.

Dede sorguya devam eder:

Evvel kapı Şeriat, Tarikat, Marifet, Sırrı hakikat, Dört kapı hak mı? Kırk sekiz cuma hak mı? Bir yılda elli iki hafta vardır, dört haftası Muharrem ayına ait. Diğer kırk sekiz haftanın perşembeyi cumaya bağlayan gece yani cuma akşamları toplanıp ibadet etmek. Kırk makam hak mı? Kırk makamın onu Şeriat kapısında, onu Tarikat kapısında, onu Marifet kapısında, onu da Hakikat kapısında. On iki yası matem hak mı?

Dedenin sorularına darda duran sofiler ve bacılar hak diye kabul ederler.

Dede öğütlerine devam eder:

Elinize, dilinize, belinize sahip olun. Hz. Ali’den örnek: Dilin ipini gevşetirsen karşı tarafı yırtar parçalar. Gözünüzle görmediğinizi, kulağınızla duymadığınızı söylemeyin. Elinizle koymadığınızı kaldırmayın. Elinizle, dilinizle kimseyi incitmeyin. Kimsenin dedikodusunu yapmayın.

Komşularınızla iyi geçinin, komşunuzun hakkına, hukukuna, malına, namusuna, sınırına müdahale etmeyin. Kendi karınızı, zararınızı nasıl biliyorsanız, komşularınızın zararını da aynı bileceksiniz. Hastaları ziyaret edin, fakirlere yardım edin, yetim malına dokunmayın. Kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara yaklaşmayın. Size gelmeyene siz gidin. Ölçüyü, tartıyı eksik ölçüp eksik tartmayın. Biribirinizle küsülü gezmeyin barış içinde yaşayın. Kız, erkek ayrımı yapmadan çocuklarınızı yeteneklerine göre, olanaklar ölçüsünde en yüksek düzeyde okutunuz. İslam dininin temeli ilimdir, okumaktır.

Hiz. Peygamber: “İlim Çin’de ise git tahsil et. Beşikten, mezara kadar oku” diyor

Hiz. Alide: “Bana bir tek harf öğretmenin kulu ve kölesi olurum” diyor.

Çevreyi kirletmeyin, temizlik imandandır.

Dede Sofilere ve bacılara dua eder:

Allah Allah Ehlibeytin hürmetine yarabbi, On İki İmamın, on dört masumupakların, on yedi kemerbestlerin hürmetine, dertlerimize derman, yaralarımıza merhem, hastalarımıza şifa, borçlarımıza ihsan eyle yarabbi. İbadetimizi kabul eyle, kusurlarımızı affeyle, eksiklerimizi tamamına kayıt eyle, Allah, Muhammet ya Ali. Hüü gerçeklere.

Yargı sona erer.

Dede donunuz kutlu olsun, haccınız kabul olsun der.

Cemaatte oturan sofiler de yargıdan geçenleri kutlarlar.

Musahipli olan sofiler ve bacılar hepsi yargıdan geçerler. Aynı sorular onlara da sorulur.

Dede açıklamalara devam eder.

Yedi nefsi emareden uzak olun, yedi nefsi emare ateşe misaldir.

1-Hırs: Öfke, kızgınlık ve hiddet

2-Haset: Kıskançlık, çekememezlik.

3-Kin: Gizli düşmanlık, hınç kin bağlamak, kin gütmek.

4-Kibir: Kendini herkesten üstün görmek, başkalarına yüksekte bakmak.

5-Gıybet: Çekiştirme, kötüleme, yerme.

6-Gammazlık: Fitneleyici, ondan ona söz taşıyıcılık.

7-Küfür: Küfürlü konuşan küfürbaz.

Dede sofilere ve bacılara donunuz kutlu olsun haccınız kabul olsun der.

Cemaatte oturan sofiler ve bacılar da yargıdan geçenleri kutlarlar

3.4.6. Musahiplik, Yol Kardeşliği

Dede musahiplik, yol kardeşliği, ikrar iman hakkında açıklamalar yapar;

Alevi inancının ve yolun kuralları gereği, her alevinin bir musahibi olma zorunluluğu vardır. Musahipsiz yola gidilmez, lokma yenmez, Aleviliğin, toplumsal yaşamaya yönelik kurumlarından. Evli her alevinin, bir musahip kardeşi vardır. Burada dört kişinin rızası gerekir, eşler de birbirini sevmek zorundadır. Musahipliğin bir yıl bekleme, deneme süresi vardır. Bu süre içerisinde eğer yol kardeşliği yürütülecekse, iki taraflı karar verdilerse, dedenin huzurunda gereği yapılır. Toplum da tanık olur. Musahiplikte sosyal dayanışma vardır. Musahipler birbirlerine öz kardeşten daha yakındırlar, birbirlerinin eşlerine bacı derler. Çocukları birbiri ile evlenemezler, kardeş sayılırlar. Musahiplerden birisinin durumu iyi, diğerinin durumu zayıfsa durumu iyi olan, durumu zayıf olan kardeşine ekonomik katkı sağlar.

Dede açıklamalarına devam eder;

Kim kimlerle musahip olur ve kimler musahip olamaz?

Her kişi kendi, akranı ve emsali ile musahip olur.

Âlimin cahil ile musahip olması erkân değildir.

Âlim şahindir, cahil kargadır.

Zalim ile mazlum musahip olamaz.

Zalim kurttur, mazlum koyundur.

Pire ikrar veren kişi ile pirsiz kişi musahip olamaz.

Pire ikrar veren kişi rahmanıdır.

Pirsiz kişi şeytanıdır.

Pirinden dönmüş kişi ile pire ikrar veren kişi musahip olamaz.

Pirinden, ikrarından dönmüş kişi şeytandır.

Pire ikrar veren kişi taliptir.

Yaşlılarla gençler musahip olamaz. Yaşlılar kıştır, gençler yazdır.

Musahibi len kişiyle, yeni musahip olacak kişiler musahip olamaz.

Musahibi len kişi duldur. Yeni musahip olacak kişi, bakiredir.

Musahipler ya bir köyde ya da bir ilde olmalıdır.

Evlenmemiş kişi ile evlenmiş kişi musahip olamaz.

Musahibi len talip bir başka musahibi ölen taliple (rneğin: uzakta olan bir taliple) geçici olarak dar-ı Mansur olup görülür, sorulurlar.

şeyhlerle dervişler musahip olamaz. şeyhler deryadır, dervişler katredir(damla)

Musahibi uzakta olan talip, musahibinin rızasını almadan, ceme gelemmez, görülüp sorulamaz, lokma yiyemez. İkrar bir sefer verilir. l ikrar verme, l de ikrarından dönme.

Dede musahipliğin nasıl yapılacağı hakkında bilgi verir. İkrar verip musahip olacaklar yanlarında, 5-6 metre bez, bir bıçak, iğne, iplik, bir sabun getirirler.

Dede bunların anlamını açıklar;

Musahipler verdikleri ikrardan dönerlerse, bu bez kefenleri olacak, iğne iplikle dikilecek, bıçakla kesilecek, sabunla yıkanacaklardır. lmş sayılırlar. Bu bir simgedir.

Hazırlıklar yapıldıktan sonra halkada oturan bir sofi musahip olacaklardan birinin boynuna bir eşarp bağlar, bu bağ ikrar bağıdır. Diğer musahip onun arkasında, eşleri de en arkada meydanda gözcünün sol tarafında dururlar.

Rehber şöyle der: H pirim cem erenleri, şeriattan, tarikatımıza bir ift Allah kulu, Peygamber mmeti getirdim. Bunlar pire ikrar vermeye Muhammet Ali yoluna talip olmaya geldiler. Bunları musahip kardeşliğine, yol oğulluğuna kabul ediyor musunuz?

Dede şöyle der: Musahip kardeşliği ateşten gömlek, demirden leblebidir, ne yenir ne de giyilir. Musahiplik şartları ağırdır. Gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dnenin canı, bu şartları kabul edip verdikleri ikrardan ölünceye kadar, dönmeyeceklerine söz veriyorlarsa kendilerini kabul ederiz der.

Rehber bu şartları kabul ediyormusunuz diye musahip olmak isteyenlere sorar.

Musahip olacaklar: Kabul ediyoruz derler.

Rehber, musahip olacakları meydanda dedenin önüne getirip dedeye teslim eder. Musahipler dedenin önünde eşleride arkada diz üzeri otururlar.

Dede musahiplere Kuran'dan Enfal suresinin 72. Ayetini okur ve anlatır.

(Bu ayetin musahiplik hakkında olduğu söylenir): İnnellezine amenu ve haceru ve cehadü bi emvalihim ve enfüsihim fiysebiylillahi velleziyne avev ve nasarü ulaike bağduhümavliyaü bağd.

Türkçesi: Onlar ki, iman ettiler vatanlarından hicret ettiler ve Allah yolunda malları ve nefisleri ile cihat ettiler. Ve onlar o ensar ki muhaciriyn yer verip düşmanlarına karşı yardım ettiler. İşte onlar (mirasta) birbirlerinin velileridir.

Dede devam eder. Fetih suresinin onuncu ve yedullah ayetini müsahiplere okur:

İnnellezine yubayi uneke innema yubayi ünallah yedullahi fevka eydihim femennekefe feinnnema yenküsü ala nefsih ve men evfa bima aheda aleyhullahe fesevütiyihi ecren aziyma.

Türkçesi: Sana biat edenler Allahuteala'ya biat etmişlerdir. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir, kim ahdini bozarsa vebali onadır. Kim ahdinde durursa Allah ona mükâfat verir.

Dede devam eder;

Bu ikrardan dönmeyeceğinize Allah şahidiniz olsun mu? Cemaat şahidiniz olsun mu?

Dede Cemaate sorar. Bunların musahipliğine şahit olur musunuz?

Cemde bulunanlar: Verdikleri ikrardan ölünceye kadar dönmeyeceklerine söz veriyorlarsa şahit oluruz derler.

Musahiplerde: Ölünceye kadar verdiğimiz ikrardan dönmeyeceğimize yemin ederiz derler

Dede musahiplere öğütler verir:

Üç türlü talip vardır.

Talibi mürit: Hem malı ile hem canı ile Muhammed ve Ali'nin yoluna giden gerçek talibi mürit.

Talibi tirit: Muhammet ve Ali yoluna malını verir canına geldi mi yoldan kaçır. Bunlar yarım talip.

Talibi kör it: Muhammet Ali yoluna ne malından ve ne de canından hiçbir şey vermeyen, bunlar talip değil kalıptır.

Dede devam eder:

Şu andan itibaren bir can bir vücut oldunuz. Birbirinize yalan söylemeyeceksiniz, verdiğiniz kararları sofiler ve bacılar olarak ortak konuşarak vereceksiniz. Namustan başka malınız ve her şeyiniz ortaktır. Birlikte kullanacaksınız.

Biriniz madden veya bedenlen kardeşinden zayıf düşebilir, iyi durumda olan musahip kardeşine yardım edecektir. Hem madden hem de bedenlen. Yardımlar her zaman karşılıksızdır. Birbirinize karşı daima saygı, sevgi, anlayış, hoşgörü içerisinde olacaksınız.

Bir mendil yıkanıp kuruyana kadar küssülü olursanız musahipliğiniz geçerli değildir. Kendi kârınızı ve zararınızı nasıl biliyorsanız komşuların da kârını ve zararını aynı bileceksiniz. Komşularınızla iyi geçinin, kimsenin hakkına hukukuna, namusuna, sınırına, müdahale etmeyeceksiniz. Daima alçak gönüllü ve affedici olacaksınız. Doğru sözlü ve doğru karar vereceksiniz. Kimsenin aleyhine menfaat için yalancı şahitlik yapmayın. Size gelmeyene siz gidin. Akrabalarınıza, yoksullara elden geldiğince yardım elinizi uzatacaksınız. Yetim malından uzak olup müdahale etmeyeceksiniz. Kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklardan uzak durun. Elinize, dilinize, belinize sahip olun. Elinizle dilinizle kimseyi incitmeyin. Dört atayı yani biri birinizin ana ve babasını kendi ananız ve babanız gibi bileceksiniz. Gözünüzle görmediğinizi, kulağınızla duymadığınızı söylemeyin. Hırsızlık yapmayın, doğru gezin dost gönlünü incitmeyin.

Dede musahiplere dört kapıda isimlerini söyler:

Şeriatta Hasan

Tarikatta sofi

Marifette İslam

Hakikatte teslim

Dede musahiplere kubbe duazımamını okur:

Benim kubbem Muhammet

Benim kubbem Ali'dir

Benim kubbem Hasan'dır

Ali evladı Hasan'dır

Benim kubbem Hüseyin

Ali evladı Hüseyin,

Benim kubbem Zeynel'dir

Ali evladı Zeynel'dir

Benim kubbem Bakır'dır

Ali evladı Bakır'dır

Benim kubbem Cafer'dir

Ali evladı Cafer'dir

Banim kubbem Kazım'dır

Ali evladı Kazım'dır

Benim kubbem Rıza'dır

Ali evladı Rıza'dır

Benim kubbem Tağı'dır

Ali evladı Tağı'dır

Benim kubbem Nağı'dır

Ali evladı Nağı'dır

Benim kubbem Hasan Asker

Ali evladı Askeri,

Benim kubbem Mehdi'dir

Ali evladı Mehdi'dir

Benim kubbem Muhammed

Benim kubbem Ali'dir

Benim kubbem Hasan'dır

Ali evladı Hasan'dır.

Benim kubbem Hüseyin

Ali evladı Hüseyin

Benim kubbem Zeynel'dir

Ali evladı Zeynel'dir

Benim kubbem Bakır'dır

Ali evladı Bakır'dır

Benim kubbem Cafer'dir

Ali evladı Cafer'dir

Banim kubbem Kazım'dır

Ali evladı Kazım'dır

Benim kubbem Rıza'dır

Ali evladı Rıza'dır

Benim kubbem Tağı'dır

Ali evladı Tağı'dır

Benim kubbem Nağı'dır,

Ali evladı Nağı'dır

Benim kubbem Hasan Askeri

Ali evladı Askeri

Benim kubbem Mehdi'dir

Ali evladı Mehdi'dir

(Bu duazımam üç sefer söylenir)

Dede musahiplere dua eder:

Allah, Allah, ikrarları gadim ola muratları hâsıl ola verdikleri ikrardan dönmeyeler, birbirinden usanmayalar, ruzu mahşerde oda yanmayalar. Dünyada melamet ahirette

delalet görmeyeler, şeytanın izine münafığın sözüne uymayalar. Cemimizi bozmayalar.

Üçlerin, beşlerin, yedilerin, On İki İmamların, on dört masumupakların, on yedi kemerbestlerin, kırkların hürmetine yarabbi, ikrarınız kadim ola yüzünüz ak ola kalbiniz pak ola. Allah, Muhammet, Ya Ali, gerçeklere hü mümine ya Ali.

Duadan sonra Dede musahiplere şunları söyler;

Donunuz kutlu, musahipliğiniz hayırlı olsun der. Halkada oturan sofilerde yeni musahipleri kutlarlar.

3.4.7. Erkene Düşmek

Dede *Erken* hakkında açıklama yapar;

Kur'an da Necm suresi: Ayet 13, 14, 15, 16

“Yemin ederim ki Cebrail Aleyüsselam Hz Peygamberi sureti hakikiyesi ile onu bir defada sidretül munteha yanında görmüştü ki Cennetil Meva onun yanındadır. Mütteki ve Şuheda Ervahlarının mevalarıdır. Ol sidretül muntaha secerei Tuğbadır. O zaman sidrei bürüyen bürüyordu onu tarifi kabul olmayan Nuri ilahi kaplamıştı. Orada sayısız melekler ibadet etmekteydiler .”

Dede devam eder; Hz. Musa Medyen' den Mısır'a giderken Tuva vadisinde bir ateş gördü ve yaklaştı. Baktı ki yeşil bir ağaçta ateş yanıyor fakat ne ateşin ağaca ne de ağacın ateşe bir zararı dokunmuyordu. Çevresinde de tek bir kişi yoktu. O ateşe Nur a vardı. Ey Musa: Ben senin Rabbinim. Erkenin evveliyatı Cennette ki bu Secerei Tuğba ağacındandır. Gerçeği kaybolursa şimşir ağacından bir asa yapıp onun yerine konar ve buna On İki duazimam okunur. Erken olarak kullanılır.

Dede Hatayi'den Erken ile ilgili deyiş okur;

Ta Ezelden Ervahımız bir iken

Menarif sırasında var idi erken

Sema kandilinde yeşil nur iken

İlmi hakikatte var idi erken

Cenneti alada yeşerdi bitti

Cümle Veli Nebi hem secde etti
Cebrail üç defa yanına gitti
Hakdan kadim ikrar aldı bu erken

Evveli erkende ahiri ilham
Gürühü Naci'nin derdine derman
Allah bir Muhammet Ali her hakkı insan
Eleman mürvet Şah Ali erken

Hatice Fatuma anda var oldu
Lahmü Ruşen gönülleri bir oldu
Baş iki vucutları bir oldu
Lahmeke lahmi babında var idi erken

Şah Hatayim sırrımı bildirme dedi
Beni üç nesneye indirme dedi
Altından geçeni tamuya yandırma dedi
Haktan kadim ikrar kaldı bu erken.

Dede deyiş içerisindeki “üç nesne” ve “Gürühü Naci'nin derdine derman” sözleri hakkında açıklama yapar:

Üç nesnenin: Birincisi Allaha şirk koşmak, ikincisi kasten adam öldürmek, üçüncüsü zina etmek.

Hatayi'nin erken hakkındaki deyişinin 3.dörtlüğünde Gürühü Naci'nin derdine derman diyor. Nedir bu Gürühü Naci?

Kur'an da Enam suresi Ayet 159: Onlar ki dinlerini tefrik ettiler fırka fırka oldular. Senin onlarla hiç bir ilgin yoktur. Onların işi ancak Allahutealaya aittir ve kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir.

Hız Peygamberin Ayete yorumu: “Yahudiler 71 fırkaya ayrıldı birinden başka hepsi haviyedir. Hıristiyanlar 72 fırkaya ayrıldı birinden başka hepsi haviyedir. Ümmetim de 73 fırkaya ayrılacaktır. Birinden başka hepsi haviyedir

Hız Muhammed’e soruyorlar ya Resulullah o tek fırkayı naci kimdir? “Benim Ehlibeyt’imin tarikatı üzere olanlardır. Bunlardan ancak Guruhünaci olan fırka necat bulacaktır.

3.4.8. Erken Çalmak

Bir çift musahip biri yarım sağ ve biri de yarım sol yatarak kucaklaşırlar. Eşleride ayakucunda diz üstü otururlar. Musahiplerin çıplak ayaklarının üzerine bir çarşaf örtülür.

Dede devam eder:

Hal erenler halıdır, yol erenler yoludur, niyaz eylen gaziler değen üstad elidir. Üstadı nefes izni halife, icazeti pir, yolca giden yorulmamış, gerçek gördüğünden ayrılmamış erkenliye hem şeyh hem meşayığ, erkânsıza ne şeyh ne meşayığ. Şah Hatayım Şah, erkânı padişah çalalım günahlıya günahı ola af. Hak rızasına diyelim desturu Şah Şah.

Dede musaiplerin sırtlarına erkeni yavaşça sürerek geriye doğru çeker.

Allah, Muhammet, ya Ali diyerek dört sefer çalar. Her seferinde Allah, Muhammed, Ya Ali der. Böylece on iki erken vurur. Dede erkeni çaldıktan sonra: Uyuyanlar uyana Allah Allah der.

Yatan musahipler ayağa kalkarak erkenin baş orta ve sonuna niyaz ederek sağdan girip soldan çıkarlar. Eşleride sofileri takip ederek erkene niyaz ederek altından geçerler.

Dede arada dua eder:

Cemaatteki sofiler “La İlaha İllallah, Allah Allah İllallah” derler. Musahipli sofiler hepsi erkenden geçerler.

Dede şunları söyler;

On iki erken ilk toplantıda senede bir sefer yargıdan sonra çalınır. Aleviler bununla günahlarının af olacağına inanırlar. İzn Allah.

İbrikçi biraz su getirir, dede erkenin ucunu suya batırır şu ayeti okur.

İnsan suresi Ayet 21 “Sekaahüm Rabbihim şaraben Tahura”

Türkçesi: Ve Rableri onları gayet pak bir şarapla suvarır”.

Dede açıklama yapar:

Bizde bu suyu cemin sonunda bu niyetle cemaate dağıtıyoruz dertlere derman hastalara şifa olsun der.

3.4.9. Hizmet Bölümü

Gözcü cemaate edep Erkan der bunun üzerine halkada oturan sofiler diz üzeri otururlar. Dede cem birliğine duazimam okur:

Hoda kıl mafiret cümle günahım

Muhammet Mustafa hakkı bağışla

Vilayet mülkünün hem padişahı

Aliyel Mürteza hakkı bağışla

Resulü kibriyaya hem ser olan

Şefaatta hünasa Ekber olan

Muhakkak Ümmühata Ekber olan

Hatice Fatuma hakkı bağışla

Budur Envaci Bahrinin esası

Götüren lüglüyü mercanı hası

Yüz sürüp Fatuma’dandır ricası

Bu demhayrel nisa hakkı bağışla

Onların kapısı dar-ül amandır

Şef’i ruzi siyahı asumandır

Kerem kanı imamı du cihandır

Hasan Hulku Rıza hakkı bağışla

Budur isna aşere burcunda leman

Ziya senden ayırma eyle ihsan

Kusurum çok aman şahı Şehidan

Hüseyini Kerbela hakkı bağışla

Yüzüm yerde özüm bu dar içinde

Mukimam müminem ikrar içinde

Aman yandırma hergiz nar içinde

İmam Zeynel Aba hakkı bağışla

Muhabbi Ehlibeyt'e eyle rahmet

Divanı dergâhında bula şefkat

Niyazın bu cihanda verme zahmet

Hoda Bakır Baka hakkı bağışla

Güruhünaci' nin hem pişivası

Tarıkımüstakımin muktedası

Beşerdir kul olur gerçi hatası

İmam cafer rahnüma hakkı bağışla

Dedi mürsel iki nesne emanet

Biri Kur'an biri evlat tamamet

Seveni yarlığa yevmil kıyamet

Şeyhi Kazım Musa hakkı bağışla

Horasan hakinin şahı Emiri
İmamı heçtemin sahip seriri
Cemiye mücrimanın desdigiri
Ali sultan Rıza hakkı bağışla

Onlardan isteriz her çare himmet
Nedeni kul günah işlerse elbet
Yine bir zerre-i ol şemse minnet
Tağı'yı mukteda hakkı bağışla

Açık rahmet kapısı bi nevaya
Gelip dara dururlar ilticaya
Bu demde affı kıl koyma cezaya
Naki'yi mahinema hakkı bağışla

Buyur mashar bizi şefkatlarına
Bugün cem olmuşuz haki derine
Seza et rahmeti kemterlerine
Hasan Askerlığa hakkı bağışla

Muhammet Mehdi'yi her ducihana
Yanında haşrikıl sahip livanın
Muhibbi bende-i Ali abanın
Ba ismin kibriya hakkı bağışla

Çarda masumeyni bilirim ekrem
Sığındı Hatayi affına herdem
Huzuru Hazretinde durdum epsem
Medet Ali aba hakkı bağışla
Dedenin okuduğu bu duazimamdan sonra

Zakir sazla birbirine bağlantılı üç duazimam okur.

Birinci duaz imam:

Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammet Ali'nin nurudur vallah
Zuhura gelip de küffarı kıran
Elinde Zülfıkar Ali'dir billah

Elinde zülfıkar altında Düldül
Önünce Kamber'in dilleri bülbül
Hazreti Fatuma Cennette bir gül
Ona Zehram dedi Hak Resullullah

Zuhura geldiler Hasan Hüseyin
Onların nurundan ziyalandı din
Kırk pare bölündü Zeynel Abidin
Çekerek yasını hasbeten Lillah

Muhammed Bakır'dan Caferi Sadık
İmam Musa Kazım Rızayı dedik
Tarikat eliyle ceseti yuduk

Hakk dedi müminin kalbi Beytullah

Tağı Nağı On İki İmam canı

Hasan Askeri cemin sultanı

Elinde hücceti sahip zamanı

Sıtkı ile dileriz gönderir Allah

Hatayı'm teslim et özün üstada

Elinde Zülfıkar hem ehli kaza

Binbir dondan baş gösteren Mürteza

Birbildik mürşide dedik eyvallah

İkinci duazımam

Muhammet Ali'nin aslın arasan

Taç Muhammet ismi baş ile geldi

Eğer hakkı özkalbinde bilersen

Hatice Fatuma kaş ile geldi

Gözde bir nokta var Ali bilesin

Fehmeyleki kendi kendin göresin

Cavidan ilminden haber alasin

Hasan ve Hüseyin küş ile geldi

Kirpikler Zeyneldir secdeye inen

Bakırdır burnunda kokuyu alan

Cafer'dir yüzünde balkayıp duran

Yedi hat üstüva baş ile geldi

Bıyıktır, sakaldır Kazımı Rıza

Ağzının suları Tağı'dan sıza

Dudağım Nağı'dan dersimi düze

Hasan Askeri diş ile geldi

Dilimde okurum mehdidir meğer

Mümin olanların kalbine doğar

Mümin, müslim bunun methini eder

Bu sevda serime coş ile geldi

Münkir, münafıklar bu sırra ermez

Kayıba çağırır Âdemde görmez

Yaldanır karaya ağından bilimez

Dolar bir mescide boş ile geldi

Âdem değil midir hatemil mühür

Bunu hak bilmeyen mutlaka kâfir

Viranı çağırır hali gil kadir

Ah ettim didemden yaş ile geldi

Üçüncü duazımam:

Her sabah her seher ötüşür kuşlar

Allah bir Muhammet Ali diyerek

Bülbülde gül için figana başlar

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Kıblemizden kismetimiz verile

Arı iniler kudretin balına

Veysel Kara gitti Yemen eline

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Hatice Fatuma durdu duaya

İsa kahreyledi gitti havaya

Şehriban sığındı bindi deveye

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gel çekelim imamların yasını

Dinleyelim gerçeklerin sesini

İmam Hasan içti zehir tasını

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Mümin olan ince elekten elenir

Talip olan Hakk yolunda talanır

Şah Hüseyin alkanlara boyanır

Allah bir Muhammed Ali diyerek

İmam Zeynel parelendi, bölündü

Muhammet Bakır'a secde kılındı

Caferi Sadık'a erken çalındı

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gönül kuşu uçtu bulmaz yuvasın
Gönlümüzden gitmez şahın havası
İmam Musa Kazım Rıza'nın duası
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Tağı ile Nağı bir olup gitti
Hasan Askeri nur olup gitti
Mehdi mağarada sır olup gitti
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Dört kitap yazıldı dördüne düştü
Kur'an Muhammed'in virdine düştü
Kul Himmet Ali'nin derdine düştü
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Bu üç duaz imamdan sonra dede dua eder:

Allah Allah, akşamlar hayır ola hayırlar feth ola şerler def ola, cemimiz kırkların yaptığı cemola, hizmetler kabul ola, muratlar hâsıl ola, üçlerin, beşlerin, yedilerin, On İki İmamların, on dört masumupakların, onyedî kemerbestlerin, kırkların ve ehlibeytin hürmetine yarabbi. Dertlerimize derman, yaralarımıza merhem, hastalarımıza şifa, borçlarımıza ihsan eyle yarabbi. Eksiğimizi, noksanımızı, tamamına kayıt eyle, kusurlarımızı affeyle. Varlığınibirliğin, uluhuyetin hürmetine Allah, Muhammed, ya Ali. Huu müminlere.

Bu duadan sonra:

Hız. Peygamberin Tanrı ile buluşmasını didaktik bir dille anlatan Miraç bu ocak cemlerinde sadece görgü ceminde (görüm) okunur.

Zakir sazla birlikte Miraçlamayı okur:

Geldi Cebrail çağırđı
Kalk Muhammet Mustafa
Hakk seni miraca okudu
Davete kadir Hoda

Evvel emanet budur ki
Pir'i rehber tutasın
Kadimi Erkene yatıp
Tarıkı müstakime

Muhammet sukuta vardı
Dedi yoktur bir aziz
İmdi senden el turalım
Hak buyurdu vedduha

Muhammed'in belin bağıladı
Anda ağı Cebrail
İki gönöl bir ettiler
Yürüdüler dergâha

Vardı dergâh kapısına
Gördüki bir aslan yatar
Aslan anda hamle kıldı
Başa koptu bir fena

Buyurdu nurdan kâinat

Korkmasın habibim dedi

Hatemin ağzına versin

Arslan ister nişanı

Hatemi ağzına verdi

Arslan anda oldu sakın

Muhammed'e yol veriben

Arslan gitti nihana

Vardı Hakk'ı tavaf etti

Evvela bunu söyledi

Ne yaman şirrin var imiş

Hayli cevretti bana

Ol benim sırrı devletim

Sana tabidir habibim

Gördü bir biçare derviş

Hemen de yutmak diledi

Ali bile olaydı

Dayanaydı ol şaha

Eğiliben secde kıldı

Eşiği kiblegaha

Doksan bin kelam danıştı

İki gönül dostuna

Tevhidi armağan aldı

Yeryüzünde insana

Kuduretten bir hon geldi

Süt elmayı baldan aldı

Muhammed destini sundu

Nuş etti Resullullah

Ayak üzerine kalktı(bu mısra söylendiği zaman cem edenler ayağa kalkarlar)

Ümmetini diledi

Ümmetine rahmet olsun

Dedi anda kibriya

Eğiliben secde kıldı

Hoş kal sultanım dedi

Kalkıp evine giderken

Yol uğrattı kırklara

Vardı kırklar makamına

Oturuban oldu sakın (bu mısrada biraz önce ayağa kalkan cem edenler yerlerine otururlar)

Cümlesi de yüz sürdüler

Hazreti Muhammed'e

Muhammet'de sürdü yüzün

Turaba indirdi özün

Cebrail getirdi üzüm(bu mısradan meydana biraz üzüm serpilir alabilenler birer tane alıp yerler)

Hasan Hüseyin ol şaha

Selman anda hazır idi

Şeydullah'ın diledi

Bir üzüm tanesi koydu(bu üzümde alamayan sofilere alanlar birer tane üzüm verirler)

Selman'ın keşkölüne

Kuduretten bir el geldi

Ezdi engür eyledi

Hatemi parmakta gördü

Uğradı müşkül hala

Ol şerbetten biri içti

Cümlesi de oldu hayran

Mümin müslim üryan büryan

Hep girdiler semaha(sofiler ve bacılar hep birlikte semaha kalkarlar.)

Cümlesi de el çırpıban

Dediler Allah Allah

Muhammet de bile girdi

Kırklar ile semaha

Muhabbet galip oldu

Yol erken yerini aldı

Muhammedi gönderdiler

Hatırlar oldu sefa

Muhammet evine vardı

Ali geldi tavaf kıldı

Hatemi önüne koydu

Dedi ey saddak Mürteza

Evveli sen ahirisen

Ey velayetler madeni

Cümlesi de sana bağlı

Dedi şahı enbiya

Gel ha gel ey şah Hatayı'm(bu dörtlük müziksiz olarak dede tarafından söylenir)

Gizli sırrın deme yâda

Haklı söz inandıramadım

Özü çürük ervaha

Hatayı'nın adı söylendiği zaman, sofiler ve bacılar duaya dururlar

Dede dua eder: Allah Allah abdestimiz bozulmaya, cemimiz kırkların yaptığı cem ola birlik beraberliğimiz bozulmaya, hizmetiniz kabul yüzünüz ak ola, gönlünüz pak ola Allah hizmetiniz kabul eyleye. Allah, Muhammed, ya Ali gerçeklerin demine hü.

Dedenin duasından sonra: Semah dönenler meydandan ayrılmazlar sofiler önde bacılar arkada diz üzeri oturarak ibadete devam ederler.

Zakir illallah okur: (Bu illallah okunurken nakarat kısmını cem edenler söyler)

Diz çökelim zikredelim

Canı dilden Allah'ı

Yedi ceddin yargılamış,
Anınca İlallahı Hakk lailaha illallah.

Cem edenler:
Hakk lailaha illallah
La illallah illallah illallah Şah illallah
Ali mürşit güzel Şah'ım eyvallah
Eyvallah pirim eyvallah.

Zakir;
Okumuşam dört kitabı
Ayet ayet harf be harf
Cümlesinden ala yazmış
Anınca İlallahı Hakk lailaha illallah

Cem edenler:
Hakk lailaha illallah
Lailaha illallah illallah Şah illallah
Ali mürşit güzel Şah'ım eyvallah
Eyvallah pirim eyvallah.

Zakir;
Burda yanar imiş odlar
Orda olurmuş heybetler
Cehennem kapısın kitler
Anınca ilallahı Hakk lailaha ilallah.

Cem edenler:

Hakk lailaha ilallah

Lailaha illallah illallah şah illallah

Ali mürşit güzel şah'ım eyvallah

Eyvallah Pir'im eyvallah.

Zakir:

Baş yastığa düşünce

Gezer imanın kastına

Şeytan ona dafar kılmaz

Anınca illallahı Hakk lailaha illallah.

Cem edenler

Hakk lailaha illallah

Lailaha illallah illallah şah illallah

Ali mürşit güzel şah'ım eyvallah

Eyvallah Pir'im eyvallah.

Zakir;

Şah Hatayı'm hepisine

Ondan Şah'ın tapusuna

Sekiz uçmak kapısına

Yazmışlar illallahı Hakk lailaha illallah.

Cem edenler:

Hakk lailaha illallah

Lailaha ilallah ilallah şah illallah

Ali mürşit güzel şah'ım eyvallah

Eyvallah Pir'im eyvallah.

Bu illallahtan sonra sofiler ve bacılar ayağa kalkarlar ve çengel darında duaya dururlar.

Dede dua eder:

Allah Allah, akşamlar hayrola, hayırlar feth ola, günahlar affola, şerler defola cemimiz kırkların yaptığı cemola, hizmetler kabulola, muratlar hasılola, üçlerin, beşlerin, yedilerin, on iki imamların, on dört masumupakların, on yedi kemerbestlerin, kırkların ve Ehlibeyt'in hürmetine yarabbi. Dertlerimize derman, yaralarımıza merhem, hastalarımıza şifa, borçlarımıza ihsan eyle yarabbi. Eksiğimizi, noksanımızı, tamamına kayıteyle, kusurlarımızı affeyle. Varlığın, birliğin, uluhuyetin hürmetine, Allah, Muhammed, ya Ali. Huuu müminlere.

Bu ocaktaki uygulamada: Semahtan sonra bacılar, çengel darına durdukları zaman, eğilmezler. Dik durup hafiften başlarını eğerler. Sofiler çengel darına tam eğilirler.

Zakir sazla üç duazimam okur. Bu ocakta bu duazimama “*esrik makamı*” denir.

Birinci duazimam:

Muhammed'i candan sevki

Ali'ye selman olasın

Ehlibeyt'e yüzün sürki

Ali'ye selman olasın.

Muhammed'e meyil katkı

Cahdet irehbere yetki

Bir gerçekten etek tutki

Ali'ye selman olasın.

Muhammed'i hazır bilki

Canın Hak'ka nezir kılki

Er gördüğün hızır bilki

Ali'ye selman olasın.

Hasan ile girdik ceme

Hüseyin sırrını deme

Müşahipsiz lokma yeme

Ali'ye selman olasın.

Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım

Rıza'ya da bağlı özüm

Hatıra değme şahbazım

Ali'ye selman olasın.

Tağı'ya Nağı'ya eriş

Askeri'den biter her iş

Mehdi sırasına karış

Ali'ye selman olasın.

Şah Hatayi'm özüm ırma

Baktığından gözün ırma

Her nadana sırrın verme

Ali'ye selman olasın.

İkinci duazımam:

Bihamdullah sana karım

Elimde defterim vardır

Dilimde daim illallah

Aliyül ekberim vardır.

Bugün mesti harabatım

Elimde cürayi sakım

İçer nuşeylerim onu

Ali'den kevserim vardır

Fenayam fahrı fiallahım

Feragat babına girdim

Şükür minnet Ali gibi

Önümde rehberim vardır.

Hasan gibi Hüseyin'im var

İmamı Abidin Bakır

Hakayık ilmine hadi

İmamı Cafer'im vardır.

Kazım Musa Rıza'dandır

Tağı dinim, nağı imanım

Tamamet elli bin Naci

Güzide askerim vardır.

Muhammet Mehdi'yi cana

Yolunda can nisar etsem

Muhakkak haneyi minnet
İçinde cevherim vardır.

Viraniyem benim canım
Fedadır Ali evlada
Havariç bağrın delmeye
Dilimde hançerim vardır.

Üçünü duazımam:
Temannamız budur Hakk'tan
Nice yüz bin sefa ile
Olanız adni alada
Muhammed Mustafa ile

Kıyamet issilerinde
Susuzluk erdiği vakit
İçiniz abı kevserden
Aliyel Mürtaza ile

Yezitler yüzleri üzre
Sürünse zarı sergerdan
Biz olsak kürsüler üzre
Hasan Hulku Rıza ile

Livai hamdin altında
Derilse cümle müminler

Cenabı Hazrete gitsek

Hüseyin'i kerbala ile

Sırat Köprüsü üstünde

Münadiler nida eyler

Sevenler Mustafa nesli

Geçin Zeynel Aba ile

Kaçan mizana vardıkda

Muhammed Bakır'ı Cafer

Deseler bunu affeyle

İlahi bin eta ile

Kazım Musa Rıza'dandır

Ricamız biri haşrolmak

Muiyet cennet içinde

Ali Musa Rıza ile

Tağı Sultan dinsel veri

Yetirse bizi topraktan

Olanız adni alada

Nağı sahip liva ile

Hasan Aleskeri Şahı

Velayeti ere görsek

Kıyamet günü haşrolsak

Kamu Ali Aba ile

Muhammed Mehdi devranı

Erişse ölmeden görsek

Havariç ehlini derde

Eriştirse bela ile

Yürü Seyit Nizam oğlu

Muhibbi Ehlibeyt olki

Şefaat eyleye ceddi

Bize lütfu eta ile

Dede dua eder: Allah Allah hizmetleriniz kabul ola, yüzünüz ak ola, ulu divanda utandırmaya, eksiğimizi noksanımıza tamamına kayıt eyleye, cemimiz kırkların yaptığı cem ola, üçlerin, beşlerin, yedilerin, On İki İmam'ların, on dört masumupakların, kırkların, Kerbela'da dökülen alkanların hürmetine, dertlerimize derman, hastalarımıza derman, yarelerimize merhem ola, dil bizden yargılamak Hünkârdan ola hüü gerçekler demine Allah Muhammed ya Ali

Bu duazimamdan sonra üç sofi semaha kalkar (Sofi Semahı)

Zakir devam eder:

Yüzüm süre süre geldim dergâha

Erenler meydanı uludur deyi

Aradım eksiklik özümde buldum

Kusura kalmayan Ali'dir deyi.

Has nenni nenni, dost nenni nenni

Şahım var deyi amendim geldim
Arayı arayı ben piri buldum
Gönül kuşun gönül avına saldım
Avlarım hocamın gölüdür deyi
Has nenni nenni, dost nenni nenni.

Velim ıras geldi er meydanında
Alış veriş eyle kar meydanında
Her ne istersen var meydanında
Metahım Bezirgân malıdır deyi
Has nenni nenni, dost nenni nenni

Zakir ağırlama bölümüyle devam eder:

Gel beni sen öldür, verme cella da, gel beni sen öldür.

Verme cella da sıva kollarını, kan bulaşmasın, har dolaşmasın perişan zülfüne.

Bundan sonra semahın pervane bölümü başlar.

Hey dost hey dost

Dediler ki keramet kânı Haydar

İlimiz derdinin dermanı Haydar

Hakk'ın kudretleri sende ayandır

Vilayet mülkünün Sultanı Haydar

La ilaha İllallah diyelim Allah Allah

Salli Ala Muhammed hey dost hey dost

Semahın sonunda dede dua eder:

Allah Allah hizmetleriniz kabul ola, yüzünüz ak ola, Hakk defterine yazıla, ulu divanda utandırmaya, eksiğimizi noksanımıza tamamına kayıt eyleye, cemimiz kırkların yaptığı cem ola, mümine ya Ali.

Sofiler diz üstü otururlar ve zakir devam eder:

Zakir söylüyor:

Şemsi kamerdir nuru

Parlar imam Hüseyin'de

Din Muhammed Ali dini.

Derler imam Hüseyin'de

Hak lailaha illallah

Cem edenler:

Hak lailaha illallah lailaha illallah

İllalah şah illallah Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir:

Aşırayı don biçilir

Yaş dökülür kan saçılır

Her Recep ayında açılır

Körler imam Hüseyin'de

Hak lailaha illallah

Cem edenler:

Hak lailaha illallah lailaha illallah

İllalah şah illallah Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir söylüyor:

Abdallar yola giderler

Ahdile peyman ederler

Murdarı bismil ederler

Yurlar imam Hüseyin’de

Hak lailaha illallah.

Cem edenler:

Hak lailaha illallah lailaha illallah

İllallah şah illallah Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir söylüyor:

Bu sırra ermesin nadan

Muhabbet meyinden tadan

Hatayi’ye yardım eden

Pirler imam Hüseyin’de

Hak lailaha illallah.

Cem edenler:

Hak lailaha illallah lailaha illallah

İllallah Şah illallah Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Dede dua eder: Allah Allah hizmetiniz kabul, yüzünüz ak ola. Cemimiz kırkların yaptığı cem ola, eksliğimizi noksanımızı tamamına kayıt eyleye hü gerçekler demine Allah Muhammet ya Ali.

Bundan sonra Tevhid Söylenir.

Cem eden musahipli sofiler tam bir halka olurlar.

Dede ayağa kalkarak şunları söyler:

Allah dedik kale yaptık.

Dört yanına hisar çektik.

Hasan'ı Hüseyin'i kilit ettik.

İki cihan fahrı Muhammed Mustafa'nın mührünü bastık.

Mührü Muhammed, çarda masumu paklar.

Duazda On İki İmamlar.

Dede: Lailaha illallah der

Halkada oturan sofiler

Sağa eğilerek Lailaha illallah

Sola eğilerek Lailaha illallah derler

Zakir duaz imamı üç defa söyleyip bitirene kadar sofiler oturdukları yerde sağa ve sola eğilerek “Lailaha illallah” derler.

Zakir

Benim Kabem Muhammed

Cem edenler:

Lailaha ilallah.

Zakir

Benim Kabem Ali'dir.

Cem edenler:

Lailaha ilallah.

Zakir:

Benim Kabem Hasan'dır.

Cem edenler:

Lailaha ilallah.

Zakir

Benim Kabem Hüseyin.

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Zakir

Benim Kabem Zeynel'dir.

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Zakir

Benim Kabem Bakır'dır.

Cem edenler:

Lailaha ilallah.

Zakir

Benim Kabem Cafer'dir.

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Zakir

Benim Kabem Kazım'dır.

Cem edenler:

Lailaha ilallah.

Zakir

Benim Kabem Rıza'dır.

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Zakir

Benim Kabem Tağı'dır(Taki).

Cem edenler:

Lailaha ilallah.

Zakir

Benim Kabem Nağı'dır

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Zakir

Benim Kabem Askeri

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Zakir

Benim Kabem Mehti'dir.

Cem edenler:

Lailaha ilallah

Bu duaz imam üç defa okunduktan sonra ara vermeden her satırın başına “Ellerin kabesi var, benim kabem Muhammed...” diye tekrar söylenir.

Tevhitten sonra üç bacı Ali nur semahı yapar.

Bacılar kollarını acar, ayaklarını birleştirir, ayakta dururlar.

Dede, Ali Nur Semahı ile ilgili açıklamalar yapar:

Ali kazaya giderken

Fatma ana açar eli nur.

Hz. Ali savaşa giderken Hz. Fatuma ellerini açıp Tanrıya dua ediyor. Yarabbi Ali'yi düşmanlara karşı mağlup etme, her zaman üstün eyle yarabbi diye Allaha dua ediyor.

Ali kazadan gelirken

Fatuma'na çıkarsalınır.

Hz.Ali savaştan dönünce, Hz.Fatuma Ali'yi karşılıyor “Ya Ali gazan mübarek olsun seni kutlarım” diyor.

Zakir Ali Nur Semahını söyler;

Ali nurdur Ali nur nenni nenni nenni

Muhammet nur Ali nur

Ali kazaya giderken nenni nenni nenni

Fatuma'na açar eli nur

Ali kazadan gelirken nenni nenni nenni

Fatuma'na çıkar salınır.(Bacılar buraya kadar hareket yapmadan dururlar)

Zakir devam eder:

Nenniha nenni, nenniha nenni(deyince bacılar sağa sola yavaş yavaş hareket ederler)

Ey bacılar bacılar, görmeyin ağrı acılar

Nenniha nenni, nenniha nenni

Selman gelmiş pars eder

Boş göndermen bacılar

Nenniha nenni, nenniha nenni.

Karataşı mum eder birde gerçeğin gülbengi,

Nenniha nenni, nenniha nenni.

Zakir semahın ağırlama bölümünü söyler:

Kalk gönül gidelim seyrana doğru

Hakikat ilminde devrana doğru
Yetmiş üç kelimeden Hakk'ı tutanlar
Erişir menzile gerçeğe doğru.

On iki imamlarla pervane tutanlar
Cahdedip menzile Şah'a gidenler
Hz. Fatuma'yla pervane dönenler
Uğradım Kırklar'a tevhide doğru.

Virani sözümüz herdaim size
Siz de gayret edin kavuşun bize
Mahşerde şefaate eyler o bize
Uğradım pirime yoluna doğru

Semahın pervane bölümü:

Dediler ki keramet kâni Haydar
İlimiz derdinin dermanı Haydar
Hakk'ın kudretleri sende ayandır
Yürüyelim şimdiden sonra uğurdur
Aslını yitiren koşar seğırtir
Senin aşkın bana hü dost çağırır
Dost bende yaralar türlü türlüdür
Heydost, heydost, lailaha illallah, diyelim Allah, Allah salı ale Muhammet,
Heydost, heydost
Semahın sonunda Dede dua eder:
Allah, Allah

Ehlibeyt'in hürmetine yarabbi, Kerbela şehitlerinin, cümle gelmiş, geçmiş erlerin, evliyaların, enbiyaların, hürmetine yarabbi, hizmetler kabul ola, muratlar hâsıl ola, yüzünüz ak ola, kalbiniz pak ola, hizmetinizi Allah kabul eyleye, Hz Fatuma divanında utandırmaya. Gerçeklere huu müminlere ya Ali.

Semahın bitiminde semah dönenler meydandan ayrılmazlar. Diz üstü oturur zakir'in söyleyeceği illallahla ellerini dizlerine vurarak ibadete devam ederler.

Zakir

Dünü günü arzumanım Kerbela

Varalım Hasan Hüseyin aşkına

Serden gayrı sermayem yok elimde

Verelim Hasan Hüseyin aşkına

Aşkının şahım aşkının illallah

Cem edenler:

İllallah, İllallah şah illallah

İllallah, İllallah şah illallah

Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir

Sarayın önünden akıyor arklar

Kuruldu semahlar dönüyor çarklar

Hanı bir üzümü kırk bölen Kırklar

Bölelim Hasan Hüseyin aşkına.

Aşkının şahım aşkının illallah

Cem edenler:

İllallah, İllallah şah illallah

İllallah, İllallah şah illallah

Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir

Ne hub öter seherin bülbüleri

Mani söyler Hakk ehli olan kulları

Taze açılmış Erdebil'in gülleri

Derelim Hasan Hüseyin aşkına

Aşkınan şahım aşkınan illallah

Cem edenler:

İllallah, İllallah şah illallah

İllallah, İllallah şah illallah

Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir

Rehber talibini arıkla getir

Tamam, eyle eksik hizmetin yetir

Rıza lokmasını meydana getir

Yiyelim Hasan Hüseyin aşkına.

Aşkınan şahım aşkınan illallah

Cem edenler:

İllallah, İllallah şah illallah

İllallah, İllallah şah illallah

Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

Zakir

Şah Hatayı'm bu yola beli deyi

Çağırılım Muhammet Ali deyi

Cümlemizde bir ikrar kulu deyi

Duralım Hasan Hüseyin aşkına

Aşkınan şahım aşkınan illallah

Cem edenler:

İllallah, İllallah şah illallah

İllallah, İllallah şah illallah

Ali mürşit güzel şahım eyvallah

Eyvallah pirim eyvallah

İllahtaki Hatayi sözü söylendiği anda bacılar ayağa kalkarlar. İllallah bitene kadar ayakta kalırlar ve hafifçe sallanarak zikir ederler.

Dede dua eder:

Allah, Allah yarabbi, varlığın birliğin hürmetine, Ehlibeyt'in hürmetine, On iki imamın, on dört masumupakların hürmentine yarabbi. Hizmetler kabul ola, muratlar hâsıl ola, Hz Fatuma divanında utandırmaya, Allah yardımcımız, Allah, Muhammet, ya Ali Hüü dost.

SAKİ SUYU DAĞITILMASI

Saki biraz su alır meydana gelir.

Dede saki suyuna şu ayeti okurve açıklama yapar:

İnsan suresi ayet 21: Sekaahüm rabbühüm şaraben tahura.

Türkçesi: Rableri onları gayet pak bir şarapla suvarır. Bizde o niyete dertlere derman, hastalara şifa olsun diye cemaatte herkese ayrı ayrı dağıtılır.

Saki duazimam okur:

Dinleyin nefesim mevali canlar

Onun için okurum lanet Yezid'e

Muhammed Ali'yi sevmedi onlar

Onun için okurum lanet Yezid'e.

Ali'm Yezid'lerin yayın yasandır

Yezit imamların üstün basandır
Hasana'la Hüseyin'in başın kesendir
Onun için okurum lanet Yezid'e

Görün neylediler şu ben fakiri
İmam Zeynel Aba kıldı şükürü
Kirişle boğdular imam Bakır'ı
Onun için okurum lanet Yezid'e

İmam Cafer bir erkândır yürüttü
Onu mevaliden gayrı kim tuttu
Musa'yı Kazım'a kurşun akıttı
Onun için okurum lanet Yezid'e

Münkirler zehiri önüne koydu
Şah imam Rıza'yı getirin dedi
Tağı, Nağı ah çekiben ağladı
Onun için okurum lanet Yezid'e

Soydular Hasan Askeri'nin donların
Akıttılar alkırmızı kanların
Mehdi alacak intikamın onların
Onun için okurum lanet yezide.

Şah Hatayı'm bu söz böyle oluptur
Yezidin münkirin devri dönüptür

Ey erenler hizmet teknil oluþtur
Onun için okurum lanet Yezi'de.

Saki duazimamdan sonra Şunu okur:

Allah Allah

Din Muhammet dinidir

Allahümme salli ala seyyidina nazik

Cemal kevserin suyunu verenler aşkına

Şahım Ali hem Őahsüvardır

Hem sakidir

Hem bakidir

Kâinatın aynıdır

Kimseler bilmez bu sırrı

Hak bilir perverdigar

Arş yarıldı çıktı düldül zülfikar

Ey münafık yola gel

Eyleme Şahı inkâr.

Çeşmi bedden saklasın hak seni

Ol gevher harmanından

Sen kalırsın yadigâr.

Dediler ki bu cihanın nuru kimdir?

Kim ola Şah Hasan'ı,

Şah Hüseyin'i adı kaldı yadigâr.

Cömertler cömerdi sensin

Ey emirel müminin

Cömertler erkânı budur.

Dedi kamber sofrası

Lafeta illa Ali laseyfe illa Zülfikâr.

Allah, Muhammet, ya Ali

Ali Saki

Hoda baki

Pirim eyvallah, Allah, Allah.

Bu sözlerden sonra saki dededen başlayarak herkese birer bardak su verir.

Su verilirken dede şunları söyler:

Biraz da yağmur damlası gibi Tanrı rahmeti olsun diye herkesin üzerine serpin.

Aşk içenlere

Rahmet gerçeklere

Lanet Yezid'e

Saki imam Hüseyin

Kerbela'ya döküldü kanlar

Can verenler aşkına

Gözüm yaşım sebil ettim,

Su diyenler aşkına,

Saki imam Hüseyin

Aşk içenlere

Rahmet gerçeklere

Lanet Yezid'e.

Bu arada su bitene kadar cemde bulunan herkes Yezid'e lanet okurlar.

Dede açıklama yapar;

Kur'anı Kerimde zalimler hakkında ayet var. Ali İmran Suresi Ayet 87: O irtidat edenlerin cezaları Allahuteâla'dan Meleklerden ve bütün insanlardan üzerlerine lanet ve Allahın rahmetinden mahrumdur.

İrtidatın kelime anlamı: Allahı, Peygamberi ve Ehlibeyt'ini İslamiyeti, insanlığı terkeden zalimlerdir.

Yezid'in hakkında Fatır Suresi Ayet 39: Hüvellezi cealeküm halaife fiyl ardı.

Türkçesi: Sizleri yeryüzünde halifeler kılan odur.

Femen keferi fe aleyhi küfrüh.(Türkçesi: O halde kim küfrederse küfrünün vebali üzerine olur)

Vela yeziydül kafriyne küfrühüm inde rabbihim ila makta velayezüdül kafriyne küfrühüm illa hasara.(Türkçesi: Kâfirlere küfürleri rablerinin indinde, şiddetli buuz ve hasardan başka bir şey artırmaz)

Bu açıklamalardan sonra zakir mersiye okur

Çaldılar bu sinemize kerbela testeresin

Ta sözü ta görünür bu sinemde yarası

Ehli Beyte buuz etti ol cihan maskarası

Yıktılar dinin esasın bir alay Şam teresi

Söyle Allahı seversen bunun İslam neresi?

Kerbela kastına düştü niçe bin hınzır kılav

Fatma ana kuzularına ettiler türlü azap

Etmedi süfyan Yezid fahrı âlemden hicap

Yıktılar dinin esesasın bir alay Şam teresi

Söyle Allahı seversen bunun İslam neresi?

O firkadan yetmişbin kişi ensardan oldu katil

Gayrıya kıyas değildir buna Mevla bi vekil

Ehlibeyt'i Mustafa'nın ettiler fahrın zelil

Yıktılar dinin esesasın bir alay Şam teresi

Söyle Allahı seversen bunun İslam neresi?

Der Muradı Şam’a vardık da kıldılar bize takdim
Çamekarlar çaldılar da oynadı Şeytan Recim
Bir bölük kavim Yezid kıldılar hepte hücum
Yıktılar dinin esasın bir alay Şam teresi
Söyle Allahı seversen bunun İslam neresi?

Zakir bu mersiyeden sonra şunları söyler:

Çekelim aşkın yayın
Ceme girmesin hain
Yol erkân yerini aldı
Tevhid kemalın buldu
Diyelim ya Hüseyin
Hatayi’yem ayet ayet
Okurum ayet ayet
Uyanıklar payın aldı
Uyuyanlar hayat hayat
Hatayi’m hana gider
Han tutmuş hana gider
Gafil olman gaziler
Bu yol Şahimerdan’a gider
Hatayi’yem Hatayi’yem Hatayi
Hatayi’de dırık tutmaz etayi
Tanrı’yı zikreden kullar azattır azat
İşlemesse hiç bir hatayı
Ey habibin hürmetine ya Hüda

Bizi Muhammet'ten eyleme cüda

Okuyanı dinleyeni yazanı

Hak teâla yargılasın ya gani

Failatun failatun failat

Verelim Muhammet Mustafa'ya salavat

Allah hümmе salli Ala Seyyidina Muhammet ve ala Ali Muhammet.
Bismillahirrahmanirrahim. Elhamdülillahi Rabbil alemin Errahmanirrahim.
Malikiyevmiddin iyake nağbüdü ve iyyakenestein ihdinassıratı mustakıym.
Sıratellezine en amte aleyhim. Gayrılmağdübi aleyhim ve veleddalliyn.

Sonra süpürgeci meydana gelir

Süpürge sağ elinde sol eli yerde olacak şekilde süpürgeyi sağdan sola doğru

Allah, Muhammet, ya Ali diyerek süpürgeyi üç defa çalar.

Dede dua eder:

Allah, Allah, akşamlar hayırola, hayırlar fet ola, şerler defola, günahlar af ola,
hizmetler kabul ola, Hz. Selman'ın, pirin himmetleri hazır ve nazır ola. Eksişimizi
noksanimızı tamamına kayıt eyle Yarabbi, Kusurlarımızı affeyle, Allah Muhammet ya
Ali, Hü gerçeklere, mümine ya Ali.

Süpürgeci şöyle der:

Dar çeken didar göre

Didar gören hakka ere

Hak cümlemizin muradını vere

Erenler sefaya ere

Mümine sefa münkire cefa ola.

Cemde bulunanlar edep erkân(dizüstü oturmak) hallerini bozar serbest otururlar. Cem
sona erer.

Daha önce kesilen tercüman kurbanlarının lokması hazırlanmışsa herkes lokmasını
yemek için yerini alır. Hazırlanmamış ise bu zaman zarfında muhabbet edilir. Semah
öğrenmek isteyenler, saz çalmak isteyenler, sorusu olanlara bu süre içinde fırsat

verilir. Bu konuda inancın kuralı şudur: Önce ibadet sonra lokmadır. İlke olarak ibadet edilmeden lokma yenmez. Diğer bir kural Alevi inancında dede destur vermeden kimse lokma yemez. Kazara yerse ayıplanır ve sitem edilir.

Dede Lokmaya destur⁸⁰ verir:

Elif Allah diyelim

Gadim Allah diyelim

Geldi hak lokması

Şah versin biz yiyelim

Şahın demine hu diyelim

Elif Allah desturu Şah

Bu desturdan sonra herkes lokmasını yer.

Lokma yendikten sonra dede lokmaya dua eder:

Allah Allah, nuru Hoda Muhammet Mustafa, Aliyel Mürteza, Hasan-ı müçteba, Hüseyini şahı şehidi Kerbela, imam Zeynel Aliaba, Muhammet Bakır baka, Caferi Sadık sıtkı safa, Musa'yı Kazım, Alırıza, Muhammet Tağı, Aliyül Nağı, Hasanül Askeri, imam Muhammet Mehdi'yi sahip zamanın hürmetine yarabbi, lokmalar kabul ola, muratlar hâsıl ola, yiyenlere helal yedirene delil ola, Cennet taamı ola, kudret lokması ola, dertlere derman ola, yaralara merhem ola, hastalara şifa ola, Allah her zaman birlik, beraberlik, sevgi, saygı ve hoşgörü içerisinde yemek, içmek nasip eyleye. İbrahim Halilullah'ın bereketi içinde ola Allah kabul eyleye.

Duadan sonra dede devam eder:

Oturana gidene

Koğsuz kıybetsiz evine varana

Ali Kamber, Musa Rıza Hızır yoldaşı ola.

Dedenin bu sözlerinden sonra, herkes birbirine iyi geceler diler ve dağılırlar

⁸⁰ İzin vermek, yapılmasına müsaade etmek.

4.ŞAH İBRAHİM VELİ OCAĞI-DUAZİMAMLAR

4.1. Duazimamlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Duazimamlar; On İki İmam'lar⁸¹, tasavvuf, evren ve yaratıcı arasındaki ilişkinin mahiyeti, inanca dair tarihsel olaylar ve terminolojiye sahip karakteriyle, cemlerin çeşitli aşamalarında sözel veya müzik eşlikli biçimiyle tekrarlanmaktadır. Duazimam, nazım veya nesir biçiminde yazılan, bir duânın önüne arkasına eklenerek ifade edilebilen edebi bir türdür. İlk örnekleri 15.yy da Seyyid Nesimi⁸² tarafından yazılan duazimamların, ibadet içinde kendine ne zaman yer bulduğu ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte 16.yy den itibaren cemlerde önemli inanç unsuru olarak yer aldığı tahmin edilmektedir. Başlangıcından bugüne zamanın ve değişen koşulların, üzerinde olumsuz bir etkisinin olmadığını bugün yapılan cemlerde hala dile getirilmesinden anlayabiliriz. Bunun önemli etkenlerinden biri On İki İmam inancının ana tema olarak duazimamlarda ifade edilmesidir. Böylece duazimamlar; On İki İmamları hafızalarda sürekli canlı tutmanın bir aracı olmuştur. Bu bağlamdan yola çıkarak duazimam tarifini şöyle yapabiliriz: Alevilik inancının ana unsurlarından biri olan On İki imam inancını, ana tema olarak işleyen, onları imamlık sırasına ve sahip oldukları özelliklere göre zikrederek öven, yücelten, yaşadıkları tarihsel olaylarla birlikte inanca ait ilke ve kurallardan bahseden edebi bir türdür.

4.2 Şah İbrahim Veli Ocağında Duazimamlar

Duazimamların, Alevi itikadi ve düşünsel dünyası içinde ifade edilen anlamıyla, bu ocağın inanç pratiklerinde ifade edilen anlamı birbiriyle örtüşmektedir. Bu durum,

⁸¹Alevi inancında Hz. Ali, velayet sahibi olarak yolun kurucusu, ilim, irfan ve kemâletin kaynağı; aynı zamanda yolun piri ve rehberi olarak görülür. Hz Ali ilk imamdır. Onun oğulları ile devam eden imamlık babadan oğula geçer. Baba erkek çocuklarından kimi vasi tayin etmişse imamlık onunla devam eder. Böylece On İki imamlar: İmam Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Cafer-i Sadık, Musay-ı Kazım, Rıza, Naki, Taki, Askeri ve Muhammed Mehdi'dir.

⁸²Kaynaklarda Seyyid Nesimi adıyla geçen şairin 1370-1436 arasında yaşadığı kabul edilmektedir. Kaynaklarda ölüm tarihi konusunda kesin bir bilgi yoktur. Azerbaycan doğumlu kabul edilen şair Alevilerce Yedi Ulu Ozandan biri kabul edilir. Diğer bir tanımlama "Yedi Hak Ozanı" şeklindedir. Bu konuda daha detaylı bilgi için Bkz.Gülağ Öz, Nesimi, Ankara, 2006, Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı/Hüseyin Gazi Derneği Yol Bilim Kültür Araştırma Yayınları

duazimamların yoğun olarak dile getirildiği ocağın görgü cemi incelendiğinde görülecektir. Bu ocak içinde yetişmiş bir dede olan Başaran(2002)“Bir duazimam okunduğunda, On İki İmamlar’ın ismi zikredildiğinde Kur’an okumuş gibi geçerli olacağına inanıyoruz(s.55) şeklinde ifade etmiştir. Bu açıklama, konunun daha dikkatli ve titiz bir araştırmayla ele alınması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır.

Cem ritüellerin sıralı ibiraraya getirilmesiyle oluşan bir bütündür. Bu ocakta on iki hizmetin icra edildiği görgü cemi(görüm) incelendiğinde; en etkin en önemli ögenin duazimamlar olduğu görülecektir. Önermemizin ne denli doğru olduğunu kanıtlamak bu çalışmanın en önemli amacıdır. Bu bağlamda yapılacak en önemli şey Şah İbrahim Veli Ocağında görgü ceminin doğru analiz edebileceğimiz metodolojiyi tespit etmektir. Öncelikle görgü ceminin bütünü ele aldığımızda iki ana bölümden oluştuğunu görürüz. Bu bölümler:

Birinci bölüm: Toplanma ve hazırlık; delil yakmak ve abdest suyu verilmesi; tercüman kurbanlarının tekbirlenmesi; Dar-ı Mansur; musahiplik ve Erken’e düşmek.

İkinci bölüm: Cem birliğine duazimam okunması; birinci grup üç duazimam; Miraçlama ve illallah; ikinci grup üç duazimam; sofi semahı ve illallah; tevhid; Alınur semahı ve illallah; Saki suyu dağıtılması; lokmaların yenmesi; dua ve dağılma.

İlk aşamada her bölüm içinde icra edilen ritüellere ait bir analiz tablosu oluşturup bu tablo üzerinden değerlendirmelerde bulunmak konuyu daha açık ve anlaşılır bir noktaya getirecektir. Bu analiz tablosunda bir görgü cemi içinde okunan ögeler⁸³ bulunmaktadır. Bu ögelerin hangi aşamalarda ve hangi sıklıkta tekrarı, görgü cemi içinde işlevini doğru değerlendirme konusunda en önemli verilerden biridir.

1. Ceme hazırlık: Gelenekte ceme hazırlık cem evine gelmeden yapılan önemli çalışmalardan biridir. Görgü cemi yapılmasına karar verildikten sonra toplumun birliği ve dirliği masaya yatırılır. Başka bir deyişle toplum içinde problemlerin var olup olmadığı varsa problemin kimlerle ilgili olduğu belirlenir. Bu tespitten sonra var olan problemlerin çözümü için girişimler yapılır. Rehberin halledemediği problemler

⁸³ Görgü ceminde sözel ve müzik eşlikli söylenen ögeler: Dua, duazimam, deyiş, semah, miraçlama, tevhid, mersiye, ilallah.

dede'ninde katıldığı bir toplantıda çözülmeye çalışılır. Ceme alınamayacak derecede kusuru olanlar tespit edilir. Bu çalışmalar yapıldıktan sonra görgü cemi için diğer yapılması gerekenler yapılmaya başlanır. Bu bağlamda toplanma ve hazırlık bölümü cemin hatasız ve eksiksiz yürümesi için yapılan çalışmaları içerir(Bkz. Tablo 4.1). Dede cem evine geldiğinde ilk önce mürşid postunun karşında meydana niyaz edip kendi hizmet duasını okuduktan sonra posta oturur. Ceme başlamadan önce lokması ile gelenlere dede dua eder. Bu bölümle ilgili analiz tablosu:

Tablo 4.1: Ceme Hazırlık

CEME HAZIRLIK	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	1						1
Deyiş							
Duazimam							
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme	1						1
Lokmalara dua	1						1

2.Hizmetlilerin meydana çağırılması: Zakir'in söylediği deyiş eşliğinde hizmet sahipleri meydana çağırılır. Dede açıklamalardan sonra hizmet sahiplerine dua eder.

Tablo 4.2: Hizmet Sahiplerinin meydana çağırılması

HİZMET SAHİPLERİNİN ÇAĞIRILMASI	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	1						1
Deyiş		1					1
Duazimam							
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Bilgilendirme	1						1

3. Delil yakmak: Delil yakılması ve abdest suyu verilmesi birlikte icra edilen ritüellerdir. Bu ocakta delil yakılmadan görgü cemine başlanmaz. Cemin asıl başlangıcının delil'in yakılmasıyla başladığı kabul edilir. Delil'in ışıǵı; Hakk'ın ışıǵı aynı zamanda yerlerin göklerin ışıǵı kabul edilir. Bu ışık kutsaldır ve bu ışık altında ibadetler yapılır.⁸⁴ Yapılan ibadetlerin kabul edilmesi için duazimam okunur.

*Arşırâhman bu arşda yoğ iken
Ezeli kandili tutandır Haydar
Evvel yer su iken gök duman iken
Arşın binasını çatandır Haydar⁸⁵*

Tablo 4.3: Delil Yakma analizi

DELİL YAKMAK	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	4			2	1		7
Deyiş							
Duazimam		3					3
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası	1		1				2
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme	2						2
Lokmalara dua							

Bu bölümde zakir, aynı duazimamı saz eşliğinde üç defa okur. Ancak ikinci ve üçüncü tekrarda dörtlüklerin son dizeleri değiştirilerek okunur. Bu duaziâmın üç defa okunmasıyla delil'in tekbirlendiği ifade edilir. Bu duazimamlar:

Hata ettim hoda yaktı delili

Muhammet Mustafa yaktı delili

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu

⁸⁴ Mustafa Başaran(dede) görüşme notları 17.02.2002

⁸⁵ Mustafa Başaran(dede) delil hakkında görüşme notlarından.17.02.2002

Aliyel Mürteza yaktı delili

Ali'nin Düldülünün Kamberinin

Zülfkarı kaza yaktı delili

Hatice, Fatuma, Kübra'yı Zehra

İmam ol silsile yaktı delili.

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyin'i Kerbala yaktı delili

İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza yaktı delili

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğa yaktı delili

Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı

Eşşiğinde gida yaktı delili

Bilirim günahım hatten aşıp Şah

Ali oğlusun aba yaktı delili

On İki İmam nur oldu Şah Hatayım,

Şahım nuru Hoda yaktı delili.

İkinci tekrar:

Hata ettim hoda sen kabul eyle,

Muhammet Mustafa sen kabul eyle,

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu,

Aliyel Mürteza sen kabul eyle.

Ali'nin düldülünün Kamberi'nin
Zılfıgarı kaza sen kabul eyle,
Hatice, Fatuma, Kübra'yı Zehra,
İmam ol silsile sen kabul eyle.

Hasan bu aşk ile girdi meydana
Hüseyin'i Kerbela sen kabul eyle,
İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer,
Kazım, Musa, Rıza sen kabul eyle.

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı,
Hasan Askerliğe sen kabul eyle
Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı
Eşiğinde gıda sen kabul eyle

Bilirim günahım hatten aşır Şah
Ali oğlusun aba sen kabul eyle
On iki İmam nur oldu Şah Hatayı'm
Şahım nuru Hoda sen kabul eyle

Üçüncü tekrar:

Hata ettim Hodaya Allah, Allah
Muhammet Mustafa'ya Allah, Allah
Safî nesli Cüneyitd Haydaroglu

Ali'yel Mürteza'ya Allah, Allah.

Ali'nin düldülünün Kamberi'nin,
Zılfıgarı kazaya Allah, Allah,
Hatice, Fatıma, Kübra'yı Zehra
İmam ol silsileye Allah, Allah.

Hasan bu aşk ile girdi meydana,
Hüsey'ni Kerbelaya Allah, Allah,
İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer,
Kazım, Musa, Rıza'ya Allah, Allah.

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı,
Hasan Askerliğaya Allah, Allah,
Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı
Eşiğinde gidaya Allah, Allah

Bilirim günahım hadden aşp Şah
Ali oğlusun abaya Allah, Allah
On İki İmam nur oldu Şah Hatayı'm
Şahım nuru Hoda'ya Allah, Allah

4. Kurbanların tekbirlenmesi:

Tablo 4.4: Kurbanların Tekbirlenmesi bölüm analizi

KURBAN TEKBİRİ	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	1						1
Deyiş	1						1
Duazimam	1	3					4
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua	3						3
Bilgilendirme	1						1
Lokmalara dua							

Analiz tablosundan da görüleceği üzere dedenin okuduğu bir duazimam ve zakirin okuduğu üç duazimam vardır. Zakir saz eşliğinde aynı duazimamı üç defa okur. Ancak ikinci ve üçüncü tekrarda dörtlüklerin son dizeleri kurbanlara uyarlanıp değiştirilerek okunur.

Dedenin okuduğu duazimam:

Kurbanlık koçtur meydana gelen

Önünde peyiğe Cebrail deyi

Bir güzel koç ile huzura gelen

Hakk’a teslim oldu İsmail deyi

Dört kişi kurbanı yerinden ala

Erenler ceminde huzura gele

Zakirin zikridir üç duazimam

Tekbirin al da güzel er deyi

Tekbirin al da götür pünhana

Zira cevreyleme cesette cana

Arzulamış gelir ulu divana,
Müminlerin arzu şevki nur deyi

Tekbirin alda bıçağın çal
Hizmetin bil de hesabını gör
Keşküre boğazla, kanın eyle sır
Gideceği yerde kanda sır deyi

Postundan arala getir meydana
Hasan ve Hüseyin Zeynel'i cana
Bakır ile bile girdi kazana
Pişti eridi oldu hal deyi

İmam Cafer hikmet kitabını oku,
Bülbül ol da hemen gülşanda şakı
Yağın ürfanda delilde yakın
Müminlerin arzu şevki nur deyi

Kırklar meclisinde çarkı pervane
Musayı Kazım'dan ol sırrı cana
Rıza lokmasın getir meydana
Dört kapısı tamam yer dedi bunu

Muhammet Tağı'dır lokmayı sunan
Ali'yül Nağı'dır nuş edip yiyen
Hasan Asker'i dühana giren

Mehdi bu cihanda oldu sır deyi

Şah Hatayı'm içti aşkın dolusun

Doluyu sunanda pirim Ali'sin

Rehbere teslim eyle derisin

Kanber'in serdiği sofra ol deyi

Zakir'in okuduğu müzik eşlikli duazimam:

Hata ettim Hoda indi bu kurban

Muhammet Mustafa'ya indi bu kurban

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu

Aliyel Mürtezaya indi bu kurban

Ali'nin düldülünün, Kamber'inin,

Zılfıgarı kazaya indi bu kurban

Hatice, Fatuma, Kübra'yı, Zehra

İmam ol silsileye indi bu kurban

Hasan bu aşk ile girdi meydana,

Hüseyin'i Kerbela'ya indi bu kurban

İmam Zeynel, İmam Bakır, Cafer,

Kazım, Musa, Rıza'ya indi bu kurban

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı,

Hasan Askerliğaya indi bu kurban

Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı

Eşîğinde gıdaya indi bu kurban.

Bilirim günahım hatten aşıp Şah,
Ali oğlusun abaya indi bu kurban
On İki İmam nur oldu Şah Hatayı'm
Şahım nuru Hoda'ya indi bu kurban.

İkinci tekrar:

Hata ettim Hoda sen kabul eyle,
Muhammet Mustafa sen kabul eyle
Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu
Ali'yel Mürtaza sen kabul eyle

Ali'nin düldülünün, Kamber'inin
Zılfıgarı kaza sen kabul eyle
Hatice, Fatuma, Kübrayı, Zehra
İmam ol silsile sen kabul eyle

Hasan bu aşk ile girdi meydana
Hüseyini Kerbela sen kabul eyle
İmam Zeynel, İmam Bakır, Cafer
Kazım, Musa, Rıza sen kabul eyle

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan Askerliğaya sen kabul eyle
Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı

Eşîğinde gida sen kabul eyle

Bilirim günahım hatten aşîp Şah

Ali oğlusun aba sen kabul eyle

On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru Hoda sen kabul eyle

Üçüncü tekrar:

Hata ettim Hodaya Allah Allah

Muhammed Mustafa'ya Allah Allah

Safî nesli Cüneyid Haydaroglu

Aliyel Mürtezaya Allah Allah

Ali'nin düldülünün Kamber'inin

Zılfıgarı kazaya Allah Allah

Hatice, Fatuma, Kübra'yı Zehra

İmam ol silsileye Allah Allah

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyn'i Kerbela'ya Allah Allah

İmam Zeynel, İmam Bakırî Cafer

Kazım, Musa, Rıza'ya Allah Allah

Muhammed Tağıdır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğaya Allah Allah

Muhammet Mehdi'yi sahip zamanı

Eşiğinde gidaya Allah Allah

Bilirim günahım hatten aşır Şah

Ali oğlusun abaya Allah Allah

On İki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru Hoda'ya Allah Allah

Görüldüğü üzere bu bölümde hem dede hem de zakir duazimam okumakta. İtikadi anlamda tercüman kurbanlarına atfedilen önem ve verilen değer çok yüksektir. Herhangi bir adak kurbanı gibi değerlendirilmez. Tercüman kurbanlarının kanı özel açılan bir çukura akıtılır ve kesim işi bittikten sonra çukurun üzeri kapatılır. Kemikleri geliş güzel kırılmaz. Derisi *Rehber*⁸⁶ verilir. Tercüman kurbanlarının bu dünyada yapılan iyiliklere, güzelliklere öbür dünyada tercüman olacağına inanılır.⁸⁷ Bu kurbanların duazimam okunarak kutsanması; duazimamların, cemdeki işlevi ve önemini açıkça göstermektedir(Bkz. Tablo 4.4).

5. Dar-ı Mansur bölümünde, daha önce ikrar verip yola girmiş başka bir deyişle yolun ilke ve kurallarını kabul ve beyan etmiş musahipli kişilerin dini ve sosyal hayatları sorgulanır. Bu yargılmanın gelenekteki uygulaması: İki çift musahip eşleriyle birlikte sekiz kişilik gruplar oluşturularak yapılır. Ancak katıldığımız görgü ceminde mekân küçük olduğu için bir seferde çok sayıda kişi sorgulandı. Bu sorgulama üç grup halinde yapıldı. Musahipli kişilerin dini ve sosyal hayatlarının sorgulandığı Dar-ı Mansur bölümünde; dede her grup için bir duazimam okur.

⁸⁶ Görgü ceminde on iki hizmet sahiplerinden biri.

⁸⁷ Mustafa Başaran(dede)ile yapılan görüşme notlarından. 17.02.2002

Tablo 4.5: Dar-ı Mansur bölümü analizi

DAR-I MANSUR	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	2						2
Deyiş							
Duazimam	3						3
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme	1						1
Lokmalara dua							

Dede'nin okuduğu duazimam imam:

Hatalar etmişim noksandır işim

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammed Ali'ye bağlıdır başım

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Hasan Hüseyin Balkayan nur ise

Özümüz de kibir benlik var ise

İmam Zeynel Abidin gizli sır ise

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammed Bakır'ın izinden çıkma

Yükünü Cafer'den tut gayrıya bakma

Hatıra deyip te gönüller yıkma

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Benim sevdiğimde Musa'yı Kazım

İmam Rıza'ya bağlıdır özüm

Eksiklik, noksanlık hep kusur bizim

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammet Tağı'da benziyor Aya

Aliyül Nağı emekler salmasın zaya

Ettiğimiz kem işlere, bed huya

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Hasan askerinin gülleri bite

Mehdi gönlümüzün gamını ata

Ettiğimiz yalan koğa gıybete

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Eder Şah Hatayım Bağdat ile Basra

Ne günlere kaldık böyle asra

Ya Ali cömertsin kalma kusura

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Görgü ceminin(görüm) yapılmasındaki en önemli amaç yolun ilke ve kurallarını kabul etmiş bireylerin dini ve sosyal hayatlarının sorgulanmasıdır. Görgü ceminin en önemli özelliklerinden biri bu ritüeli ihtiva etmesidir. Toplumun birlikteliğinin sağlanması, anlaşmazlıkların, küskünlüklerin giderilmesi, hukuksal problemlerin çözülmesi görgü cemi ile sağlanır bu nedenle görgü cemi toplumsal barışın teminatıdır. Topluma dair bu kadar önemli olan konularda problemlerin çözümünde duazimamların bir araç olarak kullanılması, sürekli dile getirilmesi cem birlikteliği açısından çok önemlidir. Bir önemli yanı da: Duazimamların cemde bulunan kişilerin bireysel itikadi dünyalarında etkin bir işleve sahip olmasıdır. Çünkü yapılan görgü ceminde eğer

bireyler problemlerin çözümünde razılık göstermez ise çözüm dede'nin bireysel çabası ve otoritesi ile çözülür ki bu istenen bir durum değildir(Bkz Tablo 4.5)

6. Musahiplik –Yol Kardeşliği: Literatürde ikrar cemi adıyla anılan cemin diğer adı musahiplik cemidir. *İkrar* terimi daha çok Bektaşî geleneğinde kullanılan bir terimdir. Gelenekte musahiplik cemi sık yapılan bir cem değildir. Ayrıca musahiplik cemin de; öncelikle hem Dede'nin gerekliliği hem de on iki hizmet sahiplerinin bulunmaları zorunluluğundan yaşam koşulları açısından pratikliği yoktur. Bundan dolayı bu töreni; inanç gereği senede bir defa yapılması zorunlu olan görgü cemi içinde yapmak gelenekselleşmiş bir uygulamadır. Bu bölüm analizi:

Tablo 4.6: Musahiplik bölüm analizi

MUSAHİPLİK	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	1						1
Deyiş							
Duazimam	3						3
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme	1						1
Lokmalara dua							

Musahiplik diğer adıyla *yol kardeşliği*; Alevi inancının temel kurumlarından biri kabul edilir. İnanç gereği Alevi ana-babadan doğan kişi Alevi kabul edilse de musahiplik bireyin yaşamında bir aşamadır. Musahip olanlar ölünceye kadar birbirlerinin kardeşidirler. Çocukları da kardeş sayılır ve birbirleriyle evlenemezler. Hayatın her aşamasındaki zorluklara dayanışma içinde karşı konulur. Namustan başka herşeyleri ortaktır. Bu durum bir törenle kutsanır yüceltilir. Bu durumun en önemli aracı ise yine duazimamlardır. Dede, musahip olacak kişiler için *kubbe* duazimamını okur. Bu duazimam sadece musahiplik töreninde okunur(Bkz. Tablo 4.6). Okunan bu duazimam:

Benim kubbem Muhammed

Benim kubbem Ali'dir

Benim kubbem Hasan'dır

Ali evladı Hasan'dır

Benim kubbem Hüseyin

Ali evladı Hüseyin

Benim kubbem Zeynel'dir

Ali evladı Zeynel'dir

Benim kubbem Bâkır'dır

Ali evladı Bâkır'dır

Benim kubbem Cafer'dir

Ali evladı Cafer'dir

Banim kubbem Kazım'dır

Ali evladı Kazım'dır

Benim kubbem Rıza'dır

Ali evladı Rıza'dır

Benim kubbem Tağı'dır

Ali evladı Tağı'dır

Benim kubbem Nağı'dır

Ali evladı Nağı'dır

Benim kubbem Askeri

Ali evladı Askeri

Benim kubbem Mehdi'dir

Ali evladı Mehdi'dir (Bu duazımam üç defa okunur)

7. *Erkene*⁸⁸ düşmek ya da *Erken çalmak* diye anılan bu bölüm Şah İbrahim Veli ocağı görgü ceminde önemli ritüellerden biridir. Erdebil süreğinin karakteristik

⁸⁸ Yaklaşık bir metre uzunluğunda Şimşir ağacından yapılan ve kutsal kabul edilen değnek. Bu değneğin cennetteki kutsal Secerei Tuğba ağacını temsil ettiğine inanılır. Diğer ocaklarda *Serdeste*, *Erkân*, *Alaca* adlarıyla anılır.

özelliklerinden biri *Erken*’le ilgilidir. Görgü cemlerinde altından geçmekle ve niyaz etmekle bütün günahların affolacağına ve *Erken*’in Cennet’teki kutsal *Tuba* ağacını temsil ettiğine inanılır. Dede *Erken* hakkında deyiş⁸⁹ okur. Erken ritüelinin sona ermesiyle ceme kısa bir dinlenme arası verilir. Erken ritüeli analiz tablosu:

Tablo 4. 7: Erken çalma bölüm analizi

ERKEN ÇALMAK	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	1						1
Deyiş	1						1
Duazimam							
Semah							
İlallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme	1						1
Lokmalara dua							

Sembolik canlandırmalar, sözlü ifadeler ve müzik eşlikli söylenen öğelerin sıralı işleyişi açısından *Erken çalma* bölümüyle birinci bölüm son bulur. Hazırlık, hizmet sahiplerinin meydana çağırılması, delil uyandırma ve abdest suyu verilmesi, tercüman kurbanlarının tekbiri, Dar-ı Mansur, musahiplik ve erken’e düşmek ritüelleri cemin birinci bölümünü oluşturur. Birinci bölüm, dini ve sosyal hayatın sorgulandığı aynı zamanda inanca dair açıklama ve bilgilendirmelerin yapıldığı bölümdür. *Hizmet* adı verilen ikinci bölüm ise daha çok müzik eşlikli ve *zikir* amaçlı kesintisiz bir bölümdür.

8. *Hizmet* bölümü abdest suyu verilmesi: *Hizmet* bölümüne hazırlık ve abdest suyu verilmesi olarak adlandırılan bu bölümde dede on iki hizmet sahiplerinden ibrikçi’ye ve süpürgeciye hizmet duasını verir. Hizmet sahipleride ayrıca kendi hizmet dualarını okur. Bu bölümde kullanılan *abdest* terimi sözlük anlamıyla klasik manada bir *abdest* alma değildir. Alevi inancına göre yolun ilke ve kurallarını kabul etmiş bir kişinin abdesti; elinden; belinden ve dilinden bozulur. Dolayısıyla simgesel bir canlandırmayla yapılan abdest suyu verme ruhen arınmanın temzilenmenin aracı olup bu ritüelin sonunda müzik eşlikli ibadetler başlar. Müzik eşlikli ibadet coşkusu gittikçe

⁸⁹ Bkz Şah İbrahim Veli Ocağı Cem Pratikleri bölümü

artan bir yoğunluk sonucu *tevhidle*⁹⁰ zirveye ulaşacaktır. Ulaşılabak en yüksek noktanın *tevhid* olduğuna inanılır.⁹¹

Tablo 4.8: Hizmet bölümü abdest suyu analizi

ABDEST SUYU VERİLMESİ	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	3			1	1		5
Deyiş							
Duazimam							
Semah							
İllallah							
Mersiye							
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme							
Lokmalara dua							

9. Hizmet bölümü: Dua, deyiş, duazimam, semahlar ve mersiyelerin okunduğu yoğun müzik eşlikli bir bölümdür. Birinci bölümde dini ve sosyal hayatları sorgulanmış olan kişiler kendilerini hac vazifesini yapmış olarak addederler. Sorgu sualden geçen kişilere dede “*Donunuz kutlu, haccınız kabul olsun der*”⁹². Ruhsal olarak arınmış olmanın coşkusu müzik eşlikli ibadetlerde en üst noktaya çıkar. Cemin birinci bölümünü oluşturan ritüeller bir görgü ceminin yaklaşık yüzde yetmişini kaplar. Dolayısıyla cemin başlangıcından bu bölüme gelene kadar geçen uzun süre sonrasında müzik eşlikli ibadet büyük bir coşkuyla beklenir. Dede’nin cem birliğine okuduğu duazimam ile başlayan bu bölüm zakirin ard arda söylediği üç duazimam ve hemen ardından miraçlamayla bağlantılı illallah sonunda tekrar birbirine bağlantılı üç adet duazimamla devam eder. Dede’nin duasını aldıktan sonra sofî semahının ardından illallahla devam eder. İllalahın ardından tevhid çalınır söylenir. Tevhidin bitiminde Alınur semahına bağlantılı bir illallahla kesintisiz devam eden bu bölüm sona erer. Bu

⁹⁰ Bir sayma, bir olarak bakma, birliğine inanma. Allah’ın birliğine inanma. Bkz. Ferit Devellioğlu, Ankara,1996, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Tevhid maddesi

⁹¹ Mustafa Başaran(dede) görüşme notlarından 17.02.2002.

⁹² Mustafa Başaran(dede) görüşme notlarından 17.02.2002

bölümde de görüleceğe üzere duazimamların etkin bir işlevi vardır. Bir bakıma bu bölüme duazimamlar bölümü diyebiliriz. Bu bölüme ait analiz tablosu:

Tablo 4.9: Hizmet bölüm analizi

HİZMET BÖLÜMÜ	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	8						8
Değiş							
Duazimam	1	12					13
Semah		2					2
İlallah	1	3					4
Mersiye							
Miraçlama		1					1
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme							
Lokmalara dua							

Bu bölümde dede ve zakir'in okuduğu duazimamlar şunlardır:

Dede'nin cem birliğine okuduğu duazimam:

Hoda kıl mafiret cümle günahım

Muhammet Mustafa hakkı bağışla

Vilayet mülkünün hem padişahı

Aliyel Mürteza hakkı bağışla

Resulü kibriyaya hem ser olan

Şefaattla hünasa Ekber olan

Muhakkak Ümmühata Ekber olan

Hatice Fatuma hakkı bağışla

Budur Envaci Bahrinin esası

Götüren lüglüyü mercanı hası

Yüz sürüp Fatumadan'dır ricası

Bu demhayrel nisa hakkı bağışla

Onların kapısı dar ül amandır

Şef'i ruzi siyahı asumandır

Kerem kanı imamı du cihandır

Hasan Hulku Rıza hakkı bağışla

Budur isna aşere burcunda leman

Ziya senden ayırma eyle ihsan

Kusurum çok aman Şahı Şehidan

Hüseyin Kerbela hakkı bağışla

Yüzüm yerde özüm bu dar içinde

Mukimam müminem ikrar içinde

Aman yandırma hergiz nar içinde

İmam Zeynel Aba hakkı bağışla

Muhabbi Ehlibeyt'e eyle rahmet

Divanı dergâhın da bula şefkat

Niyazın bu cihanda verme zahmet

Hoda Bakır Baka hakkı bağışla

Güruhünacının hem pişivası

Tarıkı müstakımin muktedası

Beşerdir kul olur gerçi hatası

İmam Cafer rahnüma hakkı bağışla

Dedi mürsel iki nesne emanet
Biri Kur'an biri evlat tamamet
Seveni yarlığa yevmil kıyamet
Şeyhi Kazım Musa hakkı bağışla

Horasan hakinin şahı Emiri
İmamı heçtemin sahip seriri
Cemiği mücrimanın desdigiri
Ali sultan Rıza hakkı bağışla

Onlardan isteriz her çare himmet
Nedeni kul günah işlerse elbet
Yine bir zerre-i ol şemse minnet
Tağı'yı mukteda hakkı bağışla

Açık rahmet kapısı bi nevaya
Gelip dar a dururlar ilticaya
Bu demde affı kıl koyma cezaya
Naki'yi mahinema hakkı bağışla

Buyur mashar bizi şefkatlarına
Bugün cem olmuşuz haki der ine
Seza et rahmeti kemterlerine
Hasan Askerlığa hakkı bağışla

Muhammet Mehdi'yi her ducihana
Yanında haşrikıl sahip livanın
Muhibbi bendei Ali abanın
Ba ismin kibriya hakkı bağışla

Çarda masumeyni bilirim ekrem
Sığındı Hatayi affına herdem
Huzuru Hazretinde durdum epsem
Medet Ali aba hakkı bağışla

Zakir'in söylediği birinci grup üç duazimam:
Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammet Ali'nin nurudur vallah
Zuhura gelip de küffarı kıran
Elinde Zülfikar Ali'dir billah

Elinde zülfikar altında düldül
Önünce kamberin dilleri bülbül
Hazreti Fatuma Cennette bir gül
Ona Zehram dedi Hak Resullullah

Zuhura geldiler Hasan Hüseyin
Onların nurundan ziyalandı Din
Kırk pare bölündü Zeynel Abidin
Çekerek yasını Hasbeten Lillah

Muhammet Bakırdan Caferi Sadık
İmam Musa Kazım Rızayı dedik
Tarikat eliyle ceseti yuduk
Hakdedi müminin kalbi Beytullah

Tağı Nağı On İki İmam canı
Hasan Askeri cemin sultanı
Elinde hücceti sahip zamanı
Sıtkı ile dileriz gönderir Allah

Hatayı'm teslim et özün üstada
Elinde Zülfıkar hem ehli kaza
Binbir dondan baş gösteren Murteza
Birbildik mürşide dedik eyvallah

İkinci Duaz İmam
Muhammet Ali'nin aslın arasan
Taç Muhammet ismi baş ile geldi
Eğer Hakk'ı özkalbinde bilersen
Hatice Fatuma kaş ile geldi

Gözde bir nokta var Ali bilesin
Fehmeyleki kendi kendin göresin
Cavidan ilminden haber alasin
Hasan ve Hüseyin küş ile geldi

Kirpikler Zeynel'dir secdeye inen
Bakırdır burnunda kokuyu alan
Cafer'dir yüzünde balkayıp duran
Yedi hat üstüva baş ile geldi

Bıyıktır, sakaldır Kazım'ı Rıza
Ağzının suları Tağı'dan sıza
Dudağım Nağı'dan dersimi düze
Hasan Askeri diş ile geldi

Dilimde okurum Mehdi'dir meğer
Mümin olanların kalbine doğar
Mümin, müslim bunun methini eder
Bu sevda serime coş ile geldi

Münkir, münafıklar bu sırra ermez
Kayıba çağırır Âdem de görmez
Yaldanır karaya ağından bilimez
Dolar bir mescide boş ile geldi

Âdem değil midir hatemil mühür
Bunu hak bilmeyen mutlaka kâfir
Viranı çağırır hali gil kadir
Ah ettim didemden yaş ile geldi

Üçüncü Duaz imam

Her sabah her seher ötüşür kuşlar
Allah bir Muhammet Ali diyerek
Bülbülde gül için figana başlar
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Kıblemizden kismetimiz verile
Arı iniler kudretin balına
Veysel Kara gitti Yemen eline
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Hatice, FatumaKamber durdu duaya
İsa kahreyledi gitti havaya
Şehriban sığındı bindi deveye
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gel çekelim imamların yasını
Dinleyelim gerçeklerin sesini
İmam Hasan içti zehir tasını
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Mümin olan ince elekten elenir
Talip olan hak yolunda talanır
Şah Hüseyin alkanlara boyanır
Allah bir Muhammed Ali diyerek

İmam Zeynel parelendi, bölündü

Muhammed Bakır'a secde kılındı

Caferi Sadık'a erken çalındı

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gönül kuşu uçtu bulmaz yuvasın

Gönlümüzden gitmez şahın havası

İmam Musa Kazım Rıza'nın duası

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Tağı ile Nağı bir olup gitti

Hasan Askeri nur olup gitti

Mehdi mağarada sır olup gitti

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Dört kitap yazıldı dördüne düştü

Kur'an Muhammed'in virdine düştü

Kul Himmet Ali'nin derdine düştü

Allah bir Muhammed Ali diyerek

Zakir'in söylediği ikinci grup üç duazimam:

Muhammed'i candan sev ki

Ali'ye selman olasın

Ehlibeyt'e yüzün sür ki

Ali'ye selman olasın.

Muhammed'e meyil kat ki

Cahdet irehbere yet ki
Bir gerçekten etek tut ki
Ali'ye selman olasın.

Muhammed'i hazır bil ki
Canın Hak'ka nezir kıl ki
Er gördüğün hızır bil ki
Ali'ye selman olasın.

Hasan ile girdik ceme
Hüseyin sırrını deme
Msahipsiz lokma yeme
Ali'ye selman olasın.

Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım
Rıza'ya da bağlı zm
Hatıra değme şahbazım
Ali'ye selman olasın.

Tağı'ya Nağı'ya eriş
Askeriden biter her iş
Mehdi sırasına karış
Ali'ye selman olasın.

şah Hatay'ım zm ırma
Baktığından gözün ırma

Her nadana sırrın verme

Ali'ye selman olasın.

İkinci duazımam

Bihamdullah sana karım

Elimde defterim vardır

Dilimde daim illallah

Aliyül ekberim vardır.

Bugün mesti harabatım

Elimde cürayı sakım

İçer nuş eylerim onu

Ali'den kevserim vardır

Fenayam fahrı fiallahım

Feragat babına girdim

Şükür minnet Ali gibi

Önümde rehberim vardır.

Hasan gibi Hüseyinim var

İmamı Abidin Bakır

Hakayık ilmine hadi

İmamı Cafer'im vardır.

Kazım Musa Rıza'dandır

Tağı dinim, nağı imanım

Tamamet elli bin Naci
Güzide askerim vardır.

Muhammet Mehdi'yi cana
Yolunda can nisar etsem
Muhakkak haneyi minnet
İçinde cevherim vardır.

Viraniyem benim canım
Fedadır Ali evlada
Havariç bağrın delmeye
Dilimde hançerim vardır.

Üçüncü duazımam
Temannamız budur Haktan
Nice yüz bin sefa ile
Olanız adni alada
Muhammed Mustafa ile

Kıyamet issilerinde
Susuzluk erdiği vakit
İçiniz abı kevserden
Aliyel Murtaza ile

Yezitler yüzleri üzre
Sürünse zarı sergerdan

Biz olsak kürsüler üzre

Hasan hulku Rıza ile

Livai hamdin altında

Derilse cümle müminler

Cenabı Hazrete gitsek

Hüseyni Kerbala ile

Sırat Köprüsü üstünde

Münadiler nida eyler

Sevenler Mustafa nesli

Geçin Zeynel Aba ile

Kaçan mizana vardık da

Muhammed Bakır'ı Cafer

Deseler bunu affeyle

İlahi bin eta ile

Kazım Musa Rıza'dandır

Ricamız biri haşrolmak

Muiyet cennet içinde

Ali Musa Rıza ile

Tağı Sultan dinsel veri

Yetirse bizi topraktan

Olanız adni alada

Nağı sahip liva ile

Hasan Aleskeri Şahı

Velayeti ere görsek

Kıyamet günü haşrolsak

Kamu Ali Aba ile

Muhammed Mehdi devranı

Erişse ölmeden görsek

Havariç ehlini derde

Eriştirse bela ile

Yürü Seyit Nizam oğlu

Muhibbi Ehlibeyt ol ki

Şefaati eyleye ceddi

Bize lütfu eta ile

Bu bölümde Zakir birbiri ardına söylenen iki duazimam okur. Bunlar(tevhid)duazimamıdır. Bu iki duazimam ardı ardına üç defa söylenir. Böylece altı defa duazimam okunmuş olur.

Birinci duazimam:

Benim Kabem Muhammed

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Ali'dir.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Hasan'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Hüseyin.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Zeynel'dir.

Cemaat Lailaha ilallah

Benim Kabem Bakır'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Cafer'dir.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Kazım'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Rıza'dır.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Tağı'dır

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Nağı'dır

Lailaha ilallah

Benim Kabem Askeri

Lailaha ilallah

Benim Kabem Medi'dir.

Lailaha ilallah

İkinci duazimam:

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Muhammed

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Ali'dir
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Hasan'dır
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Hüseyin
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Zeynel'dir
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Bâkır'dır
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Cafer'dir
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Kazım'dır
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Rıza'dır
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Tağı'dır
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Askeri
Ellerin Kabesi var
Benim kabem Mehdi'dir.

Bu bölümde on iki defa duazımam okunmaktadır (Bkz. Tablo 4.9). *Tevhid* Alevi cem törenlerinin (görgü cemi)temel kurallarından birdir. Bu cemlerde *tevhid* ruhsal anlamda en yüksek noktayı işaret eder. Birlik inancını sembolize eder. Bu inanç pratiğinde duazımamların kullanılması, önem ve etkisi bakımından cemlerin en temel ögesinin duazımamlar olduğu görülür.

10. Hizmet bölümü içinde saki suyu dağıtılması: Bu bölüm görgü ceminin son bölümüdür. Bu bölümde daha çok inancın *tevella* ve *teberra* anlayışı ön plandadır. Kerbela olayı anısına cem edenlere su dağıtılır ve bu olay hafızalarda canlı tutulur. Saki, Kerbela olayını hatırlatan duazimam okur.

Dinleyin nefesim mevali canlar
Onun için okurum lanet Yezid'e
Muhammed Ali'yi sevmedi onlar
Onun için okurum lanet Yezid'e

Ali'm yezidlerin yayın yasandır
Yezit imamların üstün basandır
Hasana'la Hüseyi'nin başın kesendir
Onun için okurum lanet Yezid'e

Görün neylediler şu ben fakiri
İmam Zeynel Aba kıldı şükürü
Kirişle boğdular imam Bakır'ı
Onun için okurum lanet Yezid'e

İmam Cafer bir erkândır yürüttü
Onu mevaliden gayrı kim tuttu
Musa'yı Kazım'a kurşun akıttı
Onun için okurum lanet Yezid'e

Münkirler zehiri önüne koydu
Şah imam Rıza'yı getirin dedi
Tağı, Nağı ah çekiben ağladı

Onun için okurum lanet Yezid'e

Soydular Hasan Askeri'nin donların

Akıttılar alkırmızı kanların

Mehdi alacak intikamın onların

Onun için okurum lanet yezide

Şah Hatayı'm bu söz böyle oluptur

Yezidin münkirin devri dönüptür

Ey erenler hizmet tekmil oluptur

Onun için okurum lanet Yezi'de

Tablo 4.10: Saki suyu dağıtılması analizi

SAKİ SUYU	Dede	Zakir	Delilci	İbrikçi	Süpürgeci	Saki	Toplam
Hizmet Duası	3				2	1	6
Deyiş		1					1
Duazimam	1					1	2
Semah							
İlallah							
Mersiye		1					1
Miraçlama							
Delil Duası							
Kurbanlara Dua							
Bilgilendirme							
Lokmalara dua	1						1

Tablo 4.11: Toplam tekrar sayısı

CEM ÖGELERİ	Toplam
Hizmet Duası	33
Deyiş	4
Duazimam	28
Semah	2
İlallah	4
Mersiye	1
Miraçlama	1
Delil Duası	2
Kurbanlara Dua	3
Bilgilendirme	8
Lokmalara dua	2

Görgü cemi(görüm) içinde ifade edilen: Dua, duazimam, semah, mersiye, miraçlama, illallah, tevhid ve açıklamaların toplam okunma sayısı ile ilgili tabloyu incelediğimizde; Öncelikle şu sonucu çıkarabiliriz: Bir görgü cemi içinde duazimamlar, iki şekilde ifade edilmektedir:

- 1.Sözel okunan duazimamlar(EK A2)
- 2.Müzik eşlikli okunan duazimamlar.(EK B2)

Analiz tabloları incelendiğinde toplamda yirmi sekiz defa duazimam okunduğunu görülmektedir(Bkz. Tablo 4.11). Herne kadar okunan dua sayısı otuz üç olsa da; dualar genellikle irticalen okunan, her okunduğunda söz dizimi ve vurgulanan unsurların farklılığı nedeniyle bir cem içinde tekrar sayısı ile ilgili kesin bir sayı vermek her zaman doğru olmayabilir. Bir dua bazen bir cümle olabilir. Bu nedenle içerik ve işlevi açısından duazimamların karşılığı olarak değerlendirmemek gerekir. Bu noktada önemle ve ısrarla sorulması gereken soru: *Hizmet* bölümü başta olmak üzere(Bkz. Tablo 4.10), *Delil yakmak*(Bkz. Tablo 4.3), *Tercüman kurbanlarının tekbirlenmesi*(Bkz. Tablo 4.4), *Dar-ı Mansur*(Bkz. Tablo 4.5), *Musahiplik*(Bkz. Tablo 4.6), *Tevhid*(Bkz. Tablo 4.9), *Saki suyu dağıtılması*(Bkz. Tablo 4.10) gibi simgesel canlandırmaların da yapıldığı ritüeller içinde neden duazimamlar daha fazla yer kaplamaktadır? Kuşkusuz inancın temel unsurlarından biri olan *On İki İmam'a* bağlılık bunun temel nedenlerinden biridir. Cemlerin en önemli unsuru olmasını sadece bu nedene bağlayabilir miyiz? Ayrıca duazimamların ana teması herne kadar

on iki imamlara övgü olsa da sadece on iki imamları öven metinler olmayıp inanca ait birçok konunun da duazimamlarda yer bulması ya da belirtildiği gibi Kur'an okumakla eşdeğer bir işleve sahip olması mıdır?

Konuya daha geniş bir açıdan bakarak ve genel bir tablo çizerek duazimamları bu tablo içinde değerlendirirsek duazimamların cemlerdeki yerini ve anlamını doğru analiz edebiliriz. Öncelikle Alevi itikadi ve düşünsel dünyası içinde bir düşünceyi, bir olayı, bir durumu anlatmak için kullanılan öğeler: Dua, duazimam, deyiş, semah, tevhid, miraçlama, illallah, mersiyeler veya açıklamalardır. Bu bağlamda cem içinde okunan öge sayısı belli prensipler dâhilinde artabilir de eksilebilir de. Sonuçta cemler kuralların ezberlendiği bir olgu değildir. Başka bir deyişle yapılmak istenenle ilgili ayrıntılar öge sayısını değiştirebilir. İtikadi ve düşünsel bağlamı içinde bir görgü cemini doğru analiz etmenin yöntemini doğru kurgulayabilirsek doğru tespitlere ulaşabiliriz. Bu anlamda çözümleyici bir anlayışla duazimam-cem ilişkisine dair bir metedoloji oluşturabiliriz.

1.Cemdeki ritüelleri analiz ederken ilk önce o ritüelle verilmek istenen mesaj, öğrenilmesi istenen bilgi ya da anlaşılması istenen inanç pratiğinin ne olduğu bunun inanç düzleminde yeri ve öneminin tayini gerekir. Bu aynı zamanda o inanç pratiğinin amacıdır.

2. Bu amaç tespit edildikten sonra bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan aracın ne olduğunun tespiti.

3. Amaç ve araç tespit edildikten sonra bunun nasıl gerçekleştirildiğinin analizi yapılmalıdır.

4. Bu amaç ve araca katkı sunan diğer bütün unsurlar bir bütün olarak alınabilir.

5.Tüm bunların cem edenler tarafından anlaşılır olması için nasıl bir söylemin kullanıldığının tespiti gerekir.

Görgü ceminde duazimam okunan bölümleri bu anlayış içinde incelersek:

Duazimamın okunduğu ilk bölüm delil yakma bölümüdür. Delil yakmakla amaçlanan temsili olarak yaratılışın ilahi ışığını canlandırmaktır ve bu ışık Hakk'ın ışığıdır ve kutsaldır. Aynı zamanda yerlerin, göklerin ışığında temsil eder. Görgü ceminde ibadetler bu kutsal ışık altında yapılır ve bunun yanında bu kutsal ışık altında olmak, ruhsal ve düşünsel olarak temiz ve pak olmayı gerektirir. Bu nedenle batını anlamda

ruhsal temizliğin simgesi olarak temsili abdest suyu verilir. İlahi ışığın temsili olan delil ışığını elde etmek için gerçekleştirilen ritüelin temel unsurları: Dede'nin okuduğu dua ve açıklamalar, ibrikçinin okuduğu dua, delilcinin okuduğu dua, zakirin okuduğu üç duazimam ve en sonunda dede'nin okuduğu duadır. Bu bağlamda: Bütün ibadetlerde olduğu gibi nihai hedef ibadetlerin kabulünü dilemektir(Bkz.Tablo 4.3).

Zakirin müzik eşliğinde okuduğu üç duazimam metni incelendiğinde ⁹³ :

Birinci metinde: Delilin Tanrı tarafından, Peygamber tarafından ve on iki imamlar tarafından yakıldığını didaktik bir dille ifade eder. Böylece yapılan ibadetin ne kadar kutsal ve yüce olduğu anlatılmaya çalışılır. İkinci metinde: Tanrı'dan, Peygamber'den, İmam Ali'den ve diğer imamlardan temsili ilahi ışığın kabulü dilenir. Üçüncü metinde: Tanrı'nın ilahi isim ve sıfatlarının tek kelimeyle özeti olan *Allah* kelimesi tekrar edilerek bir anlamda zikir yapılır ve aynı zamanda cem edenler tefekküre yönlendirilir. Sonuç olarak duazimam okunarak: İnanç konusunda, bilgilendirme ve eğitim; yalvarma ve yakarış; zikir ve tefekkür ibadetleri yapılmış olur.

Duazimamın okunduğu ikinci bölüm tercüman kurbanlarının tekbirlenmesi bölümüdür. Bu inanç pratiğinin amacı hem kurban ibadetini yapmak ve hem de cem edenleri bu konuda eğitmektir. Görgü cemi içinde kesilen ve adına *tercüman kurbanı* adı verilen kurbanların özel bir önemi vardır.⁹⁴ *Tercüman kurbanları* bu dünyada yapılan iyiliklerin, güzelliklerin, *yol* için yapılan hizmetlerin öbür dünyada tercümanı olacaktır. Bu inanç pratiğinde dede'nin okuduğu duazimam: Kurban ibadetinin nasıl başladığını, nasıl kesileceğini, duazimam okunması gerektiğini ve kimin yiyebileceğini anlatır.⁹⁵ Zakir'in okuduğu üç duazimam metni incelendiğinde:

Kurbanın Tanrı'ya, Peygamber'e, İmam Ali'ye ve diğer imamlara adandığını ifade eder. Böylece yapılan ibadetin ne kadar kutsal ve yüce olduğu anlatılmaya çalışılır. İkinci metinde: Tanrı'dan, Peygamber'den, İmam Ali'den ve diğer imamlardan bu kurbanların kabulü dilenir. Üçüncü metinde: Tanrı'nın ilahi isim ve sıfatlarının tek kelimeyle özeti olan *Allah* kelimesi tekrar edilerek bir anlamda zikir yapılır ve aynı

⁹³ Bkz. Şah İbrahim Veli Ocağı Cem Pratikleri bölümü

⁹⁴ Gelenekte bu kurbanı sadece musahibi olan sofiler ve bacılar diğer bir deyişle ikrar verip yola girmiş, yolun ilke ve kurallarını kabul etmiş kişiler yiyebilir. Diğer kişilerin bu kurbanı yemesi uygun bulunmaz ve yasaktır. Bu kişiler için *mihman*(konuk)*kurbanı* denilen ayrıca kurban kesilir. Mustafa Başaran görüşme notlarından. 17.02.2016

⁹⁵ Bkz. Şah İbrahim Veli Ocağı Cem Pratikleri bölümü

zamanda cem edenler tefekküre yönlendirilir. Sonuç olarak duazimam okunarak: İnanç konusunda, bilgilendirme ve eğitim; yalvarma ve yakarış; zikir ve tefekkür ibadetleri yapılır ve bu ibadetler için kullanılan araç duazimamdır(Bkz. Tablo 4.4)

Duazimam okunan bir diğer bölüm *Dar-ı Mansur* diğer adıyla *Yargılama* bölümüdür. Bir görgü cemi yapılamasının en önemli nedeni; toplumsal barışın sağlanması ve belli kurallar çerçevesinde kişilerin dini ve sosyal hayatlarının sorgulanmasıdır. Alevi inancının en temel amacı; kâmil insan olabilmeyi amaçlayan bireyler ve kul hakkına riayet eden olgun bir toplum yaratmaktır. Bu amacın en önemli ve tek aracı görgü cemidir. Bu amacın sağlanması için kullanılan araçlardan biri duazimamdır(Bkz. Tablo 4.5) Dini ve sosyal hayatları sorgulama pratiğinin başlangıcı duazimam okunarak yapılır. Bu duazimamla itikadi hayata dair öğrenilmesi istenen bilgi ve sosyal hayata ilişkin öğütler didaktik bir dille anlatılır. “*Muhammed Ali’ye bağlıdır başım*” diyerek inançla ilgili bilgi “*Hatıra değıpte gönüller yıkma*” diyerek sosyal hayata dair öğütler verilir. Bir görgü ceminin yapılmasındaki en temel amaçta duazimamların içerik ve işlev açısından kullanılması yapılan işin önemiyle ve kullanılan aracın değerini göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Görgü cemi içinde musahiplik töreni duazimam okunan başka bir bölümdür. Alevi inancının temel kurumlarından biri musahipliktir. Musahiplik yolun ilke ve kurallarını kabul etmek ve hayatı boyunca verdiği söze sadık kalacağını beyan etmektir. Verilen sözün ağırlığını ve önemini anlatmak için musahip olacıklara: “*Öl ikrar verme, öl de ikrarından dönme*”⁹⁶ öğüdü verilir. Musahip kavline girenler bir anlamda yolun gönüllü bekçileridir. Musahipli kişiler olmadan bir görgü cemi yapılamaz. Dede musahip olacıklara *kubbe duazimamını* okur. Bu duazimam üç defa okunarak inancın on iki imam öğretisi hatırlatılır ve bir birleriyle musahip olanlar kutsanır ve yüceltilir. Bu inanç pratiğinde öğütler dışında en önemli araç duazimamdır(Bkz. Tablo 4.6)

Daha önce bahsedildiği gibi Şah İbrahim Veli Ocağı görgü cemi(görüm) iki bölümden oluşmaktadır. *Hizmet* adı verilen ikinci bölüm daha çok müzik eşlikli olup duazimamların sık sık okunduğu bir bölümdür. Öncelikle bu bölüm *cem birliğine* okunan duazimamla başlar. Bunun anlamı cem edenlerin ruhsal ve düşünsel anlamda yekvücut olmalarını sağlamaktır. Bu bölümde; yolun ilke ve kuralları dede’nin verdiği

⁹⁶ Bkz. Şah İbrahim Veli Ocağı Cem Pratikleri bölümü

bilgiler yanında okunan dua, duazimamlar, deyişler, tevhid, miraçlama ve dönülen semahlarla anlatılır bundan dolayı yoğun bir tefekkür ve zikir içerir. Cem edenlerden bazı kişiler duazimamlar okunurken hissettikleri coşkuya paralel olarak esrime duygusu yaşayabilirler. Bu bölüm yaklaşık iki saat süren bir ibadettir. Bu süre zarfında toplam on iki kez duazimam okunur. Diğer öğelerle karşılaştırıldığında bu bölümde de en çok okunan öge duazimamdır(Bkz. Tablo 4.9)

Analiz tabloları incelendiğinde Şah İbrahim Veli ocağı bir görgü ceminde toplam yirmi sekiz defa duazimam okunduğu görülmektedir(Bkz. Tablo 4.11). Bunun en önemli nedeni: Alevilik inancında itikadi ve düşünsel anlamda *Tarik'i Mustakim'e* (Hakk'a giden yol) girmek, yani yol oğlu olabilmek için On İki İmam inancını ve itikatını taşıması gerekir⁹⁷. Kısacası inançlı olunması için, Hz. Ali ve Hz. Ali soyundan gelen On İki İmam'ların kutsallığını benimsemesi ve onlara inanması gereklidir. Bu inancın başlangıcı ve doruk noktası da Hz. Ali'dir.

Sonuç olarak inanca ait temel unsurların açıklanmasında, olayların yüceltilmesi ve kutsanmasında, toplumsal barışın temin edilmesinde, zikir ve tefekkür hallerinde duazimamların araç olarak kullanılması içerik ve işlevi açısından Şah İbrahim Veli Ocağı görgü cemi(görüm)nin temel unsuru duazimamlardır düşüncesindeyiz.

4.3 Duazimamlar

Hem inanç düzleminde hemde sosyal hayatın içinde sıklıkla karşımıza çıkan duazimamların cemlerin de en temel öğelerinden biri olmasının nedenlerini iyi analiz etmek gerektiği kanaatindeyiz. Duazimamların, içerik ve işlev açısından ait olduğu toplumun itikadi davranışının önemli ögesi olduğu tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Kur'an okumakla eşdeğer görülmesi; duazimam metinlerinin Alevilikte ne kadar önemli olduğunu, bu metinlerin kutsanıp yüceltilmesinin gerekçesini de açıklamaktadır. Bu açıklamanın önemli bir diğer yanı duazimamların cemlerdeki işleviyle ilgili olup bu açıdan değerlendirildiğinde duazimam söylenmeyen, çalınmayan bir cem yapılamaz diyebiliriz. Bu durum cemlere göre daha küçük ölçekli

1. ⁹⁷ Mustafa Başaran(dede) görüşme notlarından. 17.02.2002

yapılan toplu ibadetler için de geçerlidir.⁹⁸ Sahip olduğu özellikler nedeniyle günümüz cemlerinde de hala ifade ediliyor olmasına karşın duazimamlar hakkında yapılan araştırma sayısının sınırlı olması, günümüzde hem Aleviliği dışardan izleyenler hemde içinde olanlar açısından farklılık yaratamaması, Alevilikte ibadet veya cem teriminin çağrıştırdığı ilk ögenin duazimam olmaması, günümüzde cemin görsel unsurlarının bilinir olması, nesnesi duazimamlar olan tezimiz içinde irdelenmesi ve analiz edilmesi gereken bir probleme işaret etmektedir. Son yirmi yılda Alevilik’le ilgili yapılan araştırmaların sayısı temel alınıp bu bağlamda incelendiğinde sorun daha iyi anlaşılabilir. Bu bağlamda bir inanç ögesi olan duazimamı, Alevi inanç öğelerinin birlikteliğinden ayırıp tek başına incelemek hatalı olacaktır. Sonuçta Alevi inanç ve düşünsel dünyasının evrildiği nokta duazimamlarında evrildiği noktadır. Geçmişten günümüze Alevi inanç ve düşünsel dünyasındaki değişim, duazimamlara bakışın belirleyici etkeni olmuştur.

Bu durumun en büyük nedeni; başlangıcı 1950’ler olan iç göçler nedeniyle Alevi kitlelerin çok büyük çoğunluğunun yaşadıkları kırsal bölgeleri terkedip şehirlere yerleşmesi sonucu sosyo-dini yapının değişmesidir. Kırsalda kapalı sosyo-dini yapılanmaya sahipken şehir hayatında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin biçimlendirdiği ve farklı toplum kesimleriyle birlikte sürdürülen yaşamın inanç dünyasına etkilerinin olmaması düşünülemez. Bu konuda Taşgın şu görüşleri dile getirir:

Aleviler, kırsal hayatta yaşarlarken, başta göçlerin etkisi olmak üzere sosyal, siyasi, kültürel ve dini hayatlarına ilişkin değişim meydana geldi. Bu değişimin gerçekleştiği alanların ana hatlarıyla sıralanması mümkündür. Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecinin etkisi, ardından Cumhuriyet dönemi tek ve çok partili hayatı ve kentlere göçle beraber geleneksel yapılarını değiştirerek yeni bir yapıya doğru adım atmış oldular(Taşgın, 2013, s.59).

Şehir yaşamın da hem yaşadıkları çevre itibariyle hemde genel toplum içinde; ne sosyal konumları nede inançları kabul gören Aleviler, bu durumun yarattığı gerilim, baskı ve tedirginlikten kurtulmanın çözümünü kendi değerlerinden uzaklaşarak buldular. Kendi değerlerine karşı görmemezlikten gelme, ilgisiz kalma şeklinde tezahür eden bu yaklaşım sonucunda biçimlenen düşünsel dünyalarında kendi

2. ⁹⁸ Alevi geleneğinde cem, toplu yapılan ibadetlerin en büyüğüdür. Ancak ibadet sadece cemlerle sınırlanmaz. Dostlar arasında olsa bile edep erkân içinde yapılan sazlı sözlü muhabbetlerde, söylenen çalınan deyişler, duazimamlar ve dönülen semahlar ibadet olarak kabul edilir.

değerleri sembolik bir anlama dönüştü. 90'lı yıllarda başlayan ve Alevi uyanışı adıyla anılan örgütlenme, Alevilerin dini ve sosyal ihtiyaçlarının kamusal alana taşınmasıyla sonuçlandı. Kırsalda ibadet yapmak için ihtiyacı karşılayacak mekan köyün geniş bir evi olurken şehir hayatında mekan yaratmanın zorluğu inanca dair yapılanmanın önünde en büyük engeli teşkil etti. Bu örgütlenmeye Alevilerin büyük bir kısmının destek vermemesi hem problemlerin çözümünü zorlaştırdı hemde Alevi itikadi dünyasının geldiği noktaya ışık tuttu. Kurulan dernekler ve vakıfların organize ettiği bu örgütlenme sonucunda yapılan cemevlerinde icra edilmeye başlayan ibadetler için Taşgın şu görüşleri dile getirir:

Göç sonrası kentlerde dede ve cem yeni bir yüzle yeni aktör ve eyleminin sivil toplum örgütlenmesinin bir parçası ve faaliyeti olarak göründü. Bir süre sonra geleneğin dışında yeni uygulamalarıyla kamuoyu karşısına çıktığında belirsiz, önemsiz ve sığ bir Alevi Bektaşiliği temsil etti. Bu durum sadece kamusal alana yönelik bir izlenim oluşturmadı kendi içerisinde de geleneksel irfan ve hikmetten uzaklaştı. Hatta kendi bağlıları dahi geleneksel Aleviliği ve Bektaşiliği eleştirerek çağdışı, gerici bir yapılanmanın ürünü olduğunu ileri sürdü. Diğer yandan da sivil toplum faaliyet alanına dâhil edilerek dernek dedesi ve cemevi kendi mimari alanını oluşturmada yetersiz kaldı. Bunun yanı sıra yeni dernek ve vakıf cemevleri de maneviyat ortamını kuramayarak, ikrar almamayı ve musahip tutmamayı yaygın ve meşru hale getirerek sadece yaşlılar ve kimsesizlerin hafta sonu etkinliğine dönüştürdüler (Taşgın, 2013, s.91).

Taşgın'ın bu tespitlerine eklemek istediğimiz bir nokta; gelenekte ocak örgütlenmesi içinde ibadetlerini yapan Aleviler için en azından hikâyesini bilmedikleri ve ilk defa gördükleri bir dedeyle yaptıkları cemin mistik ve batını özellikleri taşıyamayacağı açıktır. Üstelik mekânın yarattığı algı ve yapılmak istenen eylemin birbiriyle ne kadar örtüştüğü ise ayrı bir problematiğe işaret eder.

Oysaki bugün geldiğimiz noktada Alevilerin çok büyük bir bölümü ve Aleviliği dışardan izleyenler açısından; Alevilik cemlerle özdeşleştirilmiş, cemlerde semahlarla özdeşleştirilmiştir. Semahların müzik eşliğinde dönülmesi, figüratif özelliklere sahip olması nedeniyle cemin görünen yüzünün simgesel bir şablona dönüşmesi retorik ve içerik bağlamını koparmıştır. Burada anlatılmak istenen bir inanç unsuru olarak semah ve duazımların karşılaştırılması değil içeriğinden soyutlanmış görsel unsurların günümüz koşullarında baskın olmasıdır. Semahlar görsel yanı en ağır basan öge olduğundan semah örneği verilmiştir. Bu durum ve algının sosyal ve toplumsal

altyapısının olmaması hiçbir biçimde düşünülemez. Bu konuda Bozkurt'un değerlendirmeleri inanç düzlemindeki çarpıcı değişimi dile getirmekte:

Bilindiği gibi, dedeliğin işlevini yitirmesi '60-'70'li yıllara rastlar. Alevi gençliğin sol görüşleri benimsemesi ile dedelik kurumu sömürünün bir uzantısı olarak görülmeye başlanır. Dedelik de kendini yenileyip çağın koşullarına göre bilgi donanımı ile donanamaz. Kentileşmeye başlayan yeni kuşağın gereksinimlerine karşılık veremezler. Eski söylence ve öyküler Alevi gençlik arasında ilgi uyandırmaz. boş inanç uydurma şeyler olarak karşılanır(Bozkurt,2006, s.174).

Bu değerlendirmelerin Aleviliğin temel kurumları açısından bir değişimi işaret etmesi, duazimamlar açısından da bir durumun gerekçesini oluşturur. Şehir hayatının görece sunduğu daha iyi hayat koşulları ve kitlelere sunduğu eğitim, bilgi ve değişik toplumsal katmanlarla yaşanan sosyal ilişki sonucunda geleneğinde sorgulanması, bütün itikadi yapıyı değiştirmiş bu durumdan geleneğin içindeki en önemli iki aktör; dede ve talip de payını almıştır. Bu değişim, tümüyle hem inanç hemde kültür unsurları açısından bir değişimdir.

Tezimizde savunduğumuz gibi cemin en önemli unsuru olan duazimamların içerikten yoksun bırakılmış bir biçime dönüştürülmesi geri planda kalmasına, işlevinin azalmasına neden olmuştur. Tüketim kültürü, görselin verdiği haz cemlerin bu yanını önplana çıkarmış batını yanı göz ardı edilmiştir. Başka bir deyişle köyden kente göçle birlikte inanç düzleminde *cem odaklı bir birliktelik* yerine *cemevinde toplanmaya* dönüşmüş itikadi ilişkiler; yaşanan yere, ilişkide bulunulan topluluğun yaşam biçimine göre uydurulmuştur.

Toplumsal dönüşümün dışında özellikle medyanın bilinçleri dönüştürmeye başladığı dönemlerde, yaratılan cem algısında etkisi kuşkusuz inkâr edilemez. Örneğin cemevlerinde yapılan ibadetlerin medyada yer alış şeklinin sürekli semah dönen bir grubun görüntüsünden ibaret olması, cemlerin sadece semahlardan ibaret olduğu algısını pekiştirmiştir. Cemevlerinde sadece saz ve semah kurslarının verilmesi, Alevi dernek ve vakıflarının amblemlerinin semah figürlü olması, cemler üzerinde saz çalınan, semah dönülen bir ibadet algısı oluşmuştur. İktidarların sürekli Alevileri asimile etme çabalarının yanında Alevilerin kendi kendilerini asimile çabaları⁹⁹

⁹⁹Bu durumun ana sebeplerinden biri Alevilik ve Aleviler hakkında negatif söylemlerin yarattığı toplumsal baskıdır. Ayrıca herşeye karşınailelerinde bu eğitimin verilmesi konusunda istekli davrandığı

sonucunda toplumun büyük bir kesiminde cem ile semah özdeşliği meşrulaştırılmıştır. Oysaki oniki hizmetin yapıldığı bir görgü ceminde ibadetin semahlarla özdeşleştirilmesi; gerçek durumla bilinen arasındaki çelişkiyi göstermesi açısından önemli bir durumdur¹⁰⁰

İtikadi anlamda değişim etkenlerinden bir diğeri ülkedeki toplumsal ve siyasal hareketlerin Alevilik analizleri ile ilgilidir. 1970’lerde mevcut siyasal hareketler içinde yer alan Alevilerin itikadi ve kültürel değerleri tümüyle reddetme tavrı yanında, alevi kurumlarını sömürü düzeninin bir aracı olarak tahlil etmeleri değişimin diğer bir ayağıdır. Alevilik değerlerini ideolojik amaçların önünde engel olarak görmüşlerdir. Bu konuda Yıldız’ın (2003) tespiti: “Yine bu süreçte genç kuşaklar, yeni arayışlar içine girerken hem popüler kültürün hem de değişik siyasal ve ideolojik akımların ciddi anlamda etkisi altında kalmaktadır”(Yıldız, Alevilik Araştırmaları Dergisi,2003: Yıl:3, sayı:6). Şeklinde ifade etmektedir.

Bu değerlendirmede anlaşılabileceği üzere kendi içinden kendi değerlerine büyük bir kitlenin sırt dönüşü dönemin karakteristiğini yansıtan şu sözlerde vücut bulmuştur “Hak mücadelesi; Halkın mücadelesi; Hakk’a hizmet; Halka hizmet; Enel Hak; Emek hak”

Geleneksel itikadi hayatın işleyişinde dedeler, genellikle kış mevsiminde, taliplerinin yaşadığı yerleri gezer; onlara itikadi ve sosyal hayatlarının sorgulanması hususunda çağrı yapar, bu konuda itikadi bir baskı unsuru olarak toplumu bir birleriyle yüzleşmeye çağırırdı. Bugün geldiğimiz noktada *cem birlikteliği* yerine *cemevinde toplanma* olduğundan, talip konumundaki kişiler isterlerse cemevine gider istemezlerse gitmezler. Bu konuda zorlayıcı bir kurum yoktur, dolayısıyla bu durum bireysel ihtiyaçlar ve hazlar, kimliklerini ifade edip etmeme isteğine bağlı olarak geleneksel toplumdan farklı bir yaşam tarzının şekillenmesinin ifadesidir. Alevilik, cemevi, cem ve bunlar üzerine yaratılan değerlerin maruz kaldığı popüler kültür etkileri konusunda Tekin’nin aşağıdaki değerlendirmelerinden bir sonuç çıkarabiliriz:

söylenemez. Bu durum o kadar ileri bir düzeye taşınmıştır ki çocuklarına: “Alevi olduklarını ifşa etmemeleri ” konusunda sürekli telkinlerde bulunulmuştur.

¹⁰⁰Tez içinde Şah İbrahim Veli görgü ceminin(görüm) analiz edildiği bölümde; bir görgü cemindeki sıralı ibadet pratiklerinin nelerden oluştuğu hangi aşamada duazimam ya da semah olduğu detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Ayrıca bu konuda Armağan Elçi’nin “Duvaz/Duvazimamlar üzerine müzikal bir çerçeve”adlı makalesi incelenebilir. Elçi, alan araştırmasının kaynaklık ettiği makalesinde cem işleyişi içindeki unsurların sıralı bir dökümünü de vermektedir. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi / 2011 / 57

Küreselleşmeye karşı ulus-devletlerin yerel reflekslerinin ortaya çıkmasını önlemek, finans kapitalin egemenlik sınırlarını daraltmaması açısından temel şarttır. İşte tam da bu noktada kültürel anlamda tektipleştirme politikası zorunlu olarak ön plana çıkartılmıştır. Terminolojik olarak da popüler kültür olarak tanımlanmıştır. Kısacası kültürel anlamda tektipleştirme politikası, popüler kültürdür. Popüler kültür, geleneği, yerelliği, ulusal tüm değerleri reddeder. Buna karşılık kendi değerlerini ulusların önüne koyar(Hatice Selen Tekin, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi / 2012-1 (Ocak-Haziran) (Balkan Özel Sayısı-I, s.153-178)

Tekin'in bu tespitine katkı sunacak şu örnek mevcut durumu anlamak açısından açıklayıcı olacaktır. Mahsuni Şerif'in "Kaşların arasına dom dom kurşunu değdi"¹⁰¹ eserinin yazılmasına neden olan hikâyesindeki trajiklik ile bugün popüler eğlence mekânlarında oynamak için sık sık çalınıyor olması popüler kültürün etkileri açısından belirgin bir örnektir. Yaratılma koşullarından soyutlanmış, düşünsel anlamda ifadesiz kılınarak oyun havası anlayışıyla çalınması; Tekin'nin de belirttiği popüler kültürün kültürel değerler üzerindeki yıkıcı etkisinin bir yansımasıdır.

Tezimizde amaç, duazimamların cemlerde çok önemli yeri olmasına rağmen günümüzde kapladığı alan ve işlevi açısından sahip olduğu önem derecesinde bilinmemesinin olumlu veya olumsuz olduğunun tespiti değildir. Amaç tezin temel sorusuna bağlı olarak herhangi bir değer yargısında bulunmadan mevcut durumu bilimsel bir açıdan analiz etmektir.

Alevilikle ilgili birçok inceleme ve araştırma olmasına rağmen belirli bir zaman dilimi içinde ibadet pratiklerine ait farkındalığın ve algının değişimi konusunda yeterince çalışma yoktur. İtikâdi hayata ait inanç unsurlarının göçler, şehirleşme ve küreselleşme sonucu popüler kültür etkisiyle yıkıma uğraması nedeniyle, temel ibadet biçimi cemlerin kendisinde popüler olmuştur. Günümüzde yürütülen cemlerin kitabileştirilmiş bir cem üzerinden yapılarak tektip bir formata dönüştürülmesi bu defa tersinden bir işleyişle inanç unsurunun kendisi popülerleşmiştir. Aynı şekilde Alevi olup saz çalan herkesin cemlerde zakirlik yapabileceği gibi bir anlayışın hasıl olması,

¹⁰¹Memleketinde birkaç defa evi yakılan ama inat edip her seferinde evini yeniden yaparak memleketini terketmeyen Âşık Mahsuni Şerif o dönemde bir kahvede türkülerini söylemektedir. Eğlence havası içinde geçen bu eylem Mahsuni Şerif'i öldürmek amacıyla kahvehanenin silahlı kişilerce taranmasıyla son bulur. Bu esnada kendisine sıkılan domuz kurşunlarından biri arkadaşının tam alının ortasına, iki kaşının arasına isabet ederek ölümüne neden olur. Bu acı olay üzerine Mahsuni Şerif "Dom dom kurşunu" eserini besteler. "Hançer yarası değil domdom kurşunu değdi" sözüyle de On İki İmamlardan İmam Hasan'ın alnına vurulan hançerle öldürülmesine gönderme yapar.

sürekli kısa sap saz kullanılması ve semah kurslarının yaygınlığı inanç içinde popüler olan unsurlar olarak yaşamaktadır.

Günümüzde görsel bir dünyada yaşıyoruz; bu görselliğin günlük yaşamımıza büyük ölçüde sızması sonucu yüzeysel, popüler dediğimiz bir kültür oluştu. Bu kültür etkilerinin, görsellik bakımından zengin ritüellere sahip cemlerde de yansımaları açık bir şekilde görebiliriz. Cemlerin en önemli görsel ögesi semahlardır. Başlı başına müzikal bir form olması ve figüratif unsurlar içermesi nedeniyle cem içindeki görselliği ön plana çıkaran en önemli öğedir. Ayrıca günümüzde dönülen semahların kareografik yapısında göz önünde bulundurduğumuzda yeni kuşaklar açısından çekim gücü en fazla olan ritüeldir. Mevcut cemevlerinde en fazla katılımın semah kurslarına olması semahlar aracılığı ile görünür olmanın tezahürüdür. Bu bağlamda baskın olan itikadi yanı değil görsel yanının çekici gelmesidir. Bu durum sadece cem içinde sürdürülen bir olgu değildir. Gerektiğin de semah ekibi semahları bir konserde veya sosyal bir organizasyonda sergileyebilmektedir. Aynı semahın cemde ve konserde dönülmesi arasında itikat ve duygu durumunun farkından öte baskın olanın görünürlük olduğunu düşünüyoruz. Bu anlayışın, genel anlamda inanca ait görsel unsurları mistik/batını içeriğinden soyutlayarak görsel bir dans gösterisi algısına neden olduğunu söyleyebiliriz. Sonuçta içerik ve işlev açısından bugün semahlarla cemde bulunan bireyler arasında coşkun bir bağ kurmak zordur. Topluluğun çok büyük çoğunluğu semahın figüratif hareketlerini daha önce deneyimlemedikleri için içselleştirmeleri mümkün gözükmemektedir. Bu anlamda sadece semahların cemlerin görünen yüzü olması çelişkili bir durumdur. Çok büyük bir ihtimalle yolun kurucuları bu tehlikenin farkına varmışlarki cemlerde semah dönülürken işlev ve içeriğini öne çıkarmak için “*Seyir için olmaya hak için ola. Kırkların yaptığı semah ola*” telkinleri sürekli yapılır. Bu durum ancak görselliğin popüleritesiyle açıklanabilir düşüncesindeyiz. Şehirleşme sonrasında zahir ve batın ilişkisi konusunda Taşğın:

Hâlbuki cemler zahir ve batın dilinin aktarıldığı ve öğretildiği bir mekân ve zamana da işaret eder. Bir anlamıyla evren, insan ve yaratılışa dair anlamın dil üzerinden kuruluşu ve anlatılışı da cem de sağlanırdı. Doğal olarak Alevi Bektaşî anlam dünyasının kurulu dili ortadan kalkınca batının aktarıldığı ve gösterildiği zahir ortadan kaldırıldı. Hatta bu zahir alana ilişkin tahkir ve tezyif de işletilmiş oldu. Böylece batının aktarılma dizgisi bozuldu ve batın da zahir mesabesine düştü. Bu durum Alevi Bektaşîlerde şizofren bir duruma yol açtı, çünkü bu durumda eleştirip aşağılanan zahir konumuna düşmüş olundu. Diğer yandan Alevi Bektaşî ifade biçimi olarak mecazın bir imkân olarak topluluğun elinden çıkması ya da melez bir alana

kaydığında zahir batın alanından zahirin gölge ya da yansıma olduğu izahı belli belirsiz hale geldi. Bu durum çoğu zaman ve yerde batın adeta gölge veya yansıma halini almakta veya gölge ve yansıma hali kazandırılmakta bunun sonucunda da melezleşme olarak yeni bir zahir ve batın olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlarla beraber zahir batın ikili kurgusu bozuldu ve Alevi Bektaşî öğretinin aktarılma alanı da tek yönlü hale gelerek batın zahire tahvil edildi. Eleştirisi yapılan zahir ile aktarılan batın arasında çatışma yaşanmaya başlandı(Taşgın, 2013, s.87).

Oysaki müzik eşlikli duazimamlar cemdeki bütün bireylerin katılımı ile gerçekleştirilir. İbadet pratiği olarak müzik eşliğinde icra edilen duazimamların kalıp davranışı; Dizüstü oturma pozisyonunda müziğin ritmine uymak ve ellerle dizlere vurarak tempo tutmaktır. Müzik, ritm, sözler, yakarışlar ve bütün bireylerin oluşturduğu mistik ruh¹⁰² hali coşkun bir seviyeye ulaşır. Coşkunun sürekliliğini sağlamak için cemaat içindeki yaşlılardan bazıları tarafından: “Yetiş şahı merdan Yetiş ya Ali, O saatler bu saatler ola, lanet olsun Yezide, Cemimiz kırkların yaptığı cem ola”¹⁰³ gibi kalıp sözler yüksek sesle ve büyük bir ruhani coşku içinde aralıklarla söylenir. Bu durum cemde bulunan bütün bireyleri mıknaş gibi içine çeker. Coşkuları artar, fiziksel olarak pasif ve edilgen konumunda olan bireyleri aktif hale getirir. Bu mistik hava kimi bireylerde esriklik, esrime(vecd) coşkusu yaratır. Bu geçmişte sıklıkla şahit olunan bir durumdur¹⁰⁴ ve duazimamların mistik karakterinin bir göstergesidir. (Bkz. EK B-1)

Serouya(1967) “William James, mistik tohumun her türlü mantıki ölçü dışında atılabileceği kanısındadır. Ruh bu tohumu kabullenmeye hazır olduğu zaman herşey,

¹⁰²Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Henri Serouya: Mistisizm-Gizemcilik-Tasavvuf, 1967. Varlık Yayınları. Çev: Nihal Önel. Serouya, mistisizm tanımını şu şekilde yapmaktadır: Kelimenin aslı, Yunancadan, sırlar ve gizli törenlerle ilişkileri kapsayan bir deyimden gelmektedir. Bugün çift anlamda kullanılır. Geniş anlamıyla belli belirsiz, ulu ve mantığı aşar gibi görünen bir şeyi ifade eder. Düşünlere göre ise mistisizm “vasitasız”; “içten dogma” bir duygunun, benliğin dünyanın ruhu, mutlak denilen kendisinden daha büyük bir şeyle birleşmesi halinin belirdiği bir iç durumdur. Başka bir deyimle, insan ruhunun, yaradılışın temel ilkesiyle samimi ve aracısız birleşmesi, kutsal ruhun vasitasız olarak anlaşılması demektir(Serouya, 1967. s:8) Serouya mistik ruh hallerinin yaratılması konusunda: Mistik ruh hallerinin yaratılması, gerek bazı istemli davranışlarla, gerek dikkati bir yerde toplamakla, gerekse bazı ahenkli hareketlere başvurmakla kolaylaştırılabilir.

¹⁰³ Mustafa Başaran(dede)ile derinlikli görüşme notlarından. 16.02.2002.

¹⁰⁴Sahada yaptığımız araştırmada Kırk Elli yıl önce yapılan cemlerde; “*esrik makamı*” adı verilen duazimam müzik eşliğinde söylenirken cemde bulunan bazı kişilerin yoğun bir konsantrasyon sonucunda kendinden geçtiklerini, aynı zamanda edep erkan hallerini bozmadan müziğin ritmine uyup elleriyle dizlerine vurarak ve ritmi bozmadan Allah Allah diyerek ibadet ettiklerini aktardılar. Esrik makamı bittiği halde kendinden geçmiş bir vaziyette hala devam ettiklerini aktardılar. Bu durumun birkaç kişinin sakinleştirmek için çaba sarfetmeleri sonucunda sona erdiğini anlatmaktadırlar.

tek bir kelime, bir kelime çağrışımı, bir ışık oyunu, kokular veya sesler bu tohumu yeşertebilir. Nitekim bunun sayısız örnekleri vardır”(ss.10-11).

Serouya’nın aktardığı James’in bu tespiti gelenekte cemlerde mistik hava sonucu esriyen kişilerin bulundukları durumla benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Duazimamlar müzik eşliğinde icra edilirken sözlerin bazı kısımları cemde bulunanlar tarafından tekrarlanır. Cemde bulunanlar tarafından tekrar edilmesi ibadet pratiğinin kurgusudur. Diğer bir deyişle ibadetin zorunlu bir parçasıdır. Yaratılan bu mistik ortam sonucu bireyler itikâdi davranış kalıplarını ve düşüncelerini içselleştirebildikleri ölçüde esrlik halini yaşayabilirler. Doğal olarak günümüzdeki itikadi yapının değişimi, sonucu bu esrliğin bütün bireyler açısından sağlanması zor olmaktadır.¹⁰⁵

Duazimamların cemin temel unsuru olduğu savını bir cemin duazimamla başlayıp bitmesi de destekler. Savımızı destekleyecek somut kanıtlardan biri Alevi inancında görgü cemi(görüm)inanç gereği senede bir defa yapılması zorunlu olan bir cem olmasıdır. Bu cemde on iki hizmet adı verilen sıralı ibadetler vardır. Ayrıca on iki hizmetin her biri de kendi içinde pratikleri içerir. Görgü cemlerinde hizmet¹⁰⁶ adı verilen ikinci bölüm başlangıcında “*Cem birliği*”adına dede duazimam okur. Bu duazimam okunmadan hizmete başlanmaz. Bir diğeri yapılan birlik¹⁰⁷ cemi¹⁰⁸ ise mutlak duazimamla başlamak zorundadır. “*Cem birliği*” kavramı ceme katılan herkesin itikadi olarak birlikteliğini ifade eder. Aynı zamanda bir ibadet pratiği ve cemin parçasıdır.¹⁰⁹ Bu cemlere başlamak için dede cem birliğine duazimam okur

¹⁰⁵Geleneğin içinde yetişip dedelik yapan biri olarak hem benim yaptığım cemlerde hemde yapılan diğeer cemlerde bunu gözlemek mümkündür(Yusuf Başaran)

¹⁰⁶Şah İbrahim Veli süreğinde yapılan görgü cemi(görüm)iki ana kısımdan oluşur. Birinci kısım Delil yakılması, Tercüman kurbanları, İbrikar hizmeti, Dar-ı Mansur/Yargılama, Musahiplik töreni, Erken çalınması.

¹⁰⁷On İki hizmetin yapılmadığı diğeer bir deyişle görgü cemi(görüm)olmayan bütün cemler birlik cemi diye adlandırılır. Birlik cemi Şah İbrahim süreğinde kısır cem olarak da adlandırılır. Bkz. Dip not.36

¹⁰⁸Şah İbrahim Veli süreğinde bu cemlere “kısır cem” adı verilmektedir. Bu kavram diğeer bir kısım ocaklardada kullanılır. Kızıl Deli, Şeyh Hasan ocağı gibi. Kısır Cem 12 hizmetin yapıldığı görgü cemine(görüm) göre barındırdığı pratikler açısından “kısır” addedilir. Kısır cemde Dar-ı mansur bölümü; sorgulama/yargılama yoktur. Diğeer biri günahların affı için “erken” den geçmek pratiği, tercüman kurbanı yoktur. Şah İbrahim Veli süreğinde kısır cemlerde Delil yakılmaz. Öz olarak ceme atfedilecek anlamla ilgilidir. Örneğin görgü ceminde(görüm) sorgu/sual olan bireylerin ruhani olarak yenilendikleri ve temizlendikleri kabul edilir. Bundan dolayıda “Donunuz kutlu hacınız kabul olsun” denilir. Bu Kamil insan olma yolunda en büyük ibadet sayılır. Alevilikteki hac, nefsin terbiye edilmesi, kul hakkına riayet edilmesi olarak yorumlanır.

¹⁰⁹Cem birliğinin sağlanması diye tanımlanabilecek bu pratik ve okunan duazimam; literatürde cemlerin sıralı işleyişinin anlatıldığı birçok yayında yer almaz.

duazimam okunmadan ceme başlanmaz. Geleneksel ve itikadi olarak bunun yerine başka bir şey okunamaz. Yine cemin bitiminde dede dua eder. Genellikle duanın içine eklenen bir duazimam vardır. Duazimam sadece nazım formunda olan bir tür değildir. On İki İmamların adlarının sıralı olarak söylenmesinin içerik ve tür açısından duazimam olduğunu düşünüyoruz.

Araştırma sahamız Şah İbrahim Veli süreği görgü ceminde(görüm) en az on yedi duazimam okunmaktadır.¹¹⁰ Bu sayı itikadi ve sosyal hayatların sorgulandığı Dar-ı Mansur bölümünde yargılanıp/sorgulanacak sofî ve bacıların¹¹¹ sayısına bağlı olarak değişmektedir. Sayısı On İki hizmet olan bir görgü ceminde(görüm) en az On Yedi duazimam okunması, daha önce belirttiğimiz gibi Kur'an okumakla eşdeğer kabul edilen duazimamların ne kadar etkin olduğunun bir kez daha altını çizmek isteriz.

İnanç içinde önemli söylemlerden biride tevella ve teberra anlayışına vurgu yapmaktır.

Görün neylediler şu ben fakiri

İmam Zeynel Aba kıldı şükürü

Kirişle boğdular imam Bakır

*Onun için okurum lanet Yezid'e*¹¹²

Bu duazimamda görüldüğü üzere Alevilikteki *tevella* ve *teberra*¹¹³ inancı duazimamlarda sıklıkla dile getirilir. Muhabbetlerde, deyişlerde, duazimamlarda ve geleneğin yansıdığı her yerde bu anlayış dile getirilir. *Duazimamlar tarihsel olayları hafızalarda sürekli canlı tutarak hem yazılı hemde şifahi aktarımın çok önemli kaynakları olmuştur.* Bu duazimamda belirttiği gibi: İmam Zeynel'e yapılan zulümler ve bu zulümden kurtuluşuna şükretmesi, İmam Bakır'ın kirişle boğulması tarihte yaşanmış bir olay olmasına rağmen duazimamlar vasıtasıyla hafızalarda sürekli canlı tutulmaktadır. Toplumsal bilginin bir şiir diliyle aktarılması işlevi duazimamların işlevinin önemi bir kez daha vurgulamaktadır.

¹¹⁰ Bkz Şah İbrahim Veli Cem Pratikleri

¹¹¹ Cem yapılan mekânın eşliğinden içeri giren herkes “can”dır cinsiyeti yoktur ancak musahip tutup yola girmiş erkeklere sofî eşlerinede bacı denir.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için Bkz: Mustafa Başaran, “Alevi Ceminde On İki Hizmet”, Mart Matbaacılık, 2002 İstanbul.

¹¹³ *Tevella*: Ehlibeyti ve On İki imamları seveni sevmek. *Teberra*: Ehlibeyti ve On İki imamları sevmeyene lanet etmek onları sevmemek.

İtikadi değerler konusunda bir diğer olumsuz etkenin de Alevilik hakkında 90'lı yıllardan bu yana yapılan yayınların içeriği olduğu kanaatindeyiz. Kuşkusuz yapılan bütün yayınların olumsuz etkilerinden bahsetmek mümkün değil. Sorun bütün yayınlarda tanımlanan, tarif edilen ve açıklamaya çalışılan Aleviliğe ait değerlerin birbirinden farklı olmasıdır. Çok keskin, birbirine zıt tespitlerin yapılması, geleneğin tarafsız ve doğru şekilde resmedilmesi yerine, savunulan ideolojik düşünceler doğrultusunda anlam ve sonuç çıkarılmaya çalışılması Alevi toplumunun bir kısmı üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Geleneksel yapı içinde, cemlerde bulunmuş, dede talip ilişkisi içinde yetişmiş kişiler ile yeni kuşaklar arasında ki bağ biraz daha gevşemiştir. Alevilik İslam'ın özüdür düşüncesi ile Alevilik din değildir görüşleri arasındaki uçurumun olumsuz etkilerinden duazimamlarında etkilenmemesi mümkün değildir. Alevilik din değildir düşüncesindeki bireylerin ana teması On İki İmamlar olan duazimamların Alevilik dünyasında yeri olmadığı düşüncesinde olmaları normal sayılmalıdır. Şener(1996) itikadi değişime dair çalışmaları içerisinde şu tespiti yapmaktadır: “Bugün Alevî anne-babadan doğmuş olmasına rağmen 45-50 yaşına gelmiş, ama henüz Alevîlerin ibadeti olan cem törenine Kerbelâ olayının öyküsünü, On İki İmamların akıbetini, Pir Sultan'ı, Hacı Bektaş Veli'yi ebeveynlerinin kırık dökük bilgilerinden öğrenmişler” (ss. 134-135).

Şener'in bu tespiti hangi veriler üzerinden yaptığını bilemiyoruz. Ancak bahsedilen yaş gruplarının yetişkin bir birey olma dönemi 60'lı yıllara denk gelmektedir. Anlaşılan o ki bu durum itikadi değişimin daha erken bir evrede başladığına işaret ediyor.

Literatürde: Duvazdeh, duvazdeh, düvaz, duvaz, duaz, duazimam, düvazdeh imam, duvazdeh imam, düvazdeh *imaman*, *düvazdeh-i imaman*, *duvazı imam*, *düvazimam*, *duvazimam*, *On İki İmam*, *On İki İmaman* şeklinde farklı kullanım biçimlerine sahiptir. Bu farklı kullanım biçimleri yörelere ve ocaklara¹¹⁴ göre değişmektedir. Bu farklı kullanımların kökeni konusunda araştırmacılar hemfikir olup şu şekilde açıklanmaktadır: Köken olarak Farsça on iki anlamına gelen *düvazdeh* kelimesi bu tür için ad olarak seçilmiş olup Alevi edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

¹¹⁴ Anadolu coğrafyasında ocak kavramı *dedelerin* ve onlara bağlı toplulukların diğer adıyla *taliplerin* birlikteliği ile oluşan itikadi ve toplumsal bir kurumdur. Genellikle ocak adları o ocağın kurucusunun adı ile anılır. Dedeler için Anadolu'da evlad-ı resul, Ocakoğlu, Ocakzade gibi terimler kullanılır. Bu konuda daha detaylı bilgi için; Dr. Ali Yaman, Doktora Tezi: Alevilikte Dedeler ve Ocaklar. Karaca Ahmet Sultan Dergâhı Yayınları, 2004.

Alan araştırma bölgemiz Malatya- Hekimhan- Ballıkaya köyü ve çevresinde bu tür, *duazimam* ya da *duaz* olarak adlandırılır. Osmanlı kaynaklarında adı Mezirme olan Cumhuriyetin kurulması ile birlikte adı Ballıkaya olarak değiştirilen bölge aynı zamanda Şah İbrahim Veli Ocağının merkezi kabul edilir. Bu ocağın cemlerindeki ibadet pratiklerinde ve sosyal hayatın birçok alanında duazimamların etkin işlevi vardır ve sıklıkla kullanılır.¹¹⁵ Bu konuda sahada yaptığımız alan çalışmasında gelenekte cemlerde bulunmuş kişiler itikadi anlamda her zaman söylenenin: “*Hiçbir şey bilmiyorsan duazimam söyle, On İki imamları say*”olduğunu eskiden bu yana söylene geldiğini sözlü tarih bilgisi olarak aktardılar¹¹⁶.

Duazimamların içeriğine örnek olması bakımından aşağıdaki kısa dua, söz dizimi ve içerdiği kavramlar bakımından önemli bir örnektir.

*Allah, allah, üçlerin, beşlerin, gerçek erenlerin yüzü suyu hürmetine. Akşamlar hayır ola şerler defola günahlarımız af ola, On İki İmamların katarından ayırmaya, yaşı uzun, ilmi çok ömrü bereketli ola, hayırlı evlat, hayırlı devlet, hayırlı gelecek nasip eyleye, varlığı, birliği, dirliği daim ola, Ulu divanda yüzü yerde, özü darda, niyetleri kabul, alnı açık, yüzü ak ola, dertlere derman, kubbeyi devran, duazda On İki İmam, Gerçeğe hü mümine ya Ali*¹¹⁷

Bu duada mevcut “*duazda On İki İmam*” ifadesiyle, duazimam ve On İki İmam ilişkisi kısa ve öz bir şekilde ifade edilmektedir. Söylem ve içeriğin örtüşmesi bakımından anlamlıdır.

Sonuç olarak duazimamlar kendine has usul ve anlatım biçimine sahiptir. Duazimam metinlerinde görülen baskın temalar ve bu temaların dile getirilişin de kullanılan kendine has terminoloji, Alevi inanç sisteminin gereklilikleri çerçevesinde oluşturularak îtikâdî ve düşünsel kavramlar kullanılıp edebî kurallarla

¹¹⁵ Bkz. Şah İbrahim Veli Ocağı Cem Pratikleri

¹¹⁶ Bkz. Görüşme yapılan kişiler listesi.

¹¹⁷ ÂşıkMustafa Başaran(dede) ile yapılan kişisel görüşmeden alınan notlar, 15.01.2002/İstanbul

biçimlendirilmiştir. Dile getirilmesi, Kur'an okumakla eşdeğer görülen bu metinler değerlidir, kutsanır. İnancı gereği; “Kâinatın her noktasının ibadet yeri” olduğuna inan Aleviler için; duazimamları da dile getirmenin yeri ve zamanı yoktur. Dile getirilmesinin ibadet kabul edildiği bu metinlerde adları anılan On İki İmamlar, İmam Ali'nin şahsında şu sözlerde vücut bulur: “Yedi iklim dört köşede her zaman mevcuttur”. Barındırdığı esrime duygusuyla esriyen kişilerin varlığı cemlerin mistik/batını karakter kazanmasında en etkin öğedir. Kerbela, Hakk-Muhammed-Ali, Ehli-Beyt, On İki İmam, Tevella, Teberra, Kırklar, Dört Kapı Kırk Makam, Müsahip, Delil, Mürşid, Pir, Rehber, Tanrı-Doğa-İnsan, Vahdet-i Vucud, İnsan-ı Kamil ve daha birçok kavramları içinde barındırması ve bunları sürekli hafızalarda canlı tutmasıyla yüzyıllardır kuşaktan kuşağa aktarımın bir aracı olarak cemlerin ve itikâdi hayatın en önemli inanç ögesi olmuştur.

Şah İbrahim Veli Ocağında saz eşliğinde söylenen duazimamlar müzikal anlamda çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip değildir. İki temel ezgi üzerin de söylenirler ve herbiri üç adet duazimamdan oluşan iki grupta söylenir. Birinci grup 10/8 lik aksak ikinci grup 2/4 ritmik yapıdadır. Birinci grup duazimamlar, melodik yapısı ile cem edenleri rmistik bir ruh haline hazırlar. İkinci grup duazimamlar ise ritmik ve melodik yapısı ile cem edenleri bir zikir havasına sokar. Bireyler edep erkân hallerini bozmadan ritmik bir şekilde dizlerine vurarak ibadet ederler. Esrime duygusuna erişenler kendinden geçmiş vaziyette esriklik haliyle ibadet etmeye devam ederler(Bkz.Ekler bölümü Şekil C.1 ve Şekil C.2)

4.2. Duazimamların Arka Planı: On İki İmam'a Bağlılık

*On İki İmamların ser çeşmesinin
Yüzüm tabanına sürmeye geldim
Bende bildim güzellerin Şahısın
Mübarek cemalin görmeye geldim ¹¹⁸*

¹¹⁸Âşık Mustafa Başaran(dede) ile yapılan derinlikli görüşme ve birlikte icra çalışması notlarından. 15.02.2002

Uzak doğudan Balkanlara uzanan geniş coğrafyada tarihsel olaylara ve toplumsal ilişkilere bağlı olarak İslamiyetin farklı yorumları yapılmış ve bu farklı yorumları kendi kimliklerinin oluşmasında araç olarak kullanmışlardır. Aleviliğin itikadi ve düşünsel yapısının önemli bir parçası olan On İki İmama¹¹⁹ bağlılık; bu farklı yorumlardan biridir. Doğumdan ölüme kadar geleneğin yansıdığı her yerde inanç pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. On İki İmamın hemen her fırsatta dile getirilmesi, Ozanların şiirlerinde, On İki İmama vurgu yapması inanç dünyasında çok önemli bir yere sahip olduğunun açık bir göstergesidir. Günlük hayatın olağan işleyişi içinde, doğumda; ölümden; bayramda; hasta ziyaretinde; ibadetlerde ve muhabbet meclislerinde On İki İmamların adlarını duymak mümkündür. Gelenekte Alevi toplumu, yeni doğan erkek çocuklarına On iki İmam adlarından birini vererek; inanca ait değerleri hafızalarda sürekli canlı tutmuş ve onlara saygısını, hürmetini göstermiştir. On İki İmamın hayatı şifahi anlatımın her tekrarlanışında; zenginleştirilip adeta yeniden yazılmıştır. Bu konuda Arslan(2004) “Türk halk kültüründe Hz. Ali ve Battal gazi gibi şahsiyetler bir tarihi şahsiyet olmaktan öte kahraman “*Arketip*” olarak bulunurlar”(s.115).

Sosyal yaşam içinde “*Adına kurban*”deyimi On İki İmamlar için söylenir ve bir aidiyet hissinin dışı vurumudur. “*On İki İmamların katarından ayırmaya*” dileği, cemlerde; sohbetlerde; dualar da hala devam etmektedir. İfade ettiğimiz unsurlar; On İki İmamları tarihsel zemininden kopararak mitolojik bir zemine taşıyıp geleneğin yazılı ve sözlü kültürü içinde On İki İmamları mitik bir kahramana dönüştürmüştür. Duazimamlarda ifade edilen On İki İmam anlayışı bu durumun yansımasıdır. Eliade’ye göre:

Tarihî olay ve şahıslar halk belleğinde en fazla birkaç asır kalabilirler. Bir olayın ya da kişilerin etkisi toplum açısından ne kadar derin olursa olsun bu tarihsel olaylar-shahıslar mitolojik zemine kayacaklardır. Bu durum gerçekleşmezse destanî ve şiirsel imgenin harekete geçmesi mümkün değildir (1994: 54-55).

Duazimamların ve diğer edebi türlerin oluşumu konusunda birçok soruya cevap olabilecek bu düşünce; İbadetlerin önemli bir parçası olan duazimamların; geleneğin

¹¹⁹Sözlük anlamı ile imam; bir inanç topluluğunun öncüsü, başı veya önderidir. O’nun varlığında dile gelen, biçimlenen inançlar o yolun özünü oluşturur. Aleviliğin temel inanç öğelerinden biri On İki İmamlara bağlılıktır. Bu kurum On İki İmamla sınırlandırılmıştır. Hz. Ali’den başlar ve İmam Muhammed Mehdi ile sona erer. Hz. Ali İmamların başı ve serçeşmedir. İmamların kendilerine has ayrı ayrı özellikleri vardır ancak her imamın Hz. Ali’nin bedenlenmesi olduğuna inanılır.

yansıdığı her yere neden derinliğine kök saldıgının da cevabı olacaktır. Alevilikle ilgili araştırma yapan bilim adamlarının mutabık kaldığı konu: İslamiyetin farklı yorumuyla On İki İmam inancını kabul etmiş birçok akım vardır. Bu değerlendirmelerin ışığında *On İki İmam inancı* Alevilikte ne zaman ve hangi koşullarda yer bulmuştur; tarihi süreç içinde nasıl bir seyir izlemiştir? Soruları sorulabilir ancak bu soruların cevapları başlı başına ayrı bir araştırma konusudur. Bu nedenle bu konu hakkında genel araştırma sonuçlarından bahsedilecektir. Bu konuda Ocak:

Kanaatimce Alevilik'teki On iki İmam kültürünü sorgulamak, başka bir deyişle, Alevilik'teki bu kültür, On iki İmam Şîliği'ndeki "On iki İmam" algılayışı ile karşılaştırmaktır. Bu karşılaştırma sonucunda aradaki uyumsuzluk hemen fark edilecektir. "On iki İmam Şîliği'nin (öbür adıyla İmamiyye Şîliği'nin) asıl çizgisinden saptırıldığı", dolayısıyla "asıl On iki İmam algılayışının Alevilik'teki olduğu" şeklinde bazı Alevi yazarlarca öteden beri yapılmakta olan itirazların bilimsel açıdan geçersiz olduğunu, On iki İmam Şîliği'nin tarihini, teolojik, hukuksal yapı ve muhtevasını bilenler bilmektedirler. Bunu anlamak için bu alanda Türkiye dışında yapılan akademik çalışmalara şöyle bir göz gezdirmek yeterlidir. Bu durumda şu sorunun cevabı ne olacaktır? O halde Alevilik'teki bu farklılığın sebebi nedir? Bu farklı anlayış hangi kökten gelmektedir, tarihle bağlantısı nedir? İşte bu sorunun cevabını aramaya başladığınızda, karşımıza İsmaililik meselesi çıkacak ve bulacağımız cevap bize, yalnız On iki İmam kültür meselesini değil, aynı zamanda Aleviliğin ritüel ve teolojik yapısını kavramamız imkanını da sunacaktır. (Ocak, 2005: ss.26-33)¹²⁰.

Aleviliğin, araştırma açısından zor bir alan olmasını verdiği sorunlardan dolayı Ocak'ın dile getirdiği bakış açısı kuşkusuz bilimsel açıdan önemlidir. Bu konudaki araştırmaların bilimsel anlamda gereklerinin yerine getirilmesi şartıyla ancak doğru sonuçlara ulaşabileceğimizi bir kez daha belirtmek gerek. Ocak'ın bu tespiti doğrultusunda; literatürde; başlığı "*Alevilik*" olan ancak içeriği başlığının içeri doldurmeyen, içeriğin başlığa göre yüzeysel kaldığı, derinliğine araştırma ve düşünce sürecinden geçmemiş yayınlar görebiliriz. "*Tüm yönleri ile Alevilik*", "*Her Yönüyle Alevilik*" gibi başlıklar örnek gösterilebilir. Başlığın Alevilikle ilgili bütün konuları kapsaması, başlığın içeriğinde birçok disipline ait konular olması sebebiyle bu tip

¹²⁰Ocak, Ahmet Yaşar (2005), "Alevilik Tarihinin Temel Bir Problemi: Alevilik Ve Nizari İsmaililiği", *Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (28-30 Ekim), 26-33.

yayınların tümüyle doğru tespitler içermesi kuşkuludur. Bu tip yayınları incelediğimizde de On İki İmam inancının nasıl ve hangi koşullarda Alevilikte yer bulduğu konusunda derinliğine bir analizin olmadığı görülür.

Alevi inancında On İki İmamın nitelikleri şöyle açıklanır: Velayet sahibi olarak Hz.Ali'nin sahip olduğu Batın ilminin, oğulları Hasan ve Hüseyin'e geçtiği onlardan da torunlarına aktarıldığına inanılır. Bu anlamda İmamlar masum, eksikliklerden ve yanılmalardan arınmış, tanrısal görevlerle donatılmış, bütün insanlardan üstün kabul edilir. İmam Hasan'ın bu durumu şöyle açıkladığı rivayet edilir: “Biz hikmet hazinesinin muhafızları ve velayet meydanının süvarileriyiz. Bize malum olan şeyler sizin için gizlidir. Ve bizim anladığımız sırlar sizin için uzaktır...”¹²¹

Yaman(2011) “Alevi-Bektaşî inancında On İki İmam’a bağlılık, değişmez bir temel itikat ve ilkedir. Ve bu konu yüzyıllar boyunca, ta günümüze değin Ehl-i Beyt aşığı ozanların dilinde işlenmiş, edebiyatımızda ölümsüzlüğe ulaşmıştır. Dûvaz-İmam denilen şiirlerde, On İki İmam işlenir (s.261)”.

Yaman'nın belirttiği On İki İmama bağlılığın “*Temel itikat ve ilke olması*” edebi bir tür olarak duazimamların yaratılmasındaki anlayışta açığa çıkarmaktadır. Bu “*Temel itikat ve ilkenin*” duazimamlar vasıtasıyla ifade edilmesi duazimamları en önemli unsurlardan biri haline getirmiştir. Bu bağlamda şu tespiti yapabiliriz; duazimamlar, ibadetin en önemli unsurudur savı doğrulanmaktadır.

Alevilik'in temel inançları bu On İki İmam anlayışına dayanır. Bu inançlar da X. yy. başlarında kesin biçimini almış, birer genel kural niteliği kazanmıştır. Bu inançları, bir bütünlük içinde toplayıp düzenleyen düşünce akımına “imamiye” ya da yaygın adı ile “Alevilik” denir. Genel taslağı bu olan “Alevilik”in özü daha değişik, daha geniş boyutlu sorunları içerir. Bu sorunlara verilen karşılıklar, yapılan açıklamalar, yorumlar değişik anlayışlı “alevi” kuruluşların doğmasını sağlamıştır. Temel ilkelerde birleşme olmasına karşılık törenlerde, kimi din olaylarına bakışta, yaşama biçiminde önemli sayılabilecek ayrılıklar vardır. “Alevilik”i bir bütün olarak anlayabilmek için, bu kuruluşları da bilmek gerekir.(Eyüboğlu, 1979: s.39)

Eyüboğlu'nun vurguladığı Aleviliği bir bütün olarak anlamak gerektiği bizimde katıldığımız bir görüştür. İtikadi ve düşünsel kavramların biri üzerinden Aleviliği

¹²¹Fuzuli, Hadikatüssuada (Saâdete Ermişlerin Bahçesi), Çev. Selâhaddin Güngör, Üçüncü Basım, İstanbul, 1955, s.252

anlatmanın yöntemi yanlış sonuçları eksik ve hatalı olacaktır. Tezimizde incelemeye çalıştığımız duazimamlara da bu bakış açısıyla yaklaştık.

Melikoff, Alevilikteki On İki İmam inancının kökenini Safevi'lere bağlamaktadır.

Kızılbaş deyimi, Şah İsmail'in babası, Şeyh Haydar (ö.1488) zamanında ortaya çıkmıştır. Safevilerin kırmızı bir serpuş giyen taraftarlarını adlandırmada kullanılan ve başlangıçta siyasi bir ad olan bu deyim, ilk Safevilerin dinî propagandaları sonucu, temelde On İki İmam inancına bağlı kalmıştır. Bununla birlikte Kızılbaşlık tecelli, tenasüh inançları ve bizzat mazhar-ullah olan Ali'nin tecessümü sayılan Safevi hükümdarına tapış ile birleşerek aşırı Şiiliğin bütün ayırıcı niteliklerini ortaya koyan Türkmen Şiilik biçiminin adı oldu (Melikoff, 2009: s.52).

Anadolu Alevilerinin Melikoff'un bahsettiği gibi Safevi hükümdarına bağlılığında sadece Kızılbaş özelliklerininmi baskın olduğu yoksa yaşadıkları coğrafyadaki sosyal ve siyasal sorunlarında bunda belirleyici etkisi olup olmadığı tartışılmalıdır. Aleviliğin tarihsel ve kültürel boyutlarıyla ilgili çalışmalar yapan İlyas Üzüm'e göre; Alevilikteki On iki imam anlayışının İmâmiyye Şîasından alınmış olmakla birlikte "On iki İmam'ın Hz. Ali'nin bedenlenmesi" olduğunu bunun da Hurûfilik¹²² üzerinden Nizarî-İsmâîliyye'nin bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır (2009: 269-284).

Üzüm(2009) "Alevî inancındaki On iki imam öğretisi, Şîiliğin Alevîliğe tesiri olarak kabul edilmektedir. Genel olarak, bu öğretinin Safevîlikle birlikte Alevîliğe Bektasîliğe geçmiş olduğu düşünülmektedir" (s. 270).

İmâmiyye Şîasında, On İki İmam masum ¹²³kabul edilir. On İki İmam'ın imâmîyeti, ilahî olarak tayin edilmiştir. İmamların masûm olmaları ve ilahî olarak tayinedilmelerinden dolayı onlara uymak Allah'a ve Peygambere itaat etmek; uymamak ise Allah ve Peygambere karşı çıkmak anlamına gelir. İmam-ı Mehdî hayattadır, vakti geldiğinde yeniden zuhûr edecektir. On İki İmam, dönemleri için eşsizdirler. Onlar, aynı zamanda toplumun önderi ve devletin başkanıdır. On iki İmam'ın hayatı menkıbe ve destan kahramanları gibibelirsiz ya da yarı belirsiz değildir. İmam-ı Ali'den, İmam-ı Mehdî'ye kadar tüm imamlar tarihî şahsiyetlerdir (Üzüm, 2009: 271-272).

¹²² Hurufilik konusunda detaylı bilgi için Bkz. Fatih Usluer, Hurufilik, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2014.

¹²³ İmâmiyye Şîasına göre, Hz. Muhammed, Hz. Fatıma ve On İki imam masûmdur-günahsızdır. Dolayısıyla, "On Dört Masûm" ifadesi, Hz. Muhammed, Hz. Fatıma ve On iki İmam'ı ihtiva etmektedir. Bu düşünce, Alevî geleneğinde de kabul edilmektedir.

Sonuç olarak bu bölümde; On İki İmamlara bağlılık her zaman her fırsatta dile getirilir. Dualarda, kurbanlarda, mimarîde, kıyafetlerde geleneğin yansıdığı hemen yerde; On İki İmam ve On İki vurgusu sıkça yapılmaktadır. Mesela, cem’de 12 hizmet bulunmaktadır. Şah İbrahim Veli Ocağı görgü ceminde(görüm) 12 Erken çalınır, Erken’in bekçiliğini yapan kapı değişiminde 12 duazimam okunur, Hüseyinî tacı on iki dilimlidir. On iki İmam’ın adı anılarak beddua edilir ve en önemli ibadetlerden biri On İki imamlar adına 12 gün oruç tutulmasıdır. Gelenekte On İki İmam isimlerinin yeni doğan erkek çocuklara verilmesi On İki İmama bağlılığın kuşaklar boyu yansması ve yaşatılmasıdır. On İki İmamlara bağlılığın bu ifade biçimleri; On İki imamların Alevi dünyasında bir *külte*¹²⁴ dönüştüğünün açık bir göstergesidir. Duazimamların ortaya çıkışı On İki İmam inancı nedeniyledir. Şehir hayatının her alanında hakim olan unsurların etkisiyle On İki İmam inancı da diğer itikadi unusurlar da olduğu gibi değişime uğramıştır. Gelenekte olduğu gibi Alevi aileler yeni doğan erkek çocuklarına On İki İmamlardan birinin adını vermemektedir. Böylece On İki İmam ve duazimam bağlantısı kurulamamakta bu durum birbiriyle bağlantılı olarak cemlere ve itikadi hayatın diğer alanlarında sirayet etmektedir. Bu olgu tezimizde iddia ettiğimiz; cemlerin en temel ve önemli ibadet ögesi olan duazimamların, yeni yaşam koşulları içinde yıkıma uğradığı, geri plana itildiği tespitimizi doğrulamaktadır.

4.3.Duazimamlarda On İki İmamların ifadesi

I.İmam Ali

Hz Ali imamların birincisi, On İki İmamların serçeşmesi, inanmışların başı anlamında Emîr’ül-Mü’minîn diye adlandırılır. Yolun kurucusu, piri, rehberi aynı zamanda ilmin ve irfanın kaynağı kabul edilir. Batın ilminde üstündür, ilmi ledün sahibidir, secdegahtır, âlemin ayinesidir, delildir, burhandır, kandili yakan binayı çatandır. Diğer imamlar Hz.Ali’nin bu kişiliğinde yer bulurlar. Bu nedenledir ki duazimamlar da İmam Ali daha fazla yer kaplar, İmam Ali’yle ilgili vurgular daha özenlidir. İnancın terminolojisi sık sık imam Ali üzerinden anlatılır. İsmi, ünvanları, tarihî şahsiyeti ve menkıbevî kişiliği üzerinde daha çok durulmaktadır.

Yigitler Şah’ıdır “Şah-ı Merdan”

¹²⁴Bir grubun, cemaatin, topluluğun veya tarikatın kutsallaştırdığı yücelttiği, tapındığı ve el üstünde tuttuğu şey

Bağışlayandır “Halikül Rahman”

Arslandır “Şir-i Yezdan”

Rıza kapısıdır “Aliyel Mürteza”

Evliya Menzilidir “Şahı Evliya”

Bab-ül İlmdir “Şahı Velayet”

Mertlik kapısıdır “Haydar’ı Kerrâr”

La Fetâ illâ Ali

La seyfe illâ Zülfikâr¹²⁵

Alevi ozanları, şairleri Allah, Muhammet, Ali üçlüsünü bir arada ifade ederek Hz.Ali’yi tarihsel kişilikten soyutlamışlardır. Hiçbir Alevi şairi yoktur ki Hz.Ali’yi anmasın, şiirlerine konu olmasın.

Dört kitap yazıldı dördüne düştü

Kur’an Muhammed’in virdine düştü

Kul Himmet Ali’nin derdine düştü

Allah bir Muhammet Ali diyerek¹²⁶

Alevî geleneğinde Allah; kâinatın yaratıcısı, Hz. Muhammed; Nebilerin serveri, Aliyel Mürteza velilerin rehberidir. Alevilerce yedi ulu ozandan biri kabul edilen Yemini’nin duazlarında bu açıkça vurgulanır.

Nebiler Serveri çünkü Muhammed Mustafa geldi

Velâyet rehberi sultan Aliyel Murtazâ geldi.¹²⁷

Cemlerde ruhsal, düşünsel birlikteliği sağlamak için cemin başlangıcında duazımam okunarak “*Cem birlemesi*” yapılır. Böylece hem cemin başlangıcında yol ulularının inanç içinde ifade ettiği anlam tazelenir hem de dikkatler en üst seviyeye çıkarılır. Duazıamlarda, Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin sık sık birlikte ifade edilmesi inanç düzleminde Hz.Muhammed ile Hz. Ali’yi birlemektir. Bu birlemenin anlamı, manevi ve düşünsel olarak birbirini tamamlayan bir bütün olduğu fikrini vurgulamaya

¹²⁵Âşık Mustafa Başaran(dede) ile yapılan derinlikli görüşme notlarından

¹²⁶Kul Himmet (Başaran, 2002: 65)

¹²⁷Yemini (Özmen, 1995b)

çalışmaktır. İnanca ait bu fikrin düşünsel temeli “Allah teâla Âdem’i yaratmadan on dört bin yıl önce ben ve Ali aynı Allah katında bir nur idik” hadisine dayandırılır.¹²⁸

Kudret kandilinde parlayıp duran

Muhammed Ali’nin nurudur vallah

Zuhûra gelüb de küffârı kıran

Elinde Zülfikar Ali’dir billâh¹²⁹

Daha önce belirttiğimiz gibi İmamlar Hz.Ali’nin kişiliğinde yer bulurlar. Bütün yollar Hz.Ali’ye çıkar, bütün kapılar Hz.Ali’ye açılır.

Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım

Rıza’ya da bağlı özüm

Hatıra değme şahbazım

Ali’ye selman olasın.¹³⁰

Kimi duazlarda Hz. Fatuma, Hz.Ali’nin eşi, Hz. Peygamberin kızı olması ile ilişkilendirilmeden doğrudan ifade edilir. “Fatumayı Zehra” diyede ifade edilir.¹³¹Alevi geleneğinde “Fatıma Ana, Fatuma Ana, Fatma Ana” diyesöyleniş biçimleride vardır. Alevi geleneğinde ekmek pişirilirken ikram edilen sıcak ekmeğe “Fatma Ana Sıcağı” denir.¹³²

Ali’nin Düldülünün Kamberinin

Zılfıgarı kaza yaktı delili

Hatice, Fatuma, Kübrayı Zehra

İmam ol silsile yaktı delili¹³³

¹²⁸Nurullah el-Hüseyni el-Mar’asi Tüsterî, 1986: 243-245.

¹²⁹Şâh Hatayî (Ergun, 1946a: 39).

¹³⁰Şâh Hatayî (Başaran, 2002: 73)

¹³¹Şâh İbrahim Veli Ocağı görgü ceminde(görüm) Delil’in yakılması (diğer adıyla Çerağ uyandırılması) ritüelinde On İki hizmet sahiplerinden delilci görevini yaptıktan sonra Dede delil için şunları söyler: Bu çerağı yakalım Ol Allah’ın aşkına, her zaman yansın yakılsın iki cihan Fahrî Muhammet Mustafa’nın aşkına, Şâh-ı Merdan Şîr-i Yezdan Aliyel Mürteza’nın aşkına, Hatice-i Kübra, Fatumayı Zehra, Ehli beyt-i Ali Abanın aşkına On İki İmamın On Dört Masumu pakların aşkına, Şâh İbrahim Veli’nin, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’nin aşkına

¹³² Mustafa Başaran(dede) ile ayrıntılı görüşme notlarından 15.02.2002.

¹³³Şâh Hatayî (Başaran, 2002: 19)

Fatumaana cemde oturur

Kurbana kepçe batırır.

Cemaata lokma dağıtır

Nakip (nağap)sana haber olsun¹³⁴

Duazimamlarda Hz.Alinin velayeti, batın ilmi aynı zamanda ilmi ledün sahibi olması çarpıcı bir dille anlatılır.

Bihamdullah sana karım

Elimde defterim vardır

Dilimde daim illallah

Aliyül ekberim vardır¹³⁵

Alevi yolunun diğer adı Nazenin tarikatıdır. İnce yapılı, incelik demektir. Özü itibariyle kıldan ince kılıçtan keskindir.¹³⁶ Hz. Ali Cennette bulunduğu inanılan ölümsüzlük suyu “Kevser” ırmağının ya da havuzunun sakisi olarak kabul edilir. Diğer anlamıyla: Tarikat yolunda, tanrısal vergi ile kazanılan hakikat bilgisidir. Bu anlamda da Kevser Sakisi: Hz.Ali’dir. Bu durum coşkulu, lirik aynı zamanda didaktik bir duyguyla yazıya dökülmüştür.

Bugün mesti harabatım

Elimde cürayi sakim

İçer, nuşeylerim onu

Ali’den kevserim vardır¹³⁷

Kıyamet issilerinde

Susuzluk erdiği vakit

¹³⁴Şah Hatayî(Başaran, 2002: 16)

¹³⁵Virani (Başaran, 2002: 73)

¹³⁶Mustafa Başaran(dede) ile yapılan derinlikli görüşme notlarından

¹³⁷Virani(Başaran, 2002: 73)

İçiniz abı kevserden

Aliyel Mürteza ile¹³⁸

Yolun kurucusu olarak Hz.Ali; Rehber; Pir; Mürşittir. Bu durum didaktik bir dille anlatılır.

Fenayam fahr fi'llahım

Feragat babına girdim

Şükür minnet Ali gibi

Önümde rehberim vardır.¹³⁹

Alevî geleneğinde On İki İmam'a övgü işlevi gören duazimamlar içinde Hz.Ali'nin öne çıkması tarihsel kişiliğinden soyutlanıp mitolojik bir düzleme taşınması inancın tarihsel koşulları ve dinamikleri açısından doğaldır. Alevi ozanlar, şairler bunu aidiyet hissinin bir gereği olarak yapmışlardır. Hz.Ali Alevi toplumunun her türlü kültürüne o kadar yansımıştır ki sosyal hayatın içinde insanların birbirlerinden kısa ya da uzun süreli ayrılıkları için; "*Ali Klavuzun, Hızır yoldaşın ola*" sözü geleneğin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Alevi söylencesi Hz.Ali'nin tarihsel olarak destansı kişiliğini hikâyelere, şiirlere ve efsanelere taşıyarak örnek insan modeli konusunda bir hayli ürün yaratmıştır.

II. İmam Hasan

İmamlar sırasında ikinci İmam Hasan'dır. Aslında İmam Hasan'ın karşılaştığı ve yaşadığı olaylar karşısında edilgen bir tavır sergilediği söylenebilir. Bu tavrı yüzünden kardeşi İmam Hüseyin tarafındanda eleştirilmiştir. Dönemin koşulları içinde İmam Hüseyin'in Emevilere karşı cesur ve keskin tavrında İmam Hasan döneminde alınan pozisyonun etkisi var mıdır? Tartışılmalıdır. İçeriği ve işlevi gereği duazimamlarda İmam Hasan anılır ancak yoğun bir vurgu yoktur. İmam Hasan'ı önemli kılan özelliklerinden biri "*Ehli Beyti Âl-i Âbâ*"¹⁴⁰ içine dâhil olmasıdır. İmam-ı Hasan'a

¹³⁸Seyyit Nizamoğlu (Başaran, 2002: 74)

¹³⁹Virani(Başaran, 2002: 73)

¹⁴⁰Peygamber Hz. Muhammed'in abası altına girenler... İslâm peygamberi Hz. Muhammed; Hz.Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin'i abasıyla örtmüş olduğundan bunlar kutsallaşmış sayılmışlardır. Bu durum "*Ehli Beyti Âl-i Âbâ*"sözleriyle ifade edilmiştir. Bkz.Orhan Hançerlioğlu, islam İnançları Sözlüğü, İstanbul, 1994: s.22

yapılan övgü Hz. Ali ve Hz. Hüseyin göre çok daha azdır. Bunda Hz. Ali'nin imamların başı olması, Kerbela olayının yarattığı etki önemlidir. İmam Hasan'nın zehirlenerek öldürülmesi Kerbela olayının gölgesinde kalmıştır. Duazimamlarda, İmam Hasan güzelliği ve yaratılıştan gelen karakteri dolayısıyla bazen “Hasan Hulk-ı Rıza” ünvanı ile anılmaktadır. Diğer ünvanları; “Hasan-ı Müçteba”, “Şefaât kâni”, “Gönül tahtının sultanı”, “Hazine-i ihsan”, “Şehid-i zehr-i aşk” diye söylenir¹⁴¹. Diğer vurgu zehirlenerek öldürülmesi olayı ile ilgilidir. Zehir, duazimamlarda zaman zaman “ağu” şeklinde ifade edilir. Duazimamlarda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'nin bir arada anılması sık sık tekrarlanır. Ozanların, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i birlikte anarak bunları iki gözün nuru olarak değerlendirmeleri de yaygın bir kullanımdır. Bazı yorumcular bu birlikte kullanımı Hz. Muhammed ve Hz. Ali'de görülen “Kıblegâh-Secdegâh” birlemesine benzetirler ancak bizce bu yorum aşırı abartılı bir yorumdur. Bize göre imamların adının sık sık birlikte anılması her zaman inanca dair bir mesaj ya da bilginin aktarılması değildir. Ozanlar, duazimam yazarken imamları sırası ile anmak zorunda oldukları için, edebi açıdan dikkat etmeleri gereken kurallarda vardır. Bunlar; söz diziminin uyumluluğu, anlatımın akıcılığı, hece ölçüsü, kafiye vb. Bu nedenle imamların adlarının birlikte kullanılmasında her zaman inanca ait bir iz, mesaj, ya da bilgi aramamak gerektiğine inanıyoruz.

Hasen'le Hüseyin'i sevdim

İkrarım anlara verdim

Kâfirlerin bütün kırdım

Halil-ür – Rahman'dan беру¹⁴²

Zuhura geldiler Hasan Hüseyin

Onların nurundan ziyalandı Din

Kırk pare bölündü Zeynel Abidin

¹⁴¹Biz burada özellikle Yedi Ulu Ozan başta olmak üzere incelediğimiz duazimamlar içinde en sık kullanılan ünvanları aldık. Bu durum diğer bütün imamlar içinde geçerlidir.

¹⁴²Şah Hatayi (Ergun, 1946: 121)

Çekerek yasını Hasbeten Lillah¹⁴³

Haz. Hasan ve Haz. Hüseyin'in şehadetleri Haz. Ali'nin çocukları olması ayrıca belirtilir.

Emineyn ü Saideyn ü Şehideyn ü Şâh-ı Evlâd

Hasen Hulk-ı Rızâ ile Hüseyin-i Kerbela geldi¹⁴⁴

III. İmam Hüseyin

İslam tarihinde Kerbelâ olayına benzer hiçbir olay yoktur ki etkisi yüzyıllarca devam etsin. Kerbela olayı çağlar boyunca sıcaklığını ve önemini yitirmemiştir. Bütün Müslüman coğrafyasında Haz. Hüseyin öncelikle Kerbelâ olayı ile anılır. Haz. Muhammed'in torunu ve Haz. Ali'nin oğlu olarak olayın kahramanıdır ve şehit edilmiştir. Kerbelâ'da yaşananlar, Muharrem ayında gerçekleştiğinden bu ay özellikle matem ayı olarak kabul edilmistir. Haz. Hüseyin'in katledilmesinden duyulan derin acının ifadesi duazimamlarda olduğu gibi kültürel alanda dâbir türü ortaya çıkarmıştır. Bu tür; "Maktel-i Hüseyin, Maktel" adlarıyla edebiyatta yerini almıştır. Bu tür içinde Kerbelâ'da yaşananlar etkili bir şekilde tasvir edilir. Haz. Hüseyin'in İmamlığı duazimamlar içinde öncelikle vurgulanan unsur değildir. Duazimamların ilk örneklerinden bugüne Haz. Hüseyin için yapılan temel vurgu onun Kerbelâ'da şehit edilmesi ve o süreçte yaşadıklarıyla ilgilidir. Kerbela'da yaşananlar Alevi terminolojisine "*Hüseyini tavır, Hüseyini duruş, Hüseyini olmak*" ¹⁴⁵ gibi terimleri sokmuştur. Haz. Hüseyin, bu olayla ilişkilendirilerek, "Şâh-ı Şehîd-i Kerbela", "Şehîd-i Kerbela", "Hüseyin-i Kerbelâ", "Şâh-ı Şühedâ", "Fahr-i Şühedâ", "Hüseyin-i Maktul" ifadeleri ile anılır. Duazimamlarda zaman zaman Kerbelâ olayında Hüseyin'in "*Başının kesilmesi*", "*Susuz bırakılması*" ve sonrasında yaşananlar sonucunda ortaya çıkan tablo; "*Al kanlara boyanması*" sözü ile ifade edilir. Bu olayın insani açıdan kabul edilemez oluşu, zihinlerdeki canlılığını yitirmemiş ve her defasında Muaviye ve Yezid'e lanet edilmiştir. Gelenekteki *menkıbevi* unsurlarda duazimamlar içinde yer

¹⁴³Şah Hatayi (Başaran, 2002: 62)

¹⁴⁴Yeminî (Özmen, 1995b: 46)

¹⁴⁵Alevi geleneğinde Haz. Hüseyin Kerbela'da haksızlığa, adletsizliğe, zalimin zulmüne karşı direnmiş hakkın, adaletin ve insanlığın yanında saf tutmuştur. Bu uğurda destansı bir mücadele örneği gösterip hayatı pahasına savunduğu değerlerden vazgeçmemiştir. Haz. Hüseyin'in bu tavrı bu duruşu gelenekte "*Hüseyini duruş, Hüseyini olmak*" şeklinde yerini almıştır.

bulur. Ali Aba'ya dâhil olan Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in doğumları esnasında Hz. Cebrail'in onlara isim vermek için indiği “Sübber” ve “Sebber”¹⁴⁶ isimlerini taktığını bunun üzerine Hz. Muhammed'in bu isimlerin İbranice olduğunu ve kavminin bilmediğini belirtir. Hz. Muhammed, bu isimleri ve Arapçada aynı anlamdaki Hasan ve Hüseyin olarak değiştirir.¹⁴⁷ Bu olay Hak nazarında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in önemini belirlemek için duazimamlarda aktarılır.

Hasan'dır âlem ü Şâh-ı şeriat

Hüseyin-i Şâh Şehid-i Kerbelâ'dır¹⁴⁸

Ârif olan eleklerden elendi

Tâlîp olan Hak yoluna dolandı

Şâh Hüseyin al kanlara boyandı

Allah bir Muhammed Alî diyerek¹⁴⁹

Ali'm yezitlerin yayın yasandır

Yezit imamların üstün basandır

Hasan'la Hüseyi'nin başın kesendir

Onun için okurum lanet Yezid'e¹⁵⁰

Mihr ü muhabbettir Hayder-i Kerrâr

Hasan ve Hüseyin'dir Sübber ü Sebber

Ol İmam-ı Zeynel'dir Bakır ü Cafer

¹⁴⁶Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e verilen bu isimler diğer Alevi kaynaklarında da görülmektedir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e değinirken onları “Sebber ü Sübber” olarak belirtir (Seyyid Alizâde Hasan b. Müslim, 2007: 44)

¹⁴⁷(S. Alizâde Hasan B. Müslim, 2007: 25; Köksal, 1984: 8)

¹⁴⁸Şâh Hatayî (Arslanoğlu, 1992: 115)

¹⁴⁹Kul Himmet (Arslanoglu, 1997: 85)

¹⁵⁰Şâh Hatayî (Başaran, 2002: 87)

Hutbe-i duvazda imam yazıldı¹⁵¹

IV. İmam Zeynel Abidin

Zeynel Abidin mamlar sırasında dördüncüdür. İmam Hüseyin'in oğludur. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû'l-Hasanolarak bilinir. “İbadet edenlerin süsü” anlamındaki Zeyne'l-âbidîn ve “secde edenlerin efendisi” anlamına gelen Seyyidu's-Sâcidîn ise lakaplarıdır. Adının Ali olduğu ve Hz.Ali ile karıştırılmasın diye Ali Asgar adıyla anıldığı kaynaklarda belirtilir. Kerbela olayını anlatan mersiyelede İmam Zeynel'den “*Ali Asgar*” olarak bahsedilir. Duazimamlarda çoğunlukla İmam Zeynel Abidin'in şehit edilmesi ve zindana atılması üzerinde durulmuştur. Alevî-ozanlar İmam Zeynel Abidîn'in kılıçla parçalanması-bölünmesi vurgusunu sıkça yapmışlardır.

İmam Zeynel parelendi öldü

Ol İmam Bakır'a secde kılındı

Câfer-i Sadık'a erkân verildi

Allah bir Muhammed Ali diyerek¹⁵²

Zuhura geldiler Hasan Hüseyin

Onların nurundan ziyalandı Din

Kırk pare bölündü Zeynel Abidin

Çekerek yasını Hasbeten Lillah¹⁵³

İmam-ı Zeynel'in ilmine vurgu yapılır. Ozanların yaptığı bu vurgu İmam Zeynel Abidîn'in tarihî şahsiyeti ile ilgili olsa gerek.

Menim mirim Hasan şahım Hüseyin'dir

Ki Zeynel Âbidin derde devadır¹⁵⁴

¹⁵¹Kul Himmet (Arslanoglu, 1997: 51)

¹⁵²Kul Himmet (Arslanoglu, 1997: 85)

¹⁵³Şah Hatayî(Başaran, 2002: 62)

¹⁵⁴Şah Hatayî(Arslanoğlu, 1992:112)

Duazimamların tarihsel olayların ve oluşumların kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli rolü olduğu tezimizi aşağıdaki duazimam doğrulamaktadır. Aşırı Arap milliyetçiliği sonucunda Arap ırkından olmayanlar için söylenen *Mevali* adlandırması zaman zaman duazimamlarda dile getirilir.

İmam Zeyne'l-âbidîn Bakır'ı bil

Mevâliler imamı Cafer oldu¹⁵⁵

5. İmam Muhammed Bakır

Muhammed Bakır İmamlar sırasında beşinci sıradadır. Hem anne hem de baba tarafından Ali soyundandır. İmam Muhammed Bakır'ın künyesi *Ebû Câfer*, lakabı ise Bakır'dır. Fıkıh, hadis ve tasavvuf ilimlerine vakıf olmasından dolayı kendisine el-Bakır denildiği kaynaklarda belirtilir.¹⁵⁶ Duazimamlarda, İmam Bakır'ın kazana atılıp kaynatıldığı, kırıslere bağlanarak şehit edildiği vurgusu yapılmaktadır.

Postundan arala getir meydana,

Hasan ve Hüseyin Zeynel'i cana

Bakır bile girdi kazana,

Pişdi eridi oldu hal deyi¹⁵⁷

Zeynel yaralandı akıyor kanı

Bâkır'ın kazanda yıkandı donu

İmam Câfer elindedir erkânı

Lâ ilâhe illâllâh yazıldı.¹⁵⁸

VI. İmam Câfer-i Sâdık

¹⁵⁵Sâh Hatayî (Arslanoglu, 1992: 56)

¹⁵⁶Bu konuda daha detaylı bilgiler için bkz.(Önlüer, Siraceddin, *Ehli Beyt İmamları*, İstanbul: 2011)

¹⁵⁷Şah Hatayî(Başaran, 2002: 23)

¹⁵⁸Kul Himmet (Kaya, 1993: 593)

Yolun ilke ve kurallarını belirleyen en önemli kaynaklarından olan, “*Buyruk’lar*” Şeyh Safî ve İmam Cafer-i Sadık’a atfedilir. Üzüm(2009)“Safevî döneminin tesiriyle geleneğe girmiş Buyruklarda, İmâmiyye Şîasının da yoğun bir propagandası da yapılmaktadır(s.274)”. Buyrukların İmam Câfer-i Sadık’a ait olduğu vurgusu duazimamlarda görülür. Ayrıca Câfer-i Sadık hakikatlerin ve gerçeklerin yol göstericisi, klavuzu, ilim sahibi, hikmet sahibi özellikleriyle de duazimalarda vurgulanır. Câfer-i Sadık’a “*Erken*” çalındığı belirtilerek günahlardan arınmış olduğu anlatılmak istenmektedir. Ozanlar benimsedikleri yolun Câfer-i Sadık yolu olduğunu belirterek imamın adıyla ifade edilen mezhebede bağlı olduklarını belirtmektedirler. En çok bilinen lakabı “*Sadık’tır*”.

İmam Cafer Hikmet kitabını oku

Bülbül olda hemen gülşanda şakı

Yağınî ürfanda delilde yakın

Müminlerin arzu şevki nur deyi¹⁵⁹

Muhammet Bakırın izinden çıkma

Yükünü Caferden tut gayriya bakma

Hatıra deyipte gönüller yıkma

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah¹⁶⁰

İmam Zeynel parelendi, bölündü

Muhammet Bakır’a secde kılındı

Caferi Sadık’a erken çalındı

Allah bir Muhammet Ali diyerek¹⁶¹

Şâh Hasan Hulku’r-Rızâ vü Şâh Hüseyin-i Kerbelâ

Âbidîn- ü Bâkır- u Kâzım Alî Mûsâ Rızâ

Bende-i Âl-i Nebî’yim hânedâna mübtelâ

¹⁵⁹Şah Hatayi(Başaran, 2002: 23). Görgü ceminde(görüm) tercüman kurbanlarının tekbirlenmesinden önce dede’nin okuduğu duazimam.

¹⁶⁰Şah Hatayi(Başaran, 2002: 29)

¹⁶¹Şah Hatayi(Başaran, 2002: 64)

Ca'ferîyim Ca'ferîyim Ca'ferîyim Ca'fer¹⁶²

VII. İmam-ı Musa Kâzım

Yedinci İmam Musa Kazım'ın künyesi, Ebu'l Hasan ve Ebu İbrahim'dir. Kazım, Sabir, Salih, Emin gibi birçok lakabı bulunmaktadır. En çok bilinen ve kullanılan künyesi *Kazım'dır*. Şii kaynaklar Bağdat'ta hapisanede vefatetmesini zehirlenerek öldürüldüğü şeklinde iddia ederler. Duazimamlarda, İmam Musa Kazım için ayrıca özel bir vurgu yapılmamıştır. Diğer imamlar için kullanılan “Şâh”, “Server”, “Kıblegâh” ve “Secdegâh” gibi ifadelerle methedilmiştir.

Zeyne'l-âbidîn Bâkır soyuna

Yüzüm sürdüm Cafer hâk-i pâyine

Musa Kâzım Rıza yüzü suyuna

Allah medet ya Muhammed ya Ali

Kul Himmet (Arslanoglu, 1997: 71)

VIII. İmam-ı Ali Rıza

Sekizinci İmam Alî Rıza'nın künyesi Ebu'l-Hasanunvanı ise Rızâ'dır. İmam Musa Kazım'ın oğlu olan İmam Ali Rıza siyasetten uzak yaşamayı tercih etmiştir. Abbasi halifesi Me'mun İmam Rıza'yı kendisinden sonra halife tayin etmiş; fakat İmam Rıza Me'mun'dan önce vefat etmiştir. *Şii kaynaklı rivayetlere göre zehirlenerek öldürülmüştür*. Duazimamlarda, İmam Ali Rıza'nın gömülü olduğu yere hatırlatma yapılır. Şîi gelenegin önemli şehirlerinden olan Meşhed; Horasan'da bulunmasından dolayı İmam Alî Rıza, Horasan ile ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple duazimamlarda İmam Ali Rıza için yapılan en belirgin vurgulardan biri zehirlenmesi diğeride onun “*Şâh-ı Horasan*” olmasıdır.

Horasan hakinin şahı Emiri

İmamı heştemin sahip seriri

¹⁶²Virânî (Bayrı, 1959: 108-109)

Cemiye mücrimanın desdigiri

Ali sultan Rıza hakkı bağışla¹⁶³

Musayı Kazım'dan gelen erenler

Seri başı hak yoluna verenler

İmam-ı Rızaya ağı sunanlar

Cennette şefaât bulmaz inşallah¹⁶⁴

Sekkiz kapısı cennet-i adnin be-velâyet

Musi-i Rıza Şâh-ı Horasân Ali'dir¹⁶⁵

XIV. İmam Muhammed Tâkî

On İki İmam katarının dokuzuncu sırasında İmam Ali Rıza'nın oğlu İmam Muhammed Tâkî bulunmaktadır. İmam Muhammed'in künyesi Ebû Câfer, unvanları ise Cevâd ve Tâkî'dir. Bazı yörelerde “*Tağı*”¹⁶⁶ olarak okunup ve yazılmaktadır.¹⁶⁷ Şîî kaynaklar ise halife Mu'tasım tarafından zehirlendiğini iddia etmektedirler (Fıglalı, 1984: 168-169). Duazimamlarda genellikle İmam Taki ve Naki birlikte anılırlar. Duazimamlar içinde kalıplaşmış bu durum bütün ozanlarda görülür. Bu duruma dair istisnalarda mevcuttur.

Tağı Nağı on iki imam canı

Hasan Askeri cemin sultanı

Elinde hücceti sahip zamanı

¹⁶³Hatayi(Başaran, 2002: 61)

¹⁶⁴Hatayi(Aşık Mustafa Başaran(dede) ile yapılan derinlikli görüşme notlarından)

¹⁶⁵Kul Himmet (Arslanoglu, 2007: 43)

¹⁶⁶Hem Şah İbrahim Veli ocağı cemlerinde hem de diğer ocak cemlerinde “*İmam Tağı, İmam Nağı*” diye ifade edilir.

¹⁶⁷Aşık Mustafa Başaran ile yapılan derinlikli görüşme notlarından; İmam Taki ve İmam Naki adlarını sürekli Tağı ve Nağı olarak söyleyip yazmıştır.

Sıtkı ile dileriz gönderir Allah¹⁶⁸

X. İmâm Ali Nâkî

İmam Ali Nâkî, imamların onuncu sırasındadır. Künyesi Ebû'l-Hasan, ünvanları ise Nâkî ve Hâdî'dir. Kaynaklarda, İmam Nakî'nin Abbasi halifesi Müttevekkil'i hastalıktan kurtardığı belirtilir. Duazimamlarda bu duruma atıf yapılır. Her derde şifa dağıtan İmam olarak anılır.

İmam Takî Nâkî bizi coşturdu

Coşturup da Askerî'ye düşürdü

Ciğerimi aşk oduna pişirdi

Kavurdular aşkın tavaşı ile¹⁶⁹

Takî takvâ-yı dinin bil esâsı hem binasıdır

Nâkî devrân-ı âlemde kâmu derde devâ geldi¹⁷⁰

XI. İmâm Hasan Askerî

Künyesi Ebu Muhammed olup, Zeki, Halis, Sirac gibi lakapları bulunmaktadır. Rivayetlerde Asker mahallesinde yaşadığı için Askeri ismiyle meşhur olmuştur. Babası İmam Nâkî'nin ikamete mecbur kılındığı Samarra'da yaşamıştır. Duazimamlarda, ismi yerine ünvanı tercih edilmistir. Ozanlar, İmam Askerî'nin ünvanından hareketle yolunun takipçisi anlamında imamın askeri ve eri olduklarını ifade etmişlerdir. Fıglalı'ya göre: Arapçanın dışında Türkçe, Farsça ve Hintçe bildiği ve halkla kolaylıkla iletişime geçtiği rivayet edilmektedir (Fıglalı, 1984: 170).

Askerî'ye askeriz dedik şehâdet eyledik

O ecelden vacip oldu cân u baş kurban bize¹⁷¹

¹⁶⁸Hatayi(Başaran, 2002: 62)

¹⁶⁹Kul Himmet (Arslanoglu, 2007: 43)

¹⁷⁰Yeminî (Özmen, 1995b: 46)

¹⁷¹Viranî (Bayrı, 1959: 48)

Kazım Musa Rıza'dandır

Tağı dinim, Nağı imanım

Tamamet elli bin Naci

Güzide Askeri'm vardır¹⁷²

XII. İmam Mehdî

İmamların sonuncusu ve imâmetin tamamlayıcısı İmâm Mehdî'dir. Künyesi Ebu'l-Kasım'dır. En meşhur lakapları; Sâhibuz-zaman, Hücet, Mehdî, Muntazar ve Kaa'im'dir. İmâmiyye Şîasına göre, ahirzamanda geleceği tasavvur edilen İmam Mehdî'dir. Mehdî'nin bir mağarada gizlendiği olayını duazimamlarda görebiliriz. Ozanların dilinde İmâm Mehdî, "Hucetullah", "Seyfullah", "Sahib-livâ", "Sahibü'l-Kerem", "Şâh", "Şâh-ı Devrân", "Mehdî-i kâim-mekân" "Sır" ve "Sâhib-Zamân" unvanlarıyla methedilmiştir. Bu ünvanlar arasından onun "*Sâhib-Zamân*" olduğu vurgusu daha çok tercih edilmiştir.

Takî ile Nâkî nur olup gitti

Hasanü'l-Askerî er olup gitti

Mehdî mağarada sır olup gitti

Allah bir Muhammed Ali diyerek¹⁷³

Muhammed Mehdî-i Sahib-Zaman'ın

Mutî'im emrine ferman beriyem¹⁷⁴

Pîr Sultan çağırır Hint'te Yemen'de

Dolaştırsam seni Sahib-Zaman'da

İradet getirdim ikrar imanda

¹⁷²Virani(Başaran, 2002: 64)

¹⁷³Kul Himmet (Arslanoglu, 1997: 85)

¹⁷⁴Şâh Hatayî(Arslanoglu, 1992: 84)

Hüseyinî'yem Alevî'yem ne dersin¹⁷⁵

Bu bölümde örneklerini verdiğimiz duazimamlarda, On İki İmamlara derin bir sevgi ve hürmet ifade edilmiş, her imamın sahip olduğu tarihsel kişilikleri yanında sahip oldukları ünvanlar, lakaplar vurgulanmıştır. Ozanların yazdıkları duazimamlarda bir imama yapılan övgü veya niteleme aynı ozanın başka duazında bir diğer imam için yapılmıştır.

4.4. Duazimamların Tarihsel Başlangıcı ve İlk Örnekler

İçerik ve İşlevi açısından İnanç düzleminde çok önemli bir yere sahip duazimamların; bir tür olarak ne zaman ve kim tarafından kaleme alındığı sorusu duazimamların tarihsel süreci açısından önem arz ediyor. Alevilik konusunda araştırma yapan; Ahmet Yaşar Ocak gibi akademisyenler; Duazimamların tarihsel yanının açığa çıkarılması bir anlamda Aleviliğe Şii etkilerin tarihini de açığa çıkaracaktır görüşündedirler.

¹⁷⁵Pîr Sultan Abdal (Öztelli, 2008: 189)

Yusuf Ziya Yörükân(2006: 61-62)¹⁷⁶ve Fikret Türkmen'in(2003: 317-328)¹⁷⁷ yaptığı araştırmalarda: Duazimamların ilk örneklerini;“Şah Hatayî'nin yazdığı” tespiti vardır. Birçok araştırmacı bu tespiti doğru kabul ederek yayınlarında bu şekilde ifade etmişlerdir.

Yaptığımız araştırma sonuçları itibariyle duazimamların ilk örnekleri konusunda şunu açıklıkla ifade edebiliriz; Yusuf Ziya Yörükân ve Fikret Türkmen'in iddia ettikleri; ilk duazimam yazan kişinin Şah İsmail Hatayî olduğu tespiti yanlış olup tarihsel kaynaklarla uyuşmamaktadır. Bu konuyla ilgili Alevi inancına ait bir kısım verileri

¹⁷⁶Yörükân (2006: 61-62) Çubuk'ta yaptığı alan araştırmasında ismini yazmadığı Kargınlı seksen yaşındaki bir dede ile görüşmesinden Şah Hatayî'nin mahlasını nasıl aldığını ve ilk düvazını nasıl söylediğini şu şekilde aktarmıştır. “Bir gün Şah İsmail, Yezid'in oğlu Sammaz'ın (Halid olacak) türbesine ayak ile vurmuş, hâtîften (gaipten), “hata ettin”, diye bir ses gelmiş. O zaman Şah İsmail aşağıdaki düvazdeh imanı(imamı olacak) söylemiş:

Yâ Rab hata ettim, Hudâ için bağışla!

Muhammed Mustafâ için bağışla

Asıl sofı Cüneyd'in Pîr Haydar oğlu

Aliyyül'l-Murtazâ için bağışla

Ali'nin Döldül'ü, Kanber'i bile

Zülfikar için bağışla

Haticetü'l -Kübrâ, Fâtımatü'z Zehrâ

Sülâle-i Âl-i abâ için bağışla,

İmam Hüseyin aşkıyla meydana geldim

Hüseyin-i Kerbelâ için bağışla.

Zeynel, Bâkır, Câfer, Mûsâ Kâzım

Şah İmam-ı Rızâ için bağışla

Taki, Nakî, Hasan Ali Askerî

Mehdî-i Sahib-i zaman için bağışla

Bilirim günahım hadden aşıkdır

Eşiğinde geda için bağışla

Tamam oldu On iki imam nur oldu

Şah Hataî hata için bağışla.

ve bundan dolayı ismi “Hataî” kalmış. Şah İsmail'in ilk söylediği düvazdeh imam bu imiş.

Bundan sonra hatasından dolayı bin bir düvazdeh imam söylemiş.”

¹⁷⁷Fikret Türkmen, Şâh Hatayî'nin Alevî-Bektaşî edebiyatındaki etkilerinden birisinin de düvâzları olduğunu, bu türün ilk temsilcisinin XVI. Yüzyıl şairi Şâh İsmail Hatayî olduğunu belirtmiştir. Bkz Fikret Türkmen, “Şah İsmail Hatayî'nin Alevi Bektasiliği ve Alevi-Bektasi Sairler Üzerindeki Etkileri”, I. Uluslararası Şah Hataî (Şah İsmail) Sempozyumu Bildirileri (9–11 Ekim 2003). Ankara: Hüseyin Gazi Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları. s. 317–328. Ankara 2003.

analiz edip tarihsel kaynaklarla ilişkilendirdiğimizde araştırma tekniği açısından doğru sonuçlar çıkarabiliriz. İlk olarak *Nesimi*, *Fuzuli*, *Hatayi*, *Virani*, *Yemini*, *Kul Himmet* ve *Pir Sultan*, Alevilerce yedi ulu ozan olarak kabul edilir. Tarihsel kaynaklar doğrular ki yedi Ulu Ozan'ın hepsi duazimam yazmıştır ve bu Ozanların hangi tarihte doğup hangi tarihte öldükleri araştırmacılar tarafından kesin olarak tespit edilmiştir. Ozanların yaşadıkları dönemleri analiz ettiğimizde¹⁷⁸ ilk duazimam yazması gereken kişinin “*Nesimi*” olduğu hem matematiksel hemde tarihsel belgeler açısından doğru olacaktır. Tarihsel kaynaklar açısından Nesimi'ninyazdığı “*Divanın*”¹⁷⁹ kesinliği konusunda bilimsel anlamda herhangi bir tartışma yoktur. Nesimi'nin XIV. Yüzyılın ikinci yarısı ve XV. Yüzyıl ilk çeyreği arasında yaşamış olduğu gözönüne alındığında ve Yörükân ile Türkmen'in tespitleriyle karşılaştırıldığında Nesimi ile Hatayi arasında neredeyse bir yüzyıla yakın bir zaman farkı vardır. Duazimamların ilk örnekleri konusunda bir diğer şair XV. Yüzyılda yaşayan ve *Kızıl Deli Sultanın* tekkesinde yetiştiği bilinen Bektaşî şairi Sâdık Abdal'dır.¹⁸⁰ Tarihsel veriler açısından Sâdık AbdalHatayi'den önce duazimam yazan şairler arasındadır.

Diğer ikinci bir nokta cemlerde özellikle görgü cemlerinde Nesimi'ye sık sık atıfta bulunulması¹⁸¹ veNesimi'ye ait duazimamların okunmasıdır. Nesimi'nin cemlerde anılması, ona ait duazimamların, deyişlerin okunması bir anlamda yazılı kaynakların sözel tarih açısından teyidi olup bu konunun doğru değerlendirilmesi açısından dikkatle incelenmelidir.

Nesimi Divân'ında duazimamlar incelendiğinde görülecektir ki içerik ve konu açısından bu türün özelliklerine sahiptir. On İki İmam'ın sırasıyla övülmesi, methedilmesi, kutsanması ve yazım uslubu türün ilk örnekleri ile sonraki yüzyıllarda yazılanlar açısından bir fark yoktur. Bundan dolayı şu tespiti yapabiliriz: Başlangıçtan

¹⁷⁸ Yemini, Virani ve Kul Himmet'in doğum ve ölümü konusunda kesin bir tarih verilememektedir. Bu konuda kaynaklar sınırlıdır. Sırasıyla Yedi Ulu Ozan'nın yaşadığı dönemler şöyledir: Nesimi için bazı kaynaklar: 1367-1417, Bazı kaynaklar da: 1370-1433 olarak verilir. Hatayi: 1487-1524, Fuzuli: 1504-1556, Yemini ve Virani için kesin bir tarih yoktur ancak 16.yy olarak verilmektedir. Kul Himmet ve Pir Sultan Abdal'ın: 16.yy ikinci yarısı içinde yaşadıkları öngörülüyor.

¹⁷⁹ AYAN, Hüseyin. (1990). Nesîmî Divânı, Ankara: Akçağ Yayınları

¹⁸⁰ GÜMÜŞOĞLU, Dursun. (2009). Sâdık Abdâl Dîvânı. İstanbul: Horasan Yayınları

¹⁸¹ Bkz. Bölüm 5. Şah İbrahim Veli Ocağı “cem” pratikleri

itibaren duazimamlar; işlev ve içerik, usul ve biçim bakımından ciddi bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.

Duazimamlarda, Muhammed ve Ali birlikte dile getirilerek onlardan şefa'at dilenir. “*Medet ya Muhammed ya Ali*” gelenekte kalıplaşmış bir kullanım biçimidir. İlk örneklerin kaynağı olarak Nesimi’de *Muhammed ve Ali*’yi birlikte zikr ederek onlardan şefa'at dilemiştir:

Tanlağı günde şefâ’at sizden umar hâs u âm

Şâh-ı yevm’l–mahşerisiz yâ Muhammed yâ Alî¹⁸²

Bu fakîr-i bî-nevâ sizden umar her dem devâ

Lutf ile ihsân versiz yâ Muhammed yâ Alî¹⁸³

Muhammed ve Ali’nin bir olduğunu savunan Nesimi, aksini düşünenlere lanet eder. Duazimamlar da sık sık dile getirilen bu düşünce Ali ve Muhammed’in “*birlemesi*” olarak düşünülür:

Kim Muhammed’i Alî’den ayırır la’net ana

Lahmike Lahmi degil mi yâ Alî senden meded¹⁸⁴

On İki İmamlar için sevgisini belirten Nesimi, onlar için canını bile feda edeceğini söylüyor. Daha öncede belirttiğimiz gibi Alevi geleneğinde On İki İmamların adlarını anmak, dile getirmek, Kur’an okumakla eşdeğer görülür. On İki İmamların adlarını anıp dua ya da beddua etmek geleneğin içinde sıklıkla yapılan bir eylemdir. Bu durum, On İki İmam’ı kutsamak, yüceltmek ve şefa'at kaynağı olarak görmekten kaynaklanan inanç dizgesinde bir unsurdur:

Severim ben dahı On İki İmâmı

Fedâ olsun benim anlara cânım¹⁸⁵

Hem bu On iki İmâm’ın hürmeti hakkı için

¹⁸²Nesimi(Ayan,1990:340)

¹⁸³Nesimî (Ayan, 1999: 340).

¹⁸⁴Nesimî (Ayan, 1999: 99).

¹⁸⁵Nesimi(Ayan, 1999: 255)

Bu azâb ile beni yandırma der-nâr ey Hudâ¹⁸⁶

Nesimî, duazimamlarda İmam-ı Hasan'ı, cennet ehli, Hz. Muhammed'in ilminin varisi olarak; İmam-ı Hüseyin'i susuz kalışı ve "Şehid-i Kerbela" vurgusuyla belirtmiştir. Duazimaların tarihsel olayları vurgulama ve onları sürekli dile getirip hafızalarda canlı tutması önemli bir işlevidir. Nesimi, İmam-ı Hasan'nın zehirlenmesini dile getirerek hafızaları canlı tutma işlevine yardımcı olmaktadır.

Hasan'dır ol safâ-yı ehl-i cennet

Hüseyin sâhım şehid-i Kerbelâ'dır.¹⁸⁷

Şerbeti mâentahûri ister isen gam yeme

Devr elinden zehr nûş et çün Hasan hulk-ı rızâ¹⁸⁸

Duazimamlarda kalıplaşmış bir uygulama olan Taki ve Naki'nin birlikte anılması Nesimi'nin duazimamlarındada görülür. Sonraki yüzyıllarda da bu gelenek devam etmiş, bu imamların isimleri çoğunlukla bir arada zikredilmiştir.

Takî vü bâ-Nakî sırr-ı velayet

Velikin Askeri sâhib-livâdır.¹⁸⁹

Duazimalardaki önemli özelliklerden biride On İki İmamların adlarını zikretmektir. Bu yapılırken sadece İmamların adları sırasıyla anılır.

İmâm-ı Zeyn-i dîn âbid Muhammed Bakır'dır şâh

Yine Ca'fer ü Kazım'dan Alî Mûsa Rızâ gördüm¹⁹⁰

Nesimî, duazlarda On İki İmam'ı velâyet caddesi ve İlm-i Bâtının kaynağı olarak görmüştür:

İsnâ aser öz rahtını urdu gönülde tahtını

Açtı bu bâtın bahtını dedi bana sır tut nîhan¹⁹¹

¹⁸⁶Nesimî (Ayan, 1999: 73)

¹⁸⁷Nesimî (Ayan, 1999: 107)

¹⁸⁸Nesimî (Ayan, 1999: 73)

¹⁸⁹Nesimî (Ayan, 1999: 110)

¹⁹⁰Nesimî (Ayan, 1999: 256)

¹⁹¹Nesimî (Ayan, 1999: 286)

Bâtını bir anlayışla şiirlerini yazan Nesimî'nin On İki İmam'a bakışı ve nitelemeleri döneminin bâtin ekollerinin de anlayışını göstermektedir. Şairin yazmış olduğu duazimamlar sonraki yüzyıllarda ozanların klavuzu olmuş ve ozanlar Nesimî'nin yazdığı duazimamlardaki içerik ve işlevi aynen korumuşlardır. Nesimî'nin ilk örneklerini yazdığı bu tür, konusu ve içeriği açısından sınırlı olmasına rağmen kendi sınırları içinde güçlü ve sağlam bir yapıya sahip olması nedeniyle yüzyıllar boyunca etkisini sürdürebilmiştir. Bizim bu tezdeki pozisyonumuz, yazarın ilk duazımam örneklerini meydana getirirken yapmak durumunda olduğu gözlemlerle birlikte yaşadığı sosyal ortamdan önemli ölçüde etkileneceği ve üyesi olduğu toplumda hâkim olan ideolojik yapıların, algılama biçimlerinin, değerlerin ve kalıp-yargıların izlerinin eserinde gözlemlenebileceği ile sınırlıdır.

4.5. Alevi Edebiyatında Duazimamlar

Kuşkusuz edebiyat ile içinde üretildiği tarihsel ve toplumsal koşullar arasın da sıkı bir bağ vardır. Bu bağlamda edebiyat üzerinden toplumsal durumu açıklamak veya toplumsal durum üzerinden bir edebi metni anlamak mümkündür diyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında duazimamlar üretilen etkili edebi ürünlerdir. Savunulan düşünceler yanında bu inancın dışındakileri kategorize etme özellikleriyle de aidiyet duygusunu daha yoğunlaştırmaktadır. Tarihsel süreçte bütün Alevi ozanları duazımam yazmışlardır. Böylece itikadi düzlemde etkisini genişleterek etkin bir rol oynamaktadır. Alver(2006) *“Edebiyatın, duygu ve düşüncelerin birtakım estetik ölçüler ve edebî kalıplarla ifade edildiği insan zevkine hitap eden bir sanatsal faaliyet olmaktan daha öteye giden boyutları vardır. Bu çerçevede edebiyat, çok işlevli bir faaliyet alanı olarak tanımlanır”*(s.17). Alver'in bu tespiti üzerinden değerlendirecek Alevi edebiyatı içerik ve işlevleri bakımından tümüyle sadece sanatsal faaliyet olmaktan çok daha öteye giden etkilere sahiptir.

Literatür araştırmasında tespit edilen durum; Alevi edebiyatı konusunda yayınların sınırlı olduğudur. Genel olarak *“Alevi-Bektaşî Edebiyatı”* başlığı altında görebileceğimiz yayınlar; Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Hatayi, Virani, Nesimi, Yemini, Kul Himmet ve diğer ozanların şiirlerinin veya divanlarının bulunduğu yayınlardır. Bu yayınlar da, Önsöz; giriş veya ozanın hayatına dair bölümde bu konuya kısa bir şekilde değinilmektedir. Gölpınarlı(1981)*“Alevi-Bektaşî edebiyatı, gelenekleriyle, ifadesiyle, terimleriyle, şuh ve bazan müstehzi edâsiyle, irfanı ve imanıyla gerçekten de tamamıyla orijinal bir edebiyattır. O derecede ki, bir Bektaşî şiiri,*

bu hususiyetiyle derhal belli olur ve Alevî-Bektaşî edebiyatına mal edilen yabancı şiir, derhal reddedilebilir(s.18)

Çerçevesi Alevi edebiyatında duazimamlarla sınırlı olan bu bölümde mevcut kaynaklar üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. Edebiyat terminolojisi açısından duazimamlar için bir sınıflama yapılacaksa “*Dini –Tasavvufî*” halk edebiyatı kısmında olması gerektiğini düşünüyoruz. Bu konuda:

Yalnız burada, tasavvufî halk edebiyatı (şiiri), tekke edebiyatı (şiiri), zümre-tarikat edebiyatı gibi adların belirleyiciliğinin, bir genel sınıflama dışında, bu edebiyatın niteliğini açıklamada yetersiz kaldığı söylenmelidir. Nitekim böylesi bir genel ad altında toplanan ürünlerin, özden biçime büyük farklılıklar taşıdığı hemen görülmektedir. Söz gelimi şiirlerde genelde tasavvuf etkisi belirgin olmakla birlikte, tasavvuf dışı inançlar da şiire egemen olabilmekte, biçim olarak ise hem divan, hem halk şiiri biçimleri kullanılabilmektedir. Söz konusu olan Yusuf Emre’den Pir Sultan Abdal’a, Hacı Bayram’ dan Muhyi’ye dek Eşrefoğlu, Niyazi-i Mısrî, Oğlanlarşeyhi İbrahim gibi şairleri de içine alan, dini-tasavvufî ya da alevî, şii-batınî nitelikli, bağlanılan tarikata göre ayrı içerikler kazanmış zengin bir edebiyattır. Halka yönelindiği, öğreticilik amaçlandığı için yalın bir dil benimsenmiş, heceyle ya da aruzun heceye yakın kalıplarıyla şiir yazılmıştır(Kırımlı,1985: s.29).

Duazimamlar açısından bir gerçek varki oda; yedi ulu ozanlar dışında duazimam yazan bütün şairler ulu ozanları klavuz edinmişler ve uslub açısından onlar gibi duazimam yazma geleneğini sürdürmüşlerdir.

Duazimamlar metinsel özellikleri açısından incelendiğinde kullanılan dil ve işlenen konu, içerik açısından birbiriyle uyum içindedir. Bu metinlerde tarihi, sosyal ve siyasal bağlamın etkileri gün ışığına çıkar. Alevi edebiyatında; duazimamlar bazında görülen nesnel konuları işleme, toplumsal siyasal olayların etkisiyle sorunları şiire dökme, hem tarihsel olayların açıklanmasına ışık tutuyor hemde araştırmacıya yardımcı oluyor düşüncesindeyiz. Aleviedebiyatında yerbulan duazimamlar aslında tarihi süreç içinde Aleviliğin hangi düşünsel yönde yürüdüğünün göstergesi olma özelliğine sahiptir. Bu verileri baz alarak şu tespiti yapmak yanlış olmayacaktır; Duazimamlar özelinde Alevi edebiyatı; bir aidiyet hissinin tezahürü, tarihsel ve toplumsal olayların ürünü diyebiliriz. Duazimamlar konu itibarıyla On İki İmamlar etrafında yazılan metinler olsada ozanların kendine has tarzı, söz dizimi kendini hissettirir. Duazimamlar bağlamında Alevi edebiyatının ana kaynağı *yedi ulu ozanlar*¹⁹² kabul edilir.

¹⁹²Alevi geleneğinde yedi ulu ozan; Nesimi, Fuzuli, Yemini, Hatayi, Virani, Pir Sultan, Kul Himmet’tir.

4.6. Şekil Açısından Duazimamlar

Duazimamlar dil, üslûp ve şekil açısından halk şiirine daha yakındır. Kullanılannazım şekilleri ve ölçü açısından halk edebiyatının şekil özellikleri duazlarda baskın olarakgörülür. Bununla birlikte divan şiirinin nazım şekilleri ve aruz ölçüsüyle de duazimamlar yazılmıştır.

Duazimamlar; koşma, semai, gazel, murabba, müseddes, muhammes, terakibibend, terci-i bend ve kaside nazım şekilleriyle yazılmıştır. Bu nazım şekilleri içinde en çokkoşma tercih edilmistir. Bunun sebebi, Alevi şiir geleneğinin halk şiirine daha yakın olması ve ozanlık geleneğinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Koşma tarzında yazılmış dikkat çekici duazimamlar Pir Sultan Abdal'a aittir:

Zülfikar'ın cevri lâl ile gevher

Muhammed Bakır'dan ol İmam Câfer

Sorun görün sevdiğimden ne haber

On İki İmamlara giden turnalar¹⁹³

Divan edebiyatı nazım şekillerini kullanan şairler doğal olarak daha çok kaside ve gazel tarzında duazimamlar yazmışlardır. Divan şiirinin nazım şekillerini kullanan şairlerin dil ve üslûplarında halk şiirinin etkisi görülmektedir. Ulu Ozanlardan Şâh Hatayî'nin kaside ve gazel tarzı duazları bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

Muhammed Bakır'ı canım kim oldır gözlerim nuri

Tarik ehline ol âbid aceb sahib-vefâ geldi¹⁹⁴

Duazimamlarda alk ve divan şiirinin nazım şekilleri kullanıldığı için bu türde hem hece ölçüsü hem de aruz ölçüsü kullanılmıştır. Tercih edilen nazım şekline göre hece sayısı ve aruz kalıbı değişmektedir. Duazimamlar, halk edebiyatı nazım şekillerinden daha çok koşma ile ve 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Divan edebiyatı nazım şekillerinin kullanıldığı duazlarda ise aruz ölçüsünün yaygın kalıpları seçilmiştir.

¹⁹³(Öztelli, 2008: 126)

¹⁹⁴Şah Hatayî(Arslanoğlu, 1992: 59)

4.7. Duazimamların İşlevleri

Alevi geleneği içindeki bütün ibadetlerde en önemli unsur edebi bir tür olarak duazimamlardır. Hayatın herhangi bir anından, görgü(görüm)cemine uzanan her alanda; bir duanın içinde, adak kurbanlarında, ziyaretlerde, bir sünnet düğününde, bayramlarda, kız isteme töreninde, kirvelikte, doğumda ve ölümdede dile getirilirler. Bu kadar yaygın alanda etkisini gösteren duazimamların; araştırma konumuz itibariyle Şah İbrahim Veli cemleri içindeki işlevi ağırlıklı olarak değerlendirilecektir.

Cemler yapılış amaçlarına göre farklılıklar içerir. En kapsamlı cem, görgü cemidir(Görüm). Bu cemde; On İki hizmet¹⁹⁵adı verilen ibadetler; belli bir kurala göre sırasıyla icra edilir. On İki hizmetin belirli aşamalarında duazimam okunur.

Görgü cemi(görüm) içinde; Delilci hizmetinden sonra; zakir Hatayı'den *üç duazimam okur*.¹⁹⁶Şah İbrahim Veli ocağı cemlerinde buna “*Delili tekbirlemek*”¹⁹⁷ denir.

Hata ettim Hoda yaktı delili

Muhammed Mustafa yaktı delili

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu

Aliyel Mürteza yaktı delili.¹⁹⁸

Hata ettim hoda sen kabul eyle

Muhammet Mustafa sen kabul eyle

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu

Ali'yel Mürteza sen kabul eyle¹⁹⁹

¹⁹⁵Bkz. Tez bölüm 5.

¹⁹⁶Bu duazimam her okunuşta her mısradaki son iki kelimesi değiştirilerek tekrar okunur. İlk söyleyişte “yaktı delili”, ikinci söyleyişte “sen kabul eyle”, üçüncü söyleyişte “Allah Allah” diyerek okunur.

¹⁹⁷*Delil'in tekbirlenmesi gelenekteki kurban tekbirinden farklıdır.* Kurban tekbirinde şunlar okunur; Allahu ekber, Allahu ekber, Lailaha illallahu vallahu ekber, Allahu ekber velillahil hamd, kurbanı Halil, fermanı Celil, delili Cebail, canı İsmail, bıçağı Azrail. (Bu tekbir üç sefer okunur)*Buna karşılık Delilin tekbirlenmesinde sadece üç adet duazimam okunur.*

¹⁹⁸Tez 3. Bölüm

¹⁹⁹Tez 3. Bölüm

Hata ettim Hoda'ya Allah, Allah
Muhammet Mustafa'ya Allah, Allah
Safi nesli Cüneyid Haydaroglu
Ali'yel Mürteza'ya Allah, Allah²⁰⁰

Dede tercüman kurbanlarına *duazimam* okur.
Kırklar meclisinde çarkı pervane
Musayı Kazım'dan ol sırrı cana
Rıza lokmasın getir meydana
Dört kapusu tamam yer dedi bunu²⁰¹

Dedenin okuduğu bu *duazimamdan* sonra zakir; *üç duaz imam* okur.
Hata ettim hodaya indi bu kurban
Muhammet Mustafa'ya indi bu kurban
Safi nesli Cüneyid Haydaroglu,
Aliyel Mürtezaya indi bu kurban²⁰²

Hata ettim Hoda sen kabul eyle,
Muhammet Mustafa sen kabul eyle,
Safi nesli Cüneyid Haydaroglu,
Ali'yel Mürteza sen kabul eyle²⁰³

Hata ettim Hodaya Allah Allah,
Muhammet Mustafa'ya Allah Allah,
Safi Nesli Cüneyid Haydaroglu,
Aliyel Mürtezaya Allah Allah²⁰⁴

²⁰⁰Tez 3. Bölüm

²⁰¹ Bkz. Tez 3. bölüm

²⁰²Bkz. Tez 3. bölüm

²⁰³Bkz. Tez 3. bölüm

²⁰⁴Bkz. Tez 3. bölüm

Görgü ceminde(görüm) Dar-ı Mansur adı verilen musahibi olan kişilerin itikadi ve sosyal hayatlarının sorgulandığı bölümde dede tarafından *duazimam* okunur.

Hatalar etmişim noksandır işim,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammet Ali'ye bağlıdır başım,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah²⁰⁵

Görgü ceminin(görüm) musahiplik, yol kardeşliği bölümünde ikrar verip musahip olmak isteyenlere; dede, *duazimam* okur. *Aynı duazimam üç defa okunur.*

Benim kubbem Muhammed

Benim kubbem Ali'dir

Benim kubbem Hasan'dır

Ali evladı Hasan'dır

Benim kubbem Hüseyin

Ali evladı Hüseyin

Benim kubbem Zeynel'dir

Ali evladı Zeynel'dir

Benim kubbem Bakır'dır

Ali evladı Bakır'dır

Benim kubbem Cafer'dir

Ali evladı Cafer'dir

Benim kubbem Kazım'dır

Ali evladı Kazım'dır

Benim kubbem Rıza'dır

Ali evladı Rıza'dır.

Benim kubbem Tağı'dır

Ali evladı Tağı'dır.

Benim kubbem Nağı'dır

²⁰⁵ Bkz.Tez 3.bölüm

Ali evladı Nağı'dır
Benim kubbem Hasan Askeri
Ali evladı Askeri
Benim kubbem Mehdi'dir²⁰⁶

Duazimamlar, Şah İbrahim Veli Ocağı görgü ceminin(görüm) “*Hizmet*”²⁰⁷ diye adlandırılan bölümünde sık sık okunur. Hizmet olarak adlandırılan bu bölüm dedenin okuduğu dua ve öğütler dışında tamamen saz eşliğinde icra edilir. Zakir'in çalıp söylediği anda dede ve cemaaten bazı kişiler çalıp söylenen parçanın özelliğine göre içlerinden kopup gelen sözleri coşkuyla dile getirirler. Bu hem zakir açısından hemde cemde bulunanlar açısından motive edici, coşkuyu en üst seviye çıkartan bir eylemdir. Bu durum heristeyenin diline geleni söylemesi anlamında değildir. Cemlerde daha çok yaşlılar ve sesi buna uygun olanlar yapar. Ayrıca bu iş bir tecrübe ve deneyim işidir. Nerde ne zaman söyleyeceğini yılların tecrübesi ile edinmiştir.

Hizmet bölümünün başlangıcında dede cem birlğine *duazimam okur*:

Hoda kıl mağfiret²⁰⁸cümle günahım

²⁰⁶Bkz.Tez 3. bölüm

²⁰⁷Şah İbrahim Veli Ocağı görgü ceminde(görüm) On İki Hizmet şu şekildedir;

- 1-Peyik: Dede ile talip arasında haberci
- 2-Kapıcı: Kapıyı bekleyen ve emniyeti sağlayan
- 3-Gözcü: Gözetleyen ve sukuneti sağlayan
- 4-Delilci: Delil yakan hizmetçi
- 5-Süpürgeci: Cemevinin temizliğini yapan hizmetçi
- 6-Zakir: Cemevinde saz çalan hizmetçi
- 7-Tazekar(ibrikçi) Abdest suyu veren hizmetçi
- 8-Sakka(Saki): Cem evinde içme suyu veren hizmetçi.
- 9-Tarıkcı(Erkenci): Erkeni muhafaza eden hizmetçi
- 10-Kurbancı: Kurbanları keser, satırla ufatır ve Nağab'a teslim eder
- 11-Nağab(Nakip): Hem pişirme görevini hemde eşit şekilde paylaştırma görevini yapar
- 12-İznikçi: Cem evine gelenlerin ayakkabılarını teslim alır ve giderken teslim eder.

Cem içinde; Delil, Tarık, Peyik, Tazekar hizmetleri başlar ve biter. Cem sonuna kadar bu hizmetlerin tekrarı yoktur. Diğer hizmetler cem sonuna kadar devam eder. Bkz.Detaylı bilgi için Tezin Şah İbrahim Veli Ocağı Görgü Cemi(görüm) pratikleri.

²⁰⁸Affetme, Bağışlama.

Muhammet Mustafa hakkı bağışla

Vilayet mülkünün hem padişahı

Aliyel Mürteza hakkı bağışla²⁰⁹

Dedenin okuduğu bu duazimamdan sonra zakir *üç duazimam* okur:

Kudret kandilinde parlayıp duran

Muhammet Ali'nin nurudur vallah

Zuhura gelip de küffarı kıran

Elinde Zülfikar Ali'dir billah²¹⁰

Muhammet Ali'nin aslın arasan

Taç Muhammet ismi baş ile geldi

Eğer hakkı özkalbinde bilirsən

Hatice Fatuma kaş ile geldi²¹¹

Her sabah her seher ötüşür kuşlar

Allah bir Muhammet Ali diyerek

Bülbülde gül için figana başlar

Allah bir Muhammet Ali diyerek²¹²

Zakirin söylediği üç duazimamdan sonra Miraçlamayı söyler. Miraçlama'dan sonra zakir *üç duazimam* okur:

Muhammed'i candan sev ki

Ali'ye selman olasın

Ehlibeyt'e yüzün sür ki

²⁰⁹Bkz.Tezin 3.Bölümü

²¹⁰Hatayi(Başaran 2002: 34)

²¹¹Hurufi etkilerin bir göstergesidir

²¹² Bkz.Tez 3. Bölümü.

Ali'ye selman olasın²¹³

Bihamdullah sana kârım

Elimde defterim vardır

Dilimde daim illallah

Aliyül ekberim vardır.²¹⁴

Temannamız budur Haktan

Nice yüz bin sefa ile

Olanız adni alada

Muhammed Mustafa ile²¹⁵

Duazimamlar *tevhit halkası*²¹⁶ oluşturulduktan sonra zakir *duazimam* okur. *Bu duazimam üç defa okunur* ardından farklı bir ezgiyle üç defa daha okunarak bitirilir. Toplamda *altı defa duazimam* okunmuş olur.

Benim Kabem Muhammet

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Ali'dir.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Hasan'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Hüseyin.

²¹³Bkz.Tez 3. Bölümü

²¹⁴Bkz.Tez 3. Bölümü

²¹⁵ Bkz.Tez 3.bölüm

²¹⁶Musahipli sofiler cemde dedenin oturduğu postun karşısında yarım ay şeklinde bir dizilişle otururlar. Tevhit okunacağı zaman bu yarım ay oturma düzeni halka şekline diğer bir deyimle dairesel bir düzene geçilir. Bu oturma düzenine tevhit halkası denir. Tevhit okunurken sofiler müziğin ritimine göre ellerine yere değiştirerek bir sağa bir sola ritmik hareketler yaparlar.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Zeynel'dir.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Bakır'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Cafer'dir.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Kazım'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Rıza'dır.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Tağı'dır(Taki).

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Nağı'dır

Lailaha ilallah

Benim Kabem Askeri

Lailaha ilallah

Benim Kabem Mehdi'dir.

Lailaha ilallah

Bu duaz imam üç defa okunduktan sonra ara vermeden her satırın başına “*Ellerin kabesi var, benim kabem Muhammed*” diye üç defa daha okunur.

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Muhammet

Lailaha ilallah.

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Ali'dir.

Lailaha ilallah.

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Hasan'dır

Lailaha ilallah

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Hüseyin

Lailaha ilallah

Benim Kabem Zeynel'dir.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Bakır'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Cafer'dir.

Lailaha ilallah

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Kazım'dır.

Lailaha ilallah.

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Rıza'dır.

Lailaha ilallah

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Tağı'dır(Taki).

Lailaha ilallah.

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Nağı'dır

Lailaha ilallah

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Askeri

Lailaha ilallah

Ellerin kabesi var

Benim Kabem Mehdi'dir²¹⁷

Lailaha illallah

Görgü ceminde(görüm) Saki(Sakka) hizmeti sonrası *duazimam* okunur. Biliyorsa Saki okur, bilmiyorsa dede okur.

Dinleyin nefesim mevali canlar

Onun için okurum lanet Yezid'e

Muhammet Ali'yi sevmeyen onlar

Onun için okurum lanet Yezid'e

Görgü ceminde(görüm) Tercüman kurbanlarının lokması yendikten sonra dede *duazimam* okur.

Allah Allah, nuru Hoda Muhammet Mustafa, Aliyel Mürteza, Hasan-ı müçteba, Hüseyini şahı şehidi Kerbela, imam Zeynel Aliaba, Muhammet Bakır baka, Caferi Sadık sıtkı safa, Musa'yı Kazım, Alırıza, Muhammet Tağı, Aliyül Nağı, Hasanül Askeri, imam Muhammet Mehdi'yi sahip zamanın hürmetine yarabbi, lokmalar kabul ola, muratlar hasıl ola, yiyeceklere helal yedirene delil ola, Cennet taamı ola, kudret lokması ola, dertlere derman ola, yaralara merhem ola, hastalara şifa ola, Allah her zaman birlik, beraberlik, sevgi, saygı ve hoşgörü içerisinde yemek, içmek nasip eyleye. İbrahim Halilullah'ın bereketi içinde ola Allah kabul eyleye.

Daha önce belirttiğimiz gibi *duazimamlar* bazen şiir bazende bu duada olduğu gibi önüne, sonuna eklenerek okunabilirler.

Duazimamlar On İki Hizmetlilerden biri görevini aynı aileden başka bir kişiye devrederken okunur. Bu devir- teslimde üç *duazimam* okunur.

Duazimamlar, on iki hizmetlilerden biri görevini başka aileden ²¹⁸ bir kişiye devrederken okunur. Bu devir- teslimde On iki duazimam okunur.

“*Erken*” ²¹⁹ kaybolduğunda yeni yapılan Erken için On İki duazimam okunur. “*Erken*”, yaklaşık bir metre uzunluğunda şimşir ağacından yapılmış asa şeklinde değnektir. Kutsal kabul edilir. On İki hizmetten Tarık hizmetini yapan kişi tarafından korunup kollanır.

Düvâzimamlar, geçiş dönemi ritüellerinde de sıkça okunan ve islevleri olan siirlerdir. Majik vekültik içeriği en yoğun olan geçiş dönemi süphesiz ölüm etrafında gelişen ritüellerdir. Düvâzlar, Alevî-Bektasî geleneginde ölüm öncesi, ölüm sırası ve sonrasındaki törenlerininönemli kalıp ifadeleridir. Ölüm öncesinde hastanın manevî yükünü hafifletmek islevine sahip “Yeğnicilik Ritüelinde”, dede hastanın başında bir konuşma yaptıktan sonra üç adet düvâz okur(Metin, 2010: 33).

Ölüm öncesinde hastanın sorgusunun yapıldığı “Gurbaritüelinde” dede tarafındandüvâz okunmaktadır. Alevî-Bektasî geleneginde kişinin sorgusu ölmeden önce yapılır. Bir talip, ölüm öncesi musahibiyle birkaç yıl içerisinde dara durmuşsa sorgusu yapılmış kabul edilir. Musahibi olmayan, musahibi olup da belirlenen zamanda musahibiyle dara durmamış hastaya gurba ritüeli uygulanır. Bu ritüelin işlevi hastanın ölmeden önce yargılanması vesorgulanmasının tamamlanmasıdır (Metin, 2010: 37).

Defin merasiminde ölünün üzerine toprak atılmaya başlandığı andan itibaren dedetarafından düvâzimam okunur. Dede mezarın basında sağ tarafta oturur. Yüzünü mezaradönerek düvâz okumaya baslar. Yine mezarın üzeri toprakla örtüldükten sonra

²¹⁸Gelenekte görgü ceminde(görüm) On İki hizmeti her isteyen kişi yapamaz. Ocak merkezli Alevi örgütlenmelerde On İki Hizmeti yapacak aileler bellidir. Gelenekte buna On İki hizmet kapısı denir. Diğer bir deyişle Gözcü hizmetini yapan kişi bu görevi oğluna, kardeşine, amcasına ya da diğer akrabalarına devredeceği zaman belli kurallar içinde devir teslim yapılır. Devir-teslim yapılan bir cem içinde toplumun şahitliği ve onayı ile kabul edilir. Devir edecek olan ve devir alacak kişi eşleriyle birlikte meydanda dar’a dururlar ve dede duazimam söyler ve dua eder. Eğer bu görevi akraba bağı olmayan bir kişiye ya da aileye devredecekse bunun da belli kurallar içinde yapılması gerekir. Şah İbrahim Veli ocağında bunun yöntemi; devir alacak kişi, bir kurban keser ve cem yapılır. Cemde bulunan toplumun şahitliği ve onayıyla devir teslim yapılır. Böylece O hizmet kapısı değişmiş olur.

²¹⁹Erkenin evveliyatı Cennette ki bu secerei Tuğba ağacındandır. Gerçeği kaybolursa Şimşir ağacından bir asa yapıp onun yerine konar ve buna on iki duaz imam okunur. Erken olarak kullanılır. “Erken” hakkında bkz. Mustafa Başaran, Alevi Ceminde On İki Hizmet, Mart Matbaacılık, İstanbul, 2002, s.48.

mezar toprağı üzerine bir çizgi yapılır ve bu çizgiye su dökölür. Su dökme işlemi sırasında dede düvâzimamokur Cenazenin üzerine toprak atılmaya başlandığı anda dedenin okuduğı düvâzlar bağışlama ve yakarış içeriklidir:

Aman Kul Himmet'im aman

İmam Mehdî sahib-zaman

Yardım ede On İki İmam

Amana geldim amana

Kul Himmet (Metin, 2010: 93-94-95).

Düvâzlar cenaze sonrası ritüellerde de okunan ve işlevi olan şiirlerdir. Cenazenin defni sonrasında yapılan “*Can Aşı*” ritüelinde, Kırk Yemeğı'nde, mezar ziyaretinde, mezarın yapılması sırasında da dede tarafından düvâz okunur (Metin, 2010: 99-170).

Alevi geleneğinde duazimamların her cemde ve muhabette söylenmesi şüphesiz ki On İki İmam'a olan sayğıdan kaynaklanmaktadır. Hz. Ali ve onun soyundan gelenimamların anılması törenin kutsiyetinin gereğıdir. Ayin ve erkânlarda Ulu Ozanlar ve diğeri Alevi şairlerinin duazlarının okunmasıyla insanlar bir anlamda, On İki İmam'a bağlılıklarını ve onların yüceliğini, kutsallığını tazelemektedirler. Masûm olarak kabul edilen On İki İmam'ın isminin anılması yenilenmeyi, arınmayı ve bağışlanmayı gerçekleştirmektedir. Duazimamlar da Yezid'in lanetlenmesi ile teberrâ anlayışının da ibadeti yapılmış olmaktadır.

Duazimamların sık sık dile getirilmesi Alevi yol ulularını anmak anlamına da gelmektedir. Bu yaygınlığın temel sebeplerinden birisi Aleviliğın temel kurumları olan ocaklara verilen önemdir. Ocak kurucusu ve piri kabul edilen erenlerin soy olarak On İki İmam'a dayandığına inanılır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Araştırmanın temel amacı doğrultusunda; Öncelikle Şah İbrahim Veli Ocağı görgü cemleri içinde okunan duazimamlarla ilgili 90'lı yıllarda gözlemci olarak bulunulan ve kayıt edilen iki adet *görgü cemi* ve bir adet *kısır ceme ait* kayıtlar, bilgiler ve notlar gözden geçirilmiştir. Bu bilgilere ilaveten tekrar saha çalışması yapılmış ve yeni veriler tespit edilerek daha sonra bu veriler bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.
2. Ballıkaya yöresindeki Şah İbrahim Veli süreğine ait cemlerin, ocağın merkezi sayılan Malatya-Ballıkaya yöresinde zaman zaman kısır cemlerin yapılıyor olması yanında İstanbul'da bu ocağa bağlı taliplerin 90'lı yıllardan bu yana görgü cemlerini devam ettiriyor olmaları sadece ibadet görevlerini yapıyor olmalarından başka, cemlerde yaşatılan kültürel değerlerin geçmişten günümüze aktarım görevini de yapıyor oldukları bilimsel bir gerçektir.
3. Alevilik konusunda; kaynağı, tarihsel süreci, itikadi ve düşünsel yapısı ve sosyolojik tabanlı çalışmaların literatürde önemli ölçüde mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Alevilik konusunda yapılan çalışmalar içerisinde duazimamlarla ilgili sınırlı sayıda araştırma saptanabilmiştir. Buna karşın duazimamların cemlerdeki yeri ve işlevine ilişkin bir çalışma saptanamamıştır. Bunun yanında Şah İbrahim Veli Ocağı cemlerinde okunan duazimamları konu alan ve bilimsel bir incelemenin yapıldığı bir çalışma da bulunamamıştır. *Cem* içinde okunan sözkonusu bazı duazimamların ayrı ayrı ele alınıp müzikal analizlerinin yapıldığı çalışmalar saptanmıştır. Literatürde mevcut bu eksiğin giderilmesi konusunda öncelikle cemin bütünü içerisinde duazimamları değerlendirecek bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir duazimamı; icra edildiği inanç pratiği içinden çıkarıp tek başına değerlendirmeye çalışmak, inançsal anlamda sahip olduğu edebi ve müziksel özelliklerin icra edildiği inanç pratiği ile bağlantısını koparmak anlamına gelecektir. Bâtini ve mistik özellikli ritüellerde söz konusu bağın çok daha güçlü olduğunu düşünüyoruz.

4. Ballıkaya yöresinde yaptığımız alan çalışmasında elde ettiğimiz “*esrik makamı*” teriminin Şah İbrahim Veli Ocağına mahsus ve bu yöredeki cemlerin içinde kullanılan bir duazimamı belirtmek için kullanılan terim olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu terim sadece müzikal anlamda bir makam olmayıp, metin, müzik ve duygunun birlikte ifade ettiği anlam ve etkinin, cem edenler üzerindeki itikadi yansıması olduğu sonucuna ulaşılmıştır(Bkz. Şekil C2) Literatür araştırmadan biliyoruz ki duazimam yazan ozanlar yazdıkları duazimamlara bir adlandırma yapmamışlardır. Farklı Ozanlar tarafından yazılan ve sözleri farklı olan bütün metinler “*duazimam*” adıyla anılır. Gelenekte yapılan cemlerde ve muhabbetlerde adıyla anılan bir duazimam yoktur. Bir duazimam ifade edilmek istendiğinde ilk dizesi söylenerek hatırlatılır(Bkz. Şekil C1; Şekil C2).

5. Şah İbrahim Veli Ocağında yapılan; *Görüm* ve *kısır Cem’lerde* okunan duazimamlar analiz edildiğinde; söz konusu cemlerde duazimamlar iki şekilde ifade edilmektedir: *Müzik eşliğinde okunan duazimamlar ve sözel okunan duazimamlar*. Başka bir deyişle; Dede veya on iki hizmet görevlilerinin okuduğu duazimamlar ve Zakir’in okuduğu duazimamlar diye de açıklanabilir.

6. Bu ocağa ait *görüm* analiz edildiğinde; yirmi sekiz defa duazimam okunduğu tespit edilmiştir. Bu yönüyle mistik ve batınî bir anlayış içine yapılan cemlerde duazimamlar; işlev ve içerikleriyle bu anlayışın oluşmasında etkin bir role sahiptirler ve bu tezde de görülmüştür ki cemlerin en önemli unsurudurlar. Bu nedenlerden dolayıdır ki; yüzyıllardır dilden dile aktarılacak ve cemlerde de okunarak hem yazılı hemde sözlü kültürün aktarılmasında kullanılan en önemli araçlardan biri olmuştur.

7. Duazimam metinlerine kutsallık atfedilir. Bu metinler okunduğunda büyük bir saygı ve hürmet gösterilir. Duazimamların ifade edilmesi dolayısıyla On İki İmam’ların adlarının anılmasının; Kur’an okumak kadar değerli olduğuna inanılır ve ibadet kabul edilir.

8. Kaynağı yüzyıllar öncesine dayanan tarihi ve dini gerçeklerin araçsallığı ile yaratılan aidiyet duygusu duazimam okunarak pekiştirilir ve kolektif bir kimlik yaratmanın aracı olarak kullanılır. Aynı zamanda tecella ve teberrâ vurgusu, duazimamlarda sürekli tekrarlanarak, oluşumuna kaynaklık eden tarihsel ve toplumsal hafızayı kendi ideolojisi doğrultusunda tavrı almaya iter.

9. Duazimamların ana temasının On İki İmam'lar olması nedeniyle olaylar ilahi bir bakış açısıyla anlatılır. Böylece cemlerde ve geleneğin yansıdığı her yerde sürekli bir kurtarıcıyı bekleme duygusu hafızalarda tazelenir. Siyasi fikir ve sosyal eleştiri yanı ile Alevi kültür unsurları olan; deyiş, semah, mersiye ve dualarda olduğu gibi inancın gerekleri konusunda toplumu harekete çağırır.

10. Cem birlemesi; ceme katılan herkesi ruhani birlikteliğe davet eder. Bu birliktelik düşüncede, coşkuda, yakarıшта tek vücut olmaktır. Cemin başlangıcında böylesine önemli bir işlev için duazimam okunarak, ortak bir duygu birliği yaratılır. Sözcüklerin seçimi, söz dizimi ve kalıplaşmış ifadeleriyle duazimamlar; cemde bulunan kişilerin zihinsel dünyası ile sürekli etkileşim içerisinde. Bu zihinsel etkileşimi en üst seviyeye çıkararak bireylerde esrime coşkusu yaratır.

11. 1950'lerde başlayan içgöçler ve şehirleşme ile 1980'lerde etkilerini gösteren küreselleşme sonucunda itikadi yapının değişmesi sonucu uzun süre kırsal alanda inanca ait ibadetler yapılamamıştır. Dahada önemlisi şehirde doğup büyüyen kuşakların yaşam seyri içinde; gittiği herhangi bir yerde, bakkalda, sinemada gündelik yaşamın yani "gerçek yaşamın" içinde Alevi inancına dair bir iz, onu çağrıştıracak bir sembol, kendilerini ifade etmelerinin gerekliliğine dair bir eğitimden mahrum yaşam sürecinde Aleviliğe ait bir aidiyet duygusu ve ona ait inanç pratiklerini içselleştirmesi mümkün olamamıştır. Ne gazetelerde, ne ekranlarda Alevilikten söz edilmeyen süreç bir yana kendi aile ortamlarında Alevilik çoğu kez katılmak istedikleri kadarıyla bir sohbet konusu da olmadığından ibadeti, sazı, sözü, muhabbeti değişime uğrayan Alevilik, 90'lı yıllarda itikadi anlamda toparlanma sürecinin ardından seyrekde olsa cemler yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenlerden dolayı yapılan cemler Batını/Mistik özelliğini kaybetmiş ve törensel bir gösteriye dönüşmüştür. Yeni durumda cemlerin görsel unsurları önplana çıkıp cemlerin görünen yüzü olmuştur. İç göçler, şehirleşme ve küreselleşme sonucu oluşan toplumu biçimlendirme ve yönlendirme amaçlı hegamonik popüler kültürün baskın çıkması, inanca ve kültüre ait değerlerin bu anlamda değişime uğramasının önemli nedenlerinden biridir. Böylece cemler popüler kültürün etkisiyle sadece taşıdığı görsel ve müziksel unsurlarla özdeşleştirilmiştir. Diğer unsurlar geri planda kalmış içerik ve işlevleri farklılık yaratamamıştır.

12. Duazimamların ana teması On İki İmamlar olmasına karşın baskın tema Hz Ali'dir. Hz Ali'nin irfani kişiliğinde diğer imamlar yer bulmaktadırlar. Diğer imamların Hz Ali soyundan gelmesi bu durumun en temel nedenidir. Hz Ali'den sonra

en çok vurgulanan imam Hüseyin'dir. İslam tarihinde yaşanan Kerbela faciası İmam Hüseyini farklı bir yere koymuş ve onu mitleştirmiştir. Baskı, zulüm ve haksızlığa karşı başkaldırının sembolü olmuştur. Bu durum ana teması On İki İmama övgü olan duazimamları daha önemli ve işlevsel kılmıştır.

Alevi inancı, geleneği, alışkanlıkları ve olanakları çerçevesinde şunu söylemek mümkündür; duazimam okunmadan hiçbir cem yapılamaz.

Kaynakça

- Alkan, E. (2005). *Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Arslanoğlu, İ. (1992). *Şah İsmail Hatayi*. İstanbul: Der.
- Arslanoğlu, İ. (1997). *Kul Himmet*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Artun, E. (2008). *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı* (II b.). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Atalay, A. A. (Dü.). (1990). *Seyyid Nizâmîoğlu*. (M. Yaman, Çev.) İstanbul: Anadolu Matbaa Ve Ticaret Koll.Şti.
- Atalay, A. A. (2003). *Âlevi Duaları Gülbankları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Atalay, A. A. (2007). *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. İstanbul: Can.
- Ayan, H. (1990). *Nesîmî Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydın, E. (2005). *Kimlik Mücadelesinde Alevilik*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Başaran, M. (2002). *Alevi Ceminde 12 Hizmet*. İstanbul: Mart Matbaa.
- Bayrı, H. (1959). *Âsık Vîrânî Divanı*. İstanbul: İstanbul Maarif Matbaası.
- Bey, B. S. (2000). *Türkiyede Alevi- Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*. (İ. Görkem, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Birdoğan, N. (2003). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. Hamburg: Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları.
- Birge, J. K. (1991). *Bektaşilik Tarihi*. (R. Çamuroğlu, Çev.) İstanbul: Ant yayınları.
- Bozkurt, F. (2005). *Toplumsal Boyutlarıyla Âlevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2006). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2008). *Semahlar*. İstanbul: Kapı.
- Bozkurt, F. (2009). *Buyruk*. İstanbul: Kapı.
- Clarke, G. L. (2002). *Alevi Kültürel Kimliğinde Müziğin Rolü*. İstanbul: Bağlam yayıncılık.
- Çamuroğlu, R. (1994). *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*. İstanbul: Ant yayınları.

- Çamuroğlu, R. (1994). *Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye*. İstanbul: Ant.
- Çamuroğlu, R. (2005). *Sabah Rüzgârı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çamuroğlu, R. (2008). *Değişen Koşullarda Âlevilik*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çınar, E. (2007). *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Çınar, E. (2007). *Kayıp Bir Alevi Efsanesi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (A. S. Güneyçal, Dü.) Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dinç, N. (2011). *Hızır Kimdir?* İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Elçi, A. C. (2011). Duvazlar-Duvazımamlar Üzerine Müzikal Bir Çerçeve. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 57-131-174.
- Eliade, M. (1994). *Edebi Dönüş Mitosu*. (U. Altuğ, Çev.) Ankara: Mge Yayınları.
- Erdoğan, A. (2005). *Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ergun, S. N. (1946a). *Bektasi Sairleri ve Nefesleri I-II*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi.
- Eröz, M. (1990). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erseven, İ. C. (1990). *Aleviler’de Semah*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1991). *Alevi Bektaşî Edebiyatı*. İstanbul: Der.
- Eyuboğlu, S. (1982). *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Cem.
- Fiğlalı, E. R. (1984). *İmâmiyye Şîası*. Ankara: Selçuk Yayınları.
- Fiğlalı, E. R. (1996). *Türkiyede Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Selçuk.
- Gölpınarlı, A. (1981). *Pir Sultan Abdal*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1989). *Hurifilik metinleri kataloğu*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gölpınarlı, A. (1997). *Türkiye’de mezhepler ve tarikatler*. İstanbul: İnkılap.
- Gölpınarlı, A. (2005). *On iki imam*. İstanbul: Derin.
- Gölpınarlı, A. (tarih yok). *Alevi Bektaşî Nefesler*. İstanbul: İnkılap.
- İ.Özmen. (1995d). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi IV*. İstanbul: Saypa Yayın Dağıtım.
- İ.Özmen. (1995e). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi V*. İstanbul: Saypa Yayın Dağıtım.

- İyiyol, F. (2013). Alevi-Bektaşî Geleneğinde Dûvâz-Dûvâzimamlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 60-84.
- Karakaya Stumpf, A. (2015). *Vefailik Bektaşîlik Kızılbaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaygusuz, i. (1991). *Son Görgü Cemi*. İstanbul: Alev Yayınları.
- Korkmaz, E. (1993). *Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Korkmaz, E. (2002). *Buyruk Yorumlu İmam Ca'fer Buyruğu*. İstanbul: Der.
- Korkmaz, E. (2007). *Kırklar Cem*. İstanbul: Anahtar.
- Köksal, A. (1984). *Hız. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Melikoff, İ. (1998). *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*. (T. Alptekin, Çev.) İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Melikoff, İ. (2007). *Kırkların Cemi'nde*. (T. Alptekin, Çev.) İstanbul: Demos Yayınları.
- Metin, İ. (2010). *Alevilikte Cenaze Kaldırma*. İstanbul: Parşömen Yayınları.
- Noyan, B. (1996). *Veli baba menâkıbnâmesi*. İstanbul: Can.
- Ocak, A. Y. (2005). Alevilik Tarihinin Temel Problemi: Alevilik ve Nizari İsmaililiği. *Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu I Bildiriler ve Müzakereler*. İsparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2009). *Aleviliğin Tarihsel Altyapısı*. İstanbul: Dergâh.
- Onatça, N. A. (2007). *Kırklar Semahı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Orhan, H. (2013). *Alevi İbadeti*. İstanbul: Mattek Matbaacılık.
- Öktem, N. (1995). *Laiklik, Din ve Alevilik yazıları*. İstanbul: Der.
- Öz, B. (1997). *Bektaşîlik Nedir*. İstanbul: Der.
- Öz, B. (2008). *Alevilik Nedir*. İstanbul: Der.
- Özkırımlı, A. (1985). *Alevilik-Bektaşîlik ve Edebiyat*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özmen, İ. (1995a). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi I*. İstanbul: Saypa Yayın Dağıtım.
- Özmen, İ. (1995b). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi II*. İstanbul: Saypa Yayın Dağıtım.
- Özmen, İ. (1995c). *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi III*. İstanbul: Saypa Yayın Dağıtım.

- Öztelli, C. (2008). *Pir Sultan Abdal Yaşamı ve Bütün Şiirleri* (XI b.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Sarıkaya, M. (2005). *Anadolu Aleviliğinin Tarihi arka planı*. İstanbul: Ötüken.
- Serouya, H., & Serouya, H. (1967). *Mistisizm Gizemcilik Tasavvuf*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Seyyid, A. (2007). *Hızırnâme*. (B. Y. Altınok, Dü.) Ankara: Türkiye DiyanetVâkfi.
- Söyler, Y. (2005). *19. Yüzyılda Bektasîlik*. İzmir: Akademi.
- Stumpf, A. K. (2015). *Vefailik, Bektaşilik, Kızbaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, H. (2010). *İlhanlılar Döneminde Şilik*. İstanbul: Ötüken.
- Şener, C. (1989). *Alevilik Olayı*. İstanbul: Yön.
- Taşğın, A. (2006). *Türkmen Aleviler*. İstanbul: Ataç.
- Taşğın, A., & Taşğın, A. (2013). *Dile Gelen Alevilik*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Turan .F. Ahsen, F. K. (1999). Türk Edebiyatında Duvazdehler. *I. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektas Veli Sempozyumu Bildirileri* (s. 357-367). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektas Veli AraştırmaMerkezi Yayınları.
- Türkmen, F. (2003). Şah İsmail Hatayi'nin Alevi Bektasiliği ve Alevi-Bektasi Şairler Üzerindeki Etkileri. *I. Uluslararası Şah Hatai (Şah İsmail) Sempozyumu Bildirileri (9-11 Ekim 2003)* (s. 317-332). Ankara: Hüseyin Gazi Kültür ve SanatVakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (2009). *Dört Kapı Kırk Eşik*. İstanbul: Dergâh.
- Usluer, F. (2014). *Hurufilik*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Üzüm, İ. (1997). *Günümüz Aleviliği*. İstanbul: Türk Diyanet Vâkfi.
- Üzüm, İ. (2004). *Kültürel kaynaklarına göre Alevilik*. İstanbul: Horasan.
- Üzüm, İ. (2009). İnançtan Külte: Alevilikte On İki İmam İnancı. A. Y. Ocak (Dü.) içinde, *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü* (s. 268-285). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yaman, M. (2011). *Alevilik İnanç Edeb Erkân*. İstanbul: Demos.
- Yörükân, Y. (2006). *Anadoluda Aleviler ve Tahtacılar*. İstanbul: Ötüken.
- Zelyut, R. (1990). *Öz kaynaklarına Göre Alevilik*. İstanbul: Anadolu Kültürü Yayınları.

KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

BAŞARAN, Mustafa. 2002(Ballıkayalı-Dede). Kişisel Görüşme

BAŞARAN, Hüseyin. 2014. Kişisel Görüşme

ERCAN, Ali Ekber. 2013(Arguvan Çavuşlu). Kişisel Görüşme.

EROL, Ufuk. 2015. Kişisel Görüşme

EROL, Süleyman(Ballıkayalı). 2015. Kişisel Görüşme.

KOÇ, HACI ALİ(Ballıkayalı). 2105. Kişisel Görüşme

ÖZTÜRK, Elif(Ballıkayalı). 2010, 2014 Kişisel Görüşme

YALÇIN, Abidin(Ballıkayalı). 2010, 2016 Kişisel Görüşme.

YALÇIN, Ali (Ballıkayalı-Dede). 2010, 2104 Kişisel Görüşme.

YALÇIN, Esma (Ballıkayalı). 2014. Kişisel Görüşme.

EKLER

EK A: Cem düzeni içinde duazimamların yeri ve esrime

EK B: Görgü ceminde okunan sözel ve müzik eşlikli duazimamlar

EK C: Duazimam notaları

EK A.1

Armağan COŞKUN ELÇİ

Duvazlar/Duvazimamlar Üzerine Müzikâl Bir Çerçeve

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi / 2011 / 57 /137

Duvazların cem düzeni içindeki yerlerini belirlemek amacıyla alan araştırmalarından elde ettiğimiz bilgiler ışığında dört noktadaki cem düzeni ve bu düzen içinde duvazların yerlerini aktarmaya çalışalım. Urfa / Kısas, Gaziantep, Adıyaman ve Kahramanmaraş cemlerinde zâkirlik ve aynızamanda babalık yapan Âşık Dertli Divânî'nin verdiği bilgiler ışığında genel bir akış içerisinde cemin düzeni şu şekildedir:

1. On iki hizmet başlamadan ceme giremeyen olursa bu bölümden nasibini alması amacıyla gözcü ceme katılanları toplayıp dikkatlerini sağladıktan sonra zakirler tarafından üçdeyiş bir duvazı imam okunur. Müşküller ortaya konarak sorunlar çözülür.
2. Gözcü sağ başta olmak üzere on iki hizmet sahibi ya da tek başına gözcü dededenon iki hizmet duasını alırlar.
3. Süpürge hizmeti yerine getirilir.
4. Gönül abdestini temsil eden ibrikarlık hizmeti yerine getirilir.
5. İmam Hüseyin'in makamını temsil eden post hizmeti yerine getirilir.
6. Çerağ (Delil) hizmeti yerine getirilir. Zâkirler delille ilgili genellikle Hatayi'ye ait üç duvaz okurlar. Delil dûvazlarında bacılar ayakta durmaktadır.

7. Gülbenkten sonra gözcünün müdahalesi ile meydan açılır; muhabbet yapılır.

8. Zâkir üç deyiş bir duvaz okur; zaman elverirse üç deyiş bir duvaz daha okunur.

Dede gülbenkini okur.

9. Miraçlama ve bitiminde yedirme bölümünde semah okunur (Kırklar şerbetiîçtiler); üç semah dönülür ki buna üçleme denir. Semahçılar dize geldiği esnada tevhidokunur.

10. Dedenin gülbenkiyle sakka suyu gelir.

11. Sofra hizmeti yapılır.

12. Gözcü ya tek başına ya da on iki hizmet sahibi topluca duasını alır. Oturan duran Duasından sonra cem birlenir.²Urfa/ Kısas, Adıyaman, Gaziantep, Kahraman Maraş süreğinde üç deyiş bir duvazve arkasından dedenin gülbankı bir bütün oluşturmakta olup cem içerisinde en az üç kez, üçdeyiş bir duvaz şeklinde kendini göstermektedir.

Ordu/Gürgentepe Güvenç Abdal ocağı ceminin düzeni şu şekildedir:

1. Kurban tekbirlenir; zakir tarafından kurbanla ilgili biri Şah Hatayi'den olmak üzere bir ya da üç duvaz okunur.

2. Akşam duasına başlanır. Gözcü ve süpürge hizmetini yapan meydan bacısı meydana gelir; üç kez yeri süpürerek dededen duasını alır; toplar ve dara durur; postu gözcü ile birlikte sererler. Dede iki duvaz okur.

3. Kur'an okunur; sonra cem üyeleri ayağa kalkar ve hayır istek duası yapılır, yemek yenilir.

4. Dede ile gözcünün konuşmalarından sonra akşam duasında okunan ilk duvaz (Töğbeistiğfar) tekrar okunur.

5. Saka suyu hizmeti yapılır ve tevhid okunur.

6. İkinci tevhid okunur; dedenin duasından sonra üç duvaz okunur.

7. Dedenin duasından sonra miraçlama ve Kırklar semahı okunur.

8. İki miraçlama okunur; ikinci miraçlamanın bitiminde “ o şerbetten biri içti mest oldu kendisinden geçti” dizeleri ile başlayan Kırklar semahı dönülür. Dede gözcüye ve meydan bacısına duasını verir; arkasından oturan duran duasını yaparak cemin sona erdiğini söyler.

Görüldüğü üzere cem akışı içinde farklı bölümlerde ortalama sekiz duvazokunmaktadır.

06.05.2009 tarihinde izleyip kayıt altına aldığımız Bulgaristan/Razgrad/Kubrat’abağı Ceferler (Sevar) köyü Hıdırellez ceminin düzeni şu şekildedir:

1. Cem üyeleri babanın önünde yere secde edip arkasından babayla görüşme yaparlarve babadan dua alırlar.
 2. Bu kez erkekler sırasında ilk kişiden başlayarak cem üyeleri birbirleri ile görüşürler.
 3. Çerağı hizmeti yapar ve duasını alır.
 4. Sakkacı yere secde ederek duasını eder; sonra da babadan duasını alır.
 5. Erkân tutularak görgü yapılır.
 6. Çerağ yanarken getirilen içecekler aynı kaptan toplanarak üç kez dem üleştirilir. Bacılar erkeklere doluya gider. Doluya giderken zâkir ve topluluk üyeleri ya solo ya da toplucanefes, duvaz okurlar.
 7. Sofra hizmetinden sonra semah dönülür.
 8. Bütün hizmet sahipleri babadan duasını aldıktan sonra gözcü, cem kardeşlereörgülerinin olup olmayacağını tekrar sorarak babadan duasını alır.
- Akıştan anlaşılacağı üzere doluya gidilirken okunan duvazların sayısında herhangi bir belirginlik yoktur.

Ankara/Çubuk-Çankırı/Şabanözü merkezli ocakları temsilen 04.04.2007 tarihinde katıldığımız Çankırı/Şabanözü-Kutluşar köyünde izleyip kayıt altına aldığımız Abdal Musa ceminin düzeni şu şekildedir.

Cem’e hazırlık:

1. Cem’e gelmeden gusül abdestinin alınması ve cem yapılacak evin kapısında Bakarasuresi 58. ayeti ya da A’raf suresi 161. ayetinin okunması.
2. Eşiğe niyaz, pazuvantın omzuna niyaz.
3. Dedenin Kırklar Meydanı’na gelerek niyâz alıp postunu selamlaması, kemerbestinibeline bağlaması.
4. Tarikat namazının kılınması

5. Dedenin sefalanması
6. Dedenin açış (akşam) gülbankı.
7. Kahve ya da çay içme, sohbet eylemi.
- b. Cem'in başlaması
8. Hizmet sahiplerinin dara durarak dua alması
9. Post âşığının Şah Hatayi'den on iki hizmet nefesini okuması.
10. Gözcünün cemin içeriği hakkında bilgi vermesi.
11. Bütün canların birbirleriyle görüşmesi (Küsülü kalmamak için)
12. Kur'an okunması (Dede ya da canlardan bir kişi tarafından Bakara 37-38, Âl-i İmrân 103, Mâide 55-56, En'am 71, Tevbe 7, Kiyamet 14-15, Ahzab 46, Tahrim 8, Nisâ 26, Â'raf 23).
13. Dedenin istiğfar gülbankı
14. Görgü aşaması (Âl-i İmrân 103, Tahrim 8, Âl-i İmrân 29, Fâtır 18, İsrâ 13-14; Seccadeci; Müsahipli canların seccadeye gelmesi; İstigfar ayetinin okunması; görgününyapılması; Dedenin fetih suresi 10. ayeti okuması; Dedenin tecellâ duasını okuması; carcının hizmeti)
15. Cem birleme hizmeti
16. Carcı hizmeti
17. Sır suyu hizmeti
18. Çerağcı hizmeti
19. Âşıkların çerağla ilgili üç duvaz okuması
20. Kurban hizmeti
- a. Kurban sahiplerinin görümü
- b. Kurban rehberinin gülbanklanması
- c. Kurban dualama.
21. Âşıkların kurbanla ilgili üç duvaz okuması
- d. Kurbancı hizmeti

22. Akşam yemeğinin verilmesi
23. Kurbanın meydana gelmesi
24. Lokmacı (Kara kazan hizmeti)
25. Âşıkların kara kazanla ilgili üç duvaz okuması
26. Erkândan geçme hizmeti
27. Âşıkların erkânla ilgili iki nefes, bir duvaz okuması
28. Yüreğin dualanması.
29. Nazniyâz hizmeti
30. Âşıkların nazniyâzla ilgili duvaz okuması
31. Dem hizmeti
32. Yürek lokması hizmeti
33. Dedenin lokmayı kontrol etmesi.
34. Yürek hakkının verilmesi
35. Âşıkların yürekle ilgili üç duvaz okuması
36. Âşıkların Hizmet Bölümü
 - a. Miraçlama (son beş dörtlüğünde semah)
 - b. Tevhidler
 - c. Turnalar semahı
 - d. Kerbela semahı
37. Sakka suyu hizmeti
38. Âşıkların sakka ile ilgili üç duvaz okuması
39. Sofra hizmeti
40. El suyu hizmeti
41. Kur'an okunması
42. Sofra hizmeti
43. Hizmet sahiplerinin dua alması

44. Eksik, noksan duası
45. Oturan duası
46. Cemin sona ermesi
47. Cem yapılan yerin temizlenmesi.

EK A.2

Abidin Yalçın.

Malatya-Hekimhan- Ballıkaya. 1940 doğumlu.

Cemlerde Müzik Eşlikli Duazımam Söylenirken Esrime Hakkında

DUA2 ve BABAM TOPDEDE

Adı Süleyman Yalçın, lakabı Topdede. Bu ismi benim baba-
bani. Hâkimhan Mezarı (Ballıkaya) köyündendir. İnanç olarak;
halk devletimiz meshebimizi kabullenmediği için, devlete
göre meshepsiz bize sorarsanız Aleviyiz.

Tarihi tam olarak hatırlamamakla birlikte, sanıyorum
1940 lı yılların ortaları idi (45-46) gibi. Mevsim kış, hava
soğuk köyde diz boğu kar vardı. Köyümüze Dede gelmiş ta-
rikat icra ediliyordu.

Benim ailem inançlı, cem ayinlerine çok değer veren,
köyde yapılan cemlere herdaim severek katılan bir aile idi.
Köyde geçen çocukluk yıllarıma ait birçok anım var. Beni
en çok etkileyen ve hiç unutmadığım bir anım var ki:

Bir akşam evde babam, Ebem (Baba anne) ve ben var-
dım. Sebepini bilemediğim bir nedenle üçümüz Ceme gitmemiş
evde kalmıştık. Diğer aile fertleri cem evine gitmişlerdi, Cem
evi bizim evimize 40-50 m. uzakta geniş eski bir köy da-
ması idi. Sahibinden dolayı Hüsnü'nün damı denirdi.

Petrol lambası ışığında, sobanın yanında babamla bir-
likte oturuyorduk. Ebem öbür adadai bir işle meşguldü, Va-
kit hayli geç olmuştu, benim uykuym gelmeğe başlıyordu. Babamın
kalk yat demesini bekliyorum, ikide bir ona bakıyordum.

Babam diz üstü oturma durumuna geldi, küçük, küçük ki-
bir daumalar ve dizlerini öğmeye başladı, Yavaş yavaş, Allah,
Allah diyerek dizlerine vurarak sıçramaya başladı. Ben kork-
tum, babama birşeyler oldu diyerek Ebe'nin bulunduğu ordaya
kostum.

Ebe, Ebe babam hastalandı yetiş dedim. Derhal elin-
deki işi bıraktı, birlikte babamın bulunduğu ordaya girdik, Ba-
bamın zıplaması ve dövmesi artmıştı.

Ebem hayretle :

Süleyman buradan nasıl duyuldu DUAZ
imamı dedi Bana dönerek korkma Gurban babam Esi-
eyliyor (Transa geçmek) dedi ve benim başımı okşadı.
Sonra babamın arkasına geçerek omuzlarını, sırtını ve kolları-
nı öğmeye (masaj) başladı. Bir süre sonra babam sakinleş-
ti. Fakat çok yorgun ve bitkin gözüküyordu.

Daha sonraki Cemlemler DUAZ okunduğunda babamın
yalnız olmadığını gördüm. Rahmetli Hüseyn Atalay amca
babamla birlikte TRANSA geçiyorlardı. Her ikisinde Allah,
Allah diyerek, dizlerine vurarak, diz üstü zıplayarak, ken-
dilerinden geçmiş olarak cemratin ortasında dolaşıyor-
lardı. DUAZ'ın okunması bittince, genç kuvvetli kişiler, tran-
sa halindeki kişilerin sakinleşsin kendine gelsin diye
hazlı masaj yapan rahatlatıcılarıydı. Transa sonraki babam

İlkokulu bitirdikten sonra (1952) cem ayinlerini giremez oldum. Çünkü okumak için önce Hekimhan'a, daha sonra Bursa ve Ankara'ya yattılı öğrenci olarak gittim. Fakat çocukluğumdaki göçlülüklerimin ve yaşadıklarımın etkisinden kurtulamadım, Zaman, zaman çok güzel anılar olarak hep hatırladım.

Emekli olduktan sonra (1983) birkaç kez köyüme gittim. Köyüm Hekimhan - Ballıcalar (Mezime) köyü, Benim çocukluk ve gençlik yıllarımda bölgenin kültür merkezi olarak biliniyordu. Bunun nedeni Köyde kendini iyi yetiştirmiş, sözün sabbedi denen DİDE ve ZAKIR'ların olması idi. Zaman zaman çevre köylerden insanlar gelin, Mezime'de sohbet ve aydınlanma toplantıları yapılırdı.

Köyüme son gidişimde, benim ricam üzerine Perşembe akşamı cem ayini yapıldı. Dedemiz her konuda kendini yetiştirmiş, Zakkırlığıyla çok iş yapan, çok sevdiğim, Saygı değer Mustafa Başaran Dede idi. Allah rahmet etsin.

Anıdan yıllar geçmesine rağmen büyük bir heyecan ve duygu yükü ile ceme katıldım. Çok güzel ve coşkulu bir cem ayini icra edildi. Ayin sırasında hep babamı hatırladım. DUAZ söylenmeye başlandığında benim de içinde, büyük bir coşku ve etkileşim oldu. Bu duyguyu anlatmak mümkün değil. Ancak yaşanması

İyi bilmek ve özümsemek gerekli,

Birgün gelir Alevilik devlet karşında kabul görün
İse bizim bu güzel duygu ve düşüncelerimizi bütün
Türkiye'ye anlatır, tanır ve de doğru yolu bulur.
Sevgi ve saygılarımızla yolunuz açık olsun.

A. Mahir

Abidin Yelçin

(E) Ptt. Kd. Alb.

EK B: Görgü ceminde okunan duazimamlar

EK B.1: Görgü ceminde okunan sözel duazimamlar

1

Benim kubbem Muhammet

Benim kubbem Ali'dir

Benim kubbem Hasan'dır

Ali evladı Hasan'dır.

Benim kubbem Hüseyin

Ali evladı Hüseyin,

Benim kubbem Zeynel'dir

Ali evladı Zeynel'dir.

Benim kubbem Bâkır'dır

Ali evladı Bâkır'dır

Benim kubbem Cafer'dir

Ali evladı Cafer'dir.

Banim kubbem Kazım'dır,

Ali evladı Kazım'dır

Benim kubbem Rıza'dır,

Ali evladı Rıza'dır.

Benim kubbem Tağı'dır

Ali evladı Tağı'dır

Benim kubbem Nağı'dır

Ali evladı Nağı'dır

Benim kubbem Hasan Asker

Ali evladı Askeri

Benim kubbem Mehdi'dir

Ali evladı Mehdi'dir

2

Hatalar etmişim noksandır işim,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammet Ali'ye bağlıdır başım,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Hasan Hüseyin Balkayan Nur ise,

Özümüz de kibir benlik var ise,

İmam Zeynel Abidin gizli sır ise,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammet Bakırın izinden çıkma,

Yükünü Cafer'den tut gayrıya bakma,

Hatıra deyip te gönüller yıkma,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Benim Sevdüğimde Musa'yı Kazım,

İmam Rızaya bağlıdır özüm

Eksiklik, noksanlık hep kusur bizim,

Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Muhammet Tağı'da benziyor Aya

Aliyül Nağı emekler salmasın zaya,

Ettiğimiz kem işlere, bed huya,
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Hasan askerinin gülleri bite,
Mehdi gönlümüzün gamını ata,
Ettiğimiz yalan koğa gıybete,
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

Eder Şah Hatayım Bağdat ile Basra,
Ne günlere kaldık böyle asra,
Ya Ali cömertsin kalma kusura,
Tövbe günahımıza, estağfurullah, estağfurullah

3

Hoda kıl mafiret cümle günahım
Muhammet Mustafa hakkı bağışla
Vilayet mülkünün hem padişahı
Aliyel Mürteza hakkı bağışla

Resulü kibriyaya hem ser olan
Şefaatta hünasa Ekber olan
Muhakkak Ümmühata Ekber olan
Hatice Fatuma hakkı bağışla

Budur Envaci Bahrinin esası
Götüren lüglüyü mercanı hası

Yüz sürüp Fatumadan'dır ricası
Bu demhayrel nisa hakkı bağışla

Onların kapısı dar ül amandır
Şef'i ruzi siyahı asumandır
Kerem kanı imamı du cihandır
Hasan Hulku Rıza hakkı bağışla

Budur isna aşere burcunda leman
Ziya senden ayırma eyle ihsan
Kusurum çok aman şahı Şehidan
Hüseyin Kerbela hakkı bağışla

Yüzüm yerde özüm bu dar içinde
Mukimam müminem ikrar içinde
Aman yandırma hergiz nar içinde
İmam Zeynel Aba hakkı bağışla

Muhabbi Ehlibeyt'e eyle rahmet
Divanı dergâhın da bula şefkat
Niyazın bu cihanda verme zahmet
Hoda Bakır baka hakkı bağışla

Güruhünaci nin hem pişivasi
Tarıkı müstakîmin muktedası
Beşerdir kul olur gerçi hatası

İmam cafer rahnüma hakkı bağışla

Dedi mürsel iki nesne emanet

Biri Kur'an biri evlat tamamet

Seveni yarlığa yevmil kıyamet

Şeyhi Kazım Musa hakkı bağışla

Horasan hakinin şahı Emiri

İmamı heçtemin sahip seriri

Cemiye mücrimanın desdigiri

Ali sultan Rıza hakkı bağışla

Onlardan isteriz her çare himmet

Nedeni kul günah işlerse elbet

Yine bir zerre-i ol şemse minnet

Tağı'yı mukteda hakkı bağışla

Açık rahmet kapısı bi nevaya

Gelip dar a dururlar ilticaya

Bu demde affı kıl koyma cezaya

Naki'yi mahinema hakkı bağışla

Buyur mashar bizi şefkatlarına

Bugün cem olmuşuz haki der ine

Seza et rahmeti kemterlerine

Hasan Askerliğa hakkı bağışla

Muhammet Mehdi'yi her ducihana
Yanında haşrikıl sahip livanın
Muhibbi bendei Ali abanın
Ba ismin kibriya hakkı bağışla

Çarda masumeyni bilirim ekrem
Sığındı Hatayi affına herdem
Huzuru Hazretinde durdumepsem
Medet Ali aba hakkı bağışla

4

Dinleyin nefesim mevali canlar
Onun için okurum lanet Yezid'e
Muhammet Ali'yi sevmedi onlar
Onun için okurum lanet Yezid'e.

Ali'm yezidlerin yayın yasandır
Yezit imamların üstün basandır
Hasana'la Hüseyi'nin başın kesendir
Onun için okurum lanet Yezid'e

Görün neylediler şu ben fakiri
İmam Zeynel Aba kıldı şükürü
Kirişle boğdular imam Bakır
Onun için okurum lanet Yezid'e

İmam Cafer bir erkândır yürüttü
Onu mevaliden gayrı kim tuttu
Musa'yı Kazım'a kurşun akıttı
Onun için okurum lanet Yezid'e

Münkirler zehiri önüne koydu
Şah imam Rıza'yı getirin dedi
Tağı, Nağı ah çekiben ağladı
Onun için okurum lanet Yezid'e

Soydular Hasan Askeri'nin donların
Akıttılar alkırmızı kanların
Mehdi alacak intikamın onların
Onun için okurum lanet yezide.

Şah Hatayı'm bu söz böyle oluptur
Yezidin münkirin devri dönüptür
Ey erenler hizmet tekmil oluptur
Onun için okurum lanet Yezi'de

5

Kurbanlık koçtur meydana gelen
Önünde Peyiğe Cebail deyi
Bir güzel koç ile huzura gelen
Hakka teslim oldu İsmail deyi

Dört kişi kurbanı yerinden ala
Erenler ceminde huzura gele
Zakirin zikridir üç duaz imam
Tekbirin al da güzel er deyi

Tekbirin al da götür pünhana
Zira cevreyleme cesette cana
Arzulamış gelir ulu divana
Müminlerin arzu şevki nur deyi

Tekbirin alda bıçağın çal
Hizmetin bil de hesabını gör
Keşküre boğazla, kanın eyle sır
Gideceği yerde kanda sır deyi

Postundan arala getir meydana
Hasan ve Hüseyin Zeynel'i cana
Bakır ile bile girdi kazana
Pişti eridi oldu hal deyi

İmam Cafer Hikmet kitabını oku
Bülbül ol da hemen gülşanda şakı
Yağın ırfanda delilde yakın
Müminlerin arzu şevki nur deyi

Kırklar meclisinde çarkı pervane
Musayı Kazım'dan ol sırrı cana
Rıza lokmasının getir meydana
Dört kapısı tamam yer dedi bunu

Muhammet Tağı'dır lokmayı sunan
Ali'yül Nağı'dır Nuş edip yiyen
Hasan Asker'i dühana giren
Mehdi bu cihanda oldu sır deyi

Şah Hatayım içti aşkın dolusun
Doluyu sunan da Pirim Ali'sin
Rehbere teslim eyle derisin
Kanber'in serdiği sofraya ol deyi

-6-

Allah Allah
Nuru Hoda
Muhammet Mustafa
Aliyel Mürteza,
Hasan-ı müçteba
Hüseyni şahı şehidi Kerbela
İmam Zeynel Aliaba
Muhammet Bakır Baka
Caferi Sadık sıtkı safa
Musa'yı Kazım

Alırıza

Muhammet Tağı

Aliyül Nağı

Hasan-ül Askeri

İmam Muhammet Mehdi

Sahip zamanın hürmetine yarabbi, lokmalar kabul ola, muratlar hâsıl ola, yiyenlere helal yedirene delil ola, Cennet taamı ola, kudret lokması ola, dertlere derman ola, yaralara merhem ola, hastalara şifa ola, Allah her zaman birlik, beraberlik, sevgi, saygı ve hoşgörü içerisinde yemek, içmek nasip eyleye. İbrahim Halilullah'ın bereketi içinde ola Allah kabul eyleye.

EK B.2: Müzik eşlikli okunan duazimamlar

1

Hata ettim hoda yaktı delili

Muhammet Mustafa yaktı delili,

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu,

Aliyel Mürteza yaktı delili.

Ali'nin Düldülünün Kamberinin

Zülfkarı kaza yaktı delili,

Hatice, Fatuma, Kübrayı Zehra

İmam ol silsile yaktı delili.

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyin'i Kerbala yaktı delili

İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza yaktı delili.

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı,
Hasan Askerliğa yaktı delili,
Muhammet Mehdiyi sahip zamanı,
Eşşiginde gıda yaktı delili

Bilirim günahım hatten aşır Şah
Ali oğlusun aba yaktı delili
On iki İmam nur oldu Şah Hatayım,
Şahım nuru Hoda yaktı delili.

2

Hata ettim hoda sen kabul eyle
Muhammet Mustafa sen kabul eyle
Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu
Ali'yel Mürteza sen kabul eyle

Ali'nin düldülünün Kamberi'nin
Zılfıgarı kaza sen kabul eyle
Hatice, Fatuma, Kübrayı Zehra
İmam ol silsile sen kabul eyle

Hasan bu aşk ile girdi meydana
Hüseyin'i Kerbela sen kabul eyle
İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza sen kabul eyle

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğa sen kabul eyle

Muhammet Mehdiyi Sahip zamanı

Eşiğinde gıda sen kabul eyle

Bilirim günahım hatten aşır Şah

Ali oğlusun aba sen kabul eyle

On iki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru hoda sen kabul eyle

3

Hata ettim Hodaya Allah, Allah

Muhammet Mustafa'ya Allah, Allah

Safî nesli Cüneyitd Haydaroğlu

Ali'yel Mürteza'ya Allah, Allah

Ali'nin düldülünün Kamberi'nin

Zılfıgarı kazaya Allah, Allah

Hatice, Fatıma, Kübra'yı Zehra

İmam ol silsileye Allah, Allah

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüsey'ni Kerbelaya Allah, Allah

İmam Zeynel, İmam Bakır'ı Cafer

Kazım, Musa, Rıza'ya Allah, Allah

Muhammet Tağı'dır Şah Ali Nağı

Hasan Askerliğaya Allah, Allah

Muhammet Mehdiyi sahip zamanı

Eşiğinde gıdaya Allah, Allah

Bilirim günahım hadden aşıp Şah

Ali oğlusun abaya Allah, Allah

On iki İmam nur oldu Şah Hatayi'm

Şahım nuru hodaya Allah, Allah

4

Zakir üç duazimam söyler:

Hata ettim hodaya indi bu kurban

Muhammet Mustafa'ya indi bu kurban

Safı nesli Cüneyid Haydaroğlu

Aliyel Mürtezaya indi bu kurban

Ali'nin düldülünün, Kamber'inin

Zılfıgarı kazaya indi bu kurban

Hatice, Fatuma, Kübrayı, Zehra

İmam ol silsileye indi bu kurban

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyini Kerbelaya indi bu kurban
İmam Zeynel, İmam Bakır Cafer
Kazım, Musa, Rıza'ya İndi bu kurban

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan askerliğaya indi bu kurban
Muhammet Mehdiyi sahip zamanı
Eşiğinde gıdaya indi bu kurban

Bilirim günahım hatten aşır Şah
Ali oğlusun abaya indi bu kurban
On iki İmam nur oldu Şah Hatayım
Şahım Nuru Hodaya indi bu kurban

5

Hata ettim Hoda sen kabul eyle
Muhammet Mustafa sen kabul eyle
Safı nesli Cüneyid Haydaroglu
Ali'yel Mürtaza sen kabul eyle

Ali'nin düldülünün, Kamber'inin
Zılfiğarı kaza sen kabul eyle
Hatice, Fatuma, Kübrayı, Zehra
İmam ol silsile sen kabul eyle

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyini Kerbela sen kabul eyle
İmam Zeynel, İmam Bakır Cafer
Kazım, Musa, Rıza sen kabul eyle

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan askerliğaya sen kabul eyle
Muhammet Mehdiyi sahip zamanı
Eşiğinde gıda sen kabul eyle

Bilirim günahım hatten aşır Şah
Ali oğlusun aba sen kabul eyle
Oniki İmam Nur oldu Şah Hatayi'm
Şahım Nuru Hoda sen kabul eyle

6

Hata ettim Hodaya Allah Allah
Muhammet Mustafa'ya Allah Allah
Safı Nesli Cüneyid Haydaroğlu
Aliyel Mürtezaya Allah Allah

Ali'nin düldülünün kamberinin
Zılfıgarı kazaya Allah Allah
Hatice, Fatuma, Kübrayı Zehra
İmam ol silsileye Allah Allah

Hasan bu aşk ile girdi meydana

Hüseyini Kerbelaya Allah Allah
İmam Zeynel, İmam Bakır Cafer
Kazım, Musa, Rıza'ya Allah Allah

Muhammet Tağıdır Şah Ali Nağı
Hasan askerliğaya Allah Allah
Muhammet mehdiyi sahip zamanı
Eşiğinde gidaya Allah Allah

Bilirim günahım hatten aşır şah
Ali oğlusun abaya Allah Allah
On iki imam nur oldu şah Hatayi'm
Şahım Nuru Hodaya Allah Allah

7

Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammet Ali'nin nurudur vallah
Zuhura gelip de küffarı kıran
Elinde Zülfıkar Ali'dir billah

Elinde zülfıkar altında düldül
Önünce kamberin dilleri bülbül
Hazreti Fatuma Cennette bir gül
Ona Zehram dedi Hak Resullullah

Zuhura geldiler Hasan Hüseyin

Onların nurundan ziyalandı Din
Kırk pare bölündü Zeynel Abidin
Çekerek yasını Hasbeten Lillah

Muhammet Bakırdan Caferi Sadık
İmam Musa Kazım Rızayı dedik
Tarikat eliyle ceseti yuduk
Hakdedi müminin kalbi Beytullah

Tağı Nağı on iki imam canı
Hasan Askeri cemin sultanı
Elinde hücceti sahip zamanı
Sıtkı ile dileriz gönderir Allah

Hatayı'm teslim et özün üstada
Elinde zülfıkar hem ehli kaza
Binbir dondan baş gösteren Murteza
Birbildik mürşide dedik eyvallah

8

Muhammet Ali'nin aslın arasan
Taç Muhammet ismi baş ile geldi
Eğer hakkı özkalbinde bilersen
Hatice Fatuma kaş ile geldi

Gözde bir nokta var Ali bilesin

Fehmeyleki kendi kendin göresin

Cavidan ilminden haber alasın

Hasan ve Hüseyin küş ile geldi

Kirpikler Zeyneldir secdeye inen

Bakırdır burnunda kokuyu alan

Cafer'dir yüzünde balkayıp duran

Yedi hat üstüva baş ile geldi

Bıyaktır, sakaldır Kazımı Rıza

Ağzının suları Tağı'dan sıza

Dudağım Nağı'dan dersimi düze

Hasan Askeri diş ile geldi

Dilimde okurum mehdidir meğer

Mümin olanların kalbine doğar

Mümin, müslim bunun methini eder

Bu sevda serime coş ile geldi

Münkir, münafıklar bu sırra ermez

Kayıba çağırır Âdem de görmez

Yaldanır karaya ağından bilimez

Dolar bir mescide boş ile geldi

Âdem değil midir hatemil mühür

Bunu hak bilmeyen mutlaka kâfir

Viranı çağırır hali gil kadir
Ah ettim didemden yaş ile geldi

9

Her sabah her seher ötüşür kuşlar
Allah bir Muhammet Ali diyerek
Bülbülde gül için figana başlar
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Kıblemizden kismetimiz verile
Arı iniler kudretin balına
Veysel Kara gitti Yemen eline
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Hatice Fatuma durdu duaya
İsa kahreyledi gitti havaya
Şehriban sığındı bindi deveye
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gel çekelim imamların yasını
Dinleyelim gerçeklerin sesini
İmam Hasan içti zehir tasını
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Mümin olan ince elekten elenir
Talip olan hak yolunda talanır

Şah Hüseyin alkanlara boyanır
Allah bir Muhammed Ali diyerek

İmam Zeynel parelendi, bölündü
Muhammet Bakır'a secde kılındı
Caferi Sadık'a erken çalındı
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Gönül kuşu uçtu bulmaz yuvasın
Gönlümüzden gitmez şahın havası
İmam Musa Kazım Rıza'nın duası
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Tağı ile Nağı bir olup gitti
Hasan Askeri nur olup gitti
Mehdi mağarada sır olup gitti
Allah bir Muhammed Ali diyerek

Dört kitap yazıldı dördüne düştü
Kur'an Muhammed'in virdine düştü
Kul Himmet Ali'nin derdine düştü
Allah bir Muhammed Ali diyerek

10

Muhammed'i candan sev ki
Ali'ye selman olasın

Ehlibeyt'e yüzün sür ki

Ali'ye selman olasın.

Muhammed'e meyil kat ki

Cahdet irehbere yet ki

Bir gerçekten etek tut ki

Ali'ye selman olasın.

Muhammed'i hazır bil ki

Canın Hak'ka nezir kıl ki

Er gördüğün hızır bil ki

Ali'ye selman olasın.

Hasan ile girdik ceme

Hüseyin sırrını deme

Müşahipsiz lokma yeme

Ali'ye selman olasın.

Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım

Rıza'ya da bağlı özüm

Hatıra değme şahbazım

Ali'ye selman olasın.

Tağı'ya Nağı'ya eriş

Askeriden biter her iş

Mehdi sırasına karış

Ali'ye selman olasin.

Şah Hatayi'm özüm ırma

Baktığından gözün ırma

Her nadana sırrın verme

Ali'ye selman olasin.

11

Bihamdullah sana karım

Elimde defterim vardır

Dilimde daim illallah

Aliyül ekberim vardır.

Bugün mesti harabatım

Elimde cürayi sakım

İçer, nuşeylerim onu

Ali'den keşerim vardır

Fenayam fahrı fiallahım

Feragat babına girdim

Şükür minnet Ali gibi

Önümde rehberim vardır.

Hasan gibi Hüseyinim var

İmamı Abidin Bakır

Hakayık ilmine hadi

İmamı Caferim vardır.

Kazım Musa Rıza'dandır

Tağı dinim, nağı imanım

Tamamet elli bin Naci

Güzide askerim vardır.

Muhammet Mehdi'yi cana

Yolunda can nisar etsem

Muhakkak haneyi minnet

İçinde cevherim vardır.

Viraniyem benim canım

Fedadır Ali evlada

Havariç bağrın delmeye

Dilimde hançerim vardır.

12

Temannamız budur Haktan

Nice yüz bin sefa ile

Olanız adni alada

Muhammed Mustafa ile

Kıyamet issilerinde

Susuzluk erdiği vakit

İçiniz abı kevserden

Aliyel Murtaza ile

Yezitler yüzleri üzre

Sürünse zarı sergerdan

Biz olsak kürsüler üzre

Hasan hulku Rıza ile

Livai hamdin altında

Derilse cümle müminler

Cenabı Hazrete gitsek

Hüseyini kerbala ile

Sırat Köprüsü üstünde

Münadiler nida eyler

Sevenler Mustafa nesli

Geçin Zeynel Aba ile

Kaçan mizana vardık da

Muhammed Bakırî Cafer

Deseler bunu affeyle

İlahi bin eta ile

Kazım Musa Rıza'dandır

Ricamız biri haşrolmak

Muiyet cennet içinde

Ali Musa Rıza ile

Tağı Sultan dinsel veri

Yetirse bizi topraktan

Olanız adni alada

Nağı sahip liva ile

Hasan Aleskeri şahı

Velayeti ere görsek

Kıyamet günü haşrolsak

Kamu Ali Aba ile

Muhammed Mehdi devranı

Erişse ölmeden görsek

Havariç ehlini derde

Eriştirmek bela ile

Yürü Seyit Nizam oğlu

Muhibbi Ehlibeyt ol ki

Şefaati eyleye ceddi

Bize lütfu eta ile

13

Benim Kabem Muhammet

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Ali'dir.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Hasan'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Hüseyin.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Zeynel'dir.

Cemaat Lailaha ilallah

Benim Kabem Bakır'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Cafer'dir.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Kazım'dır.

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Rıza'dır.

Lailaha ilallah

Benim Kabem Tağı'dır

Lailaha ilallah.

Benim Kabem Nağı'dır

Lailaha ilallah

Benim Kabem Askeri

Lailaha ilallah

Benim Kabem Mehti'dir.

Lailaha ilallah

14

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Muhammed

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Ali'dir

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Hasan'dır

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Hüseyin

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Zeynel'dir

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Bâkır'dır

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Cafer'dir

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Kazım'dır

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Rıza'dır

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Tağı'dır

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Askeri

Ellerin Kabesi var

Benim kabem Mehdi'dir.

EK C: Duazimam notaları

Kudret Kandilinde Parlayıp Duran

1

♩=240
3+3+2+2

Kaynak Kişi: Mustafa Başaran
Derleyen: Yusuf Başaran
Derleme Tarihi: 2002
Notaya Alan: Yusuf Başaran

0 Kud ret kan di lin de par la yıp du ran

3 Mu ham med A li nin Nu ru dur val lah

5 zu hu re ge lip de küf fa rı kı ran

7 e lin de zül fi kar A li dir bil lah

Not: Duazimamın diğer sözleride bu ezgi üzerinde söylenir. Şah İbrahim Veli ocağında icra edilen tipik duazimam örneğidir. İcra eden kişiye bağlı olarak melodide küçük farklılıklar olabilir.

Şekil C.1: “Kudret kandilinde parlayıp duran” (duazimam) eserin notası

Mansur’u berdar eyleyip astıran
Çekip Zülfıkarı dağı kestiren
Üçyüzyıldan sonra nişan gösteren
Aman Şahı Merdan Ali gel yetiş
Fani imiş bu dünyanın ötesi
Söylerim sözümün var mı hatası?
Hasan ile Hüseyin’in atası
Aman Şahı Merdan Ali gel yetiş
Zındanda Zeynel’in Payını veren
Mahrum kalmaz dergâhına yüz süren

Muhammet Bakır'ın kalbine giren

Aman Şahı Merdan Ali gel yetiş

Caferi Sadık'sın Kazım Rıza'sın

Mümin ıkrar münafığa cezasın

Sahibil evliya sırrı Hoda'sın

Aman Şahı Merdan Ali gel yetiş

Tağı Nağı hem dertlere devasın

Hasan Askerliğa sahip livasın

Muhammet Mehdi'sin Şah evliyasın

Aman Şahı Merdan Ali gel yetiş

Şah Hatayı'm ziyan etmez karından

Herkesede sevda verir serinden

Sıratla Mizandan Mahşer yerinde

Aman Şahı Merdan Ali gel yetiş

**Muhammed'i Candan Sevki
(Duazimam)**

Kaynak Kişi: Mustafa Başaran
Derleyen: Yusuf Başaran
Derleme Tarihi: 2002
Notaya Alan: Yusuf Başaran

♩=96

Not: Duazimama ait diğer sözlerde bu ezgi üzerinde söylenir. Şah İbrahim Veli Ocağında söylenen tipik duazimam örneğidir. İcra eden kişiye bağlı olarak küçük melodik farklılıklar olabilir.

Şekil C.2: “Muhammed’i candan sevki”(duazimam) adlı eserin notası. Bu duazimam Şah İbrahim Veli ocağında *esrik makamı* diye anılır.

Muhammed’i candan sevki

Ali’ye selman olası

Ehlibeyt’e yüzün sür ki

Ali’ye selman olası.

Muhammed’e meyil kat ki

Cahdet irehbere yet ki

Bir gerçekten etek tut ki

Ali’ye selman olası.

Muhammed'i hazır bil ki
Canın Hak'ka nezir kıl ki
Er gördüğün Hızır bil ki
Ali'ye selman olasın.
Hasan ile girdik ceme
Hüseyin sırrını deme
Müşahipsiz lokma yeme
Ali'ye selman olasın.
Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım
Rıza'ya da bağlı özüm
Hatıra değme şahbazım
Ali'ye selman olasın.
Tağı'ya Nağı'ya eriş
Askeriden biter her iş
Mehdi sırasına karış
Ali'ye selman olasın.
Şah Hatay'ım özüm ırma
Baktığından gözün ırma
Her nadana sırrın verme
Ali'ye selman olasın.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Yusuf Başaran
Doğum Yeri ve Tarihi : Hekimhan, 11.12.1962
Lisans : YıldızTeknik Üniversitesi

Yusuf Başaran 1962 yılında Malatya-Hekimhan-Ballıkaya(Mezirme) köyünde doğdu. İlkokulu aynı köyde okuyup ortaokul ve liseyi İstanbulda okudu. Lise yıllarında aynı zamanda yarı zamanlı İstanbul Belediye Konservatuvarı Türkmüziği ve Nazariyatı bölümüne üç yıl devam etti. 1975 yılında Ruhi Su'nun kurup çalıştırdığı Dostlar korosuna devam etti. İlk Müzik derslerini koroda Ruhi Su'dan alan Yusuf Başaran lise sonrası 1981 yılındaTürk Müziği Devlet Konservatuar'ına girdi. Çeşitli nedenlerden dolayı bırakmak zorunda kaldı. Ruhi Su'nun ölümünden sonra Timur Selçuk, Sarper Özsan, Cenan Akın'nın çalıştırdığı dostlar korosuna bağlama ile eşlik etti. Daha sonra Yıldız Üniversitesi Mühendislik fakültesinin ikinci öğretim bölümünde Elektrik Mühendisliği okudu. Üniversite yıllarında Selenler müzik grubu içinde yer aldı. 2011 yılında yapılan Şah İbrahim Veli Uluslararası Sempozyumunda görev aldı. 1975 yılında Ruhi Su ile çalışan dostlar korosunu oluşturan kişilerden bir kısmının oluşturduğu koroyu yönetmektedir. Evli ve İki çocuk babasıdır.

